

ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΩΝ ΕΝ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΩ
ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΘΡΟΝΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Α΄, ΕΤΟΣ Α΄, ΤΕΥΧΟΣ Β΄
ΙΟΥΛΙΟΣ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2009

ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΩΝ ΕΝ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΩ
ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΘΡΟΝΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Α΄, ΕΤΟΣ Α΄, ΤΕΥΧΟΣ Β΄

ΙΟΥΛΙΟΣ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2009

ISSN: 1792-0507

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ

Διευθυντής Συντάξεως

Μητροπολίτης Ρόδου Κύριλλος

Μέλη:

1. Αρχιμανδρίτης Χρυσόστομος Πίτσης
Ἰερὰ Μητρόπολις Κώου καὶ Νισύρου
2. Ἐπίσκοπος Ἀλικαρνασσοῦ Ἐμμανουήλ
Ἰερὰ Μητρόπολις Λέρου, Καλύμνου καὶ Ἀστυπαλαίας
3. Αρχιμανδρίτης Καλλίνικος Μαυρολέων
Ἰερὰ Μητρόπολις Καρπάθου καὶ Κάσου
4. Γεώργιος Πετρόπουλος
Ἰερὰ Μητρόπολις Σύμης
5. Αρχιμανδρίτης Πολύκαρπος Γρύλλης
Πατριαρχικὴ Ἐξαρχία Πάτμου

Διορθώσεις καὶ ἐπιμέλεια κειμένων:

Χρήστος Καρράς, φιλόλογος

ΤΑΧΥΔΡΟΜΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ

«ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ»

Ἰερὰ Μητρόπολις Ρόδου - Πλατεία Ἐλευθερίας - Τ.Κ. 85 100 Ρόδος

Τηλ. 22410-45555, Fax 22410-73480

e-mail: imrodou@imr.gr

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ

ΕΠΤΑΛΟΦΟΣ Α.Β.Ε.Ε.

Ἀρδηττοῦ 12-16 Μέγας, 116 36 Ἀθήνα

Τηλ. 210-921.4820, 210-921.7513, 210-922.7402

e-mail: info@eptalofos.gr

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ Α΄

Πατριαρχικά Μηνύματα

Μήνυμα τῆς Α.Θ.Π. ἐπὶ τῇ 1ῃ Σεπτεμβρίου, ἡμέρα προσευχῆς ὑπὲρ τῆς προστασίας τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος	9
Πατριαρχικὴ ἀπόδειξις ἐπὶ τοῖς Χριστουγέννοις	12

ΜΕΡΟΣ Β΄

Μελέτες

Ἐκκλησία Δωδεκανήσου <i>Βασίλειος Θ. Σταυρίδης</i>	17
Οἱ δικογχοὶ χριστιανικοὶ ναοὶ τῆς Δωδεκανήσου (Μέρος Β΄) <i>Δρ. Ἰωάννης Βολανάκης, Ἐφορος Ἀρχαιοτήτων</i>	21
Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἐνδόξου νέου ὁσιομάρτυρος Ἰωῆ τοῦ Λερίου τοῦ ἐν Λειψῷ ἀσκήσαντος καὶ ἀθλήσαντος.....	59
Ἡ εἰκόνα τῆς Παναγίας Ψαίνης στὴν ὁμώνυμη Μονὴ τῆς Ρόδου <i>Δρ. Νεκτάριος Ζάρρας</i>	83
Ὁ ἀρχαῖος Δῆμος τῶν Κυμισαλέων: Πέντε χρόνια ἔρευνας τοῦ Πανεπιστημίου Αἰγαίου καὶ τῆς ΚΒ΄ ΕΠΚΑ <i>Μανόλης Ι. Στεφανάκης</i>	93

ΜΕΡΟΣ Γ΄

Ἐκκλησιαστικὰ γεγονότα - χρονικά

Προσφώνησις τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Σεβαστείας κ. Δημητρίου κατὰ τὴν εἰς Ἀρχιερέα χειροτονίαν τοῦ Θεοφιλ. Ἐψηφισμένου Μητροπολίτου Λέρου, Καλύμνου καὶ Ἀστυπαλαίας κ. Παΐσιου	119
Ἀποκαλυπτῆρια προτομῆς τοῦ ἀειμνήστου Ἱεράρχου Μητροπολίτου Κώου κυροῦ Ναθαναὴλ <i>Ἀρχιμανδρίτης Χρυσόστομος Πίτσης</i>	121
Λόγος τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Καρπάθου καὶ Κάσου κ.κ. Ἀμβροσίου κατὰ τὰ ἀποκαλυπτῆρια τῆς προτομῆς τοῦ ἀειμνήστου Μητροπολίτου Κώου κυροῦ Ναθαναὴλ	125
Χρονικὸ ἐκδημίας, ἐξοδίου ἀκολουθίας καὶ ταφῆς τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Γάνου καὶ Χώρας κυροῦ Νεκταρίου <i>Ἀρχιμανδρίτης Εἰρηναῖος Βερυκάκης</i>	135

Ὁμιλία τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Κισάμου καὶ Σελίνου κ. Ἀμφιλοχίου κατὰ τὴν ἐξόδιον ἀκολουθίαν τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Γάνου καὶ Χώρας κυροῦ Νεκταρίου	139
Ἀποχαιρετισμὸς πρὸς τὸν μακαριστὸν Μητροπολίτην Νεκτάριον ὑπὸ τοῦ Ἀρχοντος Μ. Πρωτεκδίκου, τοῦ Προέδρου τῶν Ὁφ- φικιάλων Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας καὶ πάσης Ἀφρικῆς καθηγητοῦ κ. Θεοδώρου Ἰ. Παναγοπούλου	141
Λόγος ἐπικήδειος στὸν Σεβ. Μητροπολίτη Γάνου καὶ Χώρας κυρὸν Νεκτάριον, πρώην Σχολάρχην τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς Κρήτης, ἐκφωνηθεὶς ἀπὸ τὸν ἐκπρόσωπο τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς Κρήτης, καθηγητὴ κ. Δελάκη Εὐάγγελο	143
Ψήφισμα τοῦ Συνδέσμου τῶν ἀποφοίτων τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς Κρήτης γιὰ τὸν Μακαριστὸ Μητροπολίτη Γάνου καὶ Χώρας κυρὸν Νεκτάριον	146
Ἀντὶ νεκρολογίας <i>Μηνᾶς Ἀλεξιάδης, Καθ. Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Παν. Ἀθηνῶν</i>	149
Βιβλιοπαρουσιάσεις	159

A decorative border made of repeating floral and leaf motifs, forming a rectangular frame around the central text.

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΑ ΜΗΝΥΜΑΤΑ

ΜΗΝΥΜΑ ΤΗΣ Α.Θ.ΠΑΝΑΓΙΟΤΗΤΟΣ
ΕΠΙ ΤΗΣ 1^{ης} ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ, ΗΜΕΡΑ
ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ
ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

† Β Α Ρ Θ Ο Λ Ο Μ Α Ι Ο Σ

ΕΛΕΩ: ΘΕΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ - ΝΕΑΣ
ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ
ΠΑΝΤΙ ΤΩ ΠΛΗΡΩΜΑΤΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΧΑΡΙΝ ΚΑΙ
ΕΙΡΗΝΗΝ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥ ΠΑΣΗΣ ΤΗΣ ΚΤΙΣΕΩΣ
ΚΥΡΙΟΥ ΚΑΙ ΘΕΟΥ ΚΑΙ ΣΩΤΗΡΟΣ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ,
ΠΑΡ' ΗΜΩΝ ΔΕ ΕΥΧΗ, ΕΥΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΣΥΓΧΩΡΗΣΙΣ

Τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά!

Καθὼς ἐγκαινιάζομεν τὸ νέον ἐκκλησιαστικὸν ἔτος, στοχαζόμεθα ἐκ νέου τὴν κατάστασιν τῆς τοῦ Θεοῦ κτίσεως. Ἀναλογιζόμεθα τὸ παρελθὸν καὶ μετανοοῦμεν δι' ὅλα ὅσα ἔχομεν πράξει ἢ ἀμελήσει νὰ πράξωμεν διὰ τὴν φροντίδα τῆς γῆς· προσβλέπομεν εἰς τὸ μέλλον καὶ προσευχόμεθα νὰ μᾶς χορηγηθῇ σοφία, διὰ νὰ μᾶς καθοδηγῇ εἰς ὅλας μᾶς τὰς σκέψεις καὶ τὰς πράξεις.

Οἱ τελευταῖοι δώδεκα μῆνες ὑπῆρξαν ἐποχὴ μεγάλης ἀβεβαιότητος δι' ὁλόκληρον τὸν κόσμον. Τὰ χρηματοοικονομικὰ συστήματα, τὰ ὁποῖα ἐνεπιστεύοντο τόσον πολλοὶ ἄνθρωποι, διὰ νὰ τοὺς παράσχουν τὰ ἀγαθὰ τῆς ζωῆς, παρέσχον ἀντιθέτως φόβον, ἀβεβαιότητα καὶ πενίαν. Ἡ παγκοσμιοποιημένη οἰκονομία εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ πληγοῦν ὅλοι – ἀκόμη καὶ οἱ πλέον πτωχοί, οἱ ὁποῖοι εὕρισκονται πολὺ μακρὰν τῶν συναλλαγῶν τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων.

Ἡ παροῦσα κρίσις δίδει τὴν εὐκαιρίαν ἀντιμετωπίσεως τῶν προ-

βλημάτων με διαφορετικὸν τρόπον, διότι αἱ μέθοδοι, αἱ ὁποῖαι ἐδημιούργησαν τὰ προβλήματα αὐτά, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι καὶ ἡ καλλιτέρα λύσις των. Χρειάζεται νὰ εἰσαγάγωμεν τὴν ἀγάπην εἰς ὅλας τὰς συναλλαγὰς μας, τὴν ἀγάπην, ἡ ὁποία ἐμπνέει θάρρος καὶ σύμπνοιαν. Ἀνθρωπίνη πρόοδος δὲν σημαίνει ἀπλῶς συσσωρεύειν πλούτου καὶ ἄκριτον ἀνάλωσιν τῶν πόρων τῆς γῆς. Ἡ ἀντιμετώπισις τῆς παρούσης κρίσεως ἔχει ἀποκαλύψει τὰς ἀξίας τῶν ὀλίγων, οἱ ὁποῖοι διαμορφώνουν τὰς τύχας τῆς κοινωνίας μας. Ἐκείνων οἱ ὁποῖοι δύνανται νὰ ἐξεύρουν χρηματικὰ ποσὰ πέραν πάσης φαντασίας διὰ τὴν στήριξιν τοῦ χρηματοοικονομικοῦ συστήματος, τὸ ὁποῖον τοὺς ἐπρόδωσεν, ἀλλὰ δὲν εἶναι πρόθυμοι νὰ διαθέσουν οὔτε τὸ ἐλάχιστον κλᾶσμα τῶν ποσῶν αὐτῶν διὰ τὴν θεραπείαν τῆς οἰκτρᾶς καταστάσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἔχει περιέλθει ἡ κτίσις, ἐξ αἰτίας αὐτῶν ἀκριβῶς τῶν ἀξιῶν των, ἢ διὰ τὴν σίτισιν τῶν πεινῶντων τοῦ κόσμου ἢ διὰ τὴν ἐξασφάλισιν ποσίμου ὕδατος εἰς τοὺς διψῶντας τοῦ κόσμου, θύματα καὶ αὐτοὺς τῶν ἰδίων ἀξιῶν. Εἰς τὸ πρόσωπον ἐκάστου πεινασμένου παιδιοῦ ἀναγράφεται ἐν ἐρώτημα δι' ἡμᾶς καὶ δὲν πρέπει νὰ ἀποστρέψωμεν τὸ βλέμμα, διὰ νὰ ἀποφύγωμεν τὴν ἀπάντησιν. Διατί συνέβη αὐτό; Εἶναι πρόβλημα ἀνθρωπίνης ἀνικανότητος ἢ ἀνθρωπίνης βουλήσεως;

Ἐχομεν καταστήσει τὴν ἀγορὰν τὸ ἐπίκεντρον τοῦ ἐνδιαφέροντός μας, τῆς δράσεώς μας καί, ἐν τέλει, τῆς ζωῆς μας, λησμονοῦντες ὅτι ἡ ἐπιλογή μας αὐτὴ θὰ ἐπηρεάσῃ τὴν ζωὴν τῶν μελλοντικῶν γενεῶν καὶ θὰ περιορίσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἰδικῶν των ἐπιλογῶν, αἱ ὁποῖαι θὰ εἶναι πιθανῶς περισσότερον προσανατολισμέναι πρὸς τὴν εὐημερίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς κτίσεως. Ἡ ἀνθρωπίνη οἰκονομία μας, ἡ ὁποία μᾶς ἔχει καταστήσει καταναλωτάς, χωλαίνει. Ἡ Θεία Οἰκονομία, ἡ ὁποία μᾶς ἔχει πλάσει κατ' εἰκόνα τοῦ ἀγαπῶντος Δημιουργοῦ, μᾶς καλεῖ νὰ ἀγαπήσωμεν καὶ νὰ φροντίσωμεν ἅπασαν τὴν κτίσιν. Ἡ εἰκὼν, τὴν ὁποίαν ἔχομεν διὰ τὸν ἑαυτὸν μας, ἀντανακλᾶται εἰς τὸν τρόπον, μετὰ τὸν ὁποῖον συμπεριφερόμεθα πρὸς τὴν κτίσιν. Ἐὰν πιστεύωμεν ὅτι δὲν εἴμεθα τίποτε ἄλλο παρὰ καταναλωταί, τότε ἐπιδιώκομεν τὴν καταξίωσιν καταναλίσκοντες σύμπασαν τὴν γῆν· ἂν ὁμῶς πιστεύωμεν ὅτι εἴμεθα πλάσμενοι καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ, τότε δρῶμεν μετὰ φροντίδος καὶ ἐλέους καὶ προσπαθοῦμεν νὰ γίνωμεν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐπλάσθημεν νὰ εἴμεθα.

Ἄς προσευχηθῶμεν διὰ τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν Διάσκεψιν τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν διὰ τὴν Κλιματικὴν Ἀλλαγὴν εἰς τὴν Κοπεγχά-

γην τὸν Δεκέμβριον, ὥστε αἱ ἀνεπτυγμέναι βιομηχανικῶς χώραι νὰ συνεργασθοῦν μὲ τὰς ἀναπτυσσομένας διὰ τὴν μείωσιν τῶν βλαβερῶν ρυπογόνων ἐκπομπῶν, ὥστε νὰ ὑπάρξῃ βούλησις διὰ τὴν συγκέντρωσιν καὶ συνετὴν διαχείρισιν τῶν ἀπαιτουμένων χρημάτων πρὸς λήψιν τῶν ἀναγκαίων μέτρων καὶ ὥστε νὰ συνεργασθῶμεν ἅπαντες, διὰ νὰ διασφαλίσωμεν ὅτι τὰ τέκνα μας θὰ δύνανται νὰ ἀπολαμβάνουν τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς, τὴν ὁποίαν καταλείπομεν εἰς αὐτά. Πρέπει νὰ ὑπάρξῃ δικαιοσύνη καὶ ἀγάπη εἰς ὅλας τὰς πτυχὰς τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος· τὸ κέρδος, καὶ δὴ τὸ βραχυπρόθεσμον, δὲν ἔμπορεῖ καὶ δὲν πρέπει νὰ ἀποτελῇ τὸ μοναδικὸν κίνητρον τῶν πράξεών μας.

Ἄς ἀνανεώσωμεν ἅπαντες τὴν δέσμευσίν μας νὰ συνεργασθῶμεν, προκειμένου νὰ ἐπιφέρωμεν τὰς ἀλλαγὰς, διὰ τὰς ὁποίας προσευχόμεθα, νὰ ἀπορρίψωμεν κάθε τι τὸ ὁποῖον βλάπτει τὴν κτίσιν, νὰ μεταβάλωμεν τὸν τρόπον σκέψεώς μας καί, ὥς ἐκ τούτου, νὰ μεταβάλωμεν ριζικῶς τὸν τρόπον ζωῆς.

Ἡ χάρις τοῦ Δημιουργοῦ καὶ Προνοητοῦ Θεοῦ, σὺν τῇ πατρικῇ εὐχῇ καὶ Πατριαρχικῇ ἡμῶν εὐλογίᾳ, εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.

βθ' Σεπτεμβρίου α'

† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως Βαρθολομαῖος

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗ ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΕΠΙ ΤΟΙΣ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΟΙΣ

† Β Α Ρ Θ Ο Λ Ο Μ Α Ι Ο Σ

ΕΛΕΩ, ΘΕΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ - ΝΕΑΣ
ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ
ΠΑΝΤΙ ΤΩ ΠΛΗΡΩΜΑΤΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΧΑΡΙΝ,
ΕΙΡΗΝΗΝ ΚΑΙ ΕΛΕΟΣ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΕΝ ΒΗΘΛΕΕΜ
ΓΕΝΝΗΘΕΝΤΟΣ ΣΩΤΗΡΟΣ ΧΡΙΣΤΟΥ

Ἀδελφοὶ καὶ τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά!

Ὡς ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ σήμερον ἠνώθησαν, τεχθέντος τοῦ Χριστοῦ.

Σήμερον Θεὸς ἐπὶ γῆς παραγέγονε, καὶ ἄνθρωπος εἰς οὐρανοὺς ἀναβέβηκε!

(Ἰδιόμελον Λιτῆς Χριστουγέννων)

Ἡ ἀπόστασις καὶ πόλωσις ἀνάμεσα εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὸν ἄνθρωπον, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐπιφέρει ἡ ἁμαρτία τοῦ ἀνθρώπου, κατηγορήθη μὲ τὴν πρόσληψιν ἀκεραίας τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀπὸ τὸν Μονογενῆ Υἱὸν καὶ Προαιώνιον Λόγον τοῦ Θεοῦ. Ἡ κατὰ τὴν «εὐδοκίαν» τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸ πρῶτον δηλαδὴ καὶ ὀλόθυμον θέλημά Του, Σάρκωσις τοῦ Υἱοῦ Του, καταργεῖ κάθε ἀπόστασιν, ἐνώνει τὸν οὐρανὸν μὲ τὴν γῆν καὶ συνάπτει τὸ δημιουργημα μὲ τὸν Δημιουργόν!

Ὡς Σήμερον τῆς εὐδοκίας Θεοῦ τὸ προοίμιον καὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας ἡ προκήρυξις, ἔψαλεν ἡ Ἐκκλησία κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου, ἡ ὁποία, διὰ τῆς ἀφιέρωσεως τῆς μακαρίας Μαρίας εἰς τὸν Ναὸν καὶ τῆς ἐκεῖ προετοιμασίας τῆς, διὰ τὴν γίνῃ χωρίον τοῦ Ἀχωρήτου Θεοῦ, ἡνοιγε τὸν δρόμον τῆς Ἑνσάρχου Οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ καὶ προεκήρυττε τὴν σωτηρίαν μας.

Ὡς Σήμερον τῆς σωτηρίας ἡμῶν τὸ κεφάλαιον καὶ τοῦ ἀπ' αἰῶνος

μυστηρίου ἢ φανέρωσις· ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Υἱὸς τῆς Παρθένου γίνεται, ἔφαλε πάλιν ἡ Ἐκκλησία κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, τότε ποὺ συνετελέσθη ἐκ Πνεύματος Ἁγίου ἢ ἄσπορος σύλληψις τοῦ Ἀσυλλήπτου εἰς τὴν ἁγίαν κοιλίαν τῆς Θεοτόκου καὶ ἤρχισε νὰ «συνυφαίνεται» ἡ θεία μὲ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, καὶ ὁ Θεὸς ἀνθρωπος γέγονεν, *Ζῆνα ἡμεῖς θεοποιηθῶμεν*, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Μ. Ἀθανασίου. Ἡ «εὐδοκία», λοιπόν, ἡ ὁποία ἐχαίρετίσθη κατὰ τὰ Εἰσόδια, καὶ ἡ σωτηρία, ἡ ὁποία «ἐκεφαλαιώθη» καὶ ἐφανερώθη κατὰ τὸν Εὐαγγελισμόν, σήμερον, κατὰ τὴν μεγάλην καὶ ἁγίαν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων, καθίσταται ἀπτή πραγματικότης! Σήμερον *Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν* (Ιωάν. 1: 14), καὶ οἱ Ἄγγελοι ἐπανηγύρισαν τὸ γεγονός φάλλοντες: *Ὁ Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία!* (Λουκ. 2: 14).

Μὲ τὴν Σάρκωσιν, τὴν Ἐνανθρώπησιν τοῦ Λόγου, ἤδη ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἔχει δυνάμει συντελεσθῇ. Διότι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι, ἀφοῦ πιστεύσουν εἰς τὸν Ἰησοῦν, ζήσουν ζωὴν σύμφωνον μὲ τὴν πίστιν αὐτὴν, σύμφωνον μὲ τὰς ἐντολὰς καὶ τὴν ὅλην διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ, ὑψώνονται μὲ τὴν τοιαύτην θεάρεστον βιοτὴν καὶ καθίστανται φίλοι καὶ κοινωνοὶ τοῦ Θεοῦ! Γίνονται *Ὁμοῦσιν* (Β' Πέτρ. 1: 4), θεοὶ κατὰ χάριν! Τοῦτο συντελεῖται ἀποκλειστικῶς μέσα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὅπου ὁ ἀνθρωπος ἀναγεννᾶται ἐν Χριστῷ καὶ υἱοθετεῖται ὑπὸ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος, καί, ἐν συνεχείᾳ, διὰ τῶν ἁγίων Μυστηρίων καὶ τῆς καλλιεργείας τῆς ἀρετῆς, πληροῦται θείας χάριτος καὶ Πνεύματος Ἁγίου καὶ αὐξάνει *Ὁμοῦσιν ἀνδρὰ τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ* (Εφεσ. 4: 13), μέχρις ὅτου φθάσῃ νὰ λέγῃ μετὰ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: *Ὁμοῦσιν δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός* (Γαλ. 2: 20). Τοὺς οὕτω τελειομένους ὁ Χριστὸς δὲν τοὺς θεωρεῖ ἀπλῶς φίλους Του ἢ ἀδελφούς Του, ἀλλὰ τοὺς ἀναγνωρίζει ὡς μέλη τοῦ Σώματός Του. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγεν ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ Σταυροῦ πρὸς τὴν Παναγίαν Μητέρα Του περὶ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου: *Ὁμοῦσιν, ἴδε ὁ υἱός σου* καὶ εἰς τὸν Ἰωάννην *Ὁμοῦσιν ἡ Μητέρα σου* (Ιωάν. 19: 26-27). Τὰ Χριστούγεννα, λοιπόν, ἀνοίγουν διάπλατα τὴν θύραν τῆς κατὰ χάριν χριστοποιήσεως καὶ θεοποιήσεως τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἔνεκα τούτου ἀκριβῶς *Ὁμοῦσιν ἐορτὴν, ἐν χαρᾷ πᾶσα ἡ κτίσις, καὶ οἱ οὐρανοὶ σὺν ἡμῖν ἀγαλλιώνται* κατὰ τὴν εὐσημον καὶ σωτήριον αὐτὴν ἡμέραν! (Ἀπόστιχον Αἰνῶν 28ης Δεκεμβρίου).

Μὲ αὐτὰ τὰ χαρμόσυνα καὶ ἐλπιδοφόρα δεδομένα εἰς χεῖρας,

ἀπευθύνομεν, ἀπὸ τῆς ἐν Φαναρίῳ καθηγιασμένης καθέδρας τοῦ πανσέπτου Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, θερμὰ ἐόρτια συγχαρητήρια καὶ ἐγκαρδίους Πατριαρχικὰς εὐχὰς ἐπὶ τῇ «μητροπόλει τῶν ἐορτῶν» πρὸς ἅπαντα τὰ ἀνὰ τὸν κόσμον προσφιλῇ καὶ ἐπιπόθητα τέκνα τῆς ἀγιωτάτης Μητρὸς Ἐκκλησίας, κληρικοὺς παντὸς βαθμοῦ, μονάζοντας καὶ λαϊκοὺς, ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους, μικροὺς καὶ μεγάλους, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς ἐμπεριστατούς, τοὺς ἐν θλίψει, ἀνάγκῃ καὶ δοκιμασίᾳ εὕρισκομένους. Εἴθε, ὁ ἐν σπηλαίῳ γεννηθεὶς καὶ ἐν φάτνῃ ἀνακλιθεὶς προαιώνιος Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ χάριν ἡμῶν Υἱὸς τοῦ Ἀνθρώπου, νὰ καταστήσῃ πάντας ἡμᾶς ἀξίους τῆς κενωτικῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀγίας καὶ προσκυνητῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας Του!

Φανάριον, Χριστούγεννα ,βθ'
 † Ὁ Κωνσταντινουπόλεως Βαρθολομαῖος
 Διάπυρος πρὸς Θεὸν εὐχέτης πάντων ὑμῶν

ΜΕΡΟΣ Β΄
ΜΕΛΕΤΕΣ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Θ. ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ

Ἑξέλιξις Πρεσβείων

Κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἡ ἐκκλησιαστικὴ διοργάνωσις ἢ διοίκησις ἠκολούθησε μᾶλλον τὴν πολιτικὴν διοργάνωσιν τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην βλέπομεν κάθε μίαν τοπικὴν Ἐκκλησίαν νὰ γνωρίζεται μὲ τὸ ὄνομα τῆς πόλεώς της. Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων, τῆς Ἀντιοχείας, τῆς Ἐφέσου, τῆς Κορίνθου. Ἐπὶ κεφαλῆς μιᾶς ἐκάστης Ἐκκλησίας ἐτάσσετο ὁ ἐπίσκοπος. Σιγὰ σιγὰ, μὲ τὴν ἀριθμητικὴν αὔξησιν τῶν χριστιανῶν πιστῶν, διεμορφώθησαν μέσα εἰς τὰς πόλεις αἱ παροικίαι, αἱ ἐνορίαι, αἱ κοινότητες, ὅπως καὶ αἱ Ἐκκλησίαι τῆς ὑπαίθρου, τῶν χωρῶν, μὲ τοὺς χωρεπισκόπους.

Πέραν ἀπὸ τὰς πόλεις ὑπῆρχεν ἡ κατ' ἐπαρχίας πολιτικὴ διοργάνωσις τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ὅποτε καὶ οἱ ἐπίσκοποι μιᾶς τοιαύτης ἐπαρχίας ἀπετέλουν ἓν σύνολον, διὰ τῆς ἐπαρχιακῆς συνόδου, μὲ πρῶτον ἢ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἐπίσκοπον τῆς ἑδρας τῆς ἐπαρχίας, τὸν μητροπολίτην.

Ἡ διοίκησις ὑπῆρξε μία ἄλλη γεωγραφικὴ περιοχὴ, μέσα εἰς τὴν ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν, ποὺ περιελάμβανε χώρον εὐρύτερον ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν. Ἔτσι, τὸν Δ' αἰῶνα ἔχομεν ἓνα ἄλλον ἐπισκοπικὸν τίτλον, αὐτὸν τοῦ ἐξάρχου τῆς διοικήσεως, ὁ ὁποῖος ἐκαλεῖτο καὶ ἀρχιεπίσκοπος, ὑπὸ εὐρυτέραν ἔννοϊαν. Ὁ ἐξάρχος εἶχεν εὐρυτέραν ἐξουσίαν τῆς τοῦ μητροπολίτου καὶ πρεσβεία ἐπ' αὐτῶν καὶ τῶν ἐπισκόπων. Οἱ ἐξάρχοι ἦσαν οἱ κάτοχοι τῶν ἐδρῶν τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ἀντιοχείας, τῆς Καισαρείας, τῆς Ἐφέσου καὶ τῆς Ἡρακλείας εἰς τὴν Ἀνατολήν.

Ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος συντελεῖται μία ἄλλη ἐξέλιξις. Μερικοὶ ἐξάρχοι, ὅπως οἱ τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ἀντιοχείας καὶ οἱ κάτοχοι τῶν ἐδρῶν τῆς ΚΠόλεως καὶ τῶν Ἱεροσολύμων θὰ ὀνομασθοῦν πατριάρχαι. Μέσα εἰς

τὰ ὅρια τῶν ἐκκλησιαστικῶν των περιοχῶν εἶχον πρεσβεΐα τιμῆς ἐπὶ τῶν μητροπολιτῶν καὶ τῶν ἐπισκόπων. Εἰς ὁλόκληρον τὴν Δύσιν ὑπῆρχεν ἓνας πατριάρχης, ὁ πάπας τῆς Ρώμης. Ἀπὸ τοῦ Ἰωάννου Β΄ (518-520) ὁ πατριάρχης ΚΠόλεως γνωρίζεται ὡς οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

Ἀπὸ τοῦ 330 καὶ ἐξῆς (-381) ὁ ἐπίσκοπος ΚΠόλεως κατέστη, μετὰ ἀπὸ μίαν σταδιακὴν ἀνάπτυξιν, ὁ β΄ εἰς τὴν τάξιν προκαθηδρίας ἱεράρχης μέσα εἰς τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν, μετὰ ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπον Ρώμης.

Δ΄ Οἰκουμενικὴ σύνοδος, Χαλκηδών, 451. Ὑποταγὴ τῶν ἐξάρχων Καισαρείας, Ἐφέσου, Ἡρακλείας εἰς τὸν ΚΠόλεως (χειροτονία των).

Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἔκτοτε, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ ΙΑ΄ αἰῶνος καὶ ἐξῆς, κατέχει πρωτεῖον τιμῆς, τὰ τιμητικὰ πρωτεῖα εἰς τὴν Ἀνατολήν, μεταξύ τῶν ἄλλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, θεωρούμενος πρῶτος μεταξύ ἴσων.

Ἡ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὰ Δωδεκάνησα

Ἡ Καινὴ Διαθήκη ἔχει ἀναφορὰς εἰς τοὺς δύο ἀποστόλους, τὸν Παῦλον καὶ τὸν Ἰωάννην, σὲ σχέσιν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Δωδεκανήσων.

Ὁ ἀπ. Παῦλος μετὰ τὴν Γ΄ περιοδείαν του διέρχεται διὰ πλοίου ἀπὸ τὰς νήσους αὐτὰς τοῦ Αἰγαίου Πελάγους. Ὁ δὲ ἀπ. Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστής, παραμένων εἰς τὴν Πάτμον, γράφει τὴν Ἀποκάλυψιν. Μνημονεύονται τὰ νησιά: Μυτιλήνη, Χίος, Σάμος, Κῶς, Ρόδος, Πάτμος (Πρ. 20, 15. 21, 1. Ἀπ. 1, 9).

Ἡ διεύλευσις τοῦ Παύλου ἐκεῖθεν ἴσως νὰ ἔχη κάποιαν σχέσιν πρὸς τὸ ἔργον τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐκεῖ. Ἡ παραμονὴ τοῦ Ἰωάννου ὁμως εἰς τὴν Πάτμον ἀσφαλῶς σχετίζεται πρὸς τὸ ἔργον τοῦτο, ὅπως καὶ μὲ τὰς ἄλλας νήσους καὶ τὴν Ἰωνίαν. Ἄλλωστε ἡ ἰωάννεις ἀποστολικὴ παράδοσις, ὁμοῦ μετὰ τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως τοῦ Ἀνδρέου, συνιστοῦν τοὺς στύλους τῆς ἀποστολικότητος τῆς Ἐκκλησίας τῆς ΚΠόλεως.

Ὡσαύτως, ἡ θέσις τῶν νήσων τούτων μεταξύ τῶν θαλασσίων ἐμπορικῶν λιμένων τῆς Μ. Ἀσίας, τῆς Κρήτης καὶ ἄλλων τόπων μᾶς ὁδηγοῦν νὰ δεχθῶμεν τὴν ἄποψιν, ὅτι πιθανῶς ὁ Χριστιανισμὸς εἶχε φθάσει εἰς αὐτὰς ἤδη ἀπὸ τοῦ Α΄ μ.Χ. αἰῶνος καὶ ἐξῆς. Πάντως, μαζὺ μὲ τὰ ἀρχαιολογικὰ δεδομένα, γεγονὸς εἶναι ὅτι ἡ νέα πίστις εἶχε ριζώσει ἐκεῖ πολὺ πρὸ τοῦ Γ΄ αἰῶνος, ὅτε καὶ ἔχομεν ὀνόματα ἐπισκοπῶν καὶ ἐπισκόπων.

Ἡ νῆσος Ρόδος, μὲ τὰς εἰς αὐτὴν ὑποκειμένας ἐπισκοπὰς τῶν Δωδεκανήσων, ἐνωρὶς ἀπαντᾷ εἰς τὰ Τακτικὰ καὶ εἰς τοὺς ἐπισκοπικοὺς καταλόγους τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, μὲ τὸ ὅποιον καὶ ἀρχαιόθεν ἀρρήκτως συνδέεται.

Ὁ σύνδεσμος αὐτὸς τῶν δύο ἐκκλησιαστικῶν κέντρων, ὁ ὁποῖος ἐπραγματοποιήθη πολὺ ἐνωρίς, ὑφίστατο συνεχῶς διὰ μέσου τῶν αἰώνων καὶ ὑπῆρξε σωτήριος διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐκείνην περιοχὴν, πρὸ πάντων κατὰ τὰς δυσκόλους καὶ ὀδυνηρὰς περιόδους, πού διήλθεν ἢ διήρχετο ἡ μητρόπολις αὐτὴ μετὰ τῶν ἐπισκοπῶν της.

Ἡ ἱστορία τῶν νήσων τούτων περιλαμβάνει 6 περιόδους:

1. Ἀρχαϊκὴ περίοδος, Α΄ αἰών-325 μ.Χ.
2. Βυζαντινὴ περίοδος, 325-1204, 1309.
3. Περίοδος Ἑνετικῇ, 1309-1522.
4. Μεταβυζαντινὴ περίοδος (Τουρκοκρατία), 1522-1913.
5. Περίοδος Ἰταλοκρατίας (Γερμανοί, Ἄγγλοι), 1913-1944/1945.
6. Σύγχρονος Ἐποχὴ, 1945 καὶ ἐξῆς. Ἑλλάς.

Καθ' ὅλας αὐτὰς τὰς ἱστορικὰς περιόδους τρεῖς εἶναι οἱ παράγοντες διὰ τὴν διάσωσιν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ τῶν παραδόσεων τοῦ Γένους:

1. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, κυρίως.
2. Ὁ ἱερὸς κλῆρος, μὲ ἐπικεφαλῆς τὴν ἱεραρχίαν, καὶ ὁ μοναχικὸς κόσμος.
3. Ὁ εὐσεβὴς λαός.

Τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Δωδεκανήσου, τελοῦσαν ὑπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ἀποτελοῦν αἱ μητροπόλεις:

1. Ρόδου, τοῦ μητροπολίτου φέροντος τὸν τίτλον τοῦ ἐξάρχου πασῶν τῶν Κυκλάδων νήσων. Ἡ Ρόδος ἀρχικῶς ἦτο ἡ μόνη μητρόπολις, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ὑπῆγοντο αἱ ἄλλαι νῆσοι, πλὴν τῆς Καρπάθου. Τὸ δὲ 1924 ἡ μία μητρόπολις ἐδιχάσθη εἰς δύο:

α΄) Ρόδου (Ρόδος, Μεγίστη / Καστελλόριζον) καὶ

β΄) Κυκλάδων (Σύμη, Χάλκη, Νίσυρος, Τῆλος), ἀλλὰ καὶ πάλιν Ρόδου (1924).

2. Κώου καὶ Νισύρου, τοῦ μητροπολίτου τιτλοφορουμένου ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Κυκλάδων νήσων. Αὐτοκέφαλος ΙΔ΄ αἰών. Μητρόπολις 1838.

3. Λέρου, Καλύμνου καὶ Ἀστυπαλαίας, τοῦ μητροπολίτου γνωριζομένου ὡς ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Σποράδων νήσων. Ἡ ἐπισκοπὴ Λέρνης (Λέρου) ἀνυψώθη εἰς μητρόπολιν τὸ 1888.

4. Καρπάθου καὶ Κάσου, τοῦ μητροπολίτου διακρατοῦντος τὸν τίτλον ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Κυκλάδων νήσων. Ἡ Κάρπαθος ἀρχιεπισκοπὴ (πρὸ τῶν μέσων τοῦ ΣΤ΄ αἰῶνος), Μητρόπολις δὲ τὸ 1865.

Τὴν 20ῇν Ἀπριλίου 2004 ἀπεκόπη ἀπὸ τῆς μητροπόλεως Ρόδου ἡ

νήσος Νίσυρος, ή οποία προσηρτήθη εις την μητρόπολιν Κώου, αί δε νήσοι Σύμη, Χάλκη, Τήλος και Καστελλόριζον απέτέλεσαν την νέαν μητρόπολιν υπό την όνομασίαν Σύμης, με έδραν την νήσον ταύτην. Υπέρτιμος και Ήξαρχος Νοτίου Αιγαίου Πελάγους.

Τò Οίκουμενικόν Πατριαρχεΐον έπετέλει την αποστολήν του άμέσως και έμμέσως.

1. Διά τής αναλόγου εκκλησιαστικής όργανώσεως τών περιοχών εκείνων.

2. Διά τής έκλογής τών καταλλήλων ιεραρχών.

3. Διά τής ένισχύσεως του μοναχικού βίου.

4. Διά τής παντοειδούς ένισχύσεως του φρονήματος τών εκεί ευσεβών χριστιανών.

Άπο τής άλλης πλευράς ή 'Ι. Θεολογική Σχολή τής Χάλκης, ως ίδρυμα του Οίκουμενικού Θρόνου διά την προετοιμασίαν τών κληρικών και τών θεολογικών στελεχών αυτού, έβοήθησε παντοιοτρόπως και την εκκλησιαστικήν αυτήν περιοχήν. Οί άπόφοιτοι τής σχολής αυτής σε σχέσιν προς την Έκκλησίαν τής Δωδεκανήσου χωρίζονται εις δύο κατηγορίας:

Α'. Οί γεννηθέντες εις τὰ Δωδεκάνησα και ύπηρετήσαντες εκεί ή εις έτερα μέρη, και

Β'. Οί γεννηθέντες εκτός τής Δωδεκανήσου, αλλά έργασθέντες εις αυτήν.

Ο συνολικός αριθμός τών αποφοίτων, οί όποίοι κατατάσσονται εις τὰς δύο ταύτας κατηγορίας, φθάνει τούς 61, αριθμός όχι εύκαταφρόνητος. Άπο αυτούς οί γεννηθέντες εις τὰ Δωδεκάνησα είναι 32, ενώ οί γεννηθέντες εκτός τής Δωδεκανήσου, άλλ' ύπηρετήσαντες εις αυτήν 28 και ένας εκτάκτως (σύνολον 61). Άπαντες είναι άπόφοιτοι του ήμίσεος του ΙΘ' (1844 και έξης) και τών αρχών του Κ' αιώνος (-1971).

Άλλοι, αρκετοί, άνυψώθησαν εις τόν επσκοπικόν βαθμόν, όλίγοι δε παρέμειναν πρεσβύτεροι και διάκονοι. Οί δε εκ τών αποφοίτων λαϊκοί ύπηρετήσαν εις την εκπαίδευσιν, γενικώς την δευτεροβάθμιον και όλίγοι εις την τριτοβάθμιον.

Οί εκ τής Δωδεκανήσου προερχόμενοι άπόφοιτοι τής σχολής συνδέονται προς τόν τόπον των και κατά προτίμησιν ή έκλογήν ύπηρετούν εις τόν τόπον τής καταγωγής των, όπως συμβαίνει και με τούς εκ Κρήτης προερχομένους συσπουδαστάς των. Η διοικοῦσα Έκκλησία αποστέλλει αρκετούς Δωδεκανησίους εις άλλας περιοχάς και μη Δωδεκανησίους εις τὰ Δωδεκάνησα.

Δρ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΗΛ. ΒΟΛΑΝΑΚΗΣ

Ἐφορος Ἀρχαιοτήτων

ΟΙ ΔΙΚΟΓΧΟΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΙ ΝΑΟΙ ΤΗΣ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ

(συνέχεια ἐκ τοῦ προηγούμενου τεύχους)

IV. ΝΗΣΟΣ ΚΑΡΠΑΘΟΣ

Γενικά

Στὴν ὄρεινὴ καὶ ἀπομεμακρυσμένη νῆσο Κάρπαθο⁷⁰ διατηροῦνται ἀρκετὰ μεσαιωνικὰ ναῦδρια, ἀπὸ τὰ ὅποια δεκαεπτὰ (17) φέρουν τοιχογραφίες.

Μεταξὺ τῶν ναυδρίων τῆς Καρπάθου ἑπτὰ (7) τὸν ἀριθμὸν εἶναι κτισμένα στὸν τύπο τοῦ δικόγχου ναοῦ. Αὐτὸ εἶναι ἀξιοσημείωτο, διότι, στὰ ἄλλα νησιὰ τῆς Δωδεκανήσου, ὁ τύπος αὐτὸς εἶναι πολὺ περιορισμένος ἢ ἐλλεῖπει παντελῶς.

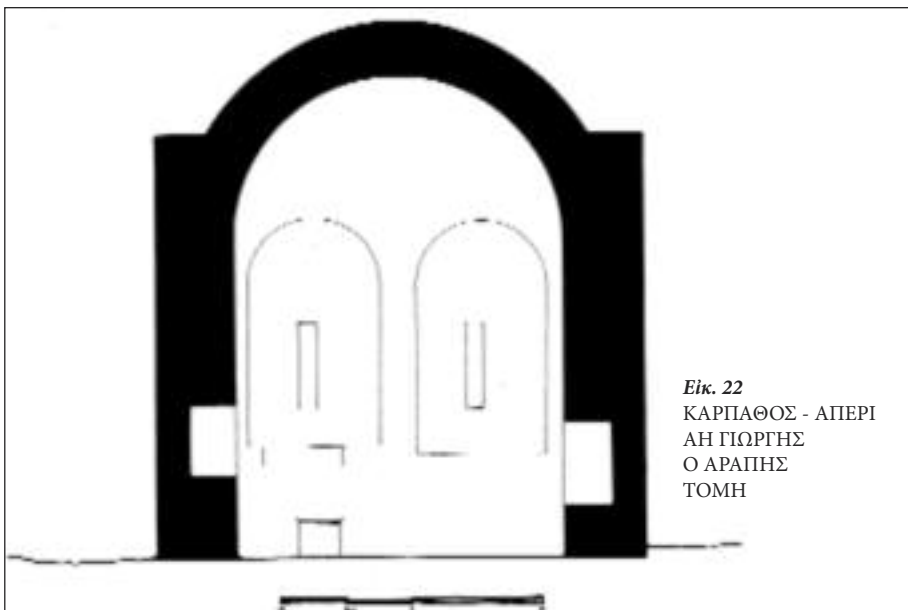
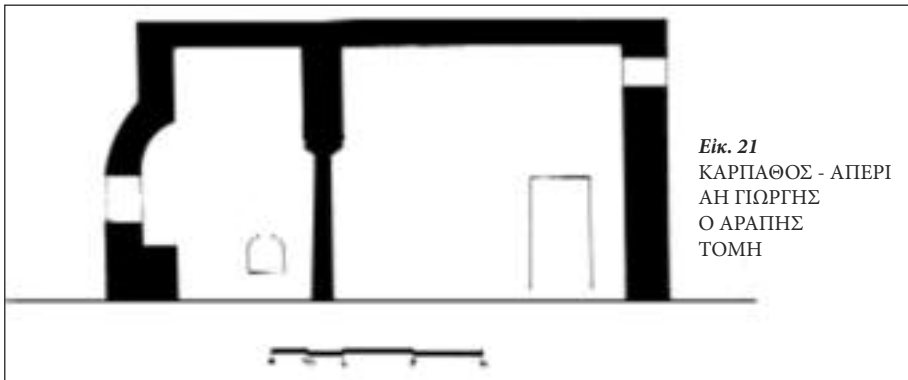
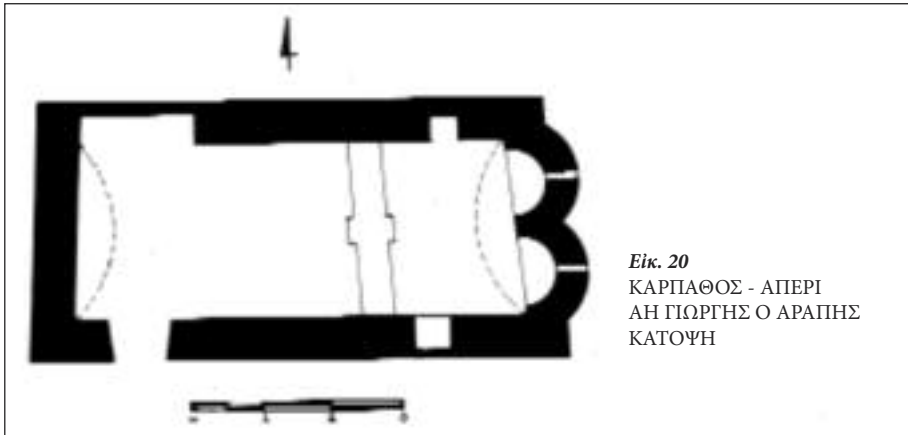
Ἀπὸ τοὺς δικόγχους αὐτοὺς ναοὺς τῆς Καρπάθου τρεῖς βρίσκονται στὴν περιοχὴ τοῦ Μεσοχωρίου, δύο στὸ Ἀπέρι, ἓνας στὸ Ὅθως καὶ ἓνας στὴν Ἀρκάσα. Περὶ τῶν μνημείων αὐτῶν γίνεται ἐκτενέστερος λόγος κατωτέρω.

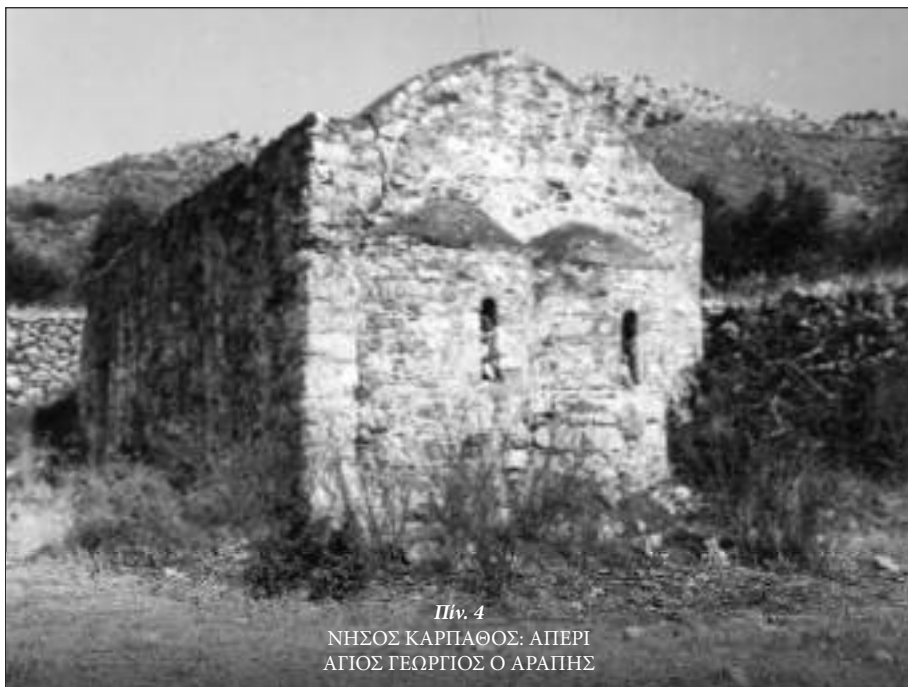
12. Ἀπέρι, Ἅγιος Γεώργιος ὁ Ἀράπης (εἰκ. 20-22, πίν. 4-5)

Ἀνατολικά τοῦ Ἀπερίου Καρπάθου καὶ σὲ ἀπόσταση 600μ. περίπου ἀπὸ αὐτό, κεῖται ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Ἀράπη. Πρόκειται γιὰ μονόχωρο οἰκοδόμημα (ἔξωτ. διαστ. 7,20x3,65μ. καὶ ἔσωτ. διαστ.

⁷⁰ Ἡ ὀνομασία εἶναι προφανῶς προελληνικὴ. Στὴν Ἰλιάδα (Β' 676) ἀναφέρεται ὡς «Κράπαθος»:

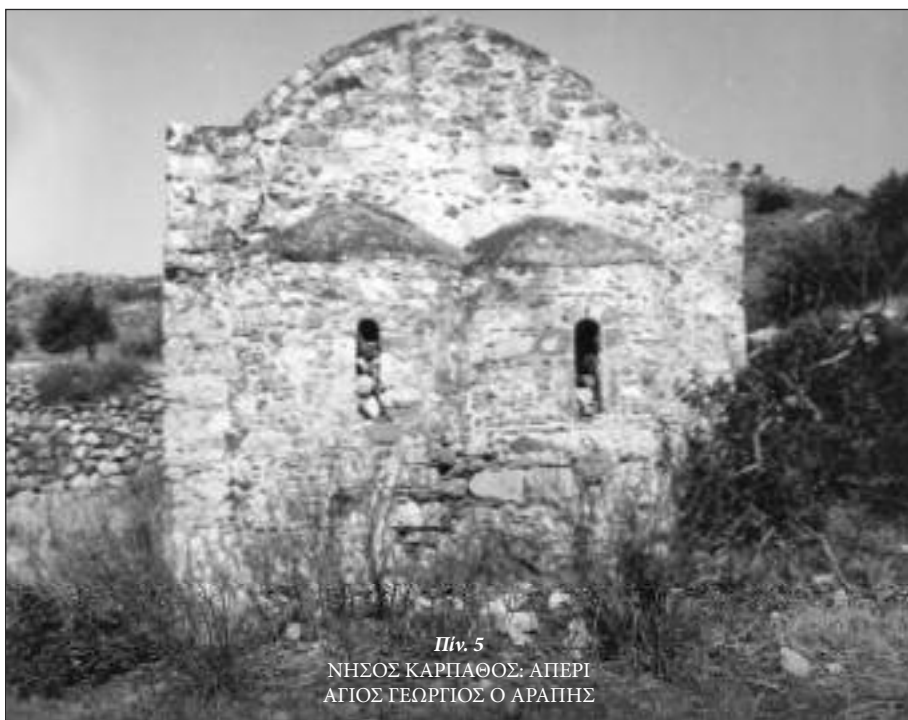
«Οἳ δ' ἄρα Νίσυρόν τ' εἶχον Κράπαθόν τε, Κάσον τε».

Πλν. 4

ΝΗΣΟΣ ΚΑΡΠΑΘΟΣ: ΑΠΕΡΙ
ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ο ΑΡΑΠΗΣ

Πλν. 5

ΝΗΣΟΣ ΚΑΡΠΑΘΟΣ: ΑΠΕΡΙ
ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ο ΑΡΑΠΗΣ

6,10x2,40μ.), κτισμένο από άργολιθοδομή και ασβεστοκονίαμα. Αυτό καλύπτεται με κτιστή καμάρα. Η στέγη έξωτερικά φέρει επίστρωση από υδραυλικό κονίαμα (κουρασάνι).

Η ανατολική του πλευρά απολήγει σε δύο ισοδύναμες, ήμικυκλικές άψίδες⁷¹. Από αυτές η νότια έχει χορδή 0,97 και βέλος 0,49μ, ή δὲ βόρεια έχει χορδή 0,99 και βέλος 0,50μ. Στο μέσον εκάστης άψίδας άνοίγεται ανά ένα, μικρό, μονόλοβο, όρθογωνίου σχήματος παράθυρο (πλάτ. 0,16μ.).

Στο δυτικό άκρο τής νότιας πλευράς του ναού άνοίγεται ή είσοδος (πλάτ. 0,88μ.), ενώ τὸ δάπεδό του καλύπτεται με συμπιλητὸ χῶμα.

Στή βόρεια έσωτερική πλευρά του Ίεροῦ Βήματος και έντὸς του πάχους του τοίχου διαμορφώνεται όρθογωνίου σχήματος κόγχη (πλάτ. 0,42, ὕψους 0,58 και βάθους 0,36μ.), ή όποία προφανῶς έχρησίμευε ως Πρόθεση.

Στὸ δυτικό άκρο τής βόρειας έσωτερικής πλευράς του κυρίως ναού και μέσα στο πάχος του τοίχου άνοίγεται άλλη όρθογωνίου σχήματος κόγχη (πλάτ. 1,67μ.).

Έσωτερικά ό ναός χωρίζεται σε δύο μέρη, ένα πρὸς Α (διαστ. 2,40x1,96μ.), πὸν άποτελεῖ τὸ Ίερὸ Βήμα, και ένα πρὸς Δ (4,15x2,40μ.), πὸν άπαρτίζει τὸν κυρίως ναό. Ο διαχωρισμός γίνεται με έναν κυλινδρικό, άρράβδωτο, μαρμαρίνο κίονα (ὕψ. 2,03 και διαμ. 0,26/0,30μ.), τοποθετημένο επάνω στὸν άξονα του ναού, ό όποίος βαίνει από Α πρὸς Δ και σε άπόσταση 1,96 μ. δυτικά τής ανατολικής έσωτερικής πλευράς του Ίεροῦ Βήματος. Έπάνω στὸν κίονα στηρίζονται δύο τόξα, τὰ όποία ένώνουν τὸν κίονα με τις δύο μακρές πλευρές του ναού, τήν νότια και βόρεια⁷². Ειδικότερα, ἐπὶ του μαρμαρίνου κίονος στηρίζεται τὸ ένα από τὰ δύο άκρα εκάστου τόξου, ενώ τὸ άλλο άκρο τῶν τόξων πακτώνεται ἐπὶ του πλευρικοῦ τοίχου του ναού.

Στὸ μέσον του Ίεροῦ Βήματος κείται ή Αγία Τράπεζα (διαστ. 0,60x0,54 και πάχ. 0,14μ.).

Στις έσωτερικές επιφάνειες τῶν τοίχων του ναού διατηροῦνται λείψανα γραπτου διακόσμου, τὰ όποία προέρχονται πιθανῶς από τὸν 14ον αἰ. μ.Χ.

71. Γ. Δημητροκάλλης, *Δίκογχοι ναοί*, σσ.72-74, εικ. 89-93 (κάτοψη-τομή). Ν. Μουτσόπουλος, *Κάρπαθος*, σ. 440, εικ. 150.

72. Πρόκειται για ιδιόρρυθμο τρόπο χωρισμοῦ του Ίεροῦ Βήματος, από τὸν κυρίως ναό, ό όποίος άπαντὰ και σε άλλα μεσαιωνικά ναῦδρια τής Καρπάθου.

13. Ἀπέρι, Μυρτώνας, Παναγία Μυρτωνιάτισσα (εἰκ. 23-25)

Στὴν περιοχή τοῦ Ἀπερίου, δεξιὰ τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ Πηγαδίων - Σπώνων καὶ στὴ θέση «Μυρτώνας», σὲ χῶρο κατάφυτο ἀπὸ πεῦκα καὶ θάμνους, μεταξὺ τῶν ὁποίων περιλαμβάνονται καὶ μυρτιές (*Myrtus communis*), στὶς ὁποῖες ὀφείλεται καὶ ἡ ὀνομασία τῆς περιοχῆς, κεῖται ὁ ναὸς τῆς Παναγίας τῆς Μυρτωνιάτισσας⁷³.

Πρόκειται γιὰ μικρῶν διαστάσεων οἰκοδόμημα (ἔσωτ. διαστ. 7,05x 3,10μ. καὶ ἔξωτ. διαστ. 8,30x4,55μ.), κτισμένο ἀπὸ ἀργολιθοδομή καὶ ἀσβεστοκονίαμα. Αὐτὸ καλύπτεται μὲ κτιστὴ, ἡμικυλινδρική ὀροφή καὶ φέρει ἔξωτερικὰ ὑδραυλικὸ κονίαμα (κουρασάνι).

Ἡ ἀνατολική του πλευρὰ περατοῦται σὲ δύο ἰσοδύναμες, ἡμικυκλικές ἔσωτερικὰ καὶ ἔξωτερικὰ ἀψίδες⁷⁴, πρόκειται δηλαδὴ γιὰ δικογχο ναὸ τῆς κατηγορίας B1⁷⁵. Ἀπὸ αὐτὲς ἡ νότια ἀψίδα ἔχει χορδὴ 1,05 καὶ βέλος 0,50μ., ἡ δὲ βόρεια χορδὴ 1,00 καὶ βέλος 0,50μ.. Στὸ μέσον αὐτῶν ἀνοίγεται ἀνὰ ἓνα στενὸ παράθυρο (πλάτ. 0,20μ.).

Τὸ δάπεδο τοῦ ναοῦ διαμορφώνεται σὲ δύο ἐπίπεδα, ἀφοῦ τὸ δάπεδο τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος κεῖται κατὰ 0,25μ. ὑψηλότερα ἀπὸ ἐκεῖνο τοῦ δυτικοῦ τμήματος.

Στὸ μέσον τῆς βόρειας πλευρᾶς ἀνοίγεται παράθυρο (πλάτ. 0,75μ.), στὸ δυτικὸ τμήμα τῆς ἴδιας πλευρᾶς ἀνοίγεται ἡ εἴσοδος (πλάτ. 1,10μ.), ἐνῶ στὸ μέσον τῆς δυτικῆς πλευρᾶς ἀνοίγεται ἐπίσης παράθυρο (πλάτ. 0,70μ.).

Στὴ νότια ἔσωτερικὴ πλευρὰ τοῦ Ἱεροῦ Βήματος καὶ μέσα στὸ πάχος τοῦ τοίχου διαμορφώνονται δύο ὀρθογωνίου σχήματος κόγχες, ἀπὸ τίς ὁποῖες ἡ ἀνατολικὴ ἔχει πλάτος 0,55μ. καὶ ἡ δυτικὴ 0,40μ.

Στὴ νότια ἔσωτερικὴ πλευρὰ τοῦ κυρίως ναοῦ καὶ μέσα στὸ πάχος τοῦ τοίχου ἀνοίγεται μία ὀρθογωνίου σχήματος κόγχη (πλάτ. 0,45μ.).

Στὸ ἔσωτερικὸ τοῦ ναοῦ διατηροῦνται λείψανα ἀπὸ τοιχογραφίες πιθανῶς τοῦ 14ου-15ου αἰ. μ.Χ.

14. Ἀρκάσα, Ἅγιος Νικόλαος (εἰκ. 26-29)

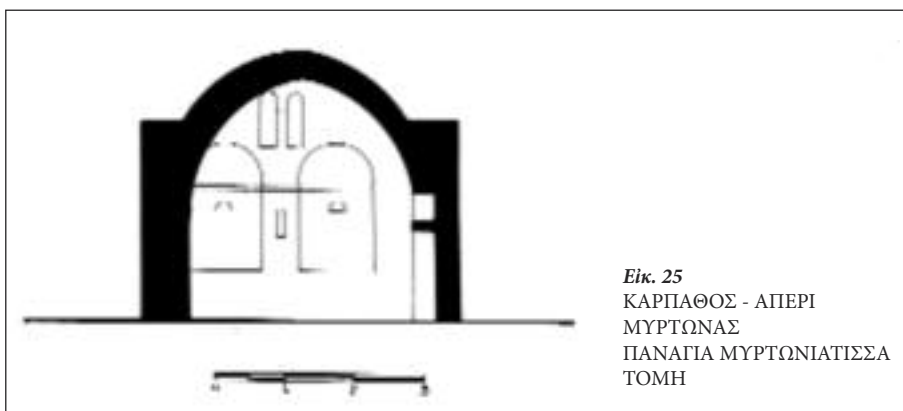
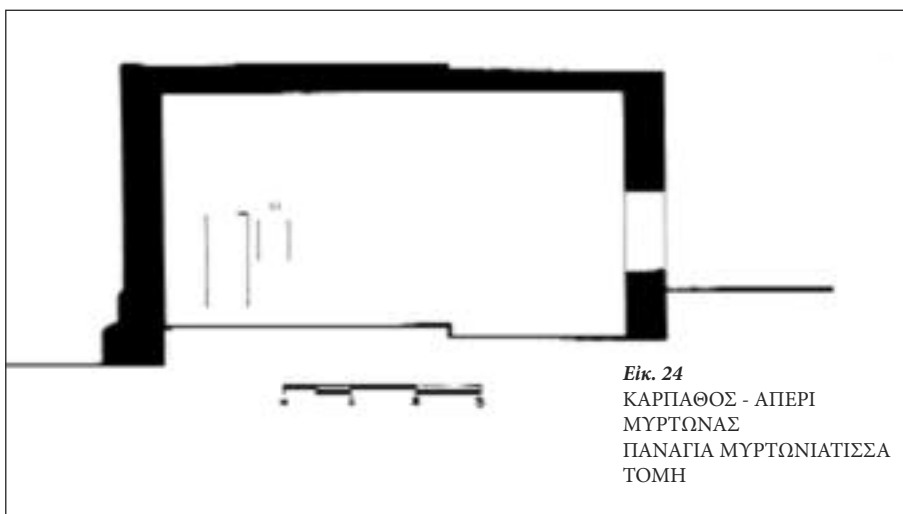
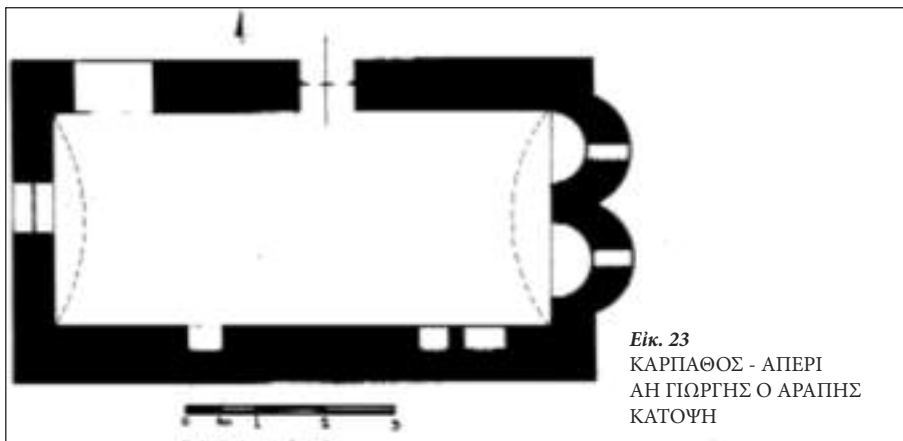
Στὴν Ἀρκάσα⁷⁶, ΝΔ. τῆς βασιλικῆς τῆς Ἀγίας Ἀναστασίας καὶ σὲ

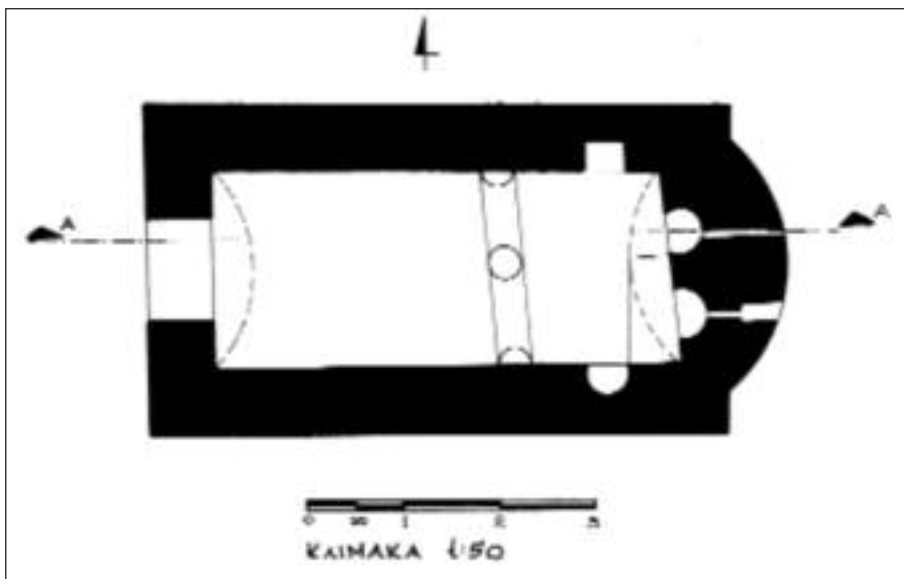
73. Y. von Bolzomo, *Karpathos*, σ.30.

74. Γ. Δημητροκάλλης, *Δίκογχοι ναοί*, σσ. 77, 79, εἰκ. 104-107 (κάτοψη-τομή). Ν. Μουτσόπουλος, *Κάρπαθος*, σ. 440, εἰκ. 160.

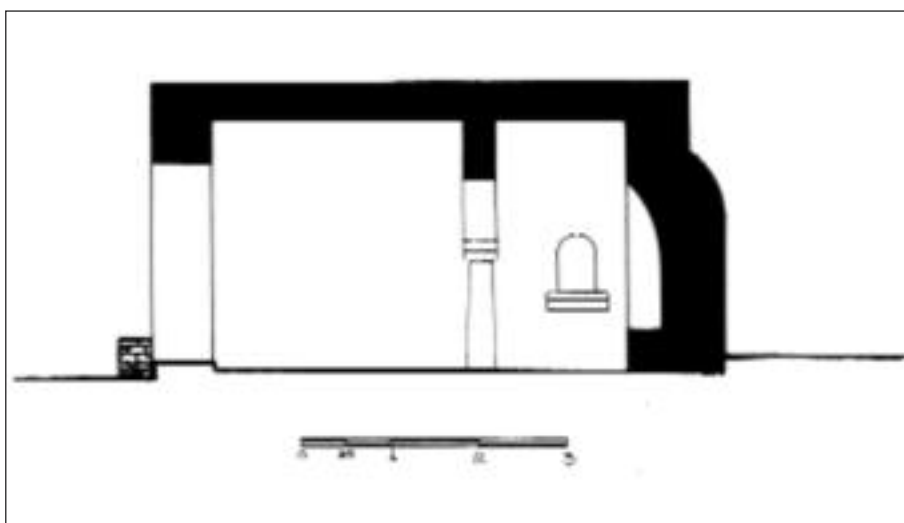
75. Γ. Δημητροκάλλης, *Δίκογχοι ναοί*, σ. 11.

76. Πρόκειται γιὰ τὴν ἀρχαία πόλη τῆς Καρπάθου Ἀρκεσία, στὴν ὁποία ἀνεκαλύφθησαν τὰ λείψανα τριῶν παλαιοχριστιανικῶν βασιλικῶν, ἤτοι:

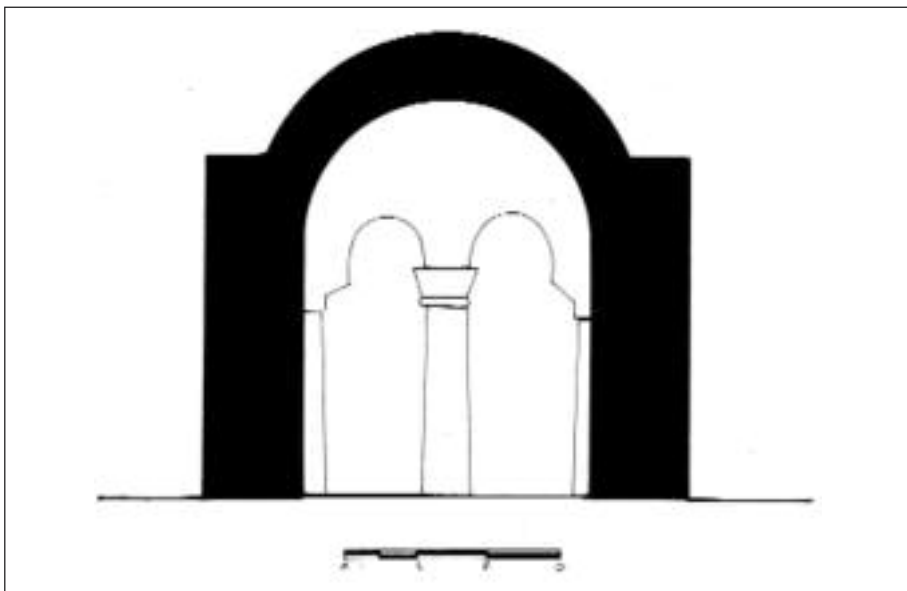

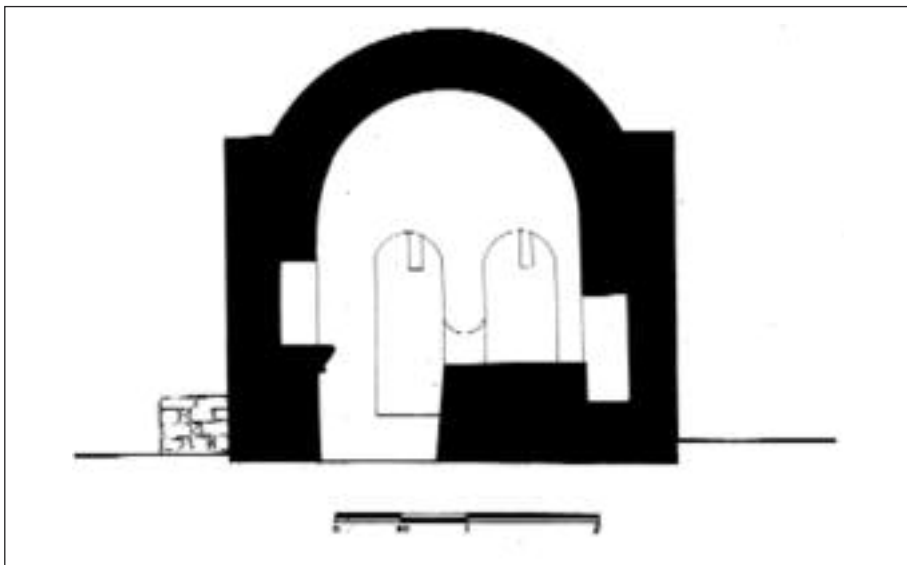
Εικ. 26
ΚΑΡΠΑΘΟΣ
ΑΡΚΑΣΑ - ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΚΑΤΟΨΗ

Εικ. 27
ΚΑΡΠΑΘΟΣ
ΑΡΚΑΣΑ - ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΤΟΜΗ

Εικ. 28
ΚΑΡΠΑΘΟΣ
ΑΡΚΑΣΑ - ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΤΟΜΗ

Εικ. 29
ΚΑΡΠΑΘΟΣ
ΑΡΚΑΣΑ - ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΤΟΜΗ

μικρή απόσταση από αυτήν, πλησίον της θαλάσσης, κείται ο ναός του Ἀγίου Νικολάου. Πρόκειται για μικρῶν διαστάσεων οἰκοδόμημα (έσωτ. διαστ. 4,80x2,05μ. καὶ έξωτ. διαστ. 6,00x3,45μ.), τὸ ὁποῖο εἶναι κτισμένο ἀπὸ ἀργολιθοδομὴ καὶ ἀσβεστοκονίαμα. Καλύπτεται μὲ κτιστὴ, ἡμικυλινδρική στέγη καὶ έξωτερικὰ φέρει ὑδραυλικὸ κονίαμα.

Τὸ έσωτερικὸ τοῦ ναοῦ χωρίζεται σὲ δύο τμήματα, ἓνα πρὸς Α (διαστ. 1,95x1,50μ.), τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ τὸ Ἱερὸ Βῆμα, καὶ ἓνα πρὸς Δ (διαστ. 2,90x2,00μ.), τὸ ὁποῖο ἀπαρτίζει τὸν κυρίως ναό. Ὁ χωρισμὸς γίνεται μὲ κυλινδρικό, ἀρράβδωτο κίονα (ῥψ. 2,60 καὶ διάμ. 0,55/0,70μ.), τοποθετημένο στὸν κυρίως ἄξονα τοῦ ναοῦ, ὁ ὁποῖος βαίνει ἀπὸ Α πρὸς Δ, καὶ σὲ ἀπόσταση 1,55μ. ἀπὸ τὴν έσωτερικὴ ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, καθὼς καὶ μὲ δύο ἡμικίονες, τοποθετημένους στὴν ἴδια εὐθεία, στὴ νότια καὶ στὴ βόρεια έσωτερικὴ πλευρὰ, ἐπάνω στοὺς ὁποῖους στηρίζονται δύο τόξα⁷⁷.

Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ Ἱεροῦ Βήματος περατοῦται σὲ δύο ἰσοδύναμες ἀψίδες, έσωτερικὰ ἡμικυκλικές, οἱ ὁποῖες ἐγγράφονται ἐντὸς μεγαλύτερης ἀψίδας, έξωτερικὰ ἡμικυκλικῆς. Πρόκειται δηλαδὴ γιὰ ἀρχιτεκτονικὸ τύπο, ὁ ὁποῖος ἐντάσσεται στὴν κατηγορία Β2 τῶν δικόγχων ναῶν⁷⁸.

Ἡ νότια ἀψίδα ἔχει χορδὴ 0,50 καὶ βέλος 0,30μ., ἐνῶ ἡ βόρεια χορδὴ 0,40 καὶ βέλος 0,35μ. Στὸ μέσον τῶν δύο ἀψίδων ἀνοίγεται στενὸ, ὀρθογωνίου σχήματος, παράθυρο.

Στὸ μέσον τῆς νότιας έσωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ Ἱεροῦ Βήματος καὶ μέσα στὸ πάχος τοῦ τοίχου σχηματίζεται ἡμικυκλικὴ ἀψίδα (χορδῆς 0,40 καὶ βέλους 0,30μ.). Στὸ ἀνατολικὸ τμῆμα τῆς βόρειας έσωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ Ἱεροῦ Βήματος καὶ μέσα στὸ πάχος τοῦ τοίχου ἀνοίγεται μία

α) τῆς Βασιλικῆς Πρεσβυτέρου Εὐχαρίστου,

β) τῆς Βασιλικῆς Ἀγίας Ἀναστασίας,

γ) τῆς Βασιλικῆς Ταξιάρχων Μιχαὴλ καὶ Γαβριήλ.

Στὴν Κάρπαθο, κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἀρκεσία ὑπῆρχαν καὶ οἱ πόλεις:

α) Ποτίδειον ἢ Ποσίδαιον (ὅπου ὁ σημερινὸς οἰκισμὸς Πηγάδια ἢ Κάρπαθος, πρωτεύουσα τῆς νήσου) καὶ

β) Βρυκοῦς, στὸ βόρειο ἄκρο τῆς Καρπάθου, περιοχὴ Ὀλύμπου (ὅπου ἡ θέση Βρυκοῦντα).

77. Πρόκειται γιὰ συνήθη τρόπο διαχωρισμοῦ τοῦ Ἱεροῦ Βήματος ἀπὸ τὸν κυρίως ναό, στὰ μεσαιωνικὰ ναῦδρια τῆς Καρπάθου.

78. Γ. Δημητροκάλλης, *Δικόγχοι ναοί*, σ. 11. Ν. Μουτσόπουλος, *Κάρπαθος*, σ. 451, εἰκ. 164.

ὀρθογωνίου σχήματος κόγχη (πλάτ. 0,40, ὕψ. 1,20 καὶ βάθους 0,25μ.), ἡ ὁποία ἐχρησίμευε ὡς Πρόθεση.

Στὸ μέσον τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ κυρίως ναοῦ ἀνοίγεται ἡ εἴσοδος (πλάτ. 1,05μ.).

Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Νικολάου Ἀρκάσας χρονολογεῖται πιθανῶς κατὰ τὸν 18ον αἰ. μ.Χ.

15. Βολάδα, Ἀπελλα, Ἅγιος Λουκάς

Μεταξὺ Βολάδας καὶ Μαράθου Σπῶων, στὴ θέση «Ἀπελλα», σὲ ἀπόσταση 200 μ. περίπου ἀπὸ τὴν παραλία, ὑπάρχει ὑπόγειο ναῦδριο, τὸ ὁποῖο εἶναι γνωστό ὡς «Ἅγιος Λουκάς»⁷⁹.

Πρόκειται γιὰ στενόμακρη, φυσικὴ ὑπόγεια σχισμὴ στὸ βραχώδες πέτρωμα, διαμορφωμένη σὲ εἶδος μικροῦ ναῦδριου- Ἀγιάσματος, τὸ ὁποῖο ἀρχικὰ ἐτιμᾶτο πιθανῶς στὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου. Τὸ μνημεῖο ἀποτελεῖται ἀπὸ περισσότερους χώρους, ἥτοι:

Χῶρος Α

Πρόκειται γιὰ ὀρθογωνίου κατόψεως ὥρο (ἐσωτ. διαστ. 2.00x1.30μ. περίπου), ὁ κυρίως ἄξονας τοῦ ὁποίου βαίνει ἀπὸ Α πρὸς Δ καὶ ὁ ὁποῖος ἐκαλύπτετο μὲ κτιστὴ καμάρα. Ἡ ἀνατολικὴ του πλευρὰ ἀρχικὰ ἦτο ἀνοικτὴ καὶ ἀπετέλει τὴν εἴσοδο τοῦ συγκροτήματος.

Χῶρος Β

Νότια τοῦ χώρου Α εἶναι προσκεκολλημένος ὁ χῶρος Β, ὁ ὁποῖος ἐμφανίζει ὀρθογωνίου σχήματος κάτοψη (ἐσωτ. διαστ. 2.70x2.28 μ.). Ὁ κυρίως ἄξονάς του βαίνει ἀπὸ Α πρὸς Δ καὶ ἐκαλύπτετο μὲ κτιστὴ καμάρα. Στὴν ἀνατολικὴ του πλευρὰ ὑπάρχει ἓνα ἄνοιγμα, τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ τὴν εἴσοδο τοῦ ὅλου συγκροτήματος.

Χῶρος Γ

Δυτικὰ τῶν χώρων Α καὶ Β κεῖται ὁ χῶρος Γ, ὁ ὁποῖος φέρει ὀρθογωνίου σχήματος κάτοψη (ἐσωτ. διαστ. 4.16x2.20 μ.) καὶ καλύπτεται μὲ κτιστὴ καμάρα. Ὁ κυρίως ἄξονάς του βαίνει ἀπὸ Β πρὸς Ν.

Χῶρος Δ

Νότια τοῦ χώρου Γ κεῖται ὁ χῶρος Δ, ὁ ὁποῖος ἐμφανίζει ἀκανονίστου

79. Ν. Μουτσόπουλος, *Κάρπαθος*, σσ. 411-414, εἰκ. 98-99 (κάτοψη). Ἰ. Βολανάκης, *Τοιχογραφημένοι ναοὶ τῆς Καρπάθου*, σσ. 129-132.

σχήματος κάτοψη (έσωτ. διαστ. 8.60x3.00 μ. περίπου). Έντὸς αὐτοῦ ὑπάρχει μικρῶν διαστάσεων δίκογχο ναῦδριο, τὸ ὁποῖο ἐμφανίζει ὀρθογωνίου σχήματος κάτοψη (έσωτ. διαστ. 4.30x2.65 μ. περίπου). Ὁ κυρίως ἄξονάς του κεῖται περίπου ἀπὸ ΒΑ πρὸς ΝΔ. Ἡ ΒΑ του πλευρά, ἡ ὁποία δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ ἀνατολική, ἐὰν ὁ προσανατολισμὸς τοῦ χώρου Δ ἦτο ἀκριβής, περατοῦται σὲ δύο ἡμικυκλικές κόγχες, ἥτοι:

α) Νότια ἀψίδα

Αὐτὴ ἔχει χορδὴ 0.38 καὶ βέλος 0.28 μ. Στὸ μέσον της ἀνοίγεται παράθυρο (πλατ. 0.12 μ.), ἐνῶ πρὸ αὐτῆς εὐρίσκεται ἡ Ἁγία Τράπεζα (διαστ. 0.55x0.523 καὶ ὕψ. 0.56 μ.).

β) Βόρεια ἀψίδα

Αὐτὴ ἔχει χορδὴ 0.39 καὶ βέλος 0.29 μ. Στὸ μέσον της ἀνοίγεται μονόλοβο παράθυρο (πλατ. 0.12μ.).

Στὸ ἀνατολικὸ ἄκρο τῆς βόρειας ἐσωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ Ἱεροῦ Βήματος καὶ ἐντὸς τοῦ πάχους τοῦ τοίχου ἀνοίγεται ἡμικυκλικὴ κόγχη (χορδῆς 0.45 καὶ βέλους 0.37 μ.), προφανῶς ἐκείνη τῆς Προθέσεως.

Έντὸς τοῦ ναῦδριου τοῦ Ἁγίου Λουκά διατηροῦνται λείψανα παλαιῶν, καλῆς ποιότητος, τοιχογραφιῶν σὲ δύο στρώματα⁸⁰, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ παλαιότερο εἶναι πιθανῶς τοῦ 12ου καὶ τὸ νεώτερο τοῦ 14ου αἰ. μ.Χ.

16. Μεσοχώρι, Ἅγιος Κήρυκος - Ἁγία Ἰουλίττα (εἰκ. 30-32)

Έντὸς τοῦ οἰκισμοῦ τοῦ Μεσοχωρίου⁸¹ ὑψώνεται τὸ ναῦδριο τῶν Ἀγίων Κηρύκου καὶ Ἰουλίττης⁸². Πρόκειται γιὰ μικρῶν διαστάσεων μονόχωρο οἰκοδόμημα (έσωτ. διαστ. 5,16x2,43μ. καὶ ἐξωτ. διαστ. 6,47/6,25x3,57μ.)⁸³, κτισμένο ἀπὸ ἀργολιθοδομὴ καὶ ἀσβεστοκονίαμα. Εἶναι καλυμμένο μὲ κτιστὴ, ἡμικυλινδρική ὀροφὴ καὶ φέρει ἐξωτερικὰ ἐπίστρωση ἀπὸ ὑδραυλικὸ κονίαμα (κουρασάνι).

Ἡ ἀνατολικὴ του πλευρὰ ἀπολήγει σὲ δύο ἰσοδύναμες ἀψίδες, ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ ἡμικυκλικές, ἀνήκει δηλαδὴ στὸν τύπο Β1 τῶν δικόγχων

80. Ἰ. Βολανάκης, *Τοιχογραφημένοι ναοὶ τῆς Καρπάθου*, σσ. 129-132.

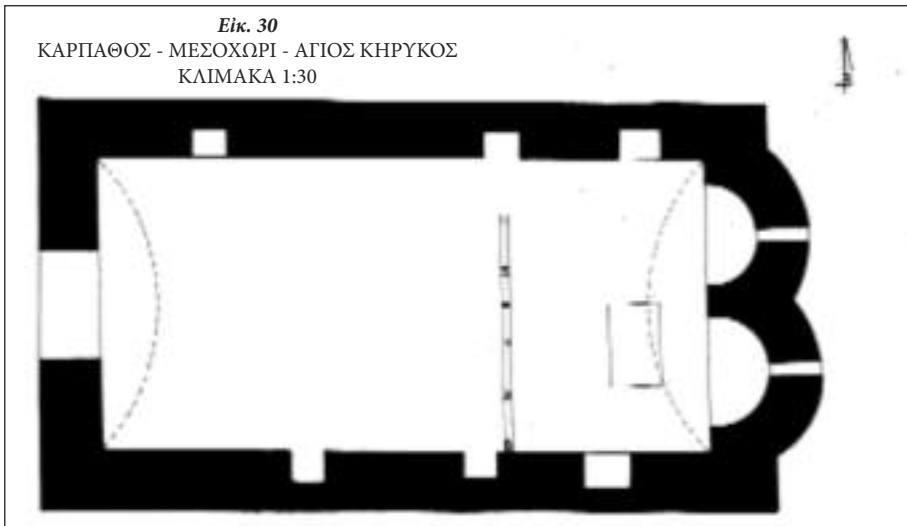
81. Ἡ ὀνομασία «Μεσοχώρι, τό», εἶναι σύνθεση ἀπὸ τὶς λέξεις «μέσα» καὶ «χωρίον, τό». Πρόκειται γιὰ τοπωνύμιο τῶν μέσων χρόνων. Τὸ ἀντίθετο σημασιολογικὰ εἶναι τὸ «ἔξω» καὶ «χωρίον». Πρβλ. καὶ τὸ τοπωνύμιον «Μέσα Βαθὺ» καὶ «Ἐξω Βαθὺ» στὴν Ἀστυπάλαια.

82. Ἡ μνήμη τῶν ἁγίων ἐορτάζεται τὴν 15ην Ἰουλίου.

83. Γ. Δημητροκάλλης, *Δίκογχοι ναοί*, σ. 77. Ν. Μουτσόπουλος, *Κάρπαθος*, σ. 455, εἰκ. 176.

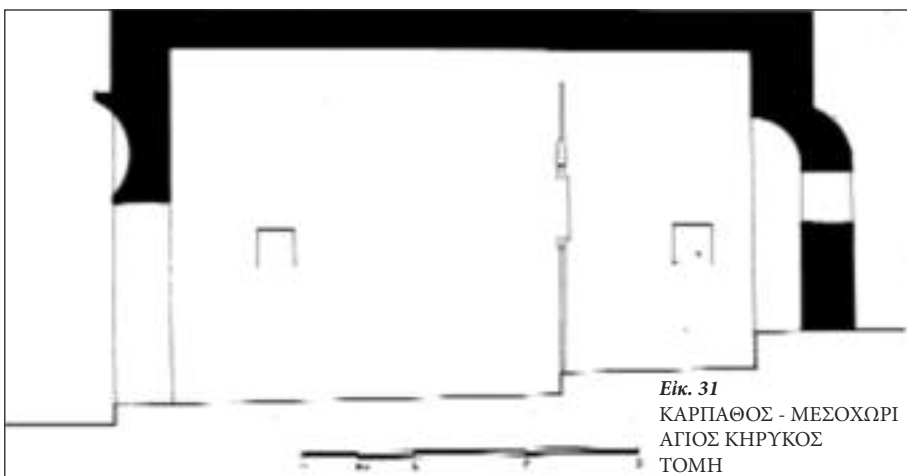
Εικ. 30

ΚΑΡΠΑΘΟΣ - ΜΕΣΟΧΩΡΙ - ΑΓΙΟΣ ΚΗΡΥΚΟΣ
ΚΛΙΜΑΚΑ 1:30

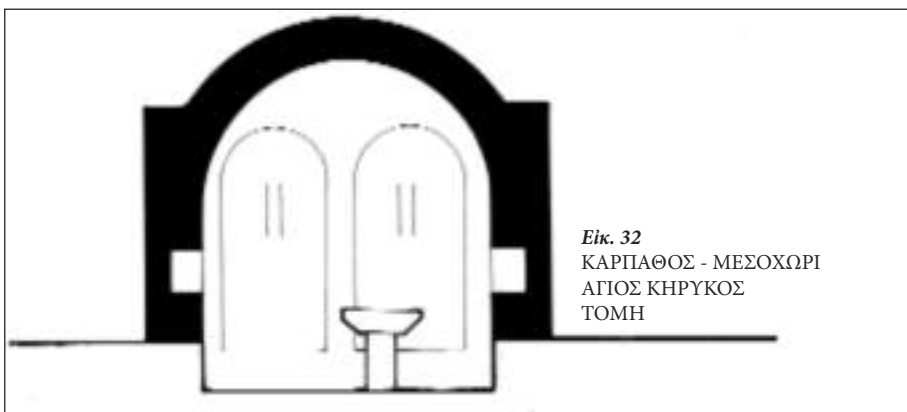
Εικ. 31

ΚΑΡΠΑΘΟΣ - ΜΕΣΟΧΩΡΙ
ΑΓΙΟΣ ΚΗΡΥΚΟΣ
ΤΟΜΗ

Εικ. 32

ΚΑΡΠΑΘΟΣ - ΜΕΣΟΧΩΡΙ
ΑΓΙΟΣ ΚΗΡΥΚΟΣ
ΤΟΜΗ

ναῶν⁸⁴. Ἡ νότια ἀψίδα ἔχει χορδὴ 0,92 καὶ βέλος 0,52μ, ἐνῶ βόρεια χορδὴ 0,86 καὶ βέλος 0,45μ. Στὸ μέσον ἐκάστης ἀψίδας ἀνοίγεται ἀνὰ ἕνα, στενὸ, μονόλοβο, ὀρθογωνίου σχήματος παράθυρο (πλάτ. 0,60μ.).

Ὁ ναὸς χωρίζεται μὲ ξύλινο τέμπλο σὲ δύο μέρη, ἥτοι στὸ ἀνατολικό (ἔσωτ. διαστ. 2,46x1,68μ.), τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ τὸ Ἱερὸ Βῆμα καὶ τὸ δυτικό (ἔσωτ. διαστ. 3,40x2,46μ.), τὸ ὁποῖο ἀπαρτίζει τὸν κυρίως ναό.

Στὸ μέσον τῆς νότιας ἐσωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ Ἱεροῦ Βήματος καὶ ἐντὸς τοῦ πάχους τοῦ τοίχου διαμορφώνεται ὀρθογωνίου σχήματος κόγχη (πλάτ. 0,38 καὶ βάθος 0,30μ.). Στὸ ἀνατολικὸ τμήμα τῆς βορείας ἐσωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ Ἱεροῦ Βήματος ἀνοίγεται ἄλλη ὀρθογωνίου σχήματος κόγχη (πλάτ. 0,38 καὶ βάθος 0,25μ.), ἡ ὁποία ἐχρησίμευε ὡς Πρόθεση. Στὸ κέντρον περίπου τοῦ Ἱεροῦ Βήματος ὑπάρχει ἡ Ἁγία Τράπεζα (διαστ. 0,70x0,45μ.).

Στὴ νότια καὶ στὴ βόρεια ἐσωτερικὴ πλευρὰ τοῦ κυρίως ναοῦ καὶ ἐντὸς τοῦ πάχους τοῦ τοίχου ἀνοίγονται ἀνὰ δύο, ὀρθογωνίου σχήματος, κόγχες (πλάτ. 0,30 καὶ βάθ. 0,22μ.). Στὸ μέσον τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ κυρίως ναοῦ ὑπάρχει ἡ εἴσοδος (πλάτ. 0,90μ.). Τὸ δάπεδο τοῦ ναοῦ εἶναι νεώτερο καὶ καλύπτεται μὲ στρώμα ἀπὸ σκυρόδεμα. Τὸ δάπεδο τοῦ Ἱεροῦ Βήματος εἶναι ὑψηλότερο κατὰ 0,20μ. περίπου ἀπὸ τὴν στάθμη τοῦ δαπέδου τοῦ κυρίως ναοῦ.

Ἐντὸς τοῦ ναοῦ διατηροῦνται μαρμάρινα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, τὰ ὁποῖα προέρχονται ἀπὸ τὴν παλαιοχριστιανικὴ ἐποχὴ. Στὶς ἐσωτερικὲς ἐπιφάνειες τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ διατηροῦνται λείψανα ἀπὸ τοιχογραφίες.

Ὁ ναὸς τῶν Ἀγίων Κηρύκου καὶ Ἰουλίττης ἀνηγέρθη πιθανῶς κατὰ τὸν 18ον αἰ. μ.Χ.

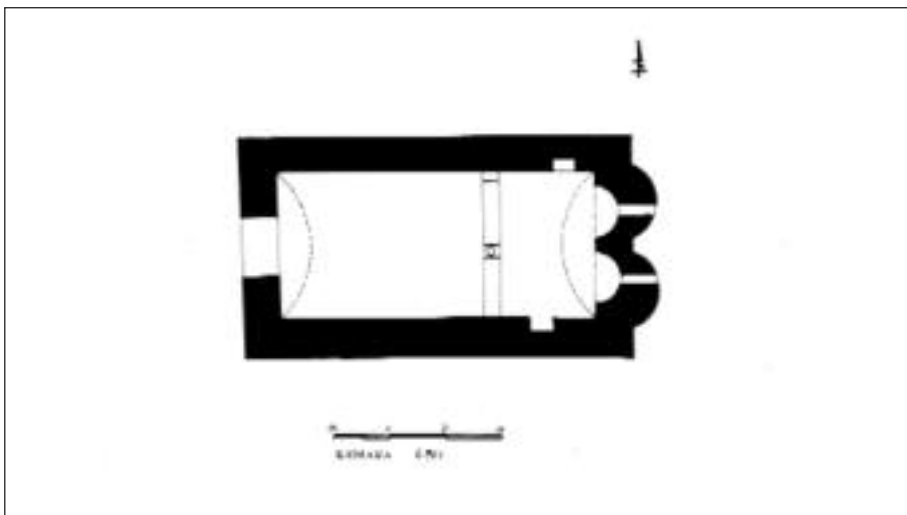
17. Μεσοχώρι, Ἅγιος Γεώργιος τοῦ Βουνοῦ (εἰκ. 33-35, πίν. 6)

Ἀνατολικά τοῦ οἰκισμοῦ τοῦ Μεσοχωρίου καὶ σὲ ἀπόσταση 2,5 χλμ. περίπου, σὲ μικρὴ ἐπίπεδη ἐπιφάνεια, ἐπάνω σὲ ὕψωμα, κεῖται ὁ ναὸς τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τοῦ Βουνοῦ⁸⁵.

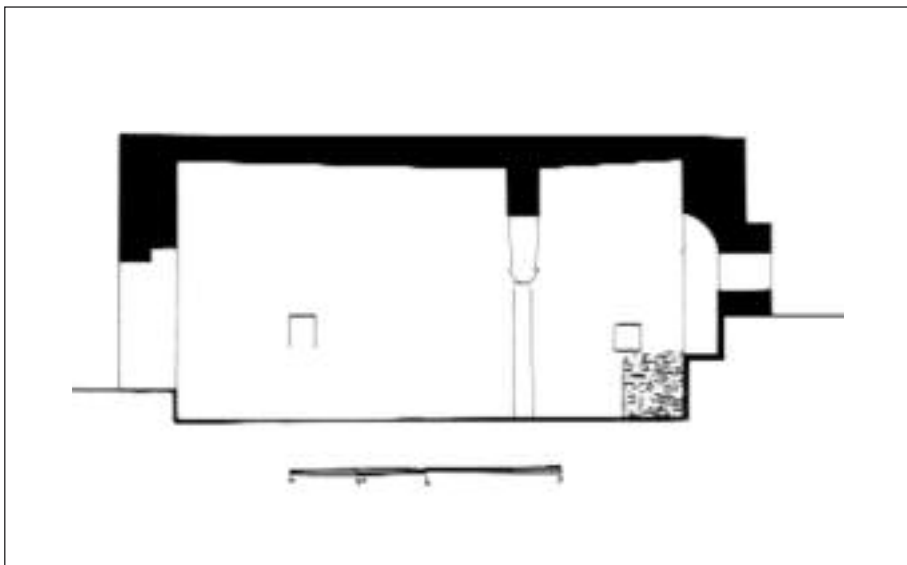
Πρόκειται γιὰ μικρῶν διαστάσεων μονόχωρο οἰκοδόμημα (ἔσωτ. διαστ. 5,63x2,55μ. καὶ ἔξωτ. διαστ. 6,94x3,82μ.), κτισμένο ἀπὸ ἀργολι-

84. Γ. Δημητροκάλλης, *Δίκογχοι ναοί*, σ. 11.

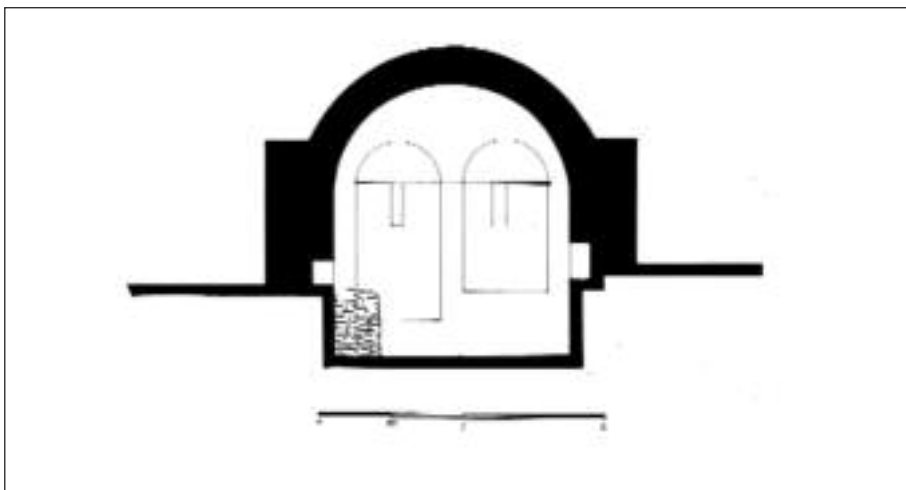
85. Ἐπίσης στὴν νήσο Μεγίστη (Καστελλόριζο) καὶ ἐπάνω στὸ βουνὸ ὑπάρχει χριστιανικὸς ναός, ὀνομαζόμενος «Ἅγιος Γεώργιος τοῦ Βουνοῦ». Ὁ ναὸς αὐτὸς ἀπετέλει παλαιότερα τὸ Καθολικὸ Μονῆς, τὰ κελλιά τῆς ὁποίας διατηροῦνται στὸν πέριξ χώρο. Ὁ ναὸς τοῦ Ἀγίου Γεωργίου ἀνηγέρθη ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τρίκλιτης, ξυλόστεγης παλαιοχρι-

Εικ. 33
ΚΑΡΠΑΘΟΣ: ΜΕΣΟΧΩΡΙ
ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΟΥ ΒΟΥΝΟΥ
ΚΑΤΩΨΗ

Εικ. 34
ΚΑΡΠΑΘΟΣ: ΜΕΣΟΧΩΡΙ
ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΟΥ ΒΟΥΝΟΥ
ΤΟΜΗ

Εικ. 35
ΚΑΡΠΑΘΟΣ: ΜΕΣΟΧΩΡΙ
ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΟΥ ΒΟΥΝΟΥ
ΤΟΜΗ

Πλν. 6
ΝΗΣΟΣ ΚΑΡΠΑΘΟΣ: ΜΕΣΟΧΩΡΙ
ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΟΥ ΒΟΥΝΟΥ

θοδομή και άσβεστοκονίαμα. Καλύπτεται με κτιστή, ήμικυλινδρική όροφή, ένῳ έξωτερικά ή στέγη του καλύπτεται με ύδραυλικό κονίαμα (κουρασάνι).

Ό ναός χωρίζεται σε δύο μέρη, ήτοι ένα πρὸς Α (έσωτ. διαστ. 2,55x1,67μ.), τὸ όποίο άποτελεϊ τὸ Ίερό Βήμα, και ένα πρὸς Δ (έσωτ. διαστ. 3,66x2,55μ.), τὸ όποίο άπαρτίζει τὸν κυρίως ναό. Ό χωρισμός γίνεται με κυλινδρικό, άρράβδωτο, μαρμάρινο κίονα (ύψ. 2,40 και διαμ. 0,24μ.), ό όποίος στηρίζει δύο τόξα⁸⁶. Ό κίονας αὐτός εἶναι τοποθετημένος επάνω στὸν κυρίως άξονα τοῦ ναοῦ, ό όποίος βαινει από Α πρὸς Δ και εύρίσκεται σε άπόσταση 1,66μ. από την άνατολική έσωτερική παρεια τοῦ Ίεροῦ Βήματος.

Η άνατολική πλευρά τοῦ Ίεροῦ Βήματος περατοῦται σε δύο ίσοδύναμες, ήμικυκλικές άψίδες. Η νότια άψίδα έχει χορδή 0,91 και βέλος 0,47μ και στὸ μέσον της φέρει στενό, όρθογωνίου σχήματος, παράθυρο (πλάτ. 0,15μ.). Η βόρεια άψίδα έχει χορδή 0,89 και βέλος 0,44μ και στὸ μέσον της ανοίγεται επίσης στενό, όρθογωνίου σχήματος, παράθυρο (πλάτ. 0,17μ.).

Στὸ μέσον τῆς νότιας έσωτερικής πλευρᾶς τοῦ Ίεροῦ βήματος και μέσα στὸ πάχος τοῦ τοίχου διαμορφώνεται όρθογωνίου σχήματος κόγχη (πλάτ. 0,43 και βάθ. 0,23μ.). Στὸ άνατολικὸ τμήμα τῆς βόρειας πλευρᾶς τοῦ Ίεροῦ Βήματος υπάρχει όμοια κόγχη (πλάτ. 0,40 και βάθ. 0,20μ.)⁸⁷.

Στὸ μέσον τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ κυρίως ναοῦ ανοίγεται ή είσοδος (πλάτ. 1,03μ.). Τὸ δάπεδο τοῦ ναοῦ κατὰ τὰ τελευταία έτη έχει επιστρωθῇ με πλάκα από σκυρόδεμα. Τὸ άρχικό δάπεδο τοῦ ναοῦ έκαλύπτετο πιθανῶς με πλάκες (λίθινες ή πήλινες) ή με ύδραυλικὸ κονίαμα (κουρασάνι).

Στις έσωτερικές επιφάνειες τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ διατηροῦνται λείψανα από τοιχογραφίες καλῆς ποιότητας, οί όποίες άνάγονται πιθανῶς στὸν 14ο αἰ. μ.Χ.

στιανικῆς βασιλικῆς, πιθανῶς τοῦ 5ου αἰ. μ. Χ. Άπό την βασιλική αὐτή διατηροῦνται μέχρι σήμερα: α) τμήματα από την τοιχοποιία, β) άρχιτεκτονικά μέλη και γ) μεγάλο μέρος από τὸ ψηφιδωτὸ δάπεδο. Η βασιλική άνηγέρθη σε ύπόγειο σπηλαιώδη χώρο, ό όποίος πιθανῶς άπετέλει χώρο λατρείας ήδη από τούς προϊστορικούς χρόνους.

86. Τὰ τόξα στηρίζονται κατὰ τὸ ένα άκρο τους στὸν μαρμάρινο κίονα, ένῳ κατὰ τὸ άλλο πακτώνονται στοὺς δύο μακροὺς τοίχους τοῦ ναοῦ.

87. Πρόκειται για την κόγχη τῆς Προθέσεως, όπου γίνεται ή προετοιμασία (Προσκομιδή) τῶν Τιμίων Δώρων, κατὰ την διάρκεια τοῦ Όρθρου, πρὶν από την Θεία Λειτουργία.

Ἐκτὸς τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Βουνοῦ ὑπάρχει μία στήλη ἀπὸ λευκόχρωμο μάρμαρο (διαστ. 0,52x0,41x0,125μ.), στὴν κυρία ὄψη τῆς ὁποίας διατηροῦνται λείψανα ἀρχαίας, ἐγχάρακτης, μεγαλογράμματης ἑλληνικῆς ἐπιγραφῆς (ὑψ. γραμμ. 0,05/0,07), τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων (3ος - 2ος αἰ. π.Χ.).

Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Βουνοῦ ἀνηγέρθη πιθανῶς κατὰ τὸν 14ον αἰ. μ.Χ. καὶ διατηρεῖται σὲ σχετικὰ καλὴ κατάσταση.

18. Μεσοχώρι, Λευκός, Ἅγιος Γεώργιος τοῦ Νοταρᾶ (εἰκ. 36-39)

ΝΔ τοῦ οἰκισμοῦ τοῦ Μεσοχωρίου καὶ σὲ ἀπόσταση ἑπτὰ (7) χλμ. περίπου, ἀριστερὰ τοῦ ἀμαξιτοῦ δρόμου Μεσοχωρίου - παραλίας Λευκοῦ, 250μ. νότια μικροῦ χειμάρρου, κεῖται ὁ παλαιὸς ναὸς τοῦ «Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Νοταρᾶ»⁸⁸.

Ὁ ναὸς εἶναι κτισμένος ἀπὸ ἀργολιθοδομὴ καὶ ἀσβεστοκονίαμα καὶ παρουσιάζει ὀρθογωνίου σχήματος κάτοψη (ἐσωτ. διαστ. 5,92x3,60μ. καὶ ἐξωτ. διαστ. 7,25x5,00μ.). Ἡ ἀνατολική του πλευρὰ περατοῦται σὲ δύο ἰσοδύναμες ἡμικυκλικές ἀψίδες⁸⁹. Ἡ νότια ἀψίδα ἔχει χορδὴ 1,45 καὶ βέλος 0,75μ, ἐνῶ ἡ βόρεια ἔχει χορδὴ 1,40 καὶ βέλος 0,65μ. Καὶ οἱ δύο ἀψίδες εἶναι τυφλές καὶ δὲν φέρουν στὸ μέσον ἀνοίγματα, ὅπως συμβαίνει σὲ ἄλλους μεσαιωνικοὺς ναοὺς.

Ἐξωτερικὰ καὶ κατὰ τὴν νότια, τὴν ἀνατολική καὶ τὴν βόρεια πλευρὰ τοῦ ναοῦ ἡ στάθμη τοῦ ἐδάφους εἶναι ὑπερυψωμένη, ὥστε τὸ οἰκοδόμημα νὰ εὐρίσκεται σχεδὸν ὑπὸ τὸ ἔδαφος⁹⁰.

Στὸ μέσον τῆς βόρειας πλευρᾶς τοῦ ναοῦ ἀρχικὰ ὑπῆρχε ὀρθογωνίου σχήματος παράθυρο, τοξωτὸ ἄνω, τὸ ὁποῖο ἀργότερα ἐνετοιχίσθη καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ τοίχου στὸ σημεῖο αὐτὸ ἐκαλύφθη μὲ τοιχογραφία. Ἄρα ὁ ἐντοιχισμὸς τοῦ παραθύρου ἔγινε πρὶν ἀπὸ τὴν τοιχογράφηση τοῦ ναοῦ.

Στὴ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ ναοῦ ἀρχικὰ ὑπῆρχαν δύο, ὀρθογωνίου σχήματος, θύρες μὲ τοξωτὴ ἀπόληξη ἄνω. Ἡ νότια θύρα (πλάτ. 0,85μ.) ἐνετοιχίσθη ἀργότερα, ἐνῶ παρέμεινε ἡ βόρεια, ἡ ὁποία φαίνεται ὅτι δι-

88. Ἡ προσωνυμία «τοῦ Νοταρᾶ», προέρχεται πιθανῶς ἀπὸ τὸν κτίτορα τοῦ ναοῦ.

89. Γ. Δημητροκάλλης, *Δίκογχοι ναοί*, σσ.74-77, εἰκ.96- 97 (κάτοψη), 98-99. Ν. Μουτσόπουλος, *Κάρπαθος*, σσ. 400-410.

90. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἔγιναν ἐργασίες στὸν ναὸ ἀπὸ τὴν 4η Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Δωδεκανήσου γιὰ τὴν στερέωση τοῦ μνημείου, τὴν στεγανοποίηση τῆς ὀροφῆς καὶ τὴν διαμόρφωση τοῦ περιβάλλοντος αὐτοῦ χώρου.

ηγυρύνθη σὲ κάποια μεταγενέστερη οἰκοδομικὴ φάση (πλάτ. 0,95μ.) καὶ τὸ τοξωτὸ ἀνώφλιο μετετράπη σὲ ὀριζόντιο.

Ἡ ὕπαρξη μικροῦ ἀριθμοῦ κουφωμάτων ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα, ὥστε ὁ ναὸς νὰ εἶναι ἐσωτερικὰ σκοτεινὸς καὶ νὰ δημιουργεῖται σκόπιμα ὑποβλητικὴ ἀτμόσφαιρα⁹¹.

Στὸ κέντρο τοῦ οἰκοδομήματος ἐπικάθεται κτιστὸς ἡμισφαιρικὸς τροῦλλος, ὁ ὁποῖος στηρίζεται σὲ κυλινδρικό τύμπανο, μὲ βάση ἀκανόνιστη, σχεδὸν ἐλλειψοειδῆ (διαμ. 2,50/1,90μ.). Τὸ τύμπανο τοῦ τροῦλλου φέρει τέσσερα, ὀρθογωνίου σχήματος, παράθυρα, τὰ ὁποῖα βλέπουν πρὸς τὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα.

Περὶ τὸν ὑπερυψωμένο κεντρικὸ τροῦλλο καὶ στὶς τέσσαρες γωνίες τοῦ ναοῦ ἐπικάθηνται ἰσάριθμοι, κτιστοί, χαμηλοί, ἄνευ τυμπάνου, τυφλοὶ τροῦλλοι (εἶδος φουρνικῶν).

Ἡ κάτοψη τοῦ ναοῦ εἶναι ἀκανόνιστη καὶ ἰδιόρρυθμη. Ὁ ναὸς χωρίζεται σὲ τρία, ὀρθογωνίου κατόψεως, τμήματα, μὲ τὴν βοήθεια δύο κτιστῶν, τετραγώνου διατομῆς, πεσσῶν (πλευρᾶς 0,60μ.), οἱ ὁποῖοι στέκονται ἐλεύθεροι στὸ κέντρο τοῦ ναοῦ, τοποθετημένοι ἐπὶ τοῦ κυρίως ἄξονα τοῦ οἰκοδομήματος, ὁ ὁποῖος βαίνει ἀπὸ Α πρὸς Δ, καὶ πέντε ἄλλους, ὀρθογωνίου σχήματος (0,60x0,25μ.), οἱ ὁποῖοι ἐφάπτονται τῶν ἐσωτερικῶν πλευρῶν. Τὸ Ἱερὸ Βῆμα καὶ τὰ δύο ἄλλα μέρη (διαστ. 3,70x4,00μ.) ἀπαρτίζουν τὸν κυρίως ναόν.

Στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ναοῦ διατηροῦνται ἀξιόλογα λείψανα τοιχογραφιῶν, πιθανῶς τοῦ 13ου-14ου αἰ.⁹² Ἀτυχῶς τὰ κατώτερα τμήματα τῶν ἐσωτερικῶν ἐπιφανειῶν καλύπτονται μὲ γαλάκτωμα ἀσβέστου. Ἀπὸ τὰ διατηρούμενα ὅμως λείψανα ἀποκαθίσταται τὸ εἰκονογραφικὸ πρόγραμμα ὡς ἑξῆς:

Θεοτόκος Πλατυτέρα, Παντοκράτωρ, Ἱεράρχες, Προφῆτες, Εὐαγγελιστές, συνθέσεις ἀπὸ τὸν κύκλο τοῦ λεγομένου Δωδεκαόρτου, σκηνές ἀπὸ τὸν κύκλο τῆς παιδικῆς ἡλικίας τῆς Θεοτόκου, σκηνές ἀπὸ τὸν βίο τοῦ πάτρωνα τοῦ ναοῦ Ἀγίου Γεωργίου, Ἀγία Τριάς, Οὐράνιος Λειτουργία, Ἄγγελοι, Ἄγιοι κ.λπ.

91. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ εἶναι σύνηθες στὰ βυζαντινὰ καὶ μεταβυζαντινὰ ναῦδρια τῆς Δωδεκανήσου καὶ τῆς Ἑλλάδος γενικώτερα. Ἀντιθέτως, οἱ βασιλικὲς τῆς παλαιοχριστιανικῆς περιόδου ἔχουν πλῆθος παραθύρων καὶ οἱ ἐσωτερικοὶ τῶν χώροι φωτίζονται ἅπλετα.

92. Πρόκειται γιὰ τοιχογραφίες καλῆς ποιότητος, οἱ ὁποῖες ἔχουν ὑποστῇ φθορὲς καὶ ἀλλοιώσεις ἀπὸ τὸν χρόνο, τὴν ὑγρασία, τοὺς καπνοὺς (θυμιάματος - κανδηλῶν - κεριῶν) καὶ τὶς ἀνθρώπινες ἐπεμβάσεις (ἐπιχρίσματα, γαλάκτωμα ἀσβέστου).

19. Ὁθως, Στές, Ἅγιος Γεώργιος - Ἅγιος Δημήτριος (εἰκ. 40)

Στὴν περιοχή τῆς τέως Κοινότητος τῆς Καρπάθου «Ὁθως»⁹³ καὶ στὴ θέση «Στές», κεῖται ὁ ναὸς τῶν Ἀγίων Γεωργίου⁹⁴ καὶ Δημητρίου⁹⁵.

Πρόκειται γιὰ μικρῶν διαστάσεων μονόχωρο οἰκοδόμημα (έσωτ. διαστ. 4,86x0,76μ. καὶ έξωτ. διαστ. 5,86x4,10μ.), κτισμένο ἀπὸ ἀργολιθοδομή καὶ ἀσβεστοκονίαμα (πάχος πλαγίων τοίχων 0,66, δυτικοῦ 0,55 καὶ ἀνατολικοῦ 0,60μ.). Τὸ οἰκοδόμημα καλύπτεται μὲ κτιστὴ, ἡμικυλινδρική ὀροφή.

Ὁ ναὸς χωρίζεται μὲ τόξο (χορδῆς 2,10μ.), τὸ ὁποῖο στηρίζεται σὲ δύο κτιστοὺς πεσσούς (διαστ. 1,00x0,30μ.), ἐφαπτομένους στὶς δύο πλάγιες ἐσωτερικὲς πλευρές, σὲ δύο μέρη, ἥτοι τὸ πρῶτο πρὸς Α (έσωτ. διαστ. 2,85x1,36μ.), τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ τὸ Ἱερό Βῆμα, καὶ τὸ δεύτερο πρὸς Δ (έσωτ. διαστ. 3,00x2,76μ.), τὸ ὁποῖο ἀπαρτίζει τὸν κυρίως ναό.

Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ Ἱεροῦ Βήματος ἀπολήγει σὲ δύο ἰσοδύναμες ἡμικυκλικὲς ἀψίδες (πάχος τοίχου ἀψίδων 0,60μ.)⁹⁶. Ἡ νότια ἀψίδα ἔχει χορδὴ 0,80 καὶ βέλος 0,40μ, ἡ δὲ βόρεια ἔχει χορδὴ 0,80 καὶ βέλος 0,40μ. Στὸ μέσον τῶν ἀψίδων ἀνοίγεται ἀνὰ ἓνα μονόλοβο, στενὸ, ὀρθογωνίου σχήματος, παράθυρο (πλάτ. 0,10μ.).

Στὸ δυτικὸ τμήμα τῆς νότιας ἐσωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ Ἱεροῦ Βήματος καὶ μέσα στὸ πάχος τοῦ τοίχου διαμορφώνεται ὀρθογωνίου σχήματος κόγχη (πλάτ. 0,40 καὶ βάθ. 0,30μ.). Στὸ μέσον τῆς βόρειας ἐσωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ Ἱεροῦ Βήματος ὑπάρχει ἐπίσης, ὀρθογωνίου σχήματος, κόγχη (πλάτ. 0,40 καὶ βάθ. 0,30μ.), ἡ ὁποία ἐχρησίμευε προφανῶς ὡς Πρόθεση.

Στὸ μέσον τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ κυρίως ναοῦ ἀνοίγεται ἡ εἴσοδος (πλάτ. 0,90μ.).

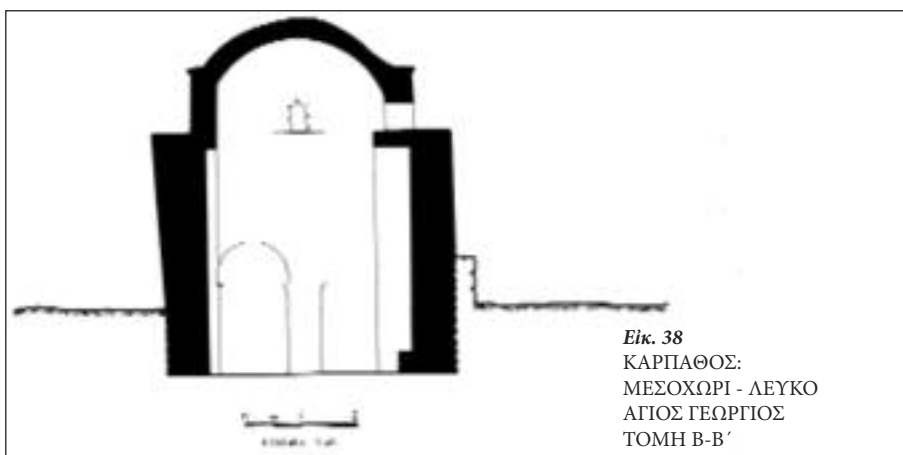
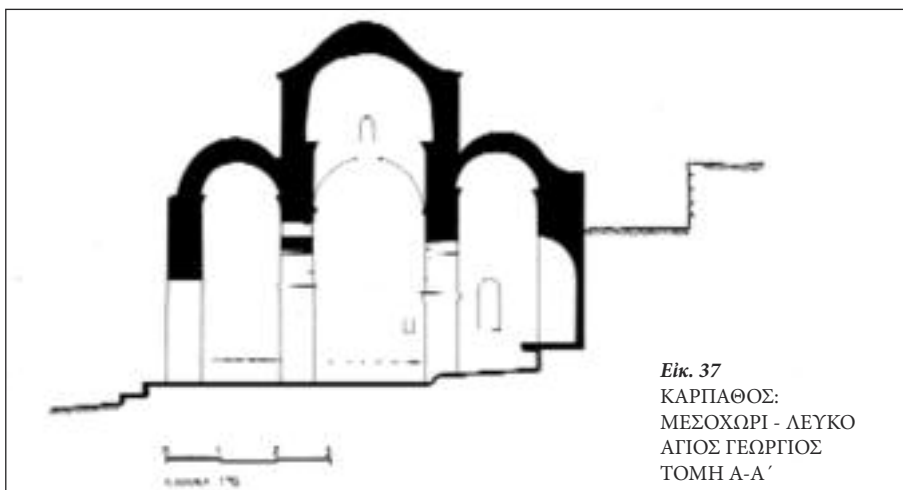
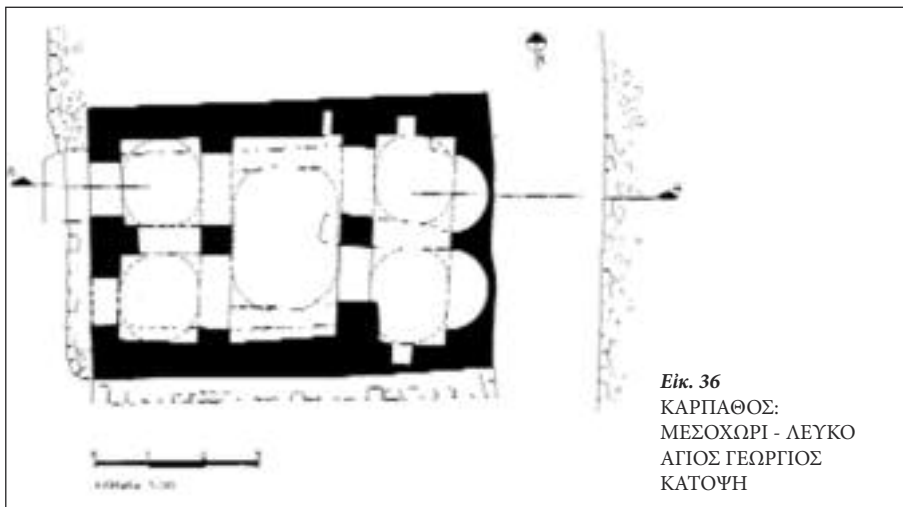
Ὁ ναὸς τῶν Ἀγίων Γεωργίου καὶ Δημητρίου ἀνηγέρθη πιθανῶς κατὰ τὸν 18ον αἰ. μ.Χ.

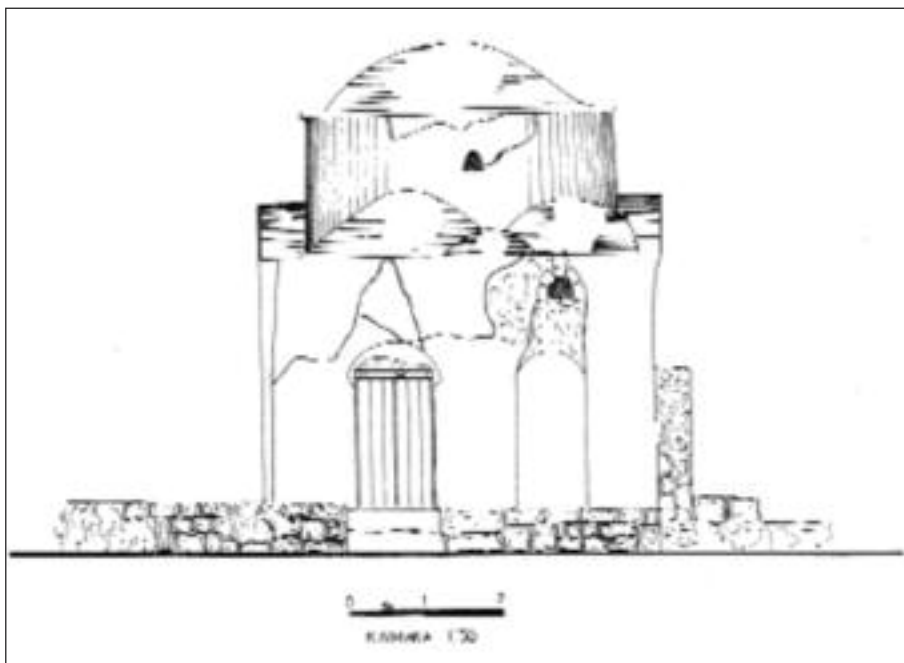
93. Τὸ τοπωνύμιο «Ὁθως, τό», εἶναι πιθανῶς προελληνικόν. Πρβλ. τὸ τοπωνύμιο «Γουῦθος, ὁ» στὰ Κολύμπια Ρόδου.

94. Ὁ Ἅγιος Γεώργιος ὁ Τροπαιοφόρος ἐορτάζει τὴν 23ην Ἀπριλίου. Διονύσιος, *Ερμηνεία*, σσ. 128, 147, 157.

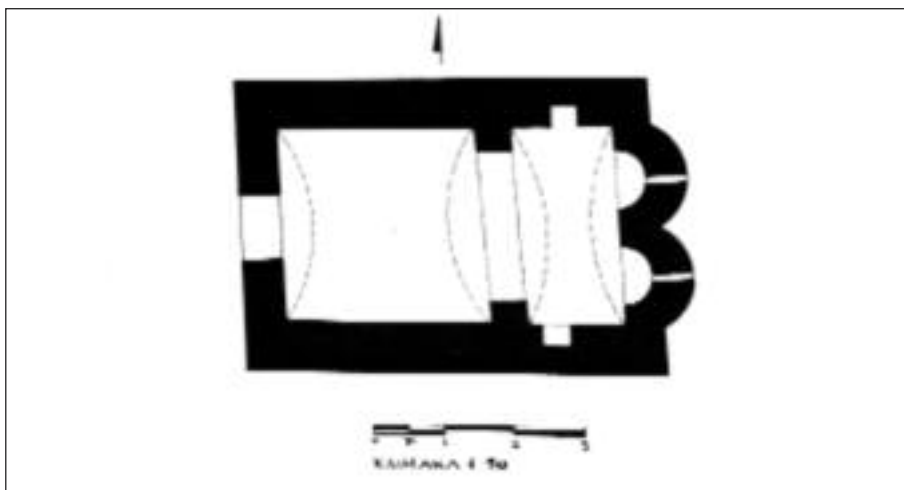
95. Ὁ Ἅγιος Δημήτριος ὁ Μυροβλύτης ἐορτάζει τὴν 26ην Ὀκτωβρίου. Διονύσιος, *Ερμηνεία*, σσ. 157, 184-185.

96. P. Vocotopoulos, *Corfu*, σσ. 151-152, σχ. 1 (κάτοψη).

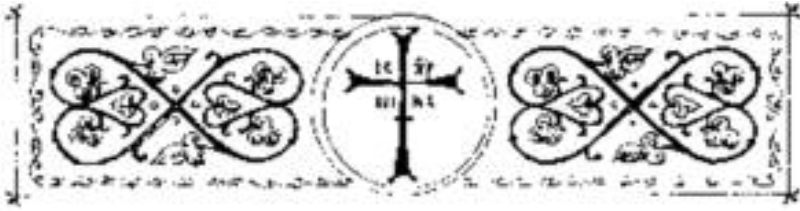

Εικ. 39
ΚΑΡΠΑΘΟΣ: ΜΕΣΟΧΩΡΙ - ΛΕΥΚΟ
ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΟΥΗ

Εικ. 40
ΚΑΡΠΑΘΟΣ: ΟΘΩΣ - ΣΤΕΣ
ΑΓΙΟΙ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΙ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΚΑΤΟΥΗ

V. ΝΗΣΟΣ ΠΑΤΜΟΣ

Γενικά

Στὴν ἱερὰ νῆσο Πάτμο, ὅπου ἔζησε γιὰ ὠρισμένο χρονικὸ διάστημα καὶ συνέγραψε τὴν Ἀποκάλυψη ὁ Ἰωάννης⁹⁷ καὶ ὅπου ὁ Ὅσιος Χριστόδουλος⁹⁸ τὸ ἔτος 1088μ.Χ. ἱδρυσε τὴν Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου⁹⁹, διατηρεῖται μεγάλος ἀριθμὸς χριστιανικῶν ναῶν¹⁰⁰, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους διασώζουν στὶς ἐσωτερικὲς ἐπιφάνειες τῶν τοίχων τοιχογραφίες ἢ λείψανα γραπτοῦ διακόσμου¹⁰¹.

Μεταξὺ τῶν χριστιανικῶν ναῶν τῆς Πάτμου τρεῖς ἀνήκουν στὸν τύπο τῶν δικόγχων ναῶν, ἥτοι:

- α) Κάμπος, Ἁγία Μαρίνα
- β) Χώρα, Ἅγιος Ἀθανάσιος καὶ
- γ) Κῆποι τοῦ Ὁσίου, Παναγία τοῦ Μανταλάκη.

Πὰ τοὺς τρεῖς αὐτοὺς δικόγχους ναοὺς τῆς Πάτμου γίνεται εὐρύτερος λόγος κατωτέρω.

97. Ἀποκ.1,9: «Εγὼ Ἰωάννης, ὁ ἀδελφὸς ὑμῶν καὶ συγκοινωνὸς ἐν τῇ θλίψει καὶ βασιλείᾳ καὶ ὑπομονῇ ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ, ἐγενόμην ἐν τῇ νήσῳ τῇ καλουμένῃ Πάτμῳ διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ...».

98. Ὁ Ὅσιος Χριστόδουλος, κατὰ κόσμον Ἰωάννης, ἐγεννήθη περὶ τὸ ἔτος 1020 μ.Χ. σὲ κώμη, κειμένη παρὰ τὴν Νίκαια τῆς Βιθυνίας. Οἱ γονεῖς του ὀνομάζοντο Θεόδωρος καὶ Ἄννα. Ἐμόνασε στὸν Ὀλυμπο τῆς Βιθυνίας. Ἐπεσκέφθη ὡς προσκυνητὴς τὴν Ρώμη καὶ τὴν Παλαιστίνην (1045μ.Χ.). Ἀργότερα μετέβη στὸ ὄρος Λάτρος παρὰ τὴν Μίλητο. Ἠλθε στὴν Κῷ, ὅπου ἱδρυσε Μονὴ τῆς Θεοτόκου. Τὸ 1088 ἱδρυσε τὴν Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου στὴν Πάτμο. Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1092-1093 ἐγκατεστάθη στὴν Εὐβοία, ὅπου καὶ ἐτελεύτησε στὰ τέλη τοῦ 11ου αἰ. μ.Χ. Ἡ μνήμη του τελεῖται τὴν 16ην Μαρτίου. Γ. Μεταλληνός, Ὅσιος Χριστόδουλος, στ. 193-194.

99. Ἀθ.Κομίνης, *Θησαυροὶ Πάτμου*, σ. 10. Ἐρ.Βρανούση, *Ἐγγραφα Πάτμου*, σσ. 9-10.

100. Μ.Χατζηδάκης, *Εἰκόνες Πάτμου*, σ.19 κ.έ.

101. Ἀρχαιότατες καὶ ἀρίστης ποιότητος τοιχογραφίες διατηροῦνται στὸ παρεκκλήσιο τῆς Παναγίας, νότια τοῦ Καθολικοῦ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου στὴν Πάτμο.

20. Κάμπος, Αγία Μαρίνα (είκ. 41-42)

Στὸν οἰκισμὸ «Κάμπος» τῆς Πάτμου καὶ ἐντὸς τῆς οἰκίας τῆς οἰκογενείας Ἰωάννου Γ. Γαμπιεράκη¹⁰² εὐρίσκεται ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Μαρίας (17 Ἰουλίου), ὁ ὁποῖος ἀνήκει στὸν τύπο τῶν δικόγχων ναῶν¹⁰³.

Πρόκειται γιὰ μικρῶν διαστάσεων μονόχωρο οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖο ἐμφανίζει ὀρθογωνίου σχήματος κάτοψη (ἔσωτ. διαστ. 4,96x2,83μ.). Ὁ κυρίως ἄξονας τοῦ ναοῦ βαίνει ἀπὸ ΒΔ πρὸς ΝΑ (135°) καὶ ἐμφανίζει ἀπόκλιση 45° πρὸς ΝΑ¹⁰⁴. Ὁ ναὸς καλύπτεται μὲ κτιστὴ καμάρα¹⁰⁵. Ἡ ὀροφή του ἐξωτερικὰ φέρει ἐπίστρωση ἀπὸ ὑδραυλικὸ κονίαμα (κουρασάνι).

Τὸ Ἱερό Βῆμα ἐμφανίζει ὀρθογωνίου σχήματος κάτοψη (ἔσωτ. διαστ. 2,24x1,21μ.) καὶ χωρίζεται ἀπὸ τὸν κυρίως ναὸ μὲ ξύλινο τέμπλο (πάχ. 0,06μ.). Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ Ἱεροῦ Βήματος ἀπολήγει σὲ δύο ἰσοδύναμες ἀψίδες, ἐσωτερικὰ ἡμικυκλικές, οἱ ὁποῖες ἐγγράφονται ἐντὸς εὐθυγράμμου τοίχου. Ἡ νότια ἀψίδα ἔχει χορδὴ 0,76, βέλος 0,40 καὶ ὕψος 0,81μ., ἐνῶ ἡ βόρεια ἔχει χορδὴ 0,75μ., βέλος 0,40 καὶ ὕψος 0,81μ. Μεταξὺ τῶν δύο ἀψίδων παρεμβάλλεται τοῖχος (πάχος 0,295μ.).

Στὸ ἀνατολικὸ ἄκρο τῆς νότιας ἐσωτερικῆς πλευρᾶς καὶ ἐντὸς τοῦ πάχους τοῦ τοίχου διαμορφώνεται ὀρθογωνίου σχήματος κόγχη (πλάτ. 0,47 καὶ βάθ. 0,24μ.). Στὸ ἀνατολικὸ ἄκρο τῆς βόρειας ἐσωτερικῆς πλευρᾶς καὶ ἐντὸς τοῦ πάχους τοῦ τοίχου ὑπάρχει ἡμικυκλικὴ κόγχη (χορδῆς 0,56 καὶ βέλους 0,34μ.).

Ὁ κυρίως ναὸς ἐμφανίζει ὀρθογωνίου σχήματος κάτοψη (ἔσωτ. διαστ. 3,71x2,82μ.). Στὸ ἀνατολικὸ τμήμα τῆς βόρειας πλευρᾶς ἀνοίγεται παράθυρο (πλάτ. 0,55/0,72μ.), ἐνῶ στὸ δυτικὸ ἄκρο τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ κυρίως ναοῦ ἀνοίγεται ἡ εἴσοδος (πλάτ. 0,73μ.).

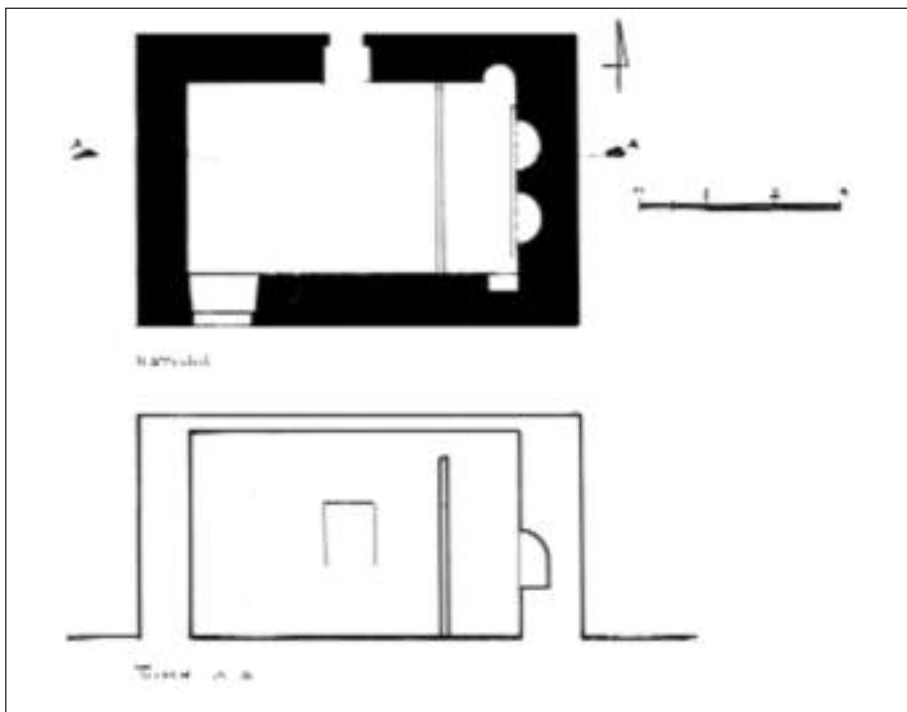
Ἡ τοιχοποιία εἶναι ἀπὸ ἀργολιθοδομὴ καὶ ἀσβεστοκονίαμα. Τὸ πάχος τοῦ νότιου τοίχου εἶναι 0,65 καὶ ἐκεῖνο τοῦ βόρειου 0,73 μ. Τὸ δάπεδο καλύπτεται μὲ πήλινα, ὀρθογωνίου σχήματος, πλακίδια (πατινιώτικα).

102. Ἐπιθυμῶ νὰ ἐκφράσω καὶ ἀπὸ τὴν θέση αὐτὴ τίς θερμὲς μου εὐχαριστίες πρὸς τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας Ἰωάννου Γ. Γαμπιεράκη, γιὰ τὴν φιλόφρονα ὑποδοχὴ, τὴν φιλοξενία καὶ τὴν πολύτιμη βοήθειά των κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν καὶ μελέτη τοῦ μνημείου.

103. Ὁ ναὸς εἶναι ἀδημοσίευτος καὶ ἐπισημαίνεται γιὰ πρώτη φορά.

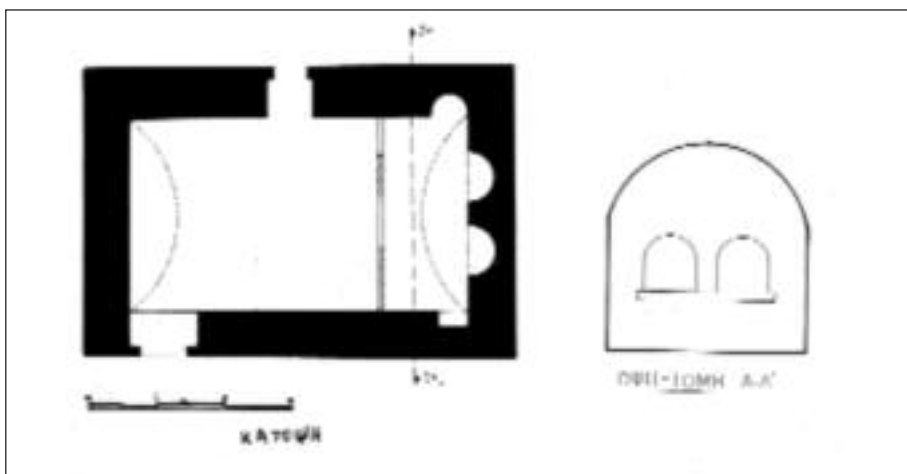
104. Ἡ μεγάλη ἀπόκλιση τοῦ ἄξονα τοῦ οἰκοδομήματος πιθανῶς ὀφείλεται σὲ λόγους, οἱ ὁποῖοι ἔχουν σχέση πρὸς τὴν διαμόρφωση τοῦ ἐδάφους, τὸ σχῆμα τοῦ οἰκοπέδου καὶ τὴν ἀνάγκη ἔνταξης τοῦ ναοῦ στοὺς χώρους τῆς κατοικίας, τμήμα τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ καὶ αὐτός.

105. Ἰ. Βολανάκης, *Ἅγιος Γεώργιος Μασάρων*, σ. 159.

Εικ. 41

ΠΑΤΜΟΣ: ΚΑΜΠΟΣ
ΑΓΙΑ ΜΑΡΙΝΑ-ΑΓΙΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ

Εικ. 42

ΠΑΤΜΟΣ: ΚΑΜΠΟΣ
ΑΓΙΑ ΜΑΡΙΝΑ-ΑΓΙΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ

Ὁ δίκογχος ναὸς τῆς Ἁγίας Μαρίας στὸν Κάμπο Πάτμου ἀνηγέρθη πιθανῶς τὸν 17ον αἰ. μ.Χ. καὶ ἀποτελεῖ ἀξιόλογο μεταβυζαντινὸ μνημεῖο τῆς περιοχῆς.

21. *Κῆποι τοῦ Ὁσίου, Παναγία τοῦ Μανταλάκη (εἰκ. 43-45)*

Δυτικά τῆς Χώρας Πάτμου 1,5 χλμ. περίπου ἀπὸ αὐτήν, ΒΔ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ «Εὐαγγελισμοῦ τῆς Παναγίας Μητρὸς τοῦ Ἑγαπημένου»¹⁰⁶ καὶ σὲ ἀπόσταση ἐνὸς περίπου χιλιομέτρου, 150μ. ἀπὸ τὴν παραλία, στὴ θέση «Κῆποι τοῦ Ὁσίου», κεῖται ὁ ναὸς τῆς Παναγίας τοῦ Μανταλάκη ἢ Μανταλακιοῦ¹⁰⁷ ἢ τῆς Παναγίας τοῦ Σταυροῦ¹⁰⁸.

Πρόκειται γιὰ μονόχωρο οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖο ἐμφανίζει ὀρθογωνίου σχήματος κάτοψη (ἐσωτ. διαστ. 5,21x2,74μ.) καὶ καλύπτεται μὲ κτιστὴ καμάρα. Ἐξωτερικὰ ἡ ὀροφή του φέρει ἐπίστρωση ἀπὸ ὀπτές πλίνθους (ταπιζάνες).

Τὸ Ἱερὸ Βῆμα παρουσιάζει ὀρθογωνίου σχήματος κάτοψη (ἐσωτ. διαστ. 2,74x1,23μ.). Ἡ ἀνατολική του πλευρὰ ἀπολήγει σὲ δύο ἰσοδύναμες ἀψίδες, ἐσωτερικὰ ἡμικυκλικές, οἱ ὁποῖες ἐγγράφονται ἐντὸς τοῦ πάχους τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου.

Ἀπὸ αὐτὲς ἡ νότια ἀψίδα εἶναι χορδῆς 0,76, βέλους 0,46 καὶ ὕψους 0,74μ, ἐνῶ ἡ βόρεια εἶναι χορδῆς 0,76, βέλους 0,45 καὶ ὕψους 0,73μ. Μέσα σὲ κάθε ἀψίδα ὑπάρχει Ἁγία Τράπεζα, ὁπότε ὁ ναὸς ἔχει συνολικὰ δύο Ἁγίες Τράπεζες¹⁰⁹.

Ὁ κυρίως ναὸς ἐμφανίζει ὀρθογωνίου σχήματος κάτοψη (ἐσωτ.διαστ.

106. Ἀνθοῦσα, *Πάτμος Εὐαγγελισμός*, σ.13 κ.έ.

107. Ὁ ναὸς ὀφείλει τὸ ὄνομά του στὸν κτίτορα αὐτοῦ, τὸν Προηγούμενο παπᾶ Ἰάκωβο Μανταλάκη, ὁ ὁποῖος -σύμφωνα μὲ τὸ «Βραβεῖο» τοῦ ναοῦ- ἐκοιμήθη τὴν 15ην Μαΐου τοῦ ἔτους 1674 μ.Χ.

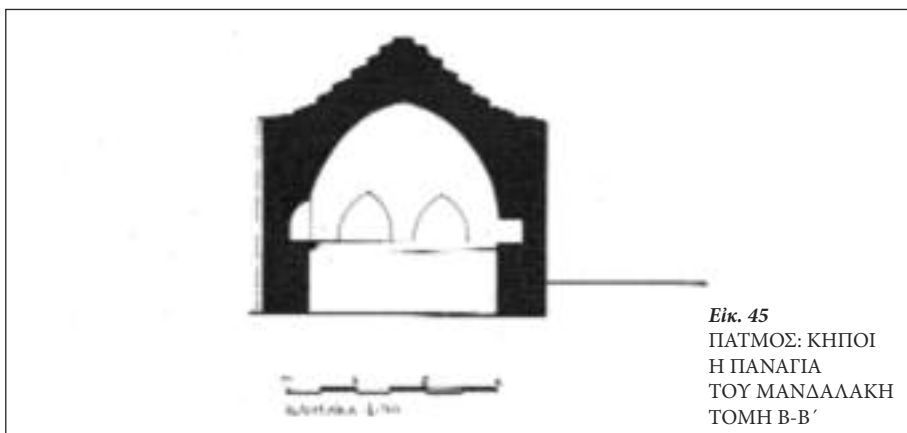
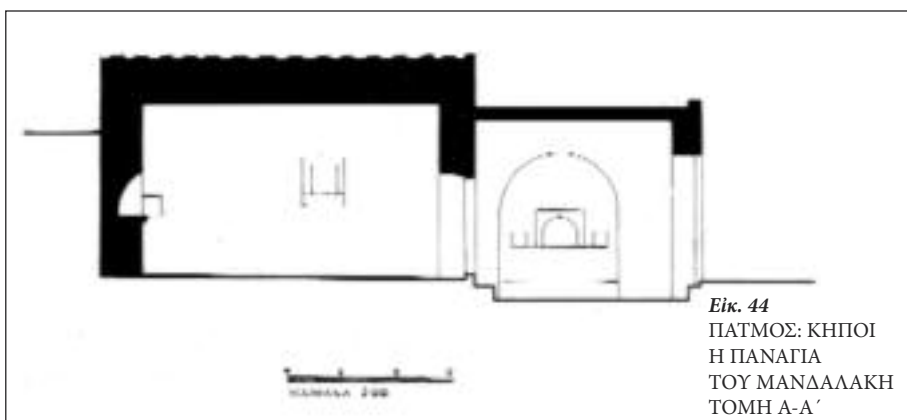
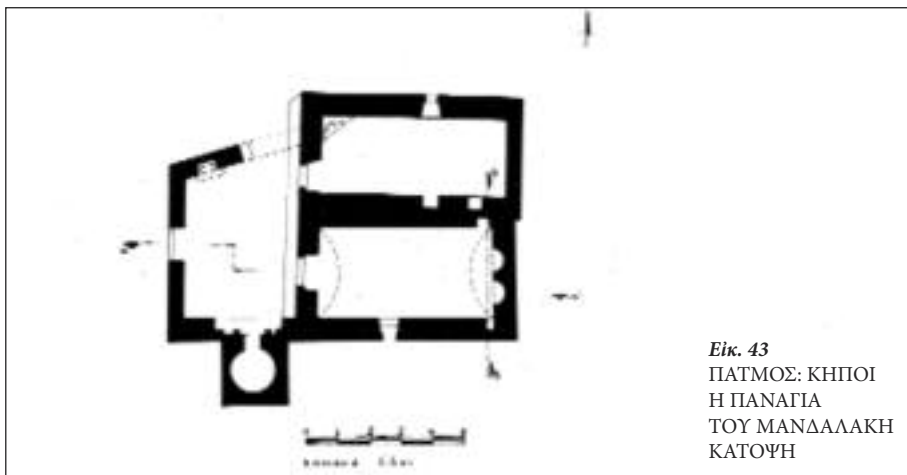
108. Γ. Δημητροκάλλης, *Δίκογχοι ναοί*, σ. 69. Π. Κρητικός, *Πατμιακὰ τοπωνύμια*, ΔΑ, τ.2 (1956-1957), σ. 150. Ἰ. Βολανάκης, *Δίκογχοι ναοὶ Πάτμου*, σσ. 215-220, σχ. 3-5, πίν. 51-52.

109. Ἡ ὑπαρξὴ δύο Ἁγίων Τραπεζῶν σὲ ἓναν χριστιανικὸ ναό, εἶναι δυνατὸν νὰ ἐρμηνευθῇ ὡς ἑξῆς:

α) Ὁ ναὸς ἦτο ἀφιερωμένος σὲ ζευγος Ἁγίων.

β) Ὁ ναὸς ἐχρησίμευε γιὰ τὴν τέλεση τῆς Θείας Λειτουργίας ὑπὸ χριστιανῶν δύο διαφορετικῶν Ὁμολογιῶν (Ὁρθοδόξων - Ρωμαιοκαθολικῶν).

γ) Οἱ δύο Ἁγίες Τράπεζες ἐχρησίμευαν γιὰ τὴν τέλεση τῆς Θείας Λειτουργίας δύο φορές, κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, ἐπειδὴ, σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἡ τέλεση τῆς Θείας Λειτουργίας ἐπιτρέπεται μόνον μία φορὰ τὴν ἡμέρα στὴν αὐτὴ Ἁγία Τράπεζα.

3,98x2,74μ.). Στὸ μέσον τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ἀνοίγεται ἡ εἴσοδος (πλάτ. 0,89/1,22μ.), ἐνῶ στὸ μέσον περίπου τῆς νότιας πλευρᾶς τοῦ κυρίως ναοῦ ἀνοίγεται παράθυρο (πλάτ. 0,77μ.).

Τὸ Ἱερὸ Βῆμα χωρίζεται ἀπὸ τὸν κυρίως ναὸ μὲ ξύλινο νεώτερο τέμπλο (πάχ. 0,07μ.).

Ὁ ναὸς τῆς Παναγίας τοῦ Μανταλάκη ἀνηγέρθη στὰ μέσα τοῦ 17ου αἰ. μ.Χ.¹¹⁰

22. Χώρα, Ἅγιος Ἀθανάσιος (εἰκ. 46-47)

Ἐντὸς τοῦ οἰκισμοῦ τῆς Χώρας Πάτμου καὶ ἀνατολικά τῆς Πλατείας τῆς «Ἀγίας Λεβιάς», ὅπου ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Θεοκτίστης τῆς Λεσβίας, κεῖται οἰκοδομικὸ συγκρότημα, τὸ ὁποῖο περιλαμβάνει, μεταξὺ ἄλλων, τρεῖς ἐπὶ μέρους ναοὺς, ἦτοι:

- α) Τὸν ναὸ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου¹¹¹,
- β) Τὸν ναὸ τοῦ Ἀγίου Θαλλελαίου¹¹² καὶ
- γ) Τὸν ναὸ τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου, Ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας¹¹³.

Στις ἐσωτερικὲς ἐπιφάνειες τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου διατηροῦνται παλαιᾶς τοιχογραφίες.

Ὁ ναὸς τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου κεῖται στὴν νότια πλευρὰ τοῦ οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος¹¹⁴. Εἶναι μικρῶν διαστάσεων καὶ ἔχει κτισθῇ ἀπὸ ἀργολιθοδομὴ καὶ ἀσβεστοκονίαμα¹¹⁵.

Πρόκειται γιὰ μονόχωρο οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖο ἐξωτερικὰ ἐμφανίζει κάτοψη σχήματος ὀρθογωνίου, ἐνῶ ἐσωτερικὰ διαγράφεται ὁ τύπος τοῦ συνεπτυγμένου σταυροειδοῦς ναοῦ (ἐσωτ. διαστ. 5,48x3,58μ.), ἐγγε-

110. Μ. Χατζηδάκης, *Εἰκόνες Πάτμου*, σ. 115, πίν. 126. Γ. Δημητροκάλλης, *Δίκογχοι ναοί*, σ. 69.

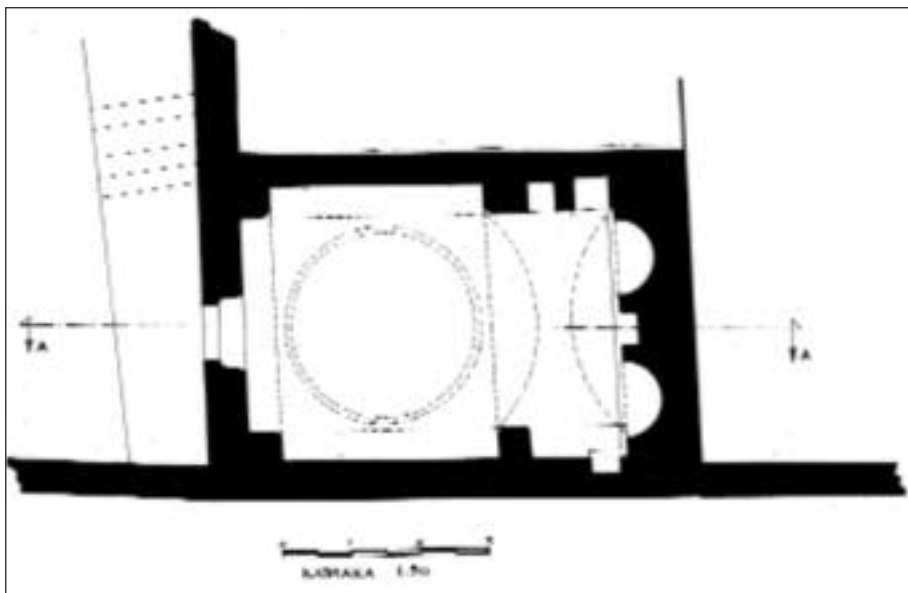
111. Ὁ Μέγας Βασίλειος, Ἀρχιεπίσκοπος Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας, ἐγεννήθη περὶ τὸ ἔτος 330 μ.Χ. καὶ ἐκοιμήθη τὸ 379 μ.Χ. Β. Altaner, *Patrologie*, σσ. 290-298. Β. Στεφανίδης, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, σσ. 98, 105, 107, 314.

112. Διονύσιος, *Ἑρμηνεία*, σ.162: «Ὁ Θαλλέλαιος νέος μαυρογένης, Μαῖου κ'».

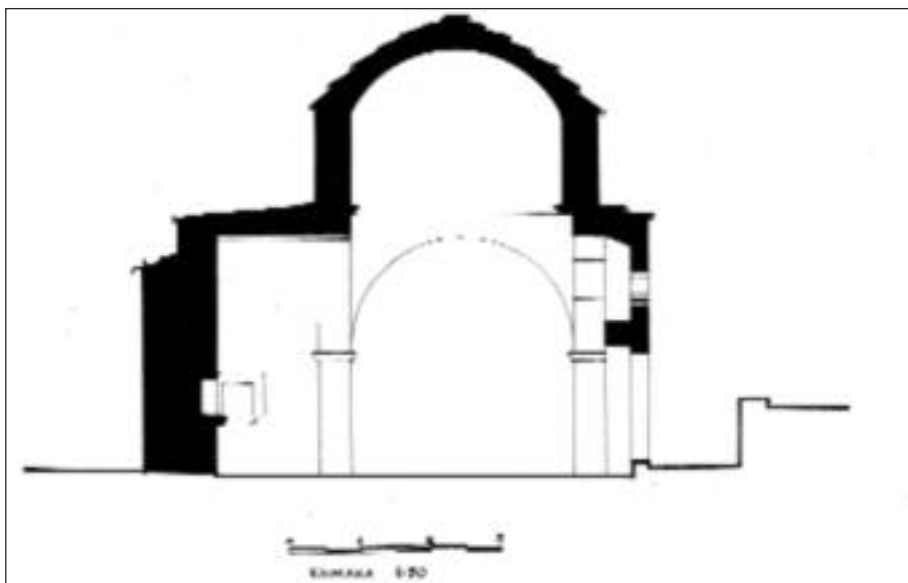
113. Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, Ἀρχιεπίσκοπος (Πατριάρχης) Ἀλεξανδρείας (τῆς Αἰγύπτου), ἐγεννήθη τὸ ἔτος 295μ.Χ. καὶ ἐκοιμήθη τὸ 373μ.Χ. Β. Altaner, *Patrologie*, σσ.271-279. Β. Στεφανίδης, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, σσ.61, 110, 115, 755, Π. Δημητρόπουλος, *Μέγας Ἀθανάσιος*, σσ. 521-544.

114. Κ. Φατούρου, *Πατμιακὴ Ἀρχιτεκτονικὴ*, σσ. 22-23, σχ. 7. Κ. Φατούρου, *Δωδεκάνησος - Περιοδεῖαι*, ΑΔ τ.18, 1963, Μέρος Β' Χρονικά, σ. 327.

115. Γ. Δημητροκάλλης, *Δίκογχοι ναοί*, σσ. 67-69, εἰκ. 86-87 (κάτοψη). Ἰ. Βολανάκης, *Δίκογχοι ναοὶ Πάτμου*, σσ. 210-214, σχ. 1-2 (κάτοψη - τομὴ).

Εικ. 46
ΠΑΤΜΟΣ: ΑΓΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ
ΣΤΗ ΧΩΡΑ
ΚΑΤΟΨΗ

Εικ. 47
ΠΑΤΜΟΣ: ΑΓΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ
ΣΤΗ ΧΩΡΑ
ΤΟΜΗ Α-Α'

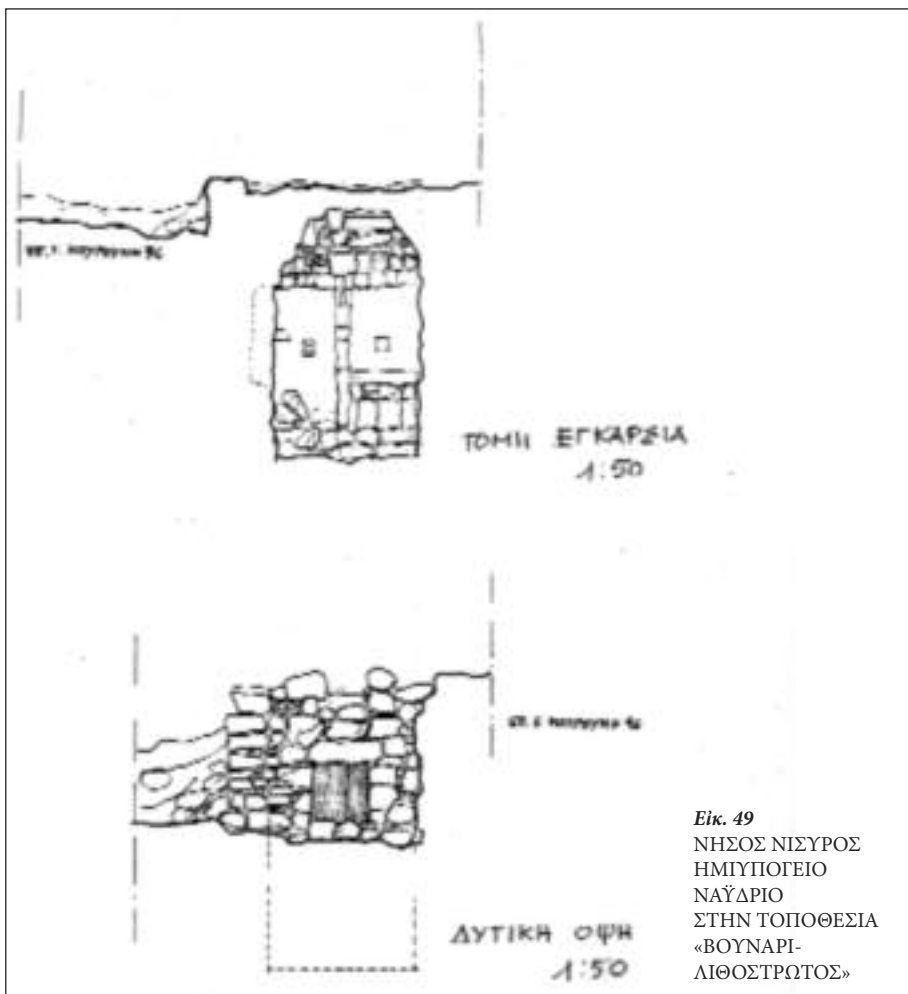
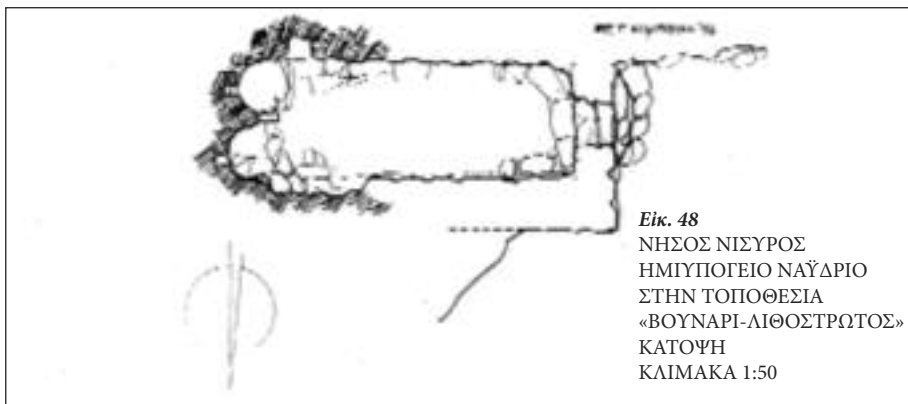
γραμμένου ἐντὸς ὀρθογωνίου. Στὸ κέντρο τοῦ ναοῦ ἐπικάθεται ἡμισφαιρικὸς τροῦλλος (διάμ. βάσεως 3,10μ.).

Ἡ ἀνατολική πλευρά τοῦ ναοῦ (έσωτ. διαστ. 3,58x1,88μ.), ἀπολήγει σὲ δύο ἰσοδύναμες ἡμικυκλικές ἀψίδες, οἱ ὁποῖες ἐγγράφονται ἐντὸς ὀρθογωνίου τοίχου. Συνεπῶς πρόκειται γιὰ ἀρχιτεκτονικὸ τύπο, ὁ ὁποῖος ἀνήκει στὴν κατηγορία Β3 τῶν δικόγχων ναῶν¹¹⁶. Ἀνάμεσα στὶς δύο αὐτὲς ἀψίδες διαμορφώνεται ὀρθογωνίου σχήματος μικρὴ κόγχη. Στὸ μέσον τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ κυρίως ναοῦ ἀνοίγεται ἡ εἴσοδος (πλάτ. 0,80/1,05μ.).

Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ἀνηγέρθη στὰ μέσα τοῦ 18ου αἰ. μ.Χ.¹¹⁷

¹¹⁶ Γ. Δημητροκάλλης, *Δίκογχοι ναοί*, σ. 67.

¹¹⁷ Ἰ. Βολανάκης, *Δίκογχοι ναοὶ Πάτμου*, σ. 214.

VI. ΝΗΣΟΣ ΝΙΣΥΡΟΣ

Γενικά

Στην νήσο Νίσυρο¹¹⁸ διατηρείται ικανός αριθμός μεσαιωνικῶν ναυδρίων, κάποια ἀπὸ τὰ ὁποῖα στὶς ἐσωτερικὲς ἐπιφάνειες φέρουν τοιχογραφίες¹¹⁹. Τὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι μικρῶν διαστάσεων μονόχωρα οἰκοδομήματα καὶ ἡ ἀνατολική των πλευρὰ ἀπολήγει σὲ ἡμι-κυκλικὴ ἀψίδα¹²⁰.

Μεταξὺ τῶν ναυδρίων τῆς Νισύρου συγκαταλέγονται καὶ δύο δικογχοί ναοί, περὶ τῶν ὁποίων γίνεται εὐρὺς λόγος κατωτέρω.

23. Μανδράκι, Βουνάρι, «Λιθόστρωτος», Ἀνώνυμο ναῦδριο (εἰκ. 48-49)

ΝΔ τοῦ ναοῦ τῆς Εὐαγγελιστρίας Μανδρακίου Νισύρου καὶ σὲ ἀπόσταση 700 περίπου μ., σὲ ὑψηλότερο ἐπίπεδο, στὴν περιοχὴ «Βουνάρι, τὸ» καὶ στὴ θέσῃ «Λιθόστρωτος, ὁ», ἐπὶ ὑψώματος (ὑψόμ. 350 μ. περίπου), κεῖται ἓνα ἀνώνυμο ναῦδριο, ἐγκαταλελειμμένο ἀπὸ μακροῦ χρόνου.

Τὸ οἰκοδόμημα ἐμφανίζει ὀρθογωνίου σχήματος κάτοψη (ἐσωτ. διαστ.

118. Ἡ ὀνομασία «Νίσυρος, ἡ», εἶναι προφανῶς προελληνική. Ἡ Νίσυρος εἶναι δημιουργία τῆς δραστηριότητος τοῦ ἡφαιστείου τῆς Νισύρου. Στὴν πραγματικότητα ἀποτελεῖ τὸν κῶνο τοῦ ἡφαιστείου, τὸ ὁποῖο παραμένει ἐνεργὸ μέχρι σήμερα. Ὁ ἐπισκέπτης διακρίνει καὶ σήμερα τὶς ἀναθυμιάσεις ἀπὸ τὸν κρατῆρα τοῦ ἡφαιστείου. Ἡ γειτονικὴ νησίδα «Γυαλί» εἶναι καὶ αὕτη δημιουργία τοῦ ἡφαιστείου (ἡφαιστειακῆς στάκτης καὶ μάγματος). Τὸ Γυαλί ἀποτελεῖται κυρίως ἀπὸ ἐλαφρόπετρα (κίσσηρη) καὶ ὀψιανὸ ἢ ὀψιδιανὸ (εἶδος ρυολίθου ἢ φυσικοῦ γυαλιοῦ).

119. Ἰ. Βολανάκης, *Μνημεῖα Νισύρου*, σ. 6 κ.έ. Ἰ. Βολανάκης, *Τοιχογραφίες Νισύρου*, σ. 91 κ.έ.

120. Ἐπιθυμῶ καὶ ἀπὸ τὴν θέσῃ αὕτῃ νὰ ἐκφράσω τὶς θερμὲς μου εὐχαριστίες πρὸς τοὺς Φύλακες Ἀρχαιοτήτων τῆς Νισύρου, γιὰ τὴν συμπαράστασιν καὶ τὴν πολὺτιμην βοήθειάν των. Εἰδικώτερα εὐχαριστῶ : α) Τὸν ἀείμνηστο κ. Νικόλαο Χαρίτο, ὁ ὁποῖος ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὑπηρέτησε ὡς Φύλακας Ἀρχαιοτήτων Νισύρου καὶ β) τὸν δραστήριον καὶ ἀκούραστο κ. Γεώργιον Σακελλαρίδην, ὁ ὁποῖος συνώδευσε τὸν γράφοντα κατὰ τὶς πολλὰς καὶ ἐπίπονας περιοδεῖς τοῦ ἀνὰ τὴν Νίσυρον.

3.95x1.80 μ.). Ἡ ἀνατολική του πλευρὰ ἀπολήγει σὲ δύο ἰσοδύναμες, ἡμι-κυκλικὲς κόγχες ἢ ἀψίδες, καὶ ἄρα τὸ μνημεῖο ἀνήκει στὸν τύπο τῶν δικόγχων χριστιανικῶν ναῶν. Ἀπὸ αὐτὲς ἡ νότια ἀψίδα ἔχει χορδὴ 0.73 καὶ βέλος 0.43 μ. Στὸ μέσον τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφάνειας τῆς ἀψίδας δημιουργεῖται μία, ὀρθογωνίου σχήματος, κόγχη (πλάτ. 0.13 καὶ βάθους 0.15μ.).

Ἡ βόρεια ἀψίδα ἔχει χορδὴ 0.76 καὶ βέλος 0.50 μ. Στὸ μέσον τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφάνειας τῆς ἀψίδας, ἐντὸς τοῦ πάχους τοῦ τοίχου, ἀνοίγεται ὀρθογωνίου σχήματος κόγχη (πλάτ. 0.12 καὶ βάθους 0.18μ.).

Μεταξὺ τῶν δύο ἀψίδων παρεμβάλλεται μαρμαρίνος διαχωριστικὸς ἀμφικιονίσκος παραθύρου, ὁ ὁποῖος προέρχεται ἀπὸ παλαιότερο ναό, πιθανῶς τῶν βυζαντινῶν χρόνων.

Τὸ Ἱερὸ Βῆμα χωρίζεται ἀπὸ τὸν κυρίως ναὸ μὲ κτιστὸ τέμπλο (πάχ. 0.32 μ.)¹²¹, στὸ μέσον τοῦ ὁποίου ἀνοίγεται ἡ Ὡραία Πύλη (πλάτ. 0.50 μ.).

I. Ἱερὸ Βῆμα

Αὐτὸ ἐμφανίζει ὀρθογωνίου σχήματος κάτοψη (ἐσωτ. διαστ. 1.88x1.42μ.). Στὸ ἀνατολικὸ ἄκρο τῆς νότιας ἐσωτερικῆς πλευρᾶς του φέρει ὀρθογωνίου σχήματος κόγχη (πλάτ. 0.33 καὶ βάθους 0.39 μ.).

Ἐντὸς τῆς νότιας κόγχης κεῖται ἡ κτιστὴ, σιγμοειδῆς Ἁγία Τράπεζα (χορδῆς 0.73, βέλους 0.43 καὶ ὕψους 0.80 μ.). Τὸ Ἱερὸ Βῆμα καλύπτεται μὲ κτιστὴ καμάρα.

II. Κυρίως ναὸς

Ὁ κυρίως ναὸς ἐμφανίζει ὀρθογωνίου σχήματος κάτοψη (ἐσωτ. διαστ. 2.36x1.80 μ.). Στὸ μέσον τῆς δυτικῆς του πλευρᾶς ἀνοίγεται ἡ εἴσοδος (πλάτ. 0.78 μ.). Στὸ ἀνατολικὸ τμῆμα τοῦ κυρίως ναοῦ ὑπάρχει σφενδόνιο (ἐνισχυτικὸ τόξο), ἡ ὕπαρξη τοῦ ὁποίου ἐξυπηρετεῖ τόσο στατικούς, ὅσο καὶ αἰσθητικούς σκοποὺς. Ὁ κυρίως ναὸς καλύπτεται μὲ κτιστό, χαμηλό, τυφλό, ἡμισφαιρικὸ τροῦλλο. Τὸ δίκογχο ναῦδριο ἀνάγεται πιθανῶς στὸν 17ο αἰ. μ. Χ.

Νότια τοῦ ναυδρίου καὶ σὲ ἀπόσταση 130 μ., στὸ ἀγρόκτημα ἰδιο-

121. Ἐπίσης σὲ μεσαιωνικὰ ναῦδρια τῆς Κρήτης τὸ τέμπλο εἶναι κτιστὸ καὶ ἡ ἐπιφάνειά του σὲ ὠρισμένες περιπτώσεις κοσμεῖται μὲ τοιχογραφίες. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρονται τὰ μνημεῖα: α) Νομὸς Ρεθύμνης, Μαργαρίτες Μυλοποτάμου, Ἅγιος Ἰωάννης Θεολόγος, β) Νομὸς Ἡρακλείου, Ἅγιος Κύριλλος Μεσαράς, ναὸς Ἀγίων Θεοδώρων καὶ γ) Νομὸς Λασιθίου, Κρούστας Μεραμβέλλου, Λάκκοι, Ἅγιος Ἰωάννης Θεολόγος.

κτησίας Μιλτιάδου Λογοθέτη, κείται τὸ ναῦδριο τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου (23 Ἀπριλίου). Αὐτὸ ἐμφανίζει ὀρθογωνίου σχήματος κάτοψη (ἐσωτ. διαστ. 3.68x2.57 μ.) καὶ καλύπτεται μὲ κτιστὴ καμάρα. Πρόκειται γιὰ κτίσμα πιθανῶς τοῦ 18ου αἰ. μ.Χ.

24. Κουκουμᾶς, ἀνώνυμο ναῦδριο (εἰκ. 50-51)

ΒΑ τοῦ Μανδρακίου καὶ σὲ ἀπόσταση 700 μ. περίπου ἀπὸ τὸν οἰκισμό, δεξιὰ τοῦ ἀμαξитоῦ δρόμου Μανδρακίου - Πάλων καὶ 50 περίπου μ. ἀπὸ αὐτόν, ΝΑ τοῦ ἐργοστασίου τῆς ΔΕΗ καὶ σὲ ἀπόσταση 100 μ., πλησίον τῆς παραλίας, στὴ θέση «Κουκουμᾶς», κείται ἀνώνυμο, ὑπόγειο, δικογχο ναῦδριο, ἡ εἴσοδος τοῦ ὁποίου κρύπτεται ἀπὸ τὴν ἄγρια βλάστηση, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ εἶναι δυσδιάκριτο.

Πρόκειται γιὰ ὑπόσκαφη κατασκευὴ μέσα στὸ μαλακὸ φαιόχρωμο ἠφαιστειογενὲς πέτρωμα¹²². Διαμορφώνεται ὀρθογωνίου κατόψεως ὑπόγεια αἶθουσα (ἐσωτ. διαστ. 10,85x2,40μ. καὶ ὕψ. 1,64/2,40μ.), ὁ κύριος ἄξονας τῆς ὁποίας βαίνει ἀπὸ Β πρὸς Ν. Τὸ δάπεδο δὲν εἶναι στρωμένο, ἡ δὲ στέγη του εἶναι ἀμφικλινής.

Στὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ ναῦδρίου, ἐντὸς τοῦ πάχους τοῦ ἠφαιστειογενοῦς πετρώματος, σχηματίζονται δύο ἡμικυκλικὲς ἀψίδες¹²³. Ἀπὸ αὐτὲς ἡ νότια ἔχει χορδὴ 0,68 καὶ βέλος 0,55μ, ἐνῶ ἡ βόρεια ἔχει χορδὴ 1,00 καὶ βέλος 0,46μ.

Φαίνεται ὅτι ἀρχικὰ ἐδημιουργήθησαν οἱ δύο ἀψίδες καὶ ἀργότερα ὁ πρὸ αὐτῶν χώρος διεμορφώθη σὲ διπλὸ Ἱερὸ Βῆμα μὲ τὴν ἀνέγερση διαχωριστικῶν τοίχων.

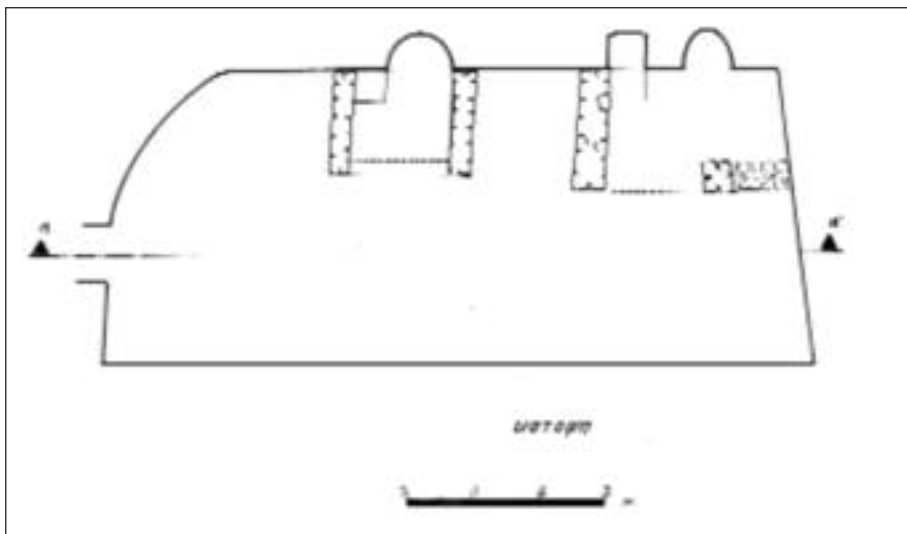
Α) Νότια κόγχη

Ἐμπροσθεν τῆς νότιας κόγχης ἔχει διαμορφωθεῖ ὀρθογωνίου κατόψεως χώρος (ἐσωτ. διαστ. 2,44x1,46μ.) Στὴ βόρεια πλευρὰ ὑπάρχει τοίχος, κτισμένος ἀπὸ ἀργολιθοδομή (πάχ. 0,42μ.), ὅπως καὶ στὴ δυτικὴ (μήκους 1,36 καὶ πάχ. 0,58μ.). Ἡ δυτικὴ πλευρὰ ἔφερε τοξωτὸ ἄνοιγμα (πλάτ. 1,55μ.), τὸ ὁποῖο ἐχρησίμευε ὡς Ὁραία Πύλη.

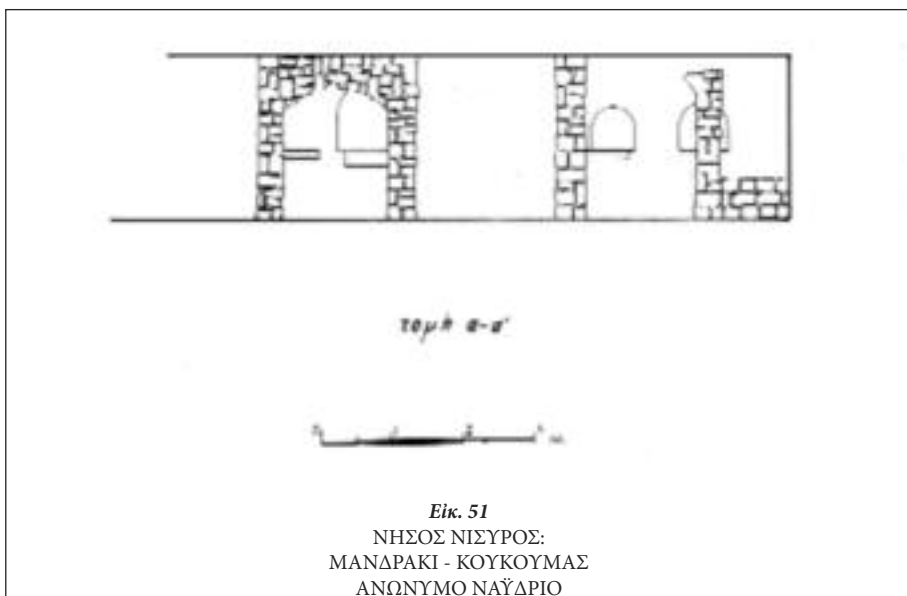
Στὴ ΒΑ γωνία καὶ ἐντὸς τοῦ πάχους τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου ἀνοίγε-

122. Τὸ πέτρωμα ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐλαφρόπετρα καὶ εἶναι εὐκόλη σὲ αὐτὸ ἡ ἐκσκαφὴ διαφόρων χώρων. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ στὴν περιοχὴ τῆς Καππαδοκίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὅπου ὑπάρχει μεγάλος ἀριθμὸς ὑπόσκαφων ναῶν τῆς βυζαντινῆς περιόδου. Ἰ. Βολανάκης, *Ναὸς El Nazar*, σ. 1 κ.έ.

123. Γ. Δημητροκάλλης, *Δίκογχοι ναοί*, σ. 3 κ.έ.

Εικ. 50
ΝΗΣΟΣ ΝΙΣΥΡΟΣ:
ΜΑΝΔΡΑΚΙ - ΚΟΥΚΟΥΜΑΣ
ΑΝΩΝΥΜΟ ΝΑΪΔΡΙΟ

Εικ. 51
ΝΗΣΟΣ ΝΙΣΥΡΟΣ:
ΜΑΝΔΡΑΚΙ - ΚΟΥΚΟΥΜΑΣ
ΑΝΩΝΥΜΟ ΝΑΪΔΡΙΟ

ται ὀρθογωνίου σχήματος κόγχη (διαστ. 0,60x0,55μ.) καὶ πρὸ αὐτῆς ὑπάρχει πλάκα (διαστ. 0,54x0,42μ.), ἡ ὁποία ἐχρησίμευε ὡς Πρόθεση.

Β) Βόρεια κόγχη

Ἐμπροσθεν αὐτῆς ὑπάρχει τετραγώνου κατόψεως χώρος (ἔσωτ. διαστ. 1,54x1,54μ.), ὁ ὁποῖος περιβάλλεται ἀπὸ δύο πλευρικοὺς τοίχους, κτισμένους ἀπὸ ἀργολιθοδομή. Ἀπὸ αὐτοὺς ὁ βόρειος τοῖχος ἔχει πάχος 0,36 καὶ ὁ νότιος 0,40μ.

Ἡ πρόσοψη τοῦ βόρειου Ἱεροῦ Βήματος ἦτο τοξωτή, με ἄνοιγμα στὸ μέσον (πλάτ. 1,54μ.) τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευε ὡς Ὡραία Πύλη. Στὴ ΒΑ γωνία του εἶχε διαμορφωθῇ ἡ Πρόθεση (διαστ. 0,47x0,41μ.)

Ἀπὸ τὰ προαναφερθέντα συνάγεται ὅτι ὁ ὑπόσκαφος αὐτὸς χώρος ἔφερε ἀρχικὰ δύο κόγχες καὶ ἐχρησίμευε πιθανῶς ὡς ἀρχαῖο Ἱερὸ τῶν προχριστιανικῶν χρόνων, ἀφιερωμένο σὲ ζεῦγος θεῶν ἢ ἡρώων¹²⁴.

Κατὰ τοὺς μέσους βυζαντινοὺς καὶ πιθανῶς κατὰ τὸν 13ον αἰ. μ.Χ. ὁ ὑπόγειος αὐτὸς χώρος μετετράπη σὲ χώρο χριστιανικῆς λατρείας, με τὴν κατασκευὴ τῶν δύο Ἱερῶν Βημάτων πρὸ τῶν δύο κογχῶν.

Στὶς ἐσωτερικὲς ἐπιφάνειες τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ δὲν διετηρήθησαν λείψανα γραπτοῦ διακόσμου. Πιθανώτατα δὲν ὑπῆρχε γραπτὸς διάκοσμος ἢ, ἐὰν ὑπῆρχε, δὲν διετηρήθη, λόγῳ πτώσεως τῶν κονιαμάτων¹²⁵.

Τὸ μνημεῖο ἔχει ἐγκαταλειφθῇ ἀπὸ μακροῦ χρόνου.

124. Στὸ Βουνὸ τῆς νήσου Μεγίστης (Καστελλόριζο), στὴ θέση «Καθρέπτης» ἢ «Φρύδι», διατηρεῖται ὑπόγειος χώρος, λαξευμένος στὸ φαιόχρωμο ἀσβεστολιθικὸ πέτρωμα. Ὁ χώρος αὐτὸς ἐμφανίζει ὀρθογωνίου σχήματος κάτοψη (ἔσωτ. διαστ. 2,00x1,82 καὶ ὕψ. 2,64μ.) καὶ ἐκαλύπτετο με κτιστὴ καμάρα. Στὴν ἀνατολικὴ ἐσωτερικὴ πλευρά του, ἐπὶ τοῦ βράχου ἀνοίγονται δύο μικρές, ἡμικυκλικές κόγχες. Ἀπὸ αὐτὲς ἡ νότια ἔχει χορδὴ 0,22, βέλος 0,08 καὶ ὕψος 0,74μ., ἐνῶ ἡ βόρεια ἔχει χορδὴ 0,22, βέλος 0,08 καὶ ὕψος 0,86μ. Στὸ νότιο ἄκρο τῆς δυτικῆς πλευρᾶς ἀνοίγεται ἡ εἴσοδος (πλάτ. 0,66μ.) Πιθανῶς πρόκειται γιὰ ἀρχαῖο Ἱερὸ τῶν προχριστιανικῶν χρόνων, ἀφιερωμένο σὲ ζεῦγος θεῶν, ἡμίθεων ἢ ἡρώων.

125. Τὰ ἐσωτερικὰ τοιχώματα τοῦ μνημείου εἶναι πολὺ σαθρά.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Πολυετής και έπισταμένη έρευνα τών δικόγχων ναών τής Δωδεκανήσου καθ' έαυτῶν καὶ σὲ σχέσηη πρὸς τοὺς λοιποὺς δικόγχους ναοὺς τής Ἑλλάδος καὶ τής χριστιανικῆς Οἰκουμένης γενικώτερα, ὀδηγεῖ, μεταξὺ ἄλλων, καὶ στὴν συναγωγή τῶν ἀκολουθῶν συμπερασμάτων:

1. Μέχρι τὸ ἔτος 1976 ἦσαν γνωστοὶ ἑκατὸν δεκαοκτῶ (118) δίκογχοι ναοὶ στὴν χριστιανικὴ Οἰκουμένη, ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ ἐξηνταεννέα (69) εὐρίσκοντο στὴν Ἑλλάδα (ποσοστὸ 58,4%).

2. Μέχρι τὸ ἔτος 1976 ἦσαν γνωστοὶ ἔνδεκα (11) δίκογχοι ναοὶ στὰ Δωδεκάνησα (ποσοστὸ 15,9% σὲ σχέσηη πρὸς τοὺς δικόγχους ναοὺς τής Ἑλλάδος καὶ ποσοστὸ 9,3% σὲ σχέσηη πρὸς τοὺς δικόγχους ναοὺς τής χριστιανικῆς Οἰκουμένης).

3. Κατὰ τὰ ἔτη 1977-2005 ἐπεσημάνθησαν ἄλλοι δεκατρεῖς (13) δίκογχοι ναοὶ στὰ Δωδεκάνησα, ἥτοι ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς αὐτῶν ἀνῆλθε σὲ εἰκοσιτέσσαρες (24), (ποσοστὸ 34,6 % σὲ σχέσηη πρὸς τοὺς δικόγχους ναοὺς τής Ἑλλάδος καὶ 20,3 % σὲ σχέσηη πρὸς τὸν συνολικὸ ἀριθμὸ τῶν γνωστῶν δικόγχων ναῶν τής χριστιανικῆς Οἰκουμένης).

4. Ἡ κατανομή τῶν δικόγχων ναῶν τής Δωδεκανήσου κατὰ νήσους ἔχει ὡς ἑξῆς:

α) Κάρπαθος:	Ὀκτῶ (8)
β) Ρόδος:	Πέντε (5)
γ) Τήλος:	Τέσσαρες (4)
δ) Πάτμος:	Τρεῖς (3)
ε) Χάλκη:	Δύο (2)
στ) Νίσυρος:	Δύο (2)

5. Στὰ ὑπόλοιπα νησιὰ τής Δωδεκανήσου δὲν ἐπεσημάνθησαν, τουλάχιστον μέχρι σήμερα, δίκογχοι χριστιανικοὶ ναοί, ἀκέραιοι ἢ ἐρειπωμένοι, χωρὶς ἀσφαλῶς νὰ ἀποκλείεται καὶ τὸ ἐνδεχόμενο νὰ ὑπάρχουν.

6. Ὡς πρὸς τὴν ἐρμηνεία τοῦ σπανίου αὐτοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ τύπου τοῦ δικόγχου ναοῦ, ἔχουν προταθῇ μέχρι σήμερα διάφορες ἐρμηνεῖες, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ οἱ ἑξῆς:

α) Οί δίκογχοι ναοί προήλθαν ἐξ ἐπιδράσεων ἀρχαίων Ἱερῶν, τῶν προ-χριστιανικῶν χρόνων, ἀφιερωμένων σὲ ζεύγη θεῶν, ἡμιθέων ἢ ἡρώων.

β) Ἡ ὑπαρξὴ τῶν δύο κογχῶν καὶ ἰσαριθμῶν Ἀγίων Τραπεζῶν ὑποδηλοῖ τὴν ἀφιέρωση τῶν χριστιανικῶν αὐτῶν ναῶν σὲ ζεύγη Ἀγίων.

γ) Ἡ ὑπαρξὴ τῶν δύο κογχῶν καὶ ἰσαριθμῶν Ἀγίων Τραπεζῶν σὲ κάποιες περιπτώσεις, προέρχεται ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι οἱ ναοὶ αὐτοὶ ἐχρησιμοποιοῦντο ἀπὸ τοὺς πιστοὺς δύο διαφορετικῶν Ὁμολογιῶν (Ὁρθοδόξων - Ρωμαιοκαθολικῶν).

δ) Ἡ ὑπαρξὴ τῶν δύο Ἀγίων Τραπεζῶν ἐρμηνεύεται ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ καθίστατο δυνατὴ ἡ τέλεση τῆς Θείας Λειτουργίας δύο φορὲς ἡμερησίως στὸν ἴδιο ναό, ἐπειδὴ –σύμφωνα μὲ τὸ Τυπικὸν τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας– ἀπαγορεύεται ἡ τέλεση τῆς Θείας Λειτουργίας πλεον τῆς μιᾶς φορᾶς τὴν αὐτὴ ἡμέρα ἐπὶ τῆς αὐτῆς Ἀγίας Τράπεζας.

7. Ἀπὸ χρονολογικὴ ἄποψη οἱ δίκογχοι ναοὶ τῆς Δωδεκανήσου μποροῦν νὰ καταταχθοῦν ὡς ἑξῆς:

α) Χάλκη, Ἀμαλί, Ἅγιος Νικήτας, 10ος αἰ. μ.Χ.

β) Ρόδος, Μαλῶνα, Χαράκι, Ἀγία Ἀγάθη, 12ος αἰ. μ.Χ.

γ) Ρόδος, Μονόλιθος, Φοῦρνοι, ἀνώνυμος ναός, 11ος-12ος αἰ. μ.Χ.

δ) Ρόδος, Ψίνθος, Ἱαματικά, Ἀγία Τριάς, ἀνώνυμος ναός, 12ος αἰ. μ.Χ.

ε) Κάρπαθος, Ἀπελλα, Ἅγιος Λουκάς, 12ος αἰ. μ.Χ.

στ) Ρόδος, Πεῦκοι, Ἅγιος Ἰωάννης Μερογλίτης, 13ος αἰ. μ.Χ.

ζ) Νίσυρος, Μανδράκι, Κουκουμᾶς, ἀνώνυμος ναός, 13ος αἰ. μ.Χ.

η) Τῆλος, Μεγάλο Χωριό, Κάμπος, Ἅγιος Γεώργιος, 13ος-14ος αἰ. μ.Χ.

θ) Κάρπαθος, Λευκός, Ἅγιος Γεώργιος τοῦ Νοταρά, 13ος-14ος αἰ. μ.Χ.

ι) Τῆλος, Μεγάλο Χωριό, Μεσαριά, Ἅγιος Νικόλαος, τέλη 13ου - ἀρχὲς 14ου αἰ. μ.Χ.

ια) Κάρπαθος, Ἀπέρι, Ἅγιος Γεώργιος Ἀράπης, 14ος αἰ. μ.Χ.

ιβ) Κάρπαθος, Μεσοχώρι, Βουνό, Ἅγιος Γεώργιος, 14ος αἰ. μ.Χ.

ιγ) Τῆλος, Λιβάδια, Ἅγιος Παῦλος, τέλη 14ου - ἀρχὲς 15ου αἰ. μ.Χ.

ιδ) Κάρπαθος, Ἀπέρι, Μυρτώνας, Παναγία Μυρτωνιάτισσα, 14ος - 15ος αἰ. μ.Χ.

ιε) Τῆλος, Μεγάλο Χωριό, Σταλακτό, Ἀγία Σοφία, ἀρχὲς 15ου αἰ. μ.Χ.

ιστ) Ρόδος, Μαλῶνα, Λακκώματα, Ἅγιος Γεώργιος, 17ος αἰ. μ.Χ.

ιζ) Πάτμος, Κάμπος, Ἀγία Μαρίνα, 17ος αἰ. μ.Χ.

ιη) Πάτμος, Κῆποι Ὁσίου, Παναγία Μανταλάκη, μέσα 17ου αἰ. μ.Χ.

ιθ) Χάλκη, Ἀντράμασος, Ἅγιος Νεκτάριος, 1758 μ.Χ.

- κ) Πάτμος, Χώρα, Ἅγιος Ἀθανάσιος, μέσα 18ου αἰ. μ.Χ.
 κα) Κάρπαθος, Ἀρκάσα, Ἅγιος Νικόλαος, 18ος αἰ. μ.Χ.
 κβ) Κάρπαθος, Μεσοχώρι, Ἅγιος Κήρυκος-Ἀγία Ἰουλίττα, 18ος αἰ. μ.Χ.
 κγ) Κάρπαθος, Ὁθως, Στές, Ἅγιος Γεώργιος - Ἅγιος Δημήτριος, 18ος αἰ. μ.Χ.
 κδ) Νίσυρος, Βουνάρι, «Λιθόστρωτος», ἀνώνυμο ναῦδριο, 18ος αἰ. μ.Χ.

8. Ἡ ἔρευνα τῶν δικόγων ναῶν τῆς Δωδεκανήσου ἐνέχει μεγίστη σπουδαιότητα, ἐπεὶδὴ τὰ ἐξ αὐτῆς προκύπτοντα πορίσματα διαφωτίζουν, μεταξύ ἄλλων, καὶ πολλὰς πλευρὰς τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν μέσων χρόνων καὶ τῆς χριστιανικῆς τέχνης γενικώτερα, συμβάλλουν δὲ στὴν βαθύτερη κατανόηση καὶ ἐρμηνεία τῆς ἱστορίας, τῆς χριστιανικῆς λατρευτικῆς πράξεως, τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως καὶ τοῦ πολιτισμοῦ γενικώτερα, ποὺ ἀνεπτύχθησαν στὴν περιοχὴ κατὰ τὴν βυζαντινὴ καὶ μεταβυζαντινὴ ἐποχὴ.

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΑΑ	Ἀρχαιολογικὰ Ἀνάλεκτα ἐξ Ἀθηνῶν.
ΑΒΜΕ	Ἀρχεῖον τῶν Βυζαντινῶν Μνημείων τῆς Ἑλλάδος, ἔκδοσι Ἀ. Κ. Ὁρλάνδου.
ΑΔ	Ἀρχαιολογικὸ Δελτίο.
ΑΕ	Ἀρχαιολογικὴ Ἑφημερίς.
ΔΑ	Δωδεκανησιακὸ Ἀρχεῖο.
ΔΕ	Δωδεκανησιακὴ Ἐπιθεώρηση.
ΔΧ	Δωδεκανησιακὰ Χρονικά.
ΘΗΕ	Θρησκευτικὴ καὶ Ἡθικὴ Ἑγκυκλοπαιδεία, τ.1-12 (Ἀθῆναι 1962-1968), ἔκδ. Ἀθ. Μαρτίνου.
ΙΓ	Inscriptiones Graecae, Insularum maris Aegei, Vol. XII (Berolini 1895).
ΠΑΕ	Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.
ΠΧΑΕ	Πρακτικὰ Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

A decorative border made of repeating floral and leaf motifs, forming a rectangular frame around the central text.

Α Κ Ο Λ Ο Υ Θ Ι Α
ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΕΝΔΟΞΟΥ
ΝΕΟΥ ΟΣΙΟΜΑΡΤΥΡΟΣ
ΙΩΝΑ ΤΟΥ ΛΕΡΙΟΥ
ΤΟΥ ΕΝ ΛΕΙΨΩ
ΑΣΚΗΣΑΝΤΟΣ ΚΑΙ ΑΘΛΗΣΑΝΤΟΣ

Ἀπὸ τὸ «ΒΡΑΒΕΙΟΝ» τῆς Ἱερᾶς καὶ Βασιλικῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου τῆς Πάτμου, διαπιστώνεται ὅτι πολλοὶ Λέριοι τοὺς πέντε προηγούμενους αἰῶνες, ἄφησαν τὴν Λέρο καὶ πῆγαν στὴν Μονὴ τῆς Πάτμου, διὰ νὰ μονάσουν. Ἐνας ἀπὸ αὐτοὺς ἦταν καὶ ὁ μοναχὸς ΙΩΝΑΣ, διὰ τὸν ὁποῖον ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς: «*αφξα' (1561) Φεβρουαρίου κη' (28) ἐφονεύθη εἰς τὸν Λειψὸν ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ Ἰωνᾶς μοναχὸς ὁ Λέριος*».

Διὰ τὸν Ὁσιομάρτυρα αὐτὸν τῆς Ἐκκλησίας μας, δὲν ὑπάρχουν συγκεκριμένες πληροφορίες. Ὅσα ἀκολουθοῦν, προέρχονται ἀπὸ τὸ βιβλίο «*Μακαριστοὶ γέροντες καὶ πέντε ὀσιομάρτυρες στὴ νῆσο Λειψὼ τῆς Δωδεκανήσου*», τοῦ ἀρχιμανδρίτη τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου π. Νικηφόρου Κουμουνδούρου, ἐφημερίου τῶν Λειψῶν. Χάρις στὸν πατέρα Νικηφόρο ἔγιναν γνωστοὶ οἱ πέντε ὀσιομάρτυρες τῶν Λειψῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Ἰωνᾶς ὁ Λέριος.

Ὁ ὀσιομάρτυς Ἰωνᾶς, μαζὶ μὲ ἄλλους ἀσκητές-ἀναχωρητές, ἔφυγε ἀπὸ τὸ μοναστήρι τῆς Πάτμου καὶ ἔφθασε στὴ νῆσο Λειψὼ στὰ 1550 μ.Χ. Ἐπέλεξαν τὸν ὀρμίσκο «Κοίμηση» καὶ ἀποβιβάσθηκαν. Ζητοῦσαν νὰ βροῦν ἕναν τόπο, ὅπου δὲν θὰ τοὺς ἐνοχλοῦσε ὁ κόσμος καὶ μόνοι θὰ ὑμνοῦσαν καὶ θὰ συνομιλοῦσαν μὲ τὸν Θεό. Ἐτσι διάλεξαν χῶρο ἔρημο καὶ ἀφιλόξενο γιὰ νὰ ἐγκατασταθοῦν.

Πρῶτο τους μέλημα ἦταν νὰ χτίσουν τὸν Ναὸ τοῦ Ἡσυχαστηρίου, ψηλὰ ἀπὸ τὴν θάλασσα σὲ δύσβατο σημεῖο, γιὰ τὸν φόβο τῶν πειρατῶν. Ἐκεῖ πάλεψαν μὲ τοὺς βράχους, γιὰ νὰ φτιάξουν μονοπάτια, πάλεψαν μὲ τὴν ἔλλειψη τοῦ νεροῦ καὶ τῆς τροφῆς. Μὰ τί καὶ ἂν δὲν εἶχαν τίποτα ἀπ' αὐτά; Εἶχαν καὶ τοὺς ἀρκοῦσε ἡ Χάρη τοῦ Ἁγίου Θεοῦ. Ἐφτιαξαν τὴν Ἐκκλησίαν ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ μικρὰ κελλιά γιὰ τοὺς ἴδιους. Πότισαν τὸν ἄγονο χῶρο τοῦ ἀσκηταριοῦ περισσότερο μὲ

τὸν ἰδρώτα τοὺς καὶ λιγότερο μὲ τὸ νερό. Σεβάσθηκαν τὴ φύση, λάτρευσαν, ἐδόξασαν καὶ ὑμνολόγησαν τὸν Θεό, ποὺ δὲν ἐπέτρεψε στὸν διάβολο νὰ πειράζει τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ ἔδωσε καὶ στοὺς ἀνθρώπους τὴν δύναμη νὰ τὸν νικοῦν. Ἐγιναν «ἄγγελοι τὸν βίον», ἐνῶ ἦταν «ἄνθρωποι τῇ φύσει». Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς θυσιάστηκαν γιὰ τοῦ Χριστοῦ τὴν πίστη τὴν Ἁγία καὶ τῆς πατρίδος τὴν ἐλευθερία.

Ὅσο ψηλὰ ὅμως καὶ ἂν ἦταν τὸ ἀσκηταριό, τὸ ἐπισκέπτονταν μὲ τὶς ἄγριες διαθέσεις τοὺς οἱ πειρατές. Σὲ μία ἐπιδρομὴ ἐφόνευσαν τὸν μοναχὸ Ἰωνᾶ ἀπὸ τὴν Λέρο. Ἦταν 28 Φεβρουαρίου τοῦ 1561. Ἐτσι ὁ Μοναχὸς Ἰωνᾶς ἔγινε νεομάρτυρας τῆς Ἐκκλησίας μας.

Δὲν ἦταν ὁ μόνος, ἀφοῦ πρὶν ἀπὸ αὐτὸν τὸ 1558 εἶχαν φονεύσει τὸν Μοναχὸ Νεόφυτο τὸν Ἀμοργινό.

Τὸ 1609 ὁ Μοναχὸς Νεόφυτος ὁ Φαζὸς ἐφονεύθη ἀπὸ τοὺς Ἀγαρηνοὺς μὲ σκεπάρνι.

Τὸ 1635 ὁ Πεκὴρ Πασᾶς μὲ δαρμὸ ἐφόνευσε τὸν Μοναχὸ Ἰωνᾶ τὸν Νισύριον καὶ τὸ 1696 ὁ ἀναχωρητὴς Μοναχὸς Παρθένιος ἐφονεύθη μὲ καμάκι, ποὺ τοῦ τρύπησε τὸν λαιμό.

Καὶ οἱ πέντε ἀδικοσκοτωμένοι μακαριστοὶ γέροντες κηδεύτηκαν μὲ δάκρυα ἀπὸ τοὺς συνασκητές τοὺς καὶ θρηνήθηκαν ἀπὸ τοὺς εὐσεβεῖς Λειψῶτες καὶ συμπατριῶτες τοὺς. Καὶ ὅλοι τοὺς διατηροῦμε στὴ μνήμη μας μὲ εὐγνωμοσύνη καὶ σεβασμό, θεωρώντας τοὺς καταξιωμένους ὁσιομάρτυρες.

Ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο μὲ τὴν ὑπ' ἀριθ.πρωτ. 693/2002 Πρᾶξιν ἀνεκηρύχθησαν καὶ συναριθμήθησαν οἱ πέντε ἀσκητὲς «μετὰ τῶν Ὁσίων καὶ Ἀγίων τῆς Ἐκκλησίας μας, τιμώμενοι παρὰ τῶν πιστῶν καὶ ὕμνοις ἐγκωμίων γεραίρόμενοι κατ' ἔτος τῇ πρώτῃ μετὰ τὴν 1' Ἰουλίου Κυριακῇ».

Τὴν μνήμην τοῦ Ὁσίου Ἰωνᾶ τοῦ Λερίου ἐορτάζομεν τὴν 28ην Φεβρουαρίου ἐκάστου ἔτους, μὲ πανηγυρικὸ Ἀρχιερατικὸ ἐσπερινό, Ἱερὰ Ἀγρυπνία καὶ Ἀρχιερατικὴ Θ.Λειτουργία στὸν παλαιοχριστιανικὸ Ἱ. Ναὸ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου στὸ Λακκὶ τῆς Λέρου, μὲ τὴν συμμετοχὴ ὅλου τοῦ Ἱεροῦ Κλήρου καὶ πλήθους Λεριακοῦ λαοῦ. Εἶθε πολὺ σύντομα νὰ ἐορτάζομεν τὴν μνήμην του, στὸν ἐπ' ὀνόματί του Ἱ. Ναό, τὸν ὁποῖο θὰ ἀνεγείρει ἡ εὐσέβεια τῶν Λερίων, ὥστε νὰ ἐκπληρωθεῖ ἡ εὐσεβὴς ἐπιθυμία τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου, τοῦ Ἱ. Κλήρου καὶ τοῦ εὐσεβοῦς λαοῦ τῆς Λέρου.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΛΕΡΟΥ ΚΑΛΥΜΝΟΥ ΚΑΙ ΑΣΤΥΠΑΛΛΙΑΣ
ΛΕΡΟΣ 85400
ΤΗΛ. 22470.23231 - ΦΑΞ. 22470.23339
Διαδίκτυο: www.mtsch.gr / e-mail: mtsch@mtscha.gr

Λρ.Πρωτ. 47Α

Π ρ ό ς

τόν Πρωτοπρεσβύτερον π.Δαμασκηνόν Παλαπουγιούκ
Εφημέριον Ι.Ν.Οσίας Ειρήνης Χρυσοβαλάντου
Ένταύθα

Αίδεσιμώτατε,

Ἡ Ἱερὰ Μητρόπολις Λέρου, Καλύμνου καὶ Ἀστυπάλαιας συγχαίρει τὴν αἰδεσιμότητά σας διὰ τὴν πρωτοβουλίαν αὐτῆς ἵνα ἐκδοθῇ τὸ πρῶτον ἢ ἀσματικὴ ἀκολουθία εἰς τὸ εὐκλεές τέκνον, προστάτην καὶ ἑφορον τῆς Νήσου Λέρου, ὁσιομάρτυρα Ἰωάν. τόν Λέριον.

Ὅτῳ ἡ ἀνά χεῖρας καὶ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν ψαλλομένη ἀσματικὴ ἀκολουθία, ἦν ἐποίησε πόνους καὶ καμάτους ὁ Μέγας ὕμνογράφος τῆς τῶν Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας ἐντιμολογιώτατος Δρ. Χαράλαμπος Μ. Μπούσιος, καταγράφει ἐν ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς τὴν ὁσιωπάτην βιοτήν καὶ τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτύριον τοῦ ὁσιομάρτυρος Ἰωάν.

Ἡμεῖς, εὐλαβὴς Κληρὸς καὶ εὐσεβὴς λαὸς τῆς πατρίδας γῆς τοῦ ἱσαγγέλου Θεοφόρου καὶ μάρτυρος Ἰωάν. τοῦ ἐν Νήσῳ Λειψῷ ἀθλήσαντος τιμῶμεν καὶ γεραίρομεν ἐπίσημως τὴν Ἱεράν αὐτοῦ μνήμην ἐν τῷ πανσέπτῳ Ἱερῷ Ναῷ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ἐνθα φυλάσσεται ἡ θαυματουργὴ αὐτοῦ εἰκὼν, λέγοντες καὶ ψάλλοντες μετὰ τοῦ ὕμνογράφου.

Χαίρει ὁσιομαρτύρων λαμπρὸν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ Πατρὸς ὀρθηκα.

Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ

τῶ Λέρου, Καλύμνου καὶ Ἀστυπάλαιας ΠΑΪΣΙΟΣ

Ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει Λέρου, Καλύμνου καὶ Ἀστυπάλαιας
Κυριακὴ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως 2010

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ
ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΕΟΥ ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΡΟΣ
ΙΩΝΑ ΤΟΥ ΛΕΡΙΟΥ

Ποίημα Δρος Χαραλάμπους Μ. Μπούσια
Μεγάλου Ὑμνογράφου τῆς τῶν Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας

ΕΝ Τῷ ΜΙΚΡῷ ΕΣΠΕΡΙΝῳ

Μετὰ τὸν Προοιμιακὸν εἰς τὸ Κύριε ἐκέκραξα ἰστώμεν στίχους δ' καὶ
ψάλλομεν τὰ ἐξῆς Προσόμοια·

Ἦχος α'. Πανεύφημοι Μάρτυρες.

Ὅσίων ἀκρότης ἀθλητῶν, * νήσου Λέρου βλάστημα, * ὁ ἐνδυσάμενος
τριβωνα * τὸν εὐτελέστατον * ἐν Μονῇ τῆς Πάτμου * καὶ ὁδὸν ἀσκή-
σεως * βαδίσας ἐν Λειψῷ ὥσπερ ἄσαρκος, * Χριστὸν ἰκέτευε, * Ἰωνᾶ, πα-
ρέχειν ἅπασι * τὴν εἰρήνην * πιστοῖς εὐφημοῦσί σε.

Λιπὼν Θεολόγου τὴν Μονήν, * Ἰωνᾶ, ἐσκήνωσας * ἐν τῇ Λειψῷ, ἔνθα
ἤσκησας * ὥσπερ ἀσώματος * καὶ ῥοαῖς αἱμάτων * ἦνπερ κατεπίανας*
σεπτῶν σου, Ὅσιόαθλε πάνσεπτε, * πάτερ ἰσαγγελε, * ὁ σὺν δήμοις
εὐφραινόμενος * νῦν Ἀγγέλων * ἐν πόλου σκηνώμασι.

Χερσὶ τῶν βαρβάρων, Ἰωνᾶ, * ἀνηρέθης, πάνσοφε, * καὶ ταῖς ῥανίσιν ἐπέ-
χρωσας * θείων αἱμάτων σου * τὸ μελαμβαφές σου * εὐτελές τριβώ-
νιον, * Ὅσιων ἀθλητῶν ἀκροθίνιον * καὶ σεμνολόγημα * τοῦ Χριστοῦ
ἀγίας πίστεως, * μαρτυρίου * ὁ στέφος δεξάμενος.

Κρημνώδη καὶ δύσβατον Λειψῷ, * Ἰωνᾶ, ἐπέλεξας * ὄρνις καθάπερ φι-
κλέρημος * ὡς τῆς ἀσκήσεως * καλιὰν σῶν πόνων * καὶ Ναὸν ἡγίαςας*

Κυρίας Θεοτόκου Κοιμήσεως * ρείθροις δακρύων σου, * καὶ ῥοαῖς σεπτῶν
αἱμάτων σου, * Νεομάρτυς * στερῶν, Ὁσιόαθλε.

Δόξα. Ἦχος πλ. δ'.

Ὅτοις αἱμάτων σου χεύμασι πορφυρώσας * τὸ τῆς ἀσκήσεως τριβώνιον,
Ἰωνᾶ πανθαύμαστε, * Λειψῶ καθηγίας καὶ οὐρανοπολίτης στεφη-
φόρος γέγονας * ὅθεν τὴν μνήμην σου λαμπρῶς ἐορτάζοντες * ὡς Μαρ-
τύρων καὶ Ὁσίων διάκοσμον ἀνυμνοῦμέν σε * καὶ Χριστὸν δοξάζομεν,*
τὸν δωρούμενον πᾶσι τὸ μέγα ἔλεος.

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον. Δέσποινα, πρόσδεξαι...

Εἰς τὸν Στίχον. Ἦχος β'. Οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ.

Πάνσεπτε Ἰωνᾶ, * Ὁσιομάρτυς νέε, * ὁ ἐν Λειψῶ ἀσκήσας, * Δωδεκα-
νήσου πέλεις * ἀτίμητον θησαύρισμα.

Στίχος. Τίμιος ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος τοῦ Ὁσίου Αὐτοῦ.

Χαῖρε, ὁ ταῖς χερσὶ * βαρβάρων τῶν ἀπίστων * ἀναιρεθεὶς ἐν νήσῳ *
Λειψῶ, Ὁσιομάρτυς, * ὦ Ἰωνᾶ θειότατε.

Στίχος. Μακάριος ἀνὴρ ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον.

Βλάστημα, Ἰωνᾶ, * τῆς Λέρου καὶ ἀζύγων * Μονῆς τοῦ Θεολόγου * σε-
μνότης, αἷμασί σου * Λειψῶ σεπτοῖς ἡγίαςας.

Δόξα. Τριαδικόν.

Δόξα Σοι, ὁ Θεός, * Τριάς ὑπεραγία, * ὁ Ἰωνᾶ τῷ θείῳ * Ὁσίων καὶ Μαρ-
τύρων * τὸ στέφος δωρησάμενος.

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον.

Χαῖρε, Μῆτερ Θεοῦ * ὑπερευλογημένη, * καταφυγὴ καὶ σκέπη * τῶν σὲ
Χμεγαλυνόντων * ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις πρέπουσι.

Νῦν ἀπολύεις...τὸ Τρισάγιον, τὸ Ἀπολυτίκιον ἐκ τοῦ Μεγάλου Ἑσπερι-
νοῦ καὶ Ἀπόλυσις.

ΕΝ Τῷ ΜΕΓΑΛῷ ΕΣΠΕΡΙΝῳ

*Μετὰ τὸν Προοιμιακὸν τὸ Μακάριος ἀνὴρ, εἰς δὲ τὸ Κύριε ἐκέκραξα
ἱστῶμεν στίχους ἡ' καὶ ψάλλομεν τὰ ἐξῆς Προσόμοια·*

Ἦχος δ'. Ὑδωκας σημείωσιν.

Μάρτυς ὁσιώτατε, * ὁ ἀρεταῖς ἐλλαμπόμενος, * Ἰωνᾶ τρισμακάριστε, *
ἐκ χρόνων νεότητος * κόσμου τὰ ἡδέα * καὶ τερπνὰ ἠρνήσω * καὶ ὡς
ἀσώματος Μονὴν * τοῦ Θεολόγου ἐν Πάτμῳ ᾤκησας * καὶ ἡ καὶ σχῆμα
ἔλαβες * ἀγγελικόν, ὃ ἐτίμησας * σοῖς ἀγῶσιν ἀσκήσεως * καὶ ἀθλήσεως
πόνους σου.

Λέρος τοῖς σπαργάνοις σου * τοῖς πανιέροις σεμνύνεται, * Ἰωνᾶ Ὅσι-
λόαθλε, * καὶ ἄθλοις τιμίους σου * ἡ Λειψῷ, στερρόφρον, * νέε καλλι-
μάρτυς, * ὁ ἐνασκήσας θεαυγῶς * ἐν Θεοτόκου Ναῶ Κοιμήσεως * καὶ κα-
ταισχύνας πόνους σου * τὸν πολυμήχανον δράκοντα, * κεφαλὴν οὗ ἐπά-
τησας * τοῦ Θεοῦ, μάκαρ, χάριτι.

Βάρβαροι ἐπέδραμον * εἰς τὴν Λειψῷ τὴν πανεύφημον, * Ἰωνᾶ πνευμα-
τέμφορε, * καὶ σὲ εἰς δυσπρόσιτον * ἀνευρόντες Σκῆτην * ἐν κρημνῷ δει-
τόπῳ, * Ὁσιομάρτυς εὐκλεές, * αὐτῶν μαχαίραις κακῶς ἀπέκτειναν * τὸν
ὄνομα προφέροντα * σεμνῶς Χριστοῦ τοῦ Παντάνακτος * εὐσεβέσι πα-
ρέχοντος * τὸ ἀμέτρητον ἔλεος.

Ἔχος νέον πίστεως * Χριστοῦ καὶ ὄλβε ἀτίμητε, * Ἰωνᾶ γενναιότατε, *
Μαρτύρων, τὴν μνήμην σου * τὴν λαμπρὰν τιμῶμεν * ὕμνοις με-
λιρρύτοις * καὶ ἐκβοῶμεν μυστικῶς * Ὁσιομάρτυς θεοειδέστατε, * Λει-
ψοὺς λαμπὰς νεόφωτε, * ἡμῶν ζοφώδη σκοτόμαιναν * ἀποδίωξον θλί-
ψεων * καὶ δεινῶν περιστάσεων.

Στίφος τὸ ἀνίερν * βαρβάρων σὲ τὸν πανίερν * ἀσκητὴν καὶ θειότα-
τον * πατέρα ἀπέκτειναν, * Ἰωνᾶ, ἐν χρόνοις * τοῖς ὑστέροις, μάκαρ, *
ὁ χθόνα ἄνικμον Λειψοὺς * πολίσας ὥσπερ βροτὸς ἀσώματος * καὶ κα-

ταρδεύσας ρεύμασιν * αὐτὴν ἀπείρων δακρύων σου * καὶ αἱμάτων πρὸς
στάχυν * ἀφθαρσίας ἐκβλάστησιν.

Δεῦτε φιλομάρτυρες * ἐγκωμιάσωμεν σήμερον * Ἰωῆ τὸ μαρτύριον *
τοῦ Ὁσιομάρτυρος * τῆς Λειψοῦς βοῶντες * Λέρου νήσου γέρας, *
Δωδεκανήσου λαμπηδών, * Μονῆς τῆς Πάτμου λαμπρὸν ὠράϊσμα * καὶ
πίστεως θησαύρισμα * Χριστοῦ, Αὐτὸν καθιλέωσαι * εὐσεβέσιν ἐν ᾗσμα-
σιν * ἐκτελοῦσι τὴν μνήμην σου.

Δόξα. Ἦχος πλ. β'.

Τὸν νεολαμπῇ ἀστέρα τῆς εὐσεβείας, * Ἰωῆν, τὸν ἐκ τῆς Λέρου ἀνα-
τείλαντα, * καὶ οὐ μόνον Λειψῷ, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην φωτί-
σαντα * πυρσεύμασιν αὐτοῦ ἀσκητικῶν καμάτων καὶ μαρτυρίου, * ἐν εὐ-
λαβείᾳ μεγαλύνωμεν οὕτω λέγοντες * Ὁ μόνον Χριστῷ προσομιλῶν ἐν
κρημνώδει Σκήτῃ, * καὶ Αὐτῷ ἀφιερῶσας πᾶσαν ἱκμάδα καὶ ρεῖθρα αἱμά-
των, * ἐκτενῶς ἰκέτευε ὑπὲρ τῶν τιμώντων σε * καὶ ἐκτελούντων ἐν πί-
στει τὴν αἰσεβάστον μνήμην σου.

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον. Τίς μὴ μακαρίσει σε, Παναγία Παρθένε,...

Εἴσοδος. Φῶς ἱλαρόν. Τὸ Προκείμενον τῆς ἡμέρας καὶ τὰ Ἀναγνώσματα

Σοφίας Σειράχ τὸ Ἀνάγνωσμα.

(Κεφ. β' 1 - 11)

Τέκνον, εἰ προσέρχῃ δουλεύειν Κυρίῳ Θεῷ, ἐτοίμασον τὴν ψυχὴν σου
εἰς πειρασμόν· εὐθυνον τὴν καρδίαν σου καὶ καρτέρησον καὶ μὴ σπεύ-
σης ἐν καιρῷ ἐπαγωγῆς· κολλήθητι αὐτῷ καὶ μὴ ἀποστῆς, ἵνα αὐξηθῇς ἐπ'
ἐσχάτων σου. Πᾶν ὃ ἐὰν ἐπαχθῇ σοι, δέξαι καὶ ἐν ἀλλάγμασι ταπεινώσεώς
σου μακροθύμησον· ὅτι ἐν πυρὶ δοκιμάζεται χρυσὸς καὶ ἄνθρωποι δεκτοὶ
ἐν καμίνῳ ταπεινώσεως. Πίστευσον αὐτῷ καὶ ἀντιλήψεται σου· εὐθυνον
τὰς ὁδοὺς σου καὶ ἔλπισον ἐπ' αὐτόν. Οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον ἀνα-
μείνατε τὸ ἔλεος αὐτοῦ καὶ μὴ ἐκκλίνετε, ἵνα μὴ πέσητε. Οἱ φοβούμενοι
Κύριον πιστεύσατε αὐτῷ καὶ οὐ μὴ πταίσῃ ὁ μισθὸς ὑμῶν. Οἱ φοβούμε-
νοι Κύριον ἐλπίσατε εἰς ἀγαθὰ καὶ εἰς εὐφροσύνην αἰῶνος καὶ ἐλέους.
Ἐμβλέψατε εἰς ἀρχαίας γενεὰς καὶ ἴδετε· τίς ἐνεπίστευσε Κυρίῳ καὶ
κατησχύνθη; Ἡ τίς ἐπεκαλέσατο αὐτόν καὶ ὑπερείδεν αὐτόν ; Διότι
οἰκτίρμων καὶ ἐλεήμων ὁ Κύριος καὶ ἀφήσιν ἁμαρτίας καὶ σῶζει ἐν
καιρῷ θλίψεως.

Σοφίας Σολομώντος τὸ Ἀνάγνωσμα.
(Κεφ. α' 1 - 10)

Ἀγαπήσατε δικαιοσύνην, οἱ κρίνοντες τὴν γῆν, φρονήσατε περὶ τοῦ Κυρίου ἐν ἀγαθότητι καὶ ἐν ἀπλότητι καρδίας ζητήσατε αὐτόν· ὅτι εὐρίσκεται τοῖς μὴ πειράζουσιν αὐτόν, ἐμφανίζεται δὲ τοῖς μὴ ἀπιστοῦσιν αὐτῷ. Σκολιοὶ γὰρ λογισμοὶ χωρίζουσιν ἀπὸ Θεοῦ, δοκιμαζομένη τε ἡ δύναμις ἐλέγχει ἄφρονας. Ὅτι εἰς κακότεχνον ψυχὴν οὐκ εἰσελεύσεται σοφία, οὐδὲ κατοικήσει ἐν σώματι καταχρέῳ ἁμαρτίας· ἅγιον γὰρ πνεῦμα παιδείας φεύξεται δόλον καὶ ἀπαναστήσεται ἀπὸ λογισμῶν ἀσυνέτων καὶ ἐλεγχθήσεται ἐπελθούσης ἀδικίας. Φιλάνθρωπον γὰρ πνεῦμα σοφίας καὶ οὐκ ἠθώσκει βλάσφημον ἀπὸ χειλέων αὐτοῦ· ὅτι τῶν νεφρῶν αὐτοῦ μάρτυς ὁ Θεὸς καὶ τῆς καρδίας αὐτοῦ ἐπίσκοπος ἀληθῆς καὶ τῆς γλώσσης ἀκουστής· ὅτι πνεῦμα Κυρίου πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην καὶ τὸ συνέχον τὰ πάντα γινώσιν ἔχει φωνῆς. Διὰ τοῦτο φθεγγόμενος ἄδικα οὐδεὶς μὴ λάθῃ, οὐδὲ μὴ παροδεύσῃ αὐτόν ἐλέγχουσα ἡ δίκη. Ἐν γὰρ διαβουλίῳις ἀσεβοῦς ἐξέτασις ἔσται, λόγων δὲ αὐτοῦ ἀκοὴ πρὸς Κύριον ἦξει εἰς ἔλεγχον ἀνομημάτων αὐτοῦ· ὅτι οὗς ζηλώσεως ἀκροᾶται τὰ πάντα καὶ θροῦς γογγυσμῶν οὐκ ἀποκρύπτεται.

Σοφίας Σολομώντος τὸ Ἀνάγνωσμα.
(Κεφ. γ' 1 - 9)

Δικαίων ψυχαὶ ἐν χειρὶ Θεοῦ καὶ οὐ μὴ ἄψηται αὐτῶν βάσανος. Ἐδοξαν ἐν ὀφθαλμοῖς ἀφρόνων τεθνάναι καὶ ἐλογίσθη κάκωσις ἢ ἔξοδος αὐτῶν καὶ ἢ ἀφ' ἡμῶν πορεία σύντριμμα, οἱ δὲ εἰσιν ἐν εἰρήνῃ. Καὶ γὰρ ἐν ὧσιν ἀνθρώπων ἐὰν κολασθῶσιν, ἡ ἐλπίς αὐτῶν ἀθανασίας πλήρης· καὶ ὀλίγα παιδευθέντες μεγάλα εὐεργετηθήσονται, ὅτι ὁ Θεὸς ἐπείρασεν αὐτοὺς καὶ εὗρεν αὐτοὺς ἀξίους ἑαυτοῦ· ὡς χρυσὸν ἐν χωνευτηρίῳ ἐδοκίμασεν αὐτοὺς καὶ ὡς ὀλοκάρπωμα θυσίας προσεδέξατο αὐτούς. Καὶ ἐν καιρῷ ἐπισκοπῆς αὐτῶν ἀναλάμψουσι καὶ ὡς σπινθήρες ἐν καλάμῃ διαδραμοῦνται· κρινοῦσιν ἔθνη καὶ κρατήσουσι λαῶν καὶ βασιλεύσει αὐτῶν Κύριος εἰς τοὺς αἰῶνας. Οἱ πεποιοῦντες ἐπ' αὐτῷ συνήσουσιν ἀλήθειαν καὶ οἱ πιστοὶ ἐν ἀγάπῃ προσμενοῦσιν αὐτῷ, ὅτι χάρις καὶ ἔλεος ἐν τοῖς Ὅσις αὐτοῦ καὶ ἐπισκοπὴ ἐν τοῖς ἐκλεκτοῖς αὐτοῦ.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΛΙΤΗΝ, Ἰδιόμελα.

Ἦχος α'.

Δεῦτε φιλεόρτων Δωδεκανησίων οἱ δῆμοι, * ἔνοικοι Λειψῶν, Λέρου καὶ Πάτμου * ἐν ὕμνοις μεγαλύνωμεν παναρμονίοις * Ἰωνᾶν τὸν ὀσιώτατον νεομάρτυρα * οὗτος γὰρ καθεῖλε βαρβάρων τὰ στίφη * καὶ αὐτῶν μαχαίραις ὡς ἀμνὸς κατεσφάγη ἄμωμος * διὸ καὶ οὐρανῶν ἠξιώθη πολίτης γενέσθαι * καὶ Ἀγγέλοις συναγάλλεσθαι Χριστὸν ἀνυμνοῦσι * τὸν παρέχοντα πᾶσι τὸ μέγα ἔλεος.

Ἦχος β'.

Τὸν Χριστῷ ἑαυτὸν ἀφιερῶσαντα ὀλοθύμῳ ἐφέσει * καὶ τὸ ὄνομα Αὐτοῦ μεγαλύναντα ἀσκήσει μαρτυρίῳ, * Ἰωνᾶν τὸν Ὀσιομάρτυρα, τιμήσωμεν * ἐν εὐλαβείᾳ κραυγάζοντες * Ὁ τῆς ἀρετῆς σύνοικος καὶ πολιτῆς τῆς ἐρημίας, * τὸν ζυγὸν ἀράμενος ἐπαυχένιον * καὶ πάντα λογισάμενος σκύβαλα τὰ ἐγκόσμια, * μὴ παύσῃ τὸν στεφοδότην σου Χριστὸν ἡμῖν ἰλεούμενος * τοῖς ἐορτάζουσι πίστει τὴν ἁγίαν μνήμην σου.

Ἦχος γ'.

Ἐγκρατευόμενος, χαμευνῶν καὶ νήφων, * εὐχόμενος, ἀσιτῶν καὶ ἀεισκληραγωγούμενος * τοῦ μισοκάλου ἐχθροῦ καθεῖλες τὸ φρύαγμα * καὶ Θεῷ εὐηρέστησας τῷ ἰσχύσαντί σε, Ἰωνᾶ μακάριε * ὅθεν καὶ μαρτυρίου ἠξιώθης ὁδεῦσαι τρίβους * Χριστοῦ τὸ μέγα προφέρων ὄνομα, * τοῦ παρέχοντος πᾶσιν εὐχαῖς σου τὸ μέγα ἔλεος.

Ἦχος δ'.

Χαῖρε, μυροβόλον κρίνον τῆς εὐανθοῦς Λέρου, * Ἰωνᾶ, πάτερ ἡμῶν ἔνθεώτατε, * ὁ εὐωδίᾳ τῶν κατορθωμάτων σου * εὐφράνας τὴν τιμῶσάν σε τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν * χαῖρε, ἀσκητῶν καὶ μαρτύρων ἀλάβαστρον ἡδιστον, * ὁ διαχέων πᾶσι μύρον γενναιότητος καὶ ἀθανασίας * καὶ ψυχὰς ἠδύνων τῶν ὕμνοις τιμώντων σε.

Δόξα. Ἦχος ὁ αὐτός.

Στεφηφόρε Ὀσιομάρτυς, Λειψοῦς νήσου ὀσφράδιον, * Ἰωνᾶ θεσπέσιε, ὁ ἀσκηταῖς καὶ μάρτυσι συναγαλλόμενος, * καλῶς τὸν ἀγῶνα ἐτέλεσας * καὶ τὸν τῆς δικαιοσύνης χρυσόπλοκον ἀπείληφας στέφανον * ὅθεν

τὴν ὑπέρφωτον μνήμην σου ἑορτάζοντες * καὶ τοὺς τιμίους σου ἀγῶνας
μεγαλύνοντες * τὰς ἀδιαλείπτους σου πρὸς Κύριον λιτὰς ἐκδεχόμεθα *
πρὸς ἀρετῆς ὁλοκλήρωσιν καὶ ζωὴν τὴν αἰώνιον.

Καὶ νῦν. *Θεοτοκίον*. Ἐκ παντοίων κινδύνων τοὺς δούλους σου...

ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΤΙΧΟΝ. *Στιχηρὰ Προσόμοια.*

Ἦχος πλ. α΄. Χαίροις, ἀσκητικῶν.

Χαίροις, τῆς νήσου Λέρου βλαστός, * ὁ ἐκ νεότητος λιπὼν τὰ ἐγκόσμια
* καὶ βίον ἐπιποθήσας * μονήρη, ὡς ἐραστῆς * ἡσυχίας ἄκρας, * ἐνθε-
ώτατε, * Μονῆς Πάτμου καύχημα * καὶ οἰκῆτορ πανόσιε * Λειψοῦς τῆς
νήσου, * Ἰωνᾶ ὀσιόαθλε, * τὸ τριβώνιον * σῆς ἀρίστης ἀσκήσεως * χεύ-
μασι τῶν αἱμάτων σου * φοινίξας καὶ στέφανον * διπλοῦν λαβὼν οὐρα-
νόθεν * ὡς ἀσκητῆς ἀξιάγαστος * καὶ μάρτυς ἀλκίφρων, * ὁ αἰσχύνας σῇ
ἐνστάσει * βαρβάρων τάγματα.

Στίχος. Τίμιος ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος τοῦ Ὁσίου Αὐτοῦ.

Χαίροις, ὁ ἐγκρατεία πολλῇ, * σκληραγωγία τοῦ σαρκίου, στερήσεσι, *
Ληστεία καὶ ἀγρυπνία * εὐαρεστήσας Χριστῷ * καὶ κατατροπώσας *
τὸν μισόκαλον, * θεόσοφε ὅσιε, * Ἰωνᾶ τρισμακάριστε, * τῶν μονοτρό-
πων * ἱερὸν σεμνολόγημα * καὶ ὥράϊσμα * τοῦ Χριστοῦ θείας πίστεως *
πάτερ πανιερώτατε, * Μονῆς θεῖε ἔνοικε * τοῦ Θεολόγου ἐν Πάτμῳ, * ὁ
ἀγιάσας ἰδρῶσί σου * καὶ δάκρυσι νῆσον * τῆς Λειψοῦς, ἐν ᾗ ἀθλήσει *
βίον τετέλεκας.

Στίχος. Μακάριος ἀνὴρ ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον.

Μνήμην ἐπιτελοῦντες τὴν σὴν, * Ὁσιομάρτυς Ἰωνᾶ γενναιότατε, * βαρ-
βάρων ἐχθρῶν ἀπίστων * μαιφόνους χερσὶ * μαρτυρίου στέφος *
ἀμαράντινον * δεξάμενος, ἔνδοξε, * ἐν Λειψῷ, ἧς τὴν ἄνικμον * χθόνα
ράνισι * τῶν τιμίων ἰδρώτων σου * πρῶτον, ὄλβιε, * καὶ αἱμάτων σου ρεύ-
μασιν * εἴτα πιάνας, πόνους σου * ἐνθέου ἀσκήσεως * καὶ μαρτυρίου
τιμῶντες * βοῶμεν· Φύλαξ ἀνύστακτε * ἡμῶν καὶ ἀκέστορ * ἐν ταῖς νό-
σοις, χαῖρε, πάντων * πιστῶν ὑπέρμαχε.

Δόξα. Ἦχος πλ. δ'.

Κεκαθαρμένοις ὑπὸ δακρύων αἰιρρύτων ὄμμασιν * ἑώρακας τὸν Κύριον
τῆς δόξης, Ἰωνᾶ τρισμακάριστε, * ἀσκητῶν καὶ ἀθλητῶν ἀκροθίνιον*
σὺ γὰρ μισήσας πάντα τὰ γεώδη ἐκ νεότητος * κατέλιπες Λέρον, σὴν πά-
τριον νῆσον, * καὶ μονασταῖς Θεολόγου τῆς Μάνδρας συνηριθμήθης· *
ἔχων οὖν πόθον ἡσυχίας Λειψῶ κατέλιπες, * ἐν ᾗ τὸ ζῆν ἀθλητικῶς ἐπε-
ράτωσας * καὶ ἀπῆλθες πρὸς πόλον, * ἔνθα Χριστῷ πρεσβεύεις ὑπὲρ τῶν
τιμώντων σε.

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον. Δέσποινα, πρόσδεξαι...

Νῦν ἀπολύεις... Τὸ Τρισάγιον καὶ τὸ Ἀπολυτίκιον·

Ἦχος πλ. α'. Τὸν συνάναρχον Λόγον.

Τὸν ἐκ Λέρου τῆς νήσου τερπνῶς βλαστήσαντα * Ὁσιομάρτυρα θεῖον,*
ἐν τῇ Λειψῷ τὴν ὁδὸν * τῆς ἀθλήσεως ὁδεύσαντα τιμήσωμεν, * πί-
στεως κλέος, Ἰωνᾶν, * μαιφόνους τὸν χερσὶ * βαρβάρων ἀναιρεθέντα, *
ὡς ἰλεούμενον Κτίστην * ἡμῖν αὐτὸν τοῖς μακαρίζουσι.

Θεοτοκίον. Χαῖρε, πύλη Κυρίου ἡ ἀδιόδευτος...

Ἀπόλυσις.

ΕΝ Τῷ ΟΡΘΡῳ

Μετὰ τὸν Ἐξάψαλμον τὸ Ἀπολυτίκιον, ὡς ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἑσπερινῷ, μετὰ δὲ τὴν α΄ Στιχολογίαν Κάθισμα.

Ἦχος α΄. Τὸν τάφον Σου, Σωτήρ.

Παντοίων ἀρετῶν, * Ἰωνᾶ, ἐκμαγεῖον, * εἰκὼν ἀσκητικῆς * διαυγῆς πολιτείας * καὶ λύχνος ἀθλήσεως * τηλαυγέστατος πέφνηας, * Ὅσιόα-
θλε, * Λειψοὺς φωτίσας τὴν νῆσον * ἀμαρύγμασι * θεοφιλοὺς ἀγωγῆς σου * καὶ θείων αἱμάτων σου.

Δόξα. Τὸ αὐτό. Καὶ νῦν. Θεοτοκίον.

Ἐπόπτευε αἰεὶ * οὐρανόθεν σοὺς δούλους, * βοήθει ἀκλινῶς * πᾶσιν ἔμπεριστατοῖς * καὶ σκέπε τοὺς σπεύδοντας, * ἀρωγῇ τῇ ἐτοιμῇ σου, *
θεία χάριτι * καὶ προστασίᾳ καὶ σκέπῃ, * παντευλόγητε * Θεογεννήτορ Παρθένε, * ὑπέραγνε Δέσποινα.

Μετὰ τὴν β΄ Στιχολογίαν Κάθισμα.

Ἦχος δ΄. Ταχὺ προκατάλαβε.

Ἀρμόνιον ὄργανον * ἀσκητικῆς ἀγωγῆς, * ψαλτήριον πάντερπνον * τῆς Ἀσιγιήτου εὐχῆς * καὶ σάλπιγξ μεγάλωνος * ὥφθης σληραγωγίας, *
Ἰωνᾶ θεοφόρε, * ὁ μαρτυρίου τρίβους * διοδεύσας ἐκθύμως * καὶ νῆσον ἀγιάσας Λειψοὺς * τὴν εὐφημοῦσάν σε.

Δόξα. Τὸ αὐτό. Καὶ νῦν. Θεοτοκίον.

Πιστῶν καταφύγιον * ἐν ταῖς τοῦ βίου δεινοῖς, * πανύμνητε Δέσποινα, *
Θεογεννήτορ σεμνή, * σὼν δούλων ἐπάκουσον, * ἄχραντε Παναγία, * τῶν δεήσεων τάχος * καὶ δὸς ἡμῖν σὴν χάριν * δασιλῶς, ἵνα πίστει *
ἀνύσωμεν προσκαίρου καλῶς * βίου τὴν δίοδον.

Μετὰ τὸν Πολυέλεον Κάθισμα. Ἦχος γ΄. Τὴν ωραιότητα.

Βαρβάρων ἥσυχνας ἐσμούς ἐνστάσει σου * στερῖρᾱ καὶ τάγματα Ἀγγέλων ἡϋφρνας * τῇ σῇ λαμπρᾱ διαγωγῇ, στερῖρόφρον Ὅσιομάρτυς, *

Ἰωνᾶ μακάριε, ὁ ἐκ Λέρου ὀρμώμενος * καὶ Λειψῶ αἱμάτων σου ἀγιάσας
τοῖς χεύμασι * διό σοι ὀλοθύμως βοῶμεν· Χαῖρε, ἀνδρείας μυροθήκη.

Δόξα. Τὸ αὐτό. Καὶ νῦν. Θεοτοκίον.

Τὴν σκοτισθεῖσάν μου ψυχὴν καταύγασον * φωτὶ τῆς χάριτος τοῦ θείου
Τόκου σου, * ἀγνή Παρθένε, Μαριάμ, ἐλπίς τῶν ἀπηλπισμένων, * καὶ
ἀχλὺν ἀπέλασον τῶν ἀπείρων παισμάτων μου, * ὅπως εὖρω ἔλεος ἐν τῇ
ᾠρᾷ τῆς Κρίσεως * καὶ πόθῳ ἀσιγήτως βοῶ σοι· Χαῖρε, ἡ Κεχαριτωμένη.

Τὸ α' Ἀντίφωνον τοῦ δ' ἤχου καὶ τὸ Προκείμενον·

Θαυμαστός ὁ Θεὸς ἐν τοῖς Ἁγίοις Αὐτοῦ.

Στίχος. Τοῖς Ἁγίοις τοῖς ἐν τῇ γῇ Αὐτοῦ ἐθαυμάστωσεν ὁ Κύριος...

Εὐαγγέλιον κατὰ Ἰωάννην (Κεφ. ιε' 17 -ιστ' 2).

Εἶπεν ὁ Κύριος τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς· Ταῦτα ἐντέλλομαι ὑμῖν...

Ὅρα τὸ εἰς τὴν Λειτουργίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

Ὁ Ν' Ψαλμός.

Δόξα. Ταῖς τοῦ Ἀθλοφόρου, πρεσβείαις, Ἐλεῆμον,...

Καὶ νῦν. Ταῖς τῆς Θεοτόκου πρεσβείαις, Ἐλεῆμον...

Ἰδιόμελον. Ἦχος πλ. β'

Ὅτὴν ἐρημίαν φιλῶν ἐκ νεότητος, * Ἰωνᾶς, τῆς Λειψοῦς πολιστὴς ὁ
ἐνθεώτατος, * ὁσίως ἐν αὐτῇ ἐβίωσε * καὶ μαρτυρίου ὑπῆλθε τὸ στά-
διον· * ὅθεν Κύριος ἀξίως αὐτῷ ἀπέδωκε * νίκης ἀφθίτου χρυσόπλοκον
στέφανον, * ὁ νέμων πᾶσι τοῖς εἰς Αὐτὸν πιστεύουσι * τὸ μέγα καὶ πλού-
σιον ἔλεος.

Σῶσον, ὁ Θεός, τὸν λαόν Σου...

Εἶτα ὁ Κανὼν τοῦ Μάρτυρος, οὔ ἡ Ἀκροστιχίς·

«Ἰωνᾶ, Λερίου Ὁσιοάθλου Λειψοῦς, αῖνος. Χ.»

Ἦδὴ α'. Ἦχος δ'. Ἀνοίξω τὸ στόμα μου.

Ἰσχὺν ἐνδυσάμενον * θεόθεν ὕμνοις τιμήσωμεν * Λειψοῦς τὸ καλλώπι-
σμα, * νήσου τῆς Λέρου φανόν, * Ὁσιοάθλον * νῦν Ἰωνᾶν τὸν θεῖον *
βοῶντες· Καλλώπισμα, * χαῖρε, τῆς πίστεως.

Ὡράϊσας χεύμασιν * ἰδρώτων τῶν νυχθημέρων σου * καὶ ρείθροις αἱμάτων σου * ἄνικμον χθόνα Λειψοῦς, * ἐγκαλλώπισμα * τῶν ἀσκητῶν καὶ γέρας * μαρτύρων ἀτίμητον, * πάτερ πανεύφημε.

Νεόφωτον πύρσευμα * τῆς τοῦ Χριστοῦ θείας πίστεως, * βαρβάρων ἐπάτησας * ἀσεβεστάτων ὄφρυν * τοῦ ὀνόματος * Χριστοῦ ὁμολογία * καὶ δῆμον χριστώννυμον * ἄθλοις σου ἠύγασας.

Θεοτοκίον.

Ἀγνή ἀειπάρθενε, * τῶν εὐσεβῶν καταφύγιον, * πιστῶς ἀνυμνοῦμέν σε, * Θεογεννήτορ σεμνή, * καὶ προσφεύγομεν * ἐν πάσῃ περιστάσει, * ἀνάγκαις καὶ θλίψεσι * τῇ ἀντιλήψει σου.

Ἰδὼ γ'. Τοὺς σοὺς ὑμνολόγους.

Λιμένα ἀνεῦρες ἡσυχίας * ὑπήνεμον νῆσον τῆς Λειψοῦς * καὶ ὄρμον Ἀκλυδώνιστον, * ὦ Ἰωνᾶ, ἀσκήσεως * θεοφιλοῦς τὴν ἔρημον * Σκήτην αὐτῆς καὶ δυσπρόσιτον.

Ἐβάδισας τρίβον ἐγκρατείας * ὡς ἄσαρκος, πάτερ Ἰωνᾶ, * ἐν τῇ Λειψῷ, ἦν αἷμασι * τιμίσις σου ἡγίασας, * Ὁσιομάρτυς ἔνδοξε * τῆς τοῦ Χριστοῦ θείας πίστεως.

Ῥανίσι σου, Ἰωνᾶ, αἱμάτων * ἐπέχρωσας τὸ ἀσκητικὸν * τριβώνιον σου, Ὅσιε, * Χριστοῦ πτωχείας σκῆνωμα, * ὁ πλούσιος τοῖς δάκρυσιν * καὶ νυχθημέροις δεήσεσι.

Θεοτοκίον.

Ἰκέτας σου δεῖξον, Θεοτόκε * Παρθένε, πολίτας Οὐρανῶν * τοὺς ὕμνοις ἑυφημοῦντάς σε * καὶ μνήμην ἐορτάζοντας * τοῦ Ἰωνᾶ τοῦ σώφρονος, * τῆς νήσου Λέρου βλαστήματος.

Κάθισμα. Ἦχος γ'. Θείας πίστεως.

Γενναιότατε Ὁσιομάρτυς, * ταπεινώσεως, ἀκτημοσύνης, * προσευχῆς, σκληραγωγίας καὶ νήψεως * περιφανές, Ἰωνᾶ, ἐγκαλλώπισμα, * ὁ μαρτυρίῳ τελέσας τὸν βίον σου * νῆσον ἔδειξας Λειψοῦς, τὴν κονίστραν πόνων σου * ἀσκήσεως σεπτῆς σκηνὴν οὐράνιον.

Δόξα. Τὸ αὐτό. Καὶ νῦν. Θεοτοκίον.

Χάριν ἄφθονον ἐκβλύζεις πᾶσι * μεγαλύνουσι σὰς ἀριστείας, * Θεοτό-
κε, ὡς χειμάρρους πολὺρρύτος * καὶ ὡς κρουνὸς πολυχέυμων, πανύ-
μνητε, * Χριστιανῶν ἱερὸν σεμνολόγημα, * ἡ τῆς χάριτος πηγὴν, Ἰησοῦν,
κυήσασα * καὶ τέξασα Θεοῦ Υἱὸν τὸν εὐσπλαγχνον.

Ἦδὴ δ'. Ὁ καθήμενος ἐν δόξῃ.

Ὁ Λειψὼ καθαγιάσας * τῶν αἱμάτων σου ρεύμασιν, * Ἰωνᾶ στερρόφρον,*
πίστιν τοῦ Χριστοῦ ἐμεγάλυνας * καὶ τῶν Ὁσίων Μαρτύρων σεμνο-
λόγημα * ὧφθης πάνσεπτον * ἐν τοῖς ὑστέροις τοῖς ἔτεσιν.

Υπερόπτης τῶν προσύλων, * Ἰωνᾶ πνευματέμφορε, * ἐποφθεις τοῦ πό-
λου * πάντα τὰ ὥραϊα ἐζήλωσας, * τὰ εἰς αἰῶνας αἰώνων διαμένοντα,*
καὶ ἐνήσκησας * ἐν τῇ Λειψῷ ὡς ἀσώματος.

Ὁ λοθύμωσ σε τιμῶμεν, * Ἰωνᾶ Ὁσιόαθλε, * τῶν βαρβάρων στίφη * σῇ
λαμπρᾷ ἐνστάσει αἰσχύναντα * ὡς οἰκιστὴν Παραδείσου ἐνθεώτατον,*
ὠραιότητος * ἀγγελικῆς ἀπολαύοντα.

Θεοτοκίον.

Στηριγμὸς τῶν ἀδυνάτων, * ἀσθενούντων ἡ ἴασις, * χορτασμὸς πενήτων
* καὶ ἐμπεριστάτων βοήθεια * ἐτοίμη πέλεις, ἀγνή Θεογεννήτρια, * τῶν
ἐν ἄσμασι * μεγαλυνόντων σε πάντοτε.

Ἦδὴ ε'. Ἐξέστη τὰ σύμπαντα.

Ἰσχὺν καὶ ἐνίσχυσιν * θεόθεν ἐνδυσάμενος, * Ἰωνᾶ, στερρὸν Ὁσιομάρτυς,*
Ἰβροτείου γένους * τὸν μυσαρὸν πτερνιστὴν * ἐνίκησας πόνοις σου σε-
πτοῖς * θείας ἐνασκήσεως * καὶ λαμπρᾶς ἐναθλήσεως.

Ὁ γόνος ὁ πάνσεπτος * τῆς Λέρου ὥσπερ ἥλιος, * Ἰωνᾶ, ἐφώτισας τὸν
κόσμον * λαμπραῖς ἀκτίσιν * ἀσκητικῆς ἀγωγῆς * ἐν νήσῳ Λειψοῦς καὶ
θαυμαστοῦ * μαρτυρίου, ἐνδοξε * τοῦ Χριστοῦ Ὁσιόαθλε.

Ἀσκήσας ὡς ἄσαρκος * τὰ βήματα ἐβάδισας, * Ἰωνᾶ, ἐνδόξων ἀθλοφό-
ρων * καὶ τοῦ Κυρίου * ὁμολογήσας τρανῶς * τὸ ὄνομα πρὸ τῶν
μιαρῶν * μισοχρίστων εἴληφας * νίκης στέφος ἀμάραντον.

Θεοτοκίον.

Θεοῦ Μητὲρ ἄσπινε, * μὴ παύσῃ ἱκετεύουσα * σὸν Υἱὸν καὶ Κτίστην τῶν
ἀπάντων * διδόναι δούλοις * σεπτοῖς σου ἄμφω ἰσχὺν * καὶ δύναμιν
τρῶσαι τοῦ ἐχθροῦ * φρύαγμα τὸ ἄνομον, * ὑπερύμνητε Δέσποινα.

Ἰδὲ στ'. Τὴν θείαν ταύτην.

Λαβὼν θεόθεν τὴν δύναμιν * κατέλιπες τὴν πάτριον νῆσόν σου * καὶ μα-
ταιότητα * πάντα τοῦ βίου οἰόμενος, * ὦ Ἰωνᾶ, τὴν Πάτμον * σοφῶς
ἐνώκησας.

Ὅσως τρίβον ἐβάδισας * ἐν Μάνδρα Θεολόγου καὶ βίωσιν * ποθῶν
ἰσαγγελον * εἰς τὴν Λειψῷ ἦλθες σκάμμασι * Θεῷ εὐαρεστήσαι, * τοῖς
νυχθημέροις σου.

Υμνοῦντες πόνους ἀσκήσεως, * φιλέρημον στρουθίον, τῆς θείας σου *
σὲ μακαρίζομεν, * ὦ Ἰωνᾶ ὀσιώτατε * καὶ καρτερόφρον Μάρτυς, *
Λειψῷ διάκοσμε.

Θεοτοκίον.

Λαμπὰς Ὑψίστου ἀείφωτε, * Κυρία Θεοτόκε, διάλυσον * ζόφον τῶν δού-
λων σου * χαμαιζηλίας καὶ θλίψεων * φωτὶ σῆς προστασίας * καὶ ἀν-
τιλήψεως.

Κοντάκιον. Ἦχος πλ. δ'. Τῇ Ὑπερμάχῳ.

Δωδεκανήσου Ὅσιόαθλον πανεύφημον * διπλοῦν χρυσόπλοκον λα-
βόντα στέφος ἄνωθεν * ἀσκητῶν καὶ ἀθλοφόρων Λειψοῦς ἐν νήσῳ *
τὸν ὀρμώμενον ἐκ Λέρου ἀνυμνήσωμεν * Ἰωνᾶν, τῆς Ἄνω Πόλεως οἰκή-
τορα * θεῖον κρᾶζοντες· Χαίροις, Μάρτυς Πανόσιε.

Ὁ Οἶκος.

Ἄνθρωπος οὐρανόφρων * καὶ ἰσαγγελος μέρον * ἐδείχθης, Ἰωνᾶ θεο-
φόρε, * νήσου Λέρου βλαστὲ ἱερέ, * ὁ καθαγιάσας τὴν Λειψῷ αἵμασι
τιμίαις σου καὶ ἅπαντας * εὐφράνας τοὺς πιστῶς βοῶντας·

Χαῖρε, ὁ γόνος Δωδεκανήσου·
χαῖρε, ὁ φίλος Θεοῦ Ὑψίστου.

Χαῖρε, Θεολόγου Μονῆς ὁ διάκοσμος·
χαῖρε, τοῦ δολίου Σατὰν ὁ ἀντίπαλος.

Χαῖρε, ὅτι ὠμολόγησας θάρσει ὄνομα Χριστοῦ·
χαῖρε, ὅτι κατεπάτησας τὴν ὀφρὺν τοῦ πονηροῦ.

Χαῖρε, ὁ ἀποκρούσας τῶν βαρβάρων τὸ μένος·
χαῖρε, ὁ καταδείξας σῆς καρδίας τὸ θάρσος.

Χαῖρε, στερρὲ Χριστοῦ Ὁσιοάθλε·
χαῖρε, Αὐτοῦ τῆς πίστεως πρόβOLE.

Χαῖρε, Ὁσίων Μαρτύρων ἀκρότης·
χαῖρε, ἀγώνων ωραίων φαιδρότης.

Χαίροις, Μάρτυς Πανόσιε.

Καὶ ἀναγινώσκεται τὸ Μηνολόγιον τῆς ἡμέρας, ἥτοι τῆς ΚΗ' Φεβρουαρίου. Εἴτα λέγομεν·

Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μνήμη τοῦ Ἁγίου, ἐνδόξου νέου Ὁσιομάρτυρος Ἰωνᾶ τοῦ Λερίου, τοῦ ἐν Λειψῷ τῇ νήσῳ ἀθλήσαντος.

Στίχοι.

Λέριον εὖχος, Ἰωνᾶ, Λειψοῦς νῆσον
δάκρυσιν ἡγίαςας καὶ αἵμασί σου.

Συναξάριον.

Ὁ ἐνδοξος νέος Ὁσιομάρτυς τοῦ Χριστοῦ Ἰωνᾶς ἦν Λέριος τὴν καταγωγὴν μοναστῆς τῆς τοῦ Θεολόγου Μονῆς ἐν Πάτμῳ. Ποθήσας Χριστῷ μόνον προσομιλεῖν καὶ φιλῶν ἡσυχίαν ἤλθεν εἰς τὴν νῆσον τῆς Λειψοῦς, ἔνθα θεοφιλῶς ἡσκήσατο ἐν τῇ ἐν πετρώδει καὶ δυσπροσίτῳ Σκάφῃ Σκήτῃ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Ἐν αὐτῇ καὶ χερσὶ μαιφόνους βαρβάρων ἀπεκτάνθη ἐν ἔτει 1561 καὶ διπλοῦν ἀμαράντινον στέφος ἐδέξατο θεόθεν, οἷα ἀσκητῆς θεοφόρος καὶ ἀθλητῆς ἄριστος. Ἡ μνήμη αὐτοῦ τελεῖται τῇ 28ῃ Φεβρουαρίου, ἐν ᾗ μαρτυρικῶς ἐτελεύτησε καὶ τῇ 10ῇ Ἰουλίου ὁμοῦ μετὰ τῶν λοιπῶν ἐν Λειψῷ ἀναιρεθέντων Ὁσιοάθλων.

Ταῖς αὐτοῦ ἀγίαις πρεβεῖαις, Χριστέ, ὁ Θεός, ἐλέησον καὶ σῶσον ἡμᾶς. Ἀμήν.

Ἦδὴ ζ'. Οὐκ ἐλάτρευσαν.

Ἐγκαλλώπισμα * Χριστοῦ ἀγίας πίστεως, * Ὅσιων σέμνωμα * καὶ Ἀ-
θλητῶν καλλονή, * κονίστραν ἀγώνων σου * λαμπρῶν ἀνέδειξας * νή-
σον ἔνδροσον * Λειψοῦς, πανιερώτατε * Ἰωνᾶ, πνευματοφόρε.

Ἦτον εὖοσμον * σαρκίου κατατήξεως, * νηστείας, νήψεως, * ἀσκητικῆς
ἀγωγῆς, * ψυχῆς γενναιότητος, * θερμῶν δεήσεων * καὶ χρηστότητος *
ἐδείχθης, Ὅσιόαθλε * Ἰωνᾶ, χαρίτων σκεῦος.

Ψάλλειν ὕμνους σοι * εὐτάκτους οὐ παυόμεθα * καὶ μακαρίζειν σε * ὥς
ἁρμονὴν ἀσκητῶν * Λειψοῦς καὶ καλλώπισμα * Μαρτύρων πίστεως, *
ἀγαθώτατε * καὶ ἄκακε καὶ ἄμεμπτε * Ἰωνᾶ Ὅσιομάρτυς.

Θεοτοκίον.

Οἱ Χριστῶννυμοι * ἐκάστοτε, Μητρόθεε, * σὲ ἱκετεύομεν, * τῶν
οἰκτιρμῶν τὴν πηγὴν, * ἐλέους τὴν ἄβυσσον * καὶ φρέαρ ἄφθονον *
θείας χάριτος * καὶ συμπαθείας, Δέσποινα, * παντευλόγητε Παρθένε.

Ἦδὴ η'. Παῖδας εὐαγεῖς.

Ἦμνοις σε τιμῶμεν κατ' ἀξίαν * τὸν ἄριστον καὶ σεπτὸν ὀσιομάρτυρα,
* Ἰωνᾶν τὸν ἔνθεον, * χαμευνίας μέλαθρον * καὶ προσευχῆς ἀνάκτο-
ρον * βοῶντες· Καύχημα * τῆς Λέρου καὶ Λειψοῦς κοσμιότης, * χαῖρε,
ὠραιότης * Χριστοῦ Ὅσιοάθλων.

Στύλος, Ἰωνᾶ, χρηστοθείας * ἀσάλευτος καὶ κρηπίδωμα σεμνότητος *
ἐν ὑστέροις ἔτεσιν * ὥφθης, γενναιότατε * διό σε μακαρίζοντες * τὴν
θεῖαν μνήμην σου * τιμῶμεν μελιρρύτοις ἐν ὕμνοις * καὶ ψαλμοῖς εὐή-
χοις, * στερρὲ Ὅσιομάρτυς.

Ἄθλοις, Ἰωνᾶ, σοῦ μαρτυρίου * ἐσφράγισας τὸν ἀγῶνά σου τὸν ἄριστον
* καὶ στολὴν ἐκάλλυννας * σῆς λαμπρᾶς ἀσκήσεως, * Ὅσιομάρτυς ἔν-
δοξε, * τῆς Λέρου σάφειρε * καὶ ἡδιστον ἀλάβαστρον Πάτμου * τῆς τοῦ
Θεολόγου * Μονῆς τῆς περιδόξου.

Θεοτοκίον.

Ἦλεων ἡμῖν τοῖς σε τιμῶσιν * ἀπέργασαι τὸν Υἱόν σου, Μητροπάρθενε, *
καὶ Θεὸν καὶ Κύριον * ἀγαθὸν καὶ εὐσπλαγχον, * ὥς ἐλεοῦσα ἅπαν-

τας * βροτοὺς προσφεύγοντας * προνοία σου ἐτοίμη, Παρθένε, * σκέπη,
ἀντιλήψει * καὶ θεία προστασία.

Ἰδὲ θ'. Ἄπας γηγενής.

Νέων ἀθλητῶν * ὁσίων ἐκτύπωμα, * ἡμῶν ἐπάκουσον * τῶν θερμῶν δε-
ήσεων * καὶ πέμψον πᾶσι * σὲ μακαρίζουσιν * ἀφθόνως θείαν χάριν
σου, * Λειψοῦς ἀγλαΐσμα, * τοῖς τιμῶσι * τὴν ἀγίαν μνήμην σου * καὶ
ὕμνοῦσι σὴν ἄλκιμον ἄθλησιν.

Ὅλβε τιμαλφές * Χριστοῦ θείας πίστεως, * ὁ εἰς ἀπάθειαν * ἀνελθὼν
ἀσκήσεως * διὰ συντόνων * καμάτων, Ὅσιε, * καὶ μαρτυρίου δίαυλον *
ὁδεύσας ἄσμενος * ἐκδυσώπει, * Ἰωνᾶ, τὸν Κύριον * καταπέμψαι ἡμῖν
θεῖον ἔλεος.

Στήριζε αἰεὶ * ἐν βίῳ τοὺς μέλποντας * τὰς ἀριστείας σου, * Λέριον
Σέκβλαστημα, * Πατμίων γέρας * ἀζύγων ἄριστον * καὶ τῶν κατοίκων
κλέϊσμα * περιφανέστατον * τῶν ἐν νήσῳ * τῆς Λειψοῦς, ἀοίδιμε * Ἰωνᾶ,
εὐκλεὲς Ὀσιόαθλε.

Θεοτοκίον.

Χάριτος κρουνὲ * πολὺρρύτε, Δέσποινα, * καθικετεύουσα * μὴ ἐλλίπης
Λόκον σου, * τὸν Ζωοδότην Χριστὸν καὶ Κύριον * ὑπὲρ ἡμῶν ἐν
ἄσμασι * μακαρίζόντων σε * καὶ βοώντων * Χαῖρε, θεία πρέσβειρα * καὶ
φρουρὲ Ὁρθοδόξου πληρώματος.

Ἐξαποστειλάριον. Ὁ οὐρανὸν τοῖς ἄστροις.

Ὅσιομάρτυς γενναῖε, * Λερίων εὐχος, Ἰωνᾶ, * ὁ ἐν Λειψῷ ἐνασκήσας *
καὶ ἐναθλήσας εὐσθενῶς, * Ἀγγέλων δήμοις συνήφθης * Χριστὸν
ἀπαύστως δοξάζων.

Θεοτοκίον.

Εὐλογημένη Παρθένε, * Χριστιανῶν καταφυγή, * τετρυχωμένων προ-
στάτις, * καμνόντων θεία ἀρωγὸς * καὶ ἀντιλήπτωρ ὑπάρχεις * ἐν
ταῖς τοῦ βίου ἀνάγκαις.

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΙΝΟΥΣ

Ἰστώμεν στίχους δ' καὶ ψάλλομεν Στιχηρὰ Προσόμοια.

Ἦχος α'. Τῶν οὐρανίων ταγμάτων.

Ὁ σιομάρτυρος μνήμην * ἐγκωμιάσωμεν * τοῦ ἐκ τῆς νήσου Λέρου *
ὀρμωμένου ἐκθύμως * βοῶντες· Ἀσκουμένων φῶς τηλαυγές, * Ἰωνᾶ,
ὁ ἀκτίσί σου * τοῦ μαρτυρίου φαιδρύνας τὴν τοῦ Χριστοῦ * Ἐκκλησίαν,
χαῖρε, πάνσοφε.

Καταλιπόντα ἡδέα * τοῦ βίου μέλψωμεν * καὶ τὰ γεῶδη πάντα, * Ἰωνᾶν
τὸν θεόπνουν, * καὶ σχῆμα τὸν λαβόντα ἀσκητικὸν * ἐν τῇ Πάτμῳ γη-
θόμενοι * ὡς ἰσαγγέλου κοσμήτορα ἀγωγῆς * ματαιότητος ὑπέρτερον.

Διπλοῦς λαβόντα στεφάνους * ἐγκωμιάσωμεν * νῦν Ἰωνᾶν τὸν πάνν *
ἐνασκήσεως θείας * ὁμοῦ καὶ μαρτυρίου πανευσθενοῦς * ἐν Λειψῷ
ἀνακράζοντες· * Ὁσιομάρτυς αἰοίδιμε, τοῦ Χριστοῦ, * χαῖρε, πίστεως θη-
σαύρισμα.

Ἐπιδρομέων βαρβάρων * καθυπομείναντα * βασάνους καὶ μαχαίρας *
τὴν ἀκμὴν εὐσχημόνως * τιμήσωμεν οἱ δῆμοι νῦν Ἰωνᾶν * εὐσεβῶν ὡς
ἀμάρυγμα * τῆς νήσου Λέρου φωτίσαν ἄρτι Λειψῷ * εὐλαβῶς Χριστὸν
δοξάζουσιν.

Δόξα. Ἦχος πλ. α'.

Δεῦτε χριστωνύμων οἱ δῆμοι ἐγκωμιάσωμεν * τὸν νέον τῆς πίστεως
Ὁσιομάρτυρα, * Ἰωνᾶν, τὸν βλαστὸν τῆς Λέρου καὶ Λειψοῦς τὸν οἰκή-
τορα, * ὡς ἀσκητῶν καὶ ἀθλοφόρων πρόβολου * οὕτω λέγοντες· * Ὁ τῆς
ἐρημίας ἐραστῆς καὶ τῆς ἡσυχίας κοσμήτωρ, * ὁ πόνοις ἀσκητικοῖς καὶ
μαρτυρίου Χριστῷ εὐαρεστήσας, * μὴ παύσῃ Αὐτοῦ δεόμενος * ὑπὲρ τῶν
πίστει τιμώντων τὴν πανσεβάσμιον μνήμην σου.

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον. Μακαρίζομέν σε, Θεοτόκε Παρθένε...

Δοξολογία Μεγάλη καὶ Απόλυσις.

ΕΝ Τῇ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

Τὰ Τυπικά, οἱ Μακαρισμοὶ καὶ ἐκ τοῦ Κανόνος τοῦ Μάρτυρος ἡ γ' καὶ ἡ στ' ὥδή.

Ἀπόστολος· πρὸς Ἐφεσίους (Κεφ. στ' 10 - 17).

Ἀδελφοί, ἐνδυναμοῦσθε ἐν Κυρίῳ καὶ ἐν τῷ κράτει τῆς ἰσχύος Αὐτοῦ...

Ζήτει τῇ ΚΖ' Κυριακῇ.

Εὐαγγέλιον· κατὰ Ματθαῖον (Κεφ. ζ' 12 - 21).

Εἶπεν ὁ Κύριος· Πάντα ὅσα ἂν θέλητε, ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι...

Ζήτει τῇ 13ῃ Ὀκτωβρίου.

Κοινωνικόν. Εἰς μνημόσυνον αἰώνιον.

Μεγαλυνάριον.

Χαίροις, Ὅσιόαθλε Ἰωῆ, * νήσου Λέρου γόνε, * ὁ πιάνας ῥοαῖς Λειψῶ*
Λθείων σου αἱμάτων * καὶ μεγαλύνας πᾶσαν * Χριστοῦ τὴν Ἐκκλησίαν*
ἄθλοις τιμίσις σου.

Δίστιχον.

*Ἰωνᾶν Βαρθολομαίου χάριν ἦσε,
Λέριον γόνον, Χαραλάμπης ἐκθύμω.*

Δρ. ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ ΖΑΡΡΑΣ

Η ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΨΑΙΝΗΣ ΣΤΗΝ ΟΜΩΝΥΜΗ ΜΟΝΗ ΤΗΣ ΡΟΔΟΥ*

Σ' ένα μικρό ὕψωμα τοῦ χωριοῦ Λάρδος (ἀρχαία Λάρτος), στὰ νοτιοανατολικά τῆς Ρόδου, βρίσκεται ἡ Μονὴ τῆς Παναγίας Ὑψενῆς ἢ Γυψενῆς¹, ἡ ὁποία κτίστηκε ἀπὸ τὸν ὅσιο Μελέτιο. Οἱ ἱστορικὲς μαρτυρίες γιὰ τὸν κτίτορα, μετέπειτα ἡγούμενο τῆς μονῆς Ὑψενῆς, καθὼς καὶ γιὰ τὸ χρόνο ἀνέγερσης τῆς Μονῆς, εἶναι συγκεχυμένες. Τὸ σημαντικότερο στοιχεῖο, ποὺ διαθέτουμε γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ μοναστηριοῦ εἶναι ἓνα χειρόγραφο σημείωμα, ποὺ σώζεται στὴ Μονή, στὸ Μηναῖο Δεκεμβρίου. Τὸ σημείωμα φέρει τὴν ὑπογραφή τοῦ Σάμιου διδασκάλου Χαζῆ Μιχαὴλ Κ. Λαχανᾶ, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει ὅτι τὸ 1809 ἐπισκέφθηκε τὸ μοναστήρι καὶ ἔτυχε τῆς φιλοξενίας τοῦ ἡγουμένου Μελετίου². Σύμφωνα μὲ τὴν παράδοσιν³, ὁ ἱερομόναχος Μελέτιος ἔδειξε ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἀνέγερση τῆς Μονῆς, συγκεντρώνοντας ὑλικά, ἀλλὰ καὶ δωρεὲς ἀπὸ κατοίκους τοῦ νησιοῦ, καὶ συμμετέχοντας ὁ ἴδιος στὶς ἐργασίες τῆς οἰκοδόμησής τοῦ καθολικοῦ.

Στὸ μοναστήρι τῆς Ὑψενῆς φυλάσσεται εἰκόνα τῆς Παναγίας τῆς Ὁδηγήτριας, ἡ ὁποία φέρει τὴν ἐπιγραφή: *Η ΚΥΡΙΑ Η ΨΑΙΝΗ*. Ἡ εἰκόνα

* Θεμελὲς εὐχαριστίες ἐκφράζω στὸ Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Ρόδου κ. Κύριλλο, γιὰ τὴν προτροπὴ του νὰ ἀσχοληθῶ μὲ τὴν εἰκόνα. Ἐπίσης εὐχαριστῶ τὴν ἡγουμένη τῆς Μονῆς Ὑψενῆς Μαριάμ γιὰ τὸ ὑλικό, ποὺ ἔθεσε στὴ διάθεσή μου, καθὼς καὶ τὴ συντηρήτρια τῆς εἰκόνας κ. Μαρία Μπράτιτση γιὰ τὰ στοιχεῖα, ποὺ μοῦ ἔδωσε, τὰ ὁποῖα συνέβαλαν στὴν ὁλοκλήρωση τῆς παρούσας μελέτης.

1. Ἡ μονὴ τῆς Παναγίας εἶναι γνωστὴ ὡς Ὑψενή, λόγῳ τοῦ ὕψομέτρου, ὅπου βρίσκεται τὸ μοναστήρι, ἐνῶ ἡ ὀνομασία Γυψενή σχετίζεται μὲ τὶς συγκεντρώσεις στρωμάτων γύψου στὸ ὑπέδαφος τῆς περιοχῆς. Βλ. Α. Βρόντης, *Ροδιακὴ λαογραφία*, *Λαογραφία* 11 (1937), σ. 559. Μ. Ε. Ἀρφαρᾶς, *Βυζαντινὴ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ λαϊκὴ παράδοση*. Ἐκκλησάκια τῆς Ρόδου, Α', Ἀθήνα 1978, σ. 28.

2. Βρόντης, ὁ.π.

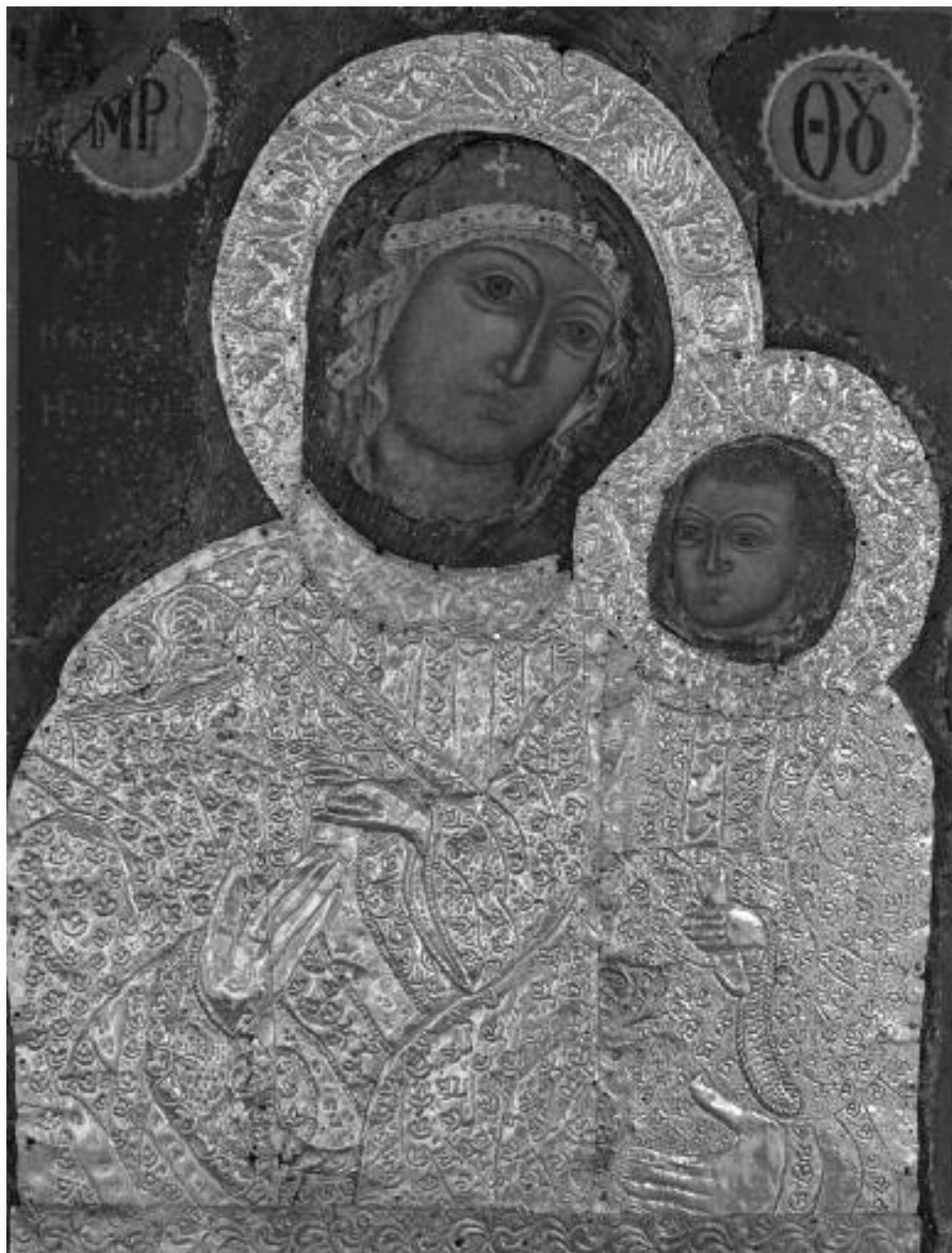
3. Ἀρφαρᾶς, ὁ.π., σσ. 27-28.

καλύπτεται από νεότερη άσημένια έπένδυση εκτός από τὰ πρόσωπα τῆς Παναγίας καὶ τοῦ Χριστοῦ, τὰ ὁποῖα στὴ σημερινή τους μορφή εἶναι ἀποτέλεσμα συντήρησης καὶ τῆς αἰσθητικῆς ἀποκατάστασης, πὺ ἀκολούθησε (εἰκ. 1). Γιὰ τὴν κατανόηση τῶν ζωγραφικῶν φάσεων τῆς εἰκόνας, πὺ ἀναδεικνύουν καὶ τὴν ἱστορία της, εἶναι ἀπαραίτητη ἡ ἀναφορὰ ὁρισμένων βασικῶν στοιχείων ἀπὸ τὴ συντήρησή της.

Μετὰ τὴν ἀφαίρεση τῆς ἐπένδυσης, διαπιστώθηκε ὅτι τὸ στρώμα ζωγραφικῆς στὰ ἐνδύματα τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας ἔχει καταστραφεί σὲ μεγάλο βαθμό. Ἡ προετοιμασία κάτω ἀπὸ τὴν κατεστραμμένη ζωγραφικὴ ἐπιφάνεια, περιλαμβάνει ὕφασμα ἀνάμεσα στὸ ὑπόστρωμα καὶ τὸ ὑποστήριγμα.

Ἀντίθετα, στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας μετὰ τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ νεότερου στρώματος, στὸ ὁποῖο θὰ ἀναφερθοῦμε στὴ συνέχεια, διαπιστώθηκε ὅτι τὸ ὑποκείμενο στρώμα ζωγραφικῆς τοποθετήθηκε ἀπευθείας πάνω στὸ γύψινο ὑπόστρωμα, χωρὶς τὴ χρῆση ὑφάσματος. Σύμφωνα μὲ τὰ παραπάνω στοιχεῖα προκύπτουν τὰ ἑξῆς: ἡ εἰκόνα τῆς Παναγίας Ὁδηγήτριας ἔχει συνολικὰ τρεῖς φάσεις· στὴν παλαιότερη, πὺ ἀνάγεται πιθανότατα στὴ βυζαντινὴ περίοδο, ἀνήκει τὸ κατεστραμμένο σῆμερα τμήμα στὰ ἐνδύματα τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας καὶ τὸ ὁποῖο, ὅπως ἀναφέρθηκε, εἶχε καλυφθεῖ ἀπὸ τὴ μεταλλικὴ ἐπένδυση. Ἀπὸ τὴ φάση αὐτὴ διατηρήθηκαν σπαράγματα ἀπὸ τὸ καφεῖ μαφόριο τῆς Παναγίας καὶ τὸ χρυσοκίτρινο ἱμάτιο τοῦ Χριστοῦ.

Στὴ δεῦτερη φάση ἀνήκουν μόνο τὰ πρόσωπα τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας. Σὲ αὐτὴ, τὸ παλαιότερο στρώμα τῆς βυζαντινῆς περιόδου ἀφαιρέθηκε μόνο στὰ δύο πρόσωπα καὶ γιὰ ἄγνωστο λόγο, ἴσως διότι ἔφεραν ἐκτεταμένες φθορές, ἢ διότι ἦταν ἐπιθυμία τοῦ κατόχου τῆς εἰκόνας, φιλοτεχνήθηκαν ἐκ νέου, ἀπευθείας ἐπάνω στὸ ὑπόστρωμα. Θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι στὸ πρόσωπο τῆς Παναγίας καὶ τοῦ Χριστοῦ τὸ ὕφασμα κόβεται καὶ συνεχίζεται στὰ φωτοστέφανα. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἀναμφισβήτητα δηλώνει διαφορετικὴ ζωγραφικὴ φάση (εἰκ. 2). Ἡ κατάσταση τῆς ζωγραφικῆς τῆς δεύτερης φάσης στὰ πρόσωπα τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας δὲν ἐπιτρέπει ἀσφαλεῖς τεχνολογικὲς παρατηρήσεις καὶ τὰ λιγοστὰ χρονολογικὰ δεδομένα προκύπτουν κυρίως ἀπὸ τὶς δυτικὲς ἐπιδράσεις, πὺ ἐντοπίζονται στὴν καλύπτρα τοῦ μαφορίου τῆς Θεοτόκου. Συγκεκριμένα, ἀναφέρω τὴ χρυσὴ ἀνάγλυφη ταινία στὴν παρυφὴ τῆς καλύπτρας, πὺ διακοσμεῖται μὲ ἀπομίμηση πολύτιμων λίθων, καθὼς καὶ τὴ λευκὴ μαντήλα (μπόλια) μὲ τὶς μαλακὲς

Εικ. 1. Ἡ Εἰκόνα τῆς Παναγίας Ψαίνης μετὰ τὴ συντήρηση.

*Είκ. 2. Τὸ πρόσωπο τῆς Παναγίας μετὰ τὴν ἀπομάκρυνση
τοῦ νεότερου στρώματος.*

πτυχώσεις, πού κατεβαίνει χαμηλά και ή όποία θα έφτανε πάνω από τόν στῆθος. Άνάλογη διακόσμηση στήν παρυφή τῆς καλύπτρας, άπαντᾶ σέ πρῶιμα δυτικά έργα, ὅπως στήν περίφημη εἰκόνα τῆς Παναγίας ἔνθρονης Βρεφοκρατούσας μέ ἀγγέλους, τοῦ γνωστοῦ ζωγράφου Duccio di Buoninsegua, πού βρίσκεται στήν Πινακοθήκη Uffici τῆς Φλωρεντίας καί χρονολογεῖται τὸ 1285⁴, καθὼς καί σέ κυπριακές εἰκόνες τοῦ 13ου αἰῶνα, μέ πιὸ χαρακτηριστικά δείγματα τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας Ὁδηγήτριας ἀπὸ τὸ Ναὸ τῆς Παναγίας τοῦ Μουτουλλᾶ καί τὴν εἰκόνα τῆς Ἁγίας Μαρίας ἀπὸ τὸ Ναὸ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ στὸν Πεδουλά⁵.

Ἡ λεπτομέρεια αὐτὴ ἐπιβιώνει καί σέ μεταβυζαντινὰ έργα ἀπὸ τὸ 16ο καί πιὸ συχνὰ ἀπὸ τὸ 17ο αἰῶνα, ὅπως στήν εἰκόνα τῆς Παναγίας Γαλακτοτροφούσας (17ος αἰ.)⁶ στὸ ἐκκλησιαστικὸ μουσεῖο στὸ Κοιλάνι τῆς Κύπρου καί στήν εἰκόνα μέ τὴν παράσταση Ἄνωθεν οἱ Προφῆται (18ος αἰ.) στὸ παρεκκλήσιο τῆς Κοιμήσεως στὴ Μονὴ Σινᾶ, πού φιλοτεχνήθηκε ἀπὸ τὸ ζωγράφο Γεώργιο⁷.

Ἀντίθετα, ὁ σταυρὸς στήν καλύπτρα τοῦ μαφορίου τῆς Παναγίας παραπέμπει σέ πρῶιμα καί μεσοβυζαντινὰ παραδείγματα μέ πιὸ χαρακτηριστικὰ τίς ψηφιδωτές παραστάσεις τῆς Παναγίας στήν Ἀγγελόκτιστη στὸ Κίτιο τῆς Κύπρου (6ος αἰ.)⁸, στὸν Ὅσιο Λουκά (α΄ τέταρτο 11ου αἰ.)⁹ καί στήν Ἁγία Σοφία στὸ Κίεβο (β΄ τέταρτο 11ου αἰ.)¹⁰, καθὼς καί τὴ μικρογραφία ἀπὸ τὸ Εὐαγγελιστάριο κώδ. 204, φ. 3 (11ος αἰ.)¹¹, στὴ Μονὴ τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης στὸ Σινᾶ. Στὴ μεταβυζαντινὴ ἐποχὴ ἡ λεπτομέρεια τοῦ σταυροῦ στήν καλύπτρα τῆς κεφαλῆς άπαντᾶ ἐκτὸς τῆς Παναγίας καί σέ ἁγίες γυναῖκες, ὅπως στήν περίπτωση τῆς εἰκόνας τῆς

4 E. Kluckert, *Malerei der Gotik. Tafel, Wand und Buchmalerei*, στὸ R. Toman (ἐπιμ.), *Gotik. Architektur, Skulptur, Malerei*, Berlin 2007, εἰκ. στὴ σελ. 442.

5 D. Mouriki, *Thirteenth-Century Icon Painting in Cyprus, The Griffon*, N.S. 1-2 (1985-1986), σ. 32, εἰκ. 27-28, 43.

6 S. Sophocleous, *Icons of Cyprus 7th - 20th Century*, Nicosia 1994, εἰκ. 68.

7 Μ. Χατζηδάκης, *Ἑλληνες ζωγράφοι μετὰ τὴν ἄλωση (1453-1830)*, 1, Ἀθήνα 1987, σ. 219, εἰκ. 77.

8 Α. καί J. Stylianou, *The Painted Churches of Cyprus. Treasures of Byzantine Art*, Nicosia-Cyprus 1997, εἰκ. 17.

9 Ν. Χατζηδάκη, *Ὅσιος Λουκάς. Βυζαντινὴ τέχνη στὴν Ἑλλάδα*, Ἀθήνα 1997, εἰκ. 11.

10 Μ. Βασιλάκη (ἐπιμ.), *Μήτηρ Θεοῦ. Ἀπεικονίσεις τῆς Παναγίας στὴ Βυζαντινὴ τέχνη*, Γενεύη-Μιλάνο 2000, εἰκ. 55.

11 K. Weitzmann - G. Galavaris, *The Monastery of Saint Catherine at Mount Sinai. The Illuminated Greek Manuscripts, I: From the Ninth to the Twelfth Century*, Princeton-New Jersey 1990, πίν. IV (ἔγχρ.) καί XLVIII.

Ἀγίας Βαρβάρας (16ος αἰ.)¹², σήμερα στὴ συλλογὴ τῆς ἑλληνικῆς ἀδελφότητας στὴ Βενετία.

Ἡ λευκὴ, τέλος, μαντήλα σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ λεπτὸ καὶ ὠοειδὲς πρόσωπο τῆς Παναγίας, τὸ μαλακὸ πλάσιμο τῶν προσώπων, τὰ τοξωτὰ λεπτοδουλεμένα φρύδια, τὰ μεγάλα ἀμυγδαλωτὰ μάτια καὶ τὴ χρῆση κόκκινου χρώματος στὶς κόρες τῶν ματιῶν συνδέουν τὴν εἰκόνα μας μὲ μιὰ σειρὰ σημαντικῶν ἔργων τοῦ 15ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 16ου αἰώνα καὶ πὶὸ συγκεκριμένα μὲ εἰκόνες τοῦ τύπου *Madre della Consolazione*, ποὺ βρίσκονται σήμερα σὲ διάφορες συλλογές¹³. Ὁ εἰκονογραφικὸς αὐτὸς τύπος μὲ τὶς ἀναμνήσεις τῆς ὑστερογοτθικῆς παράδοσης ἀποτελέσει καὶ τὸ πρότυπο γιὰ τὸ ζωγράφο ὅταν φιλοτέχνησε τὸ πρόσωπο τῆς Παναγίας καὶ τοῦ Χριστοῦ στὴ δεύτερη φάση τῆς εἰκόνας, ποὺ θὰ πρέπει νὰ χρονολογηθεῖ στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 15ου αἰώνα. Δὲν θὰ πρέπει νὰ ἀποκλειστεῖ τὸ ἐνδεχόμενον ὅ ὁ ζωγράφος αὐτὸς νὰ εἶναι Κύπριος ἢ νὰ ἀντιγράφει κάποιον κυπριακὸ πρότυπο.

Τὸ τρίτο στρώμα, ποὺ ἀφαιρέθηκε κατὰ τὴ διάρκεια τῆς συντήρησης (εἰκ. 3), θὰ πρέπει νὰ χρονολογηθεῖ στὸ δεύτερο τέταρτο τοῦ 17ου αἰώνα, σύμφωνα μὲ τὰ στοιχεῖα τῆς ἐπιγραφῆς, ποὺ σώζεται σὲ ἀποσπασματικὴ κατάσταση, στὴν πίσω ὄψη τῆς εἰκόνας (εἰκ. 4) καὶ ἡ ὁποία ἀποκαλύφθηκε μετὰ τὸν καθαρισμὸ τῆς ξύλινης ἐπιφάνειας. Παρὰ τὴν κακὴ κατάσταση τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι ἰδιαίτερα σημαντικὸ ὅτι μᾶς διασώζει ἀρκετὰ στοιχεῖα γιὰ τὴ χρονολόγηση καὶ τὴν ταυτότητα τοῦ ζωγράφου. Τὸ στρώμα αὐτὸ χρονολογεῖται στὸ ΑΧ[Κ.] = 16[3..] καὶ φιλοτεχνήθηκε ἀπὸ κάποιον ἱερομόναχο. Ἡ ἐπιγραφή διαβάζεται ὡς ἑξῆς:

ΑΛΑΛΑ ΤΑ [ΧΕΙΛΗ ΤΩ]Ν ΑΣΕΒ[ΩΝ ΤΩΝ ΜΗ/
ΠΡΟΚΥΝΟΥΝΤΩΝ [ΤΗΝ ΕΙΚΟΝ]Α ΟΥ/
ΤΗΝ ΣΕΠΤΗΝ [ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΗΘΕΙCAN] ΠΑΡΑ/

12 Ν. Γ. Τσελέντη-Παπαδοπούλου, *Οἱ εἰκόνες τῆς ἑλληνικῆς ἀδελφότητας τῆς Βενετίας ἀπὸ τὸ 16ο ἕως τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 20οῦ αἰώνα*. Ἀρχαιακὴ τεκμηρίωση, Ἀθήνα 2002, 138, πίν. 14.

13 Χρ. Μπαλτογιάννη, *Εἰκόνες Μήτηρ Θεοῦ*, Ἀθήνα 1984, 282-303, πίν. 135-185. Μ. Μπορμπουδάκης (ἐπιμ.), *Εἰκόνες τῆς Κρητικῆς τέχνης*, Ἡράκλειον 1993, εἰκ. 16-17, 30, 32, 39, 71, 80. Χρ. Μπαλτογιάννη κ.ἄ., *Βυζαντινὸ μουσεῖο. Τὰ νέα ἀποκτήματα* (1986-1996), Ἀθήνα 1997, σ. 40-43. Μ. Ἀχειμάστου - Ποταμιάνου, *Εἰκόνες τοῦ Βυζαντινοῦ μουσείου Ἀθηνῶν*, Ἀθήνα 1998, εἰκ. 40, 43, 76. S. Rakic, *Icons of Bosnia - Herzegovina (16th - 19th century)*, Belgrade 1998, εἰκ. 123-125.

ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ Λ[ΟΥ]ΚΑ ΙΕΡΟΤΑ[ΤΟΥ] ΤΗΝ/
ΟΔΗΓΗΤΡΙΑΝ ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ Π[...]ΟΥ/
ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΑΧ[Κ..]

Ἡ μεταλλικὴ ἐπένδυση τῆς εἰκόνας ἀποτελεῖται ἀπὸ ἄρκετὰ καὶ διαφορετικὰ μεταξὺ τους κομμάτια, τὰ ὁποῖα χρονολογοῦνται σὲ διαφορετικὰς ἐποχάς, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴ διαφορετικὴ διακόσμηση ποὺ φέρουν. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἓνα ἀπὸ τὰ μικρὰ κομμάτια τῆς ἐπένδυσης, ποὺ καλύπτει τὸ κάτω μέρος τοῦ λαιμοῦ τῆς Παναγίας, εἶναι ἐπιχρυσωμένο καὶ φαίνεται νὰ εἶναι τὸ παλαιότερο ἀπὸ τὸ σύνολο τῆς ἐπένδυσης. Ἐπίσης τὸ μικρὸ ἀσημένιο πλακίδιο στὸ φωτοστέφανο τοῦ Χριστοῦ, μὲ τὴν ἀπεικόνιση κεφαλίου μικροῦ παιδιοῦ, εἶναι πιθανότατα τάμα, ποὺ προφανῶς τοποθετήθηκε στὸ συγκεκριμένο σημεῖο γιὰ τὴν ἴαση τοῦ τέκνου τοῦ ἀφιερωτῆ.

Τὰ μεγαλύτερα τμήματα τῆς σημερινῆς μεταλλικῆς ἐπένδυσης, ποὺ καλύπτουν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας, θὰ πρέπει νὰ χρονολογηθοῦν στὸ 18ο-19ο αἰώνα, ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία τὸ τμήμα αὐτὸ τῆς εἰκόνας θὰ πρέπει νὰ σωζόταν ἀκόμα σὲ καλὴ κατάσταση. Σύμφωνα, λοιπόν, μὲ τὸν εἰκονογραφικὸ τύπο, ποὺ ἀποτυπώνεται στὴ μεταλλικὴ ἐπένδυση, ἡ Παναγία ἀριστεροκρατοῦσα, σὲ προτομή, εἰκονίζεται στὸν τύπο τῆς Ὁδηγήτριας. Ὁ ζωγράφος, ἀκολουθώντας παλαιότερα εἰκονογραφικὰ πρότυπα τοῦ τύπου τῆς Ὁδηγήτριας, ἀποδίδει τὴν Παναγία μὲ τὴ χαρακτηριστικὴ πρὸς τὸ παιδί χειρονομία καὶ τὴν τρυφερὴ κλίση τῆς κεφαλῆς, μὲ ἔκφραση στοργικὴ καὶ τὸ βλέμμα πρὸς τὸ θεατὴ. Ὁ Χριστὸς σὲ ἐπίσημη στάση ἀντικρίζει τὴ μητέρα, εὐλογώντας μὲ τὸ δεξι, ἐνῶ μὲ τὸ ἀριστερὸ κρατᾶ χαμηλὰ τυλιγμένο εἰλητάριο. Ὁ χιτώνας τοῦ εὐσώμου Χριστοῦ εἶναι ποικιλμένος μὲ μικρὰ σχέδια καὶ τὸ ἱμάτιο μὲ τὴν ἴδια διακόσμηση πέφτει ἀπὸ τὸν ὦμο μπροστὰ μὲ πλούσιο ἀπόπτυγμα καὶ σκεπάζει τὰ πόδια. Στὸν πράσινο κάμπο τῆς εἰκόνας ξεχωρίζουν ἀριστερὰ ἡ ἐπιγραφή καὶ οἱ κόκκινοι δίσκοι μὲ τὸ συμπῆλημα ΜΡ ΘΥ. Ἡ σωζόμενη ἐπιγραφή *Η ΚΥΡΙΑ Η ΨΑΙΝΗ*, σύμφωνα μὲ τὸν τύπο τῶν γραμμάτων, χρονολογεῖται στὰ μεταγενέστερα χρόνια, πιθανὸν στὴν ἐποχὴ ποὺ τοποθετήθηκε ἡ νεότερη μεταλλικὴ ἐπένδυση. Ἡ ὀνομασία Ψαينὴ προέρχεται ἀπὸ τὸ ρῆμα ψαίω, ποὺ σημαίνει τρίβω, κατατρίβω. Ἐδῶ ἀποκτᾶ συμβολικὴ σημασία καὶ ἀναφέρεται στὴν θαυματουργικὴ δύναμη τῆς Παναγίας, ποὺ προστατεύει τὸν ἄνθρωπο συντρίβοντας τὸ κακό.

*Εικ. 3. Τὸ τρίτο (νεότερο) στρώμα κατὰ τὴ διάρκεια
τοῦ ἐπιφανειακοῦ καθαρισμοῦ.*

Εικ. 4. Ή πίσω ὀψη τῆς εἰκόνας μετὸ σωζόμενον τμήμα τῆς ἐπιγραφῆς.

Ἡ ἐπιλογὴ τῆς συγκεκριμένης ἐπιγραφῆς, πὺ εἶναι νεότερη, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸν τύπο τῶν γραμμάτων, ὑποδεικνύει λόγιον πρόσωπον.

Συμπερασματικά, ἡ εἰκόνα τῆς Παναγίας Ψαίνῃς ἀποτελεῖ, ὅπως φαίνεται, ἓνα σημαντικό ἔργο, ἡ περιπετειώδης πορεία τοῦ ὁποῖου ἀποτυπώνεται στὰ στοιχεῖα, πὺ μᾶς ἔχουν σωθεῖ. Ἡ ἐξαιρετικὴ σπουδαιότητα τῆς εἰκόνας δὲν ὀφείλεται τόσο στὴν ποιότητα τῆς τέχνης, ἀλλὰ στὶς ἰδιαιτερότητες, πὺ συγκεντρώνει. Ἡ ἀπομάκρυνση τοῦ στρώματος τῆς βυζαντινῆς περιόδου μόνο στὰ πρόσωπα τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας, καὶ ἡ νέα ἀπεικόνισή τους μὲ ἔντονες δυτικὲς ἐπιδράσεις δηλώνει, κατὰ τὴ γνώμη μου, μιὰ ἀξιοσημεῖωτη ἀλλαγὴ στὴν ἱστορικὴ διαδρομὴ τῆς εἰκόνας: μέσα σὲ ἓνα μικτὸ θρησκευτικὸ περιβάλλον ἀποτελούμενο ἀπὸ ὀρθοδόξους καὶ δυτικούς, ὁ νέος κάτοχός της κάλυψε πιθανότατα μὲ τὴν ἀρχικὴ μεταλλικὴ ἐπένδυση τὸ μεγαλύτερο τμῆμα τῆς εἰκόνας φροντίζοντας, ὥστε οἱ ἀπαραίτητες ἀλλαγὲς νὰ γίνουν μόνο σὲ σημαντικὰ σημεία, στὰ δύο δηλαδὴ πρόσωπα, ὥστε ἡ εἰκόνα νὰ ἀναγνωρίζεται ὡς ἔργο δυτικόν, δηλώνοντας μὲ τὴν παρέμβαση αὐτὴ τίς θρησκευτικὲς τοῦ προτιμήσεις.

ΜΑΝΟΛΗΣ Ι. ΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ¹

Ο ΑΡΧΑΙΟΣ ΔΗΜΟΣ ΤΩΝ ΚΥΜΙΣΑΛΕΩΝ: ΠΕΝΤΕ ΧΡΟΝΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΒ΄ ΕΠΚΑ

Ἡ περιοχή τοῦ ἀρχαίου δήμου τῶν Κυμισαλέων

Τὸ φυσικὸ καὶ πολιτιστικὸ περιβάλλον τῆς περιοχῆς τοῦ Ἀταβύρου-Ἀκραμίτη-Ἀρμενιστή, στὸ Νότιο-δυτικὸ τεταρτημόριο τῆς Νήσου Ρόδου, παρουσιάζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον. Μολονότι ἡ περιοχή ὕστερεῖ κατὰ πολὺ ἀπὸ τὸ βόρειο ἄκρο σὲ οἰκιστικὴ καὶ τουριστικὴ ἀνάπτυξη, ἔχει τὴν τύχη νὰ διατηρεῖ ἀλώβητο ἓνα μοναδικὸ φυσικὸ περιβάλλον καὶ πληθώρα καταλοίπων τοῦ παρελθόντος². Σὲ αὐτὴ τὴν περιοχή, περίπου 70 χιλιόμετρα νότια ἀπὸ τὴ Ρόδο (εἰκ. 1), σὲ ἓναν παρθένο, ἡμιορεινὸ καὶ δασωμένο τόπο, ἀποκομμένη ἀπὸ τὸ ὑπόλοιπο νησι ἀπὸ τὸν ἐπιμήκη καὶ ἐπιβλητικὸ ὄγκο τοῦ Ἀκραμίτη, βρίσκεται ἡ μεγάλης ἀρχαιολογικῆς σημασίας περιοχή τῆς Κυμισάλας. Ἐπὶ τοῦ παρόντος -καὶ μέχρι τὸ Δεκέμβριο τοῦ 2010- ἐμπίπτει στὰ διοικητικὰ ὅρια τοῦ Δήμου Ἀταβύρου μὲ τὶς ἀρχαιολογικὲς θέσεις νὰ μοιράζονται στὶς ἀγροτικὲς περιοχὲς τῶν δημοτικῶν διαμερισμάτων Σιαννῶν καὶ Μονολίθου. Στὸ χῶρο αὐτό, στὴ νότια ἐσχατιὰ τῆς Καμιρίδος Χώρας, ἄκμαζε κατὰ τοὺς ἐλληνιστικοὺς χρόνους ὁ Δῆμος Κυμισαλέων, τοῦ ἐνωμένου ροδιακοῦ κράτους, ὑπαγόμενος διοικητικὰ στὴν Κάμιρο.

Οἱ δῆμοι καὶ ἡ δημοτικὴ ὀργάνωση ἀποτέλεσαν γιὰ τὴ Ρόδο, μετὰ τὸ 408/7 π.Χ. πὺν συντελέσθηκε ὁ συνοικισμὸς τῆς πόλεως Ρόδου, τὸ βασικὸ ὄργανο διοίκησης καὶ λειτουργίας τῆς παρροδιακῆς πολιτείας, καθὼς καὶ τῆς ἐκπροσώπησης τοῦ πολίτη στὴν κεντρικὴ ἐξουσία³. Ἀπὸ

1. Ἐπίκουρος Καθηγητῆς Κλασικῆς Ἀρχαιολογίας καὶ Νομισματικῆς, Τμῆμα Μεσογειακῶν Σπουδῶν, Πανεπιστήμιο Αἰγαίου.

2. Γιὰ τὸ πολιτιστικὸ καὶ φυσικὸ περιβάλλον τοῦ νησιοῦ γενικότερα, βλ. Φιλήμονος καὶ Μαρκέτου 2006.

3. Γιὰ τὴν ὀργάνωση τῶν Ροδιακῶν Δήμων βλ. Παπαχριστοδούλου 1989, 52-81.

τὶς τρεῖς μεγάλες περιφέρειες τῆς ἀρχαίας Ρόδου, ἡ Ἰαλυσία ἔχει τύχει συστηματικῆς μελέτης καὶ οἱ δῆμοι τῆς ἔχουν μέχρι ἕναν βαθμὸ ταυτιστεῖ⁴. Γιὰ τὴν Λινδία καὶ τὴν Καμιρίδα δὲν ἔχει γίνεи ἀκόμη συστηματικὴ δουλειὰ μὲ ἀποτέλεσμα οἱ γνώσεις μας γιὰ τὴ θέση καὶ τὴν ἔκταση τῶν δήμων τοὺς νὰ εἶναι ἐλάχιστες. Ταυτισμένοι θεωροῦνται οἱ 12 Δῆμοι τῆς Λινδίας⁵, ἐνῶ σύμφωνα μὲ πρῶτες ἐκτιμήσεις ἡ Καμιρίδα ἀπαρτιζόταν ἀπὸ 19 δήμους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ 12 βρίσκονταν στὴ Ρόδο, οἱ 6 στὴ Ροδιακὴ Περαία, δηλαδὴ τὴν ἀπέναντι Μικρασιατικὴ ἀκτὴ καὶ τὰ νησιὰ καὶ ἕνας στὴ Χάλκη⁶. Σήμερα μποροῦν νὰ τοποθετηθοῦν στὸ χάρτη τῆς Ρόδου μὲ σχετικὴ σιγουριὰ μόλις 4 ἀπὸ αὐτοὺς, μὲ τὸ Δῆμο τῶν Κυμισαλέων, νὰ εἶναι ἀπὸ τοὺς πιὸ γνωστοὺς καὶ μὲ ἀσφάλεια ταυτισμένους στὸ χῶρο δήμους τῆς.

Ἡ συστηματικὴ ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα στὸν ἀρχαῖο δῆμο τῶν Κυμισαλέων ξεκίνησε τὸ 2006. Τὴ διενέργειά τῆς ἔχει ἀναλάβει τὸ Τμῆμα Μεσογειακῶν Σπουδῶν τοῦ Πανεπιστημίου Αἰγαίου καὶ ἡ ΚΒ' Ἐφορεία Προϊστορικῶν καὶ Κλασικῶν Ἀρχαιοτήτων, μὲ διευθύνοντες τὸν ὑπογράφοντα καὶ τὴ δρ. Βασιλικὴ Πατσιαδᾶ, ἀντίστοιχα. Στὸ πλαίσιο ἀκαδημαϊκῆς συνεργασίας μεταξὺ Πανεπιστημιακῶν Ἰδρυμάτων, τὴν ἔρευνα συνεπικουρεῖ ἡ Σχολὴ Ἀγρονόμων Τοπογράφων Μηχανικῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Μετσόβιου Πολυτεχνείου, ἐνῶ συμμετέχει καὶ μιὰ μικρὴ ὁμάδα ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο Nicholas Copernicus τοῦ Toruń τῆς Πολωνίας.

Ἡ πενταετὴς ἔρευνα ἔχει καταδείξει ὅτι ὁ δῆμος τῶν Κυμισαλέων ἦταν ἐκτεταμένος: ἡ ἔκταση ποὺ καλύπτουν οἱ μέχρι στιγμῆς ἐντοπισμένες ἀρχαιότητες ξεπερνᾷ τὰ 10.000 στρέμματα ἢ 10 τετραγωνικὰ χλμ. (εἰκ. 2), πράγμα ποὺ δὲν εἶναι καθόλου περίεργο, ἂν ἀναλογιστεῖ κανεὶς πὼς ὁ Δῆμος εἶχε τὴ δική του ἀκρόπολη, στὸ λόφο τοῦ Ἀγίου Φωκᾶ, ὁ ὁποῖος δεσπάζει στὴν περιοχὴ καὶ φαίνεται νὰ ἐλέγχει -ὀπτικά τουλάχιστον- 7 οἰκισμοὺς, ποὺ πρέπει νὰ ἀνῆκαν στὸ Δῆμο τῶν Κυμισαλέων: στίς θέσεις Βασιλικά, Νάπες, Χάρακας, Γλυφάδα/Μονοσύρια, Στελιές, Μαραμαρούνια καὶ Καμπάνες.

Δίπλα στοὺς οἰκισμοὺς ἀναπτύσσονται νεκροπόλεις μὲ σημαντικότερη τὴν κεντρικὴ νεκρόπολη, ἡ ὁποία καταλαμβάνει ὁλόκληρη τὴν κοιλάδα, ποὺ δημιουργεῖται ἀνάμεσα στοὺς λόφους τοῦ Ἀγίου Φωκᾶ

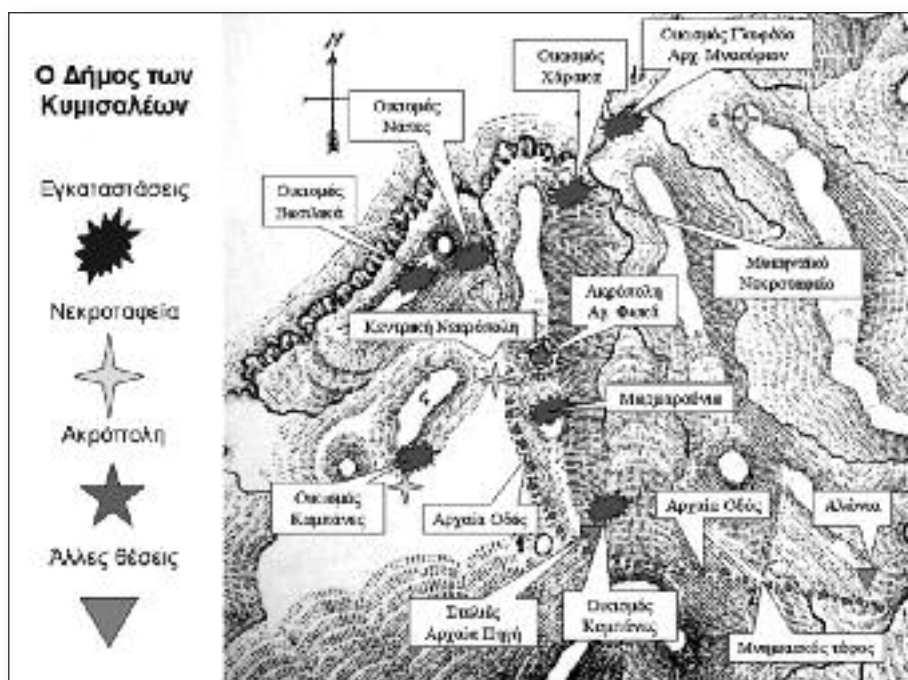
4. Γιὰ τὴν Ἰαλυσία βλ. Παπαχριστοδούλου 1989, 68, 82-146.

5. Γιὰ τὴ Λινδία βλ. Παπαχριστοδούλου 1989, 69, 74-76.

6. Γιὰ τὴν Καμιρίδα βλ. Παπαχριστοδούλου 1989, 68, 72-74. Παπαχριστοδούλου 2009.

Εικ. 1. Χάρτης τής Ρόδου.

Εικ. 2. Αρχαιολογικές θέσεις περιοχής Κυμισάλας.

καὶ τῆς Κυμισάλας. Νεκροπόλεις ἑλληνικῶν χρόνων ἔχουν ἐντοπιστεῖ καὶ σὲ ἄλλα σημεία τῆς περιοχῆς: τὶς Νάπες, τὸν Χάρακα καὶ τὰ Μονοσύρια καὶ συστάδες τάφων στὶς θέσεις Ἀλώνια καὶ Καμπάνες. Τέλος, στὴ Γλυφάδα μαρτυροῦνται καὶ τάφοι μυκηναϊκῆς καὶ παλαιοχριστιανικῆς ἐποχῆς⁷.

Ἡ ἀρχαία διαδρομὴ πρὸς τὸ δῆμο τῶν Κυμισαλέων φαίνεται ὅτι ἀκολουθοῦσε τὴ σημερινή ὁδὸ, ἡ ὁποία, περνώντας ἀπὸ τὴν Κάμιρο καὶ κατευθυνόμενη πρὸς τὸ νότο, διακλαδίζεται δυόμιση χιλιόμετρα πρὶν τὰ Σιάννα πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ καὶ κατηφορίζει πίσω ἀπὸ τὸν Ἀκραμίτη.

Τὰ Ἀλώνια εἶναι ἡ πρώτη ἀρχαιολογικὴ θέση, ποὺ συναντᾷ κανεὶς εἰσερχόμενος στὴν περιοχὴ τοῦ Δήμου τῶν Κυμισαλέων. Πῆρε τὴν ὀνομασίαν της ἀπὸ τὰ δεκάδες ἀλώνια, ποὺ δημιουργήθηκαν ἐκεῖ στὰ νεώτερα χρόνια. Τὰ ἀλώνια εἶναι κτισμένα ἀπὸ ἀρχαίους δόμους, οἱ ὁποῖοι προέρχονται ἀπὸ κτίσματα τῆς περιοχῆς καὶ ἀναλήμματα, ποὺ συγκρατοῦσαν καὶ σηματοδοτοῦσαν τὴν ἀρχαία ὁδὸ, ἡ ὁποία διέρχεται λίγο νοτιότερα. Πεσμένος σχεδὸν πάνω στὴν ἀρχαία ὁδὸ (εἰκ. 3), καθὼς εἶχε λαξευτεῖ σ' ἓνα τεράστιο βράχο, ποὺ ἔστεκε στὸ πλάι της, γὰρ νὰ προκαλεῖ τὸν ἐντυπωσιασμό τῶν περαστικῶν, βρίσκεται σήμερα ἓνας ἐντυπωσιακὸς μνημειακὸς τάφος.

Ὁ ἀρχαῖος δρόμος περνᾷ στὴ συνέχεια ἀπὸ τὴν πηγὴ τῶν Στελιῶν (εἰκ. 4), ὅπου σώζονται καὶ ἄλλα τμήματα τῶν ὁρίων του, διέρχεται νότια τοῦ οἰκισμοῦ στὴν ἴδια θέση, ἀπὸ τὸν ὁποῖο σώζονται πλῆθος καταλοίπων, ὅπως θεμελιώσεις κτιρίων καὶ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, καὶ φτάνει στὴ συνέχεια στὰ Μαρμαρούνια, ἓνα λόφο κατάσπαρτο μὲ ἀρχαιότητες, κυρίως κατάλοιπα μνημειακῶν κτιστῶν κατασκευῶν, καθὼς καὶ τοίχους κτισμένους μὲ μεγάλους ὀρθογώνιους λιθόπλινθους (εἰκ. 5). Στὸ βόρειο ἄκρο τοῦ λόφου ἔχει ἐντοπιστεῖ κι ἓνα ἱερὸ μὲ τοίχους πολυγωνικῆς τοιχοδομίας, εἴσοδο στὴν ἀνατολικὴ στενὴ πλευρὰ κι ἓνα μεγάλο κυλινδρικό βωμὸ στὸ ἐσωτερικὸ του.

Ἀπὸ τὰ μαρμαρούνια φαίνεται ὅτι ὁ δρόμος ὁδηγοῦσε στὴν ἀκρόπολη τῶν Κυμισαλέων, στὴν κορυφὴ τοῦ λόφου τοῦ Ἀγίου Φωκά, ὁ ὁποῖος δεσπόζει στὴν περιοχὴ. Στὶς πλαγιὲς τοῦ λόφου διατηροῦνται σὲ μεγάλη ἔκταση ἀρχαῖες ὀχυρώσεις, μὲ κάποια τμήματά τους νὰ παρουσιάζουν

7. Γιὰ μιὰ πολὺ σύντομη περιγραφὴ τῆς περιοχῆς τῆς Κυμισάλας βλ. καὶ Hope Simpson καὶ Lazenby 1975, 146. Γιὰ τὶς ἀρχαιολογικὲς θέσεις τῆς περιοχῆς, βλ. Maiuri 1916. Inglieri 1936, 50-58. Hope Simpson καὶ Lazenby 1975, 146-147. Mee 1982, 105-106. Γιὰ τὴν πρόσφατη ἐρευνητικὴ δραστηριότητα βλ. Στεφανάκης 2010α.

*Εικ. 3. Αρχαιολογική
θέση «Άλώνια»,
λαξευτός τάφος.*

*Εικ. 4. Η πηγή
τῶν Στελιῶν σήμερα.*

*Εικ. 5. Μνημει-
ακὲς κατα-
σκευὲς στὰ
Μαρμαρούνια.*

ιδιαίτερο ενδιαφέρον, ὅπως γιὰ παράδειγμα (εἰκ. 6) τὸ δυτικὸ τμήμα, τὸ ὁποῖο σώζεται σὲ πολὺ καλὴ κατάσταση σὲ μῆκος 18 μ. καὶ σὲ μεγάλο ὕψος, φτάνοντας σὲ κάποια σημεῖα τὰ 3 μ. Τὸ κατώτερο τμήμα του εἶναι κτισμένο μὲ πολυγωνικοὺς μεγάλους λίθους καὶ τὸ ἀνώτερο μὲ ὀρθογώνιους καὶ πολυγωνικοὺς.

Στὴν κορυφὴ τῆς ἀκρόπολης σώζεται ὁ ἀρχαῖος ναός (εἰκ. 7), ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει ἀκόμη καταστρεῖ δυνατό νὰ ἀποδοθεῖ σὲ συγκεκριμένη θεότητα. Ἔχει διαστάσεις 13,50 στίς μακριεὲς πλευρὲς καὶ 5,80 μέτρα στίς στενές, μὲ προσανατολισμὸ Α-Δ καὶ τὴν εἴσοδο στὰ ἀνατολικά. Ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο χώρους, πρόναο καὶ κυρίως ναὸ καὶ σήμερα σώζεται μόνο ἡ κατώτερη σειρὰ δόμων τῶν τοίχων του⁸.

Ἀπὸ τὸ λόφο τοῦ Ἁγίου Φωκᾶ ἡ ἀρχαία ὁδὸς θὰ πρέπει νὰ διακλαδιζόταν, μὲ μιὰ διακλάδωση νὰ στρέφει δυτικὰ τοῦ ὀχυρωματικοῦ περιβόλου καὶ νὰ κατηφορίζει ὀφειοειδῶς πρὸς τὰ δυτικά, μὲ κατεύθυνση τὴν κεντρικὴ νεκρόπολη. Στὸ μέσον περίπου τῆς πλαγιάς, ὁ δρόμος περνοῦσε ἀπὸ λατομεῖο (εἰκ. 8) τοῦ ντόπιου γκρίζου ἀσβεστόλιθου καὶ στοὺς δυτικοὺς πρόποδες τοῦ Ἁγίου Φωκᾶ διέσχιζε τὴν κεντρικὴ νεκρόπολη, ἡ ὁποία ἐκτείνεται στὴν ἀνατολικὴ καὶ στὴ βόρεια πλευρὰ τοῦ ἀπέναντι λόφου τῆς Κυμισάλας. Σύμφωνα μὲ τὴ μέχρι σήμερα ἀνασκαφικὴ μαρτυρία, ἡ νεκρόπολη ἦταν σὲ χρῆση τουλάχιστον ἀπὸ τὸν 7ο αἰ. π.Χ. μέχρι καὶ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους, δηλαδὴ τὸν 4ο αἰ. μ.Χ. Οἱ τάφοι εἶναι στὴν πλειοψηφία τους λαξευμένοι στὸ φυσικὸ βράχο (εἰκ. 9), μὲ δρόμο ἢ προθάλαμο καὶ ἓναν ἢ δύο ταφικοὺς θαλάμους. Πολλοὶ εἶναι ἰδιαίτερα μνημειακοί, ἐνῶ σώζονται καὶ κάποια μεγάλα ὑπέργεια ταφικὰ μνημεῖα, καθὼς καὶ ἐπιτύμβιες ἐπιγραφές (εἰκ. 10)⁹.

Ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο τμήμα τῆς κεντρικῆς νεκρόπολης προέρχεται καὶ ἡ περίφημη στήλη τῆς Κυμισάλας (εἰκ. 11), μιὰ ἐπιτύμβια στήλη τῶν πρῶιμων ἱστορικῶν χρόνων, ἀπὸ τοπικὸ ἀσβεστόλιθο, ποὺ σώζεται σὲ ὕψος 83 ἐκ. Ἔχει τὴ μορφή δίσκου πάνω σὲ πεσσὸ καὶ ἐπιστέφεται στὴν κορυφὴ τῆς ἀπὸ ἓναν ὀρθογώνιο πλίνθο. Πάνω στὸν τελευταῖο στηριζόταν ἓνα ἐπιπρόσθετο στοιχεῖο, ὅπως φανερώνει ἡ κυκλικὴ κοιλότη-

8. Γιὰ τὴν ἀκρόπολη τοῦ Ἁγίου Φωκᾶ βλ. εἰδικότερα, Pernier 1914, 238. Maiuri 1916, 285-298. Maiuri 1928, 83-84. Hope Simpson καὶ Lazenby 1975, 146. Στεφανάκης 2010α, 3-5.

9. Γιὰ τὴν κεντρικὴ νεκρόπολη τῆς Κυμισάλας βλ. Pernier 1914, 239-241. Maiuri 1916, 295. Maiuri 1928, 84. Inglieri 1936, 53. Ζερβουδάκη 1969. Hope Simpson and Lazenby 1973, 146-147. Στεφανάκης 2010α, 5-9.

*Είκ. 6. Τομέας II
(Ακρόπολη),
όχυρωματικός
περίβολος.*

*Είκ. 7. Τομέας II
(Ακρόπολη),
Ναὸς ἀπὸ Α-Δ.*

*Είκ. 8. Ἅγ.
Φωκᾶς, ἀρχαῖα
λατομεῖα.*

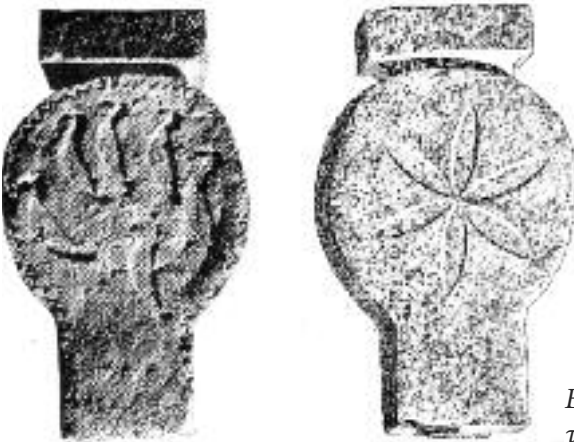

Εικ. 9. Τομέας I
(Ανατολικός),
τάφος 4/2007
από Δ πρὸς Α.

Εικ. 10. Τομέας IV (βόρειος).
Ἐπιτύμβια ἐπιγραφή.

ΛΑΜΙΑΥΡΑ ΑΡΙΣΤΟΚΛΑΜΟΥ ΚΥΜ[ΙΣΑΛΕΣ]
ΚΑΙ ΤΑΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ
ΧΡΥΣΟΥΣ ΝΙΚΑΛΑΥΡΑ ΚΡΕΑΣΣΙΣ[ΟΣ]

Εικ. 11. Ἡ ἐπιτύμβια «στήλη
τῆς Κυμισάλας».

τα για την προσαρμογή του. Στο δίσκο απεικονίζονται, σὲ ἀβαθὲς ἐσώγλυφο, ἑξὶ πτηνὰ ἐνὸς ὀδοντωτοῦ ἐγχάρακτου κοσμήματος, ποὺ περιτρέχει ὁλόκληρη τὴν πλευρά, ἐνῶ ἓνας μεγάλος ἐξάφυλλος ρόδακας καὶ ἓνας μικρότερος ἐννεάφυλλος, ἐντὸς ἀντίστοιχου ὀδοντωτοῦ κοσμήματος κοσμοῦν τὴν ἄλλη πλευρά.

Ἡ χρονολόγηση τῆς στήλης ἔχει ἀποδειχθεῖ ἐξαιρετικά προβληματική, καθὼς ἀφενὸς ἀπουσιάζουν παράλληλα μνημεῖα ἀπὸ τὸ ἀρχαιολογικὸ ἀρχεῖο, καὶ ἀφετέρου εἶναι ἄγνωστο τὸ ἀνασκαφικὸ της πλαίσιο. Εἶναι γεγονός, ὥστόσο, ὅτι πρόκειται γιὰ ἓνα ἀπὸ τὰ πρωιμότερα σωζόμενα μνημεῖα τῆς κεντρικῆς νεκρόπολης, πιθανότατα τοῦ τέλους τοῦ 8ου αἰ. π.Χ., ἐνῶ εἶναι πολὺ πιθανὸ νὰ ἀναπαράγει παλαιότερα μνημεῖα, ἀφοῦ παρουσιάζει ὁμοιότητες μὲ ἓναν τύπο πῆλινων εἰδωλίων, τὰ ὁποῖα κοσμοῦσαν μυκηναϊκὲς λάρνακες ἀπὸ τὴν Τανάγρα¹⁰.

Ἀπὸ τὴν κεντρικὴ νεκρόπολη ὁ δρόμος θὰ κατευθυνόταν πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ στὴ θέση Βασιλικά (εἰκ. 12), ὅπου διατηροῦνται τὰ κατάλοιπα ἐνὸς μεγάλου οἰκιστικοῦ κέντρου. Πρόκειται γιὰ μία ἀπὸ τίς σημαντικότερες ἀρχαιολογικὲς θέσεις στὴν Κυμισάλα¹¹, τὰ μνημειώδη κτίσματα τῆς ὁποίας δημιούργησαν στὰ νεότερα χρόνια τὸ θρύλο τοῦ βασιλιᾶ Κυμισαλέα. Λίγο ἀνατολικότερα ἀπὸ τὰ Βασιλικά, στὴ νότια κλιτὺ τοῦ λόφου Νάπες, ἐντοπίστηκε ἓνας ἀκόμη μεγάλος οἰκισμός, ὁ ὁποῖος φαίνεται πὼς εἶχε καὶ τὸ δικό του, παρακείμενο, νεκροταφεῖο.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ τοῦ λόφου τοῦ Ἁγίου Φωκά, στὰ βορειοανατολικά, ἓνα ἄλλο τμῆμα τοῦ ἀρχαίου δρόμου πρέπει νὰ διακλαδιζόταν πρὸς τὴ μικρὴ παραλία τῆς Γλυφάδας. Ἡ Γλυφάδα, ἡ Μονοσύρια, διατηρεῖ ἀκόμη τὸ ἀρχαῖο ὄνομα Μναςύριον, ποὺ παραδίδει ὁ Στράβωνας (XIV 11, 12.1) καὶ πρέπει νὰ λειτούργησε ὡς τὸ ἐπίνειο τοῦ Δήμου τῶν Κυμισαλέων. Σήμερα διακρίνεται κατὰ μῆκος τῆς ἀκτῆς, πλῆθος οἰκιστικῶν καταλοίπων ρωμαϊκῆς κυρίως καὶ παλαιοχριστιανικῆς ἐποχῆς¹².

Στοὺς πρόποδες τῆς ἀπὸτομης βόρειας πλαγιάς τοῦ λόφου Χάρακας, ποὺ κλείνει ἀπὸ δυτικὰ τὸν κόλπο τῆς Γλυφάδας ἔχει ἐντοπιστεῖ νεκρο-

10. Γιὰ τὴ στήλη τῆς Κυμισάλας εἰδικότερα καὶ τὸ πρόβλημα χρονολόγησής της, βλ. ἐνδεικτικά, Maiuri 1916, 296-297, εἰκ. 14. Maiuri 1928, 84. Μπακαλάκης 1946, 42-43, ἀρ. 1. Ἀνδρόνικος 1963, 192-194, πίν. 88α-γ. Μπακαλάκης 1974, 247-251. Sourvinou-Inwood 1996, 221-222, σημ. 455. Στεφανάκης 2010α, 8.

11. Γιὰ τὰ Βασιλικά βλ. Guerin 1854, 289-291. Pernier 1914, 238. Inglieri 1936, 53. Hope Simpson καὶ Lazenby 1975, 146. Στεφανάκης 2010α, 11.

12. Hope Simpson καὶ Lazenby 1973, 147.

ταφείο έλληνιστικῶν χρόνων. Ὁ οἰκισμός, στὸν ὁποῖο ἀνήκει, ἐκτείνεται σὲ χαμηλὸ λόφο, στὴν ἀνατολική προέκταση τοῦ Χάρακα¹³.

Στὰ ἀνατολικά τῆς Γλυφάδας καὶ στὸ λόφο πάνω ἀπὸ τὸ σύγχρονο μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ὑπάρχει ἓνα ἀκόμη νεκροταφείο ἑλληνικῶν, ἀλλὰ καὶ παλαιοχριστιανικῶν χρόνων¹⁴.

Τέλος, στὴ θέση Καμπάνες, στὴ νοτιοδυτικὴ ἄκρη τοῦ λεκανοπεδίου τῆς Κυμισάλας, ἔχει διαπιστωθεῖ ἡ ὕπαρξη ἐνὸς ἀκόμη ἐκτεταμένου οἰκισμού καὶ ἐνὸς μικροῦ νεκροταφείου.

Ὁ Δῆμος τῶν Κυμισαλέων, ὅπως ἔχει προκύψει ἀπὸ τίς μέχρι σήμερα ἔρευνες ἦταν ἐκτεταμένος. Φαίνεται πὼς κατοικεῖτο τουλάχιστον ἀπὸ τὸν 7ο αἰ. π.Χ. μέχρι καὶ τὴν ὕστερη ἀρχαιότητα (4ος-6ος αἰ. μ.Χ.), ὅπως μαρτυροῦν τὰ εὐρήματα ἀπὸ τὴν κεντρικὴ νεκρόπολη καὶ τὰ κατὰ καιροὺς σποραδικὰ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα. Στὴν περιοχὴ ἔχουν καταγραφεῖ καὶ πρωιμότερα εὐρήματα, νεολιθικῆς ἐποχῆς καὶ ἐποχῆς τοῦ Χαλκοῦ¹⁵, συγκεκριμένες ὅμως ἀρχαιολογικὲς θέσεις δὲν ἔχουν ἀκόμη ἐντοπιστεῖ.

Ἡ ἔντονη δυστυχῶς ἀρχαιοκαπηλική, ἀλλὰ καὶ τυχοδιωκτικὴ ἀρχαιολογικὴ δραστηριότητα στὸ χῶρο τῆς κεντρικῆς νεκρόπολης, ἀπὸ τὰ μέσα κυρίως τοῦ 19ου αἰ. μέχρι καὶ τὰ νεότερα χρόνια¹⁶, μᾶς ἔχει στερήσει τεράστιες ποσότητες ἀντικειμένων καὶ ἔχει καταστρέψει πολλὰ χιλιάδες τάφων, στειρώντας μας σημαντικὴ γνώση γιὰ τὸν πολιτισμὸ καὶ τὴν ἱστορία τοῦ σημαντικοῦ αὐτοῦ δήμου τῆς Ροδιακῆς ὑπαίθρου.

Ἡ διατήρηση τοῦ τοπωνυμίου Κυμισάλα καὶ τοῦ ἐθνικοῦ «Κυμισαλεὺς» σὲ ἐπιτύμβιες στῆλες ἐπιφανῶν νεκρῶν, ποὺ τάφηκαν στὴ νεκρόπολη¹⁷, ἀποτελοῦν τρανταχτὴ ἀπόδειξη τῆς συνέχειας, ποὺ ὑπῆρξε στὴν περιοχὴ, ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ ἀρχαιότητα μέχρι σήμερα.

Οἱ ἀρχαιολογικὲς θέσεις τοῦ Δήμου τῶν Κυμισαλέων ἔχουν τὴ μοναδικὴ τύχη νὰ βρίσκονται ἐντὸς τῆς περιοχῆς Ἀκραμίτης-Ἀρμενιστής-Ἀτάβυρος (εἰκ. 13), ἡ ὁποία ἔχει χαρακτηριστεῖ καὶ ὡς προστατευόμενη περιοχὴ τοῦ δικτύου Natura 2000 (κωδικὸς GR 4210005)¹⁸.

Ἡ περιοχὴ, ποὺ περιλαμβάνει τὴν ὄρεινὴ ἔκταση τοῦ Ἀταβύρου, τοῦ

13. Maiuri 1916, 296. Inglieri 1936, 50.

14. Maiuri, 1916, 296.

15. Hope Simpson καὶ Lazenby 1975, 146. Mee 1982, 106. Inglieri 1936, 51.

16. Γιὰ τὴν ἀρχαιοκαπηλικὴ δραστηριότητα στὴν περιοχὴ βλ. Μαΐλης κ.ἄ. 2002, 259-260. Γιὰ τὴν ἀρχαιοκαπηλία γενικότερα στὴ Ρόδο βλ. Παπαχριστοδούλου 2007, 17-50 καὶ κυρίως 18-19. Ἐπίσης Τριανταφυλλίδης 2009, 41.

17. Von Gaertringen 1892, 308. Παπαχριστοδούλου 1951, 33.

18. Official Journal of the European Union 2006, I. 259, 1-104.

Εικ. 12 Αρχαιολογική
θέση «Βασιλικά».

Εικ. 13. Η περιοχή
τοῦ δικτύου Natura 2000,
Ἀκραμίτης-Ἀρμενιστής-Ἀτάβυρος
(κωδικὸς GR 4210005).

Εικ. 14. Κέντρο
Ἀρχαιολογικῆς
Ἑρευνας
Κυμισάλας
(ΚΑΕΚ) -
πρώην Ἀστυνο-
μικὸς Σταθμὸς
Μονολίθου.

Άκραμίτη, την έκταση γύρω από τον ποταμό Σιανίτη και την παράκτια έκταση από τον κόλπο του Παπαγιώργη έως το ακρωτήριο Ἀρμενιστής και νότια έως τον κόλπο της Ἀπολακκιάς, καλύπτει μία έκταση πάνω από 170 χιλιάδες στρέμματα. Έχει χαρακτηριστεί ως Διατηρητέο Μνημείο της Φύσης, αφενός λόγω του ιδιαίτερου γεωμορφολογικού και ιστορικού ενδιαφέροντος, που παρουσιάζει και αφετέρου διότι μέσα σ' αυτήν την έκταση απαντούν πολλοί τύποι οικοτόπων, που έχουν ιδιαίτερη σημασία, όπως είναι τα υποθαλάσσια λιβάδια, οι άμμουδιες με άμμοθίνες και φωκοσπηλιές, τα πευκοδάση και τα αυτοφυή δάση κυπαρισσιού.

Οί προοπτικές του χώρου

Μετά από πέντε χρόνια έρευνας έχουν γίνει πολύ σημαντικά βήματα για την ανάδειξη του χώρου, τα όποια μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

1. Διενεργείται στοχευμένη ανασκαφή σε επιλεγμένα τμήματα της νεκρόπολης και της ακρόπολης της Κυμισάλας, ώστε να καταστεί δυνατή, σε σύντομο σχετικά χρονικό διάστημα, ή δημιουργία επισκέψιμων αρχαιολογικών πυρήνων. Ήδη τα όρατα τμήματα του αρχαίου δρόμου, που ενώνουν την ακρόπολη του Αγίου Φωκά με τη νεκρόπολη της Κυμισάλας, καθαρίστηκαν και ενώθηκαν μεταξύ τους με μονοπάτι, το οποίο κάνει τη διασύνδεση των δύο χώρων ευκολότερη.

2. Οργανώνεται εργαστήριο συντήρησης και κέντρο καταγραφής, ταξινόμησης και μελέτης του αρχαιολογικού υλικού στον παλαιό Αστυνομικό Σταθμό Μονολίθου (εικ. 14), που η τοπική Αυτοδιοίκηση παραχώρησε στο Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών για τις ανάγκες της ανασκαφής. Το γεγονός αυτό δημιουργεί νέες προοπτικές για την εξέλιξη της έρευνας, αλλά και την πρόοδο του τόπου, ενώ μία από τις βασικότερες επιδιώξεις του Πανεπιστημίου Αιγαίου αυτή τη στιγμή είναι και η δημιουργία των προϋποθέσεων για την ασφαλή φύλαξη του αρχαιολογικού υλικού στο κτίριο.

3. Συντάχθηκαν πρωτόκολλα και μνημόνια συνεργασιών μεταξύ του Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών και Φορέων, οι όποιοι μπορούν έμπράκτως και ουσιαστικά να προσφέρουν στην αρχαιολογική έρευνα, αρχικά με την ΚΒ' Έφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, για επιφανειακή έρευνα και ανασκαφή στην περιοχή της Κυμισάλας και στη συνέχεια με το Τμήμα Αγρονόμων Τοπογράφων Μηχανικών του Έθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, για συνεργασία σε θέματα γεωδαισίας, τοπογραφίας, φωτογραμμετρίας, τηλεπισκόπησης, χαρτογραφίας και γεωγραφικών συστημάτων πληροφοριών.

4. Πολύ σημαντική δράση ήταν ή τοπογραφική αποτύπωση και ή ψηφιακή χαρτογράφηση με φωτογραφικό υπόβαθρο της ευρύτερης περιοχής ενδιαφέροντος σε κλίμακα 1:5000, με χρηματοδότηση της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου.

5. Παράχθηκαν, από τη Σχολή Αγρονόμων Τοπογράφων Μηχανικών του ΕΜΠ, ορθοφωτοχάρτης της περιοχής ενδιαφέροντος σε κλίμακα 1:5000 και φωτογραμμετρικές αποτυπώσεις μνημειακών τάφων από την Κεντρική Νεκρόπολη της Κυμισάλας και του δυτικού τμήματος του τείχους της ακρόπολης του Αγ. Φωκά. Ξεκίνησε παράλληλα ή αποτύπωση του πολεοδομικού ιστού του οικισμού των Βασιλικών, ή οποία αναμένεται να ολοκληρωθεί τὸ 2011.

6. Από πλευρᾶς Πανεπιστημίου Αιγαίου βρίσκονται σε εξέλιξη ἐργασίες, πὸν θὰ ὀδηγήσουν στὴν ἀπόκτηση διδακτορικοῦ τίτλου σπουδῶν, οἱ ὁποῖες ἀφοροῦν τόσο στὴ βελτίωση, στὴν ἐπιτάχυνση τῆς καταχώρησης τῶν ἀνασκαφικῶν εὐρημάτων καὶ στὴ μελέτη τοῦ ὕλικου, ὅσο καὶ στὴ συγκρότηση μιᾶς ὁλοκληρωμένης πρότασης γιὰ τὴ δημιουργία, τὴν ἀνάδειξη καὶ τὴ διαχείριση ἀρχαιολογικῶν πάρκων, μὲ εἰδικὴ περίπτωση μελέτης τὴν Κυμισάλα¹⁹. Πρὸς μία παρεμφερῆ κατεῦθυνση κινήθηκαν καὶ κινοῦνται δύο μεταπτυχιακὲς ἐργασίες, πὸν ἐπικεντρώνονται στὴ σημασία τῆς ευρύτερης περιοχῆς τῆς Κυμισάλας γιὰ τὴν ἐκπαίδευση γιὰ τὴν αἰεφόρο ἀνάπτυξη καὶ τὴν περιβαλλοντικὴ ἐκπαίδευση τῶν μαθητῶν, οἱ ὁποῖοι μποροῦν νὰ ἔρθουν σὲ ἐπαφὴ καὶ νὰ ἀποκομίσουν βασικὲς γνώσεις γύρω ἀπὸ τὸ φυσικὸ περιβάλλον καὶ τὶς ἀρχαιότητες, καὶ κυρίως νὰ εὐαισθητοποιηθοῦν σὲ θέματα οἰκολογίας καὶ πολιτισμικῆς κληρονομιάς²⁰.

Τὸ Πανεπιστήμιο Αἰγαίου καὶ ἡ ΚΒ΄ Ἐφορεία Προϊστορικῶν καὶ Κλασικῶν Ἀρχαιοτήτων, ἡ Σχολὴ Αγρονόμων Τοπογράφων Μηχανικῶν καὶ

19. «Ζητήματα Ἀρχαιολογικῆς Θεωρίας καὶ Ψηφιοποίησης Ἀρχαιολογικῶν Δεδομένων. Ἡ Ἀνασκαφὴ τῆς Κυμισάλας Ἀταβύρου». Ὑποψήφιος διδάκτορας κος Κων/νος Καλογερόπουλος, Τμῆμα Πολιτισμικῆς Τεχνολογίας καὶ Ἑπικοινωνίας, Παν/μιο Αἰγαίου Μυτιλήνη. «Ὁργάνωση καὶ Διαχείριση Ἀρχαιολογικῶν Πάρκων στὴ Ρόδο: Ὁ Ἀρχαιολογικὸς Χῶρος τῆς Κυμισάλας στὸ Δῆμο Ἀταβύρου». Ὑποψήφια διδάκτορας κα Βεατρίκη-Καλλιόπη Σέρβου, Τμῆμα Μεσογειακῶν Σπουδῶν, Παν/μιο Αἰγαίου, Ρόδος.

20. Βλ. Βεργωτῇ 2009, Βεργωτῇ 2010. Ἐπίσης, «Γνώσεις καὶ Στάσεις Ἐκπαιδευτικῶν γιὰ Θέματα Βιολογικῆς καὶ Πολιτιστικῆς Ποικιλότητος στὸ Πλαῖσιο τῆς Ἐκπαίδευσης γιὰ τὴν Αἰεφόρο Ἀνάπτυξη: ἡ Περίπτωση τῆς Προστατευόμενης Περιοχῆς τῆς Κυμισάλας Ρόδου». Ὑποψήφιος κ. Δημήτριος Ἀνδρέας Κολοκυθᾶς, Τμῆμα Ἐπιστημῶν τῆς Προσχολικῆς Ἀγωγῆς καὶ τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Σχεδιασμοῦ, Παν/μιο Αἰγαίου.

ή Τοπική Αυτόδιοίκηση συνεργάζονται αρμονικά και στοχευμένα από το 2006 στην ανάδειξη της συγκεκριμένης αρχαιολογικού ενδιαφέροντος περιοχής, τόσο με την τεκμηρίωση, την προστασία και την προβολή των αρχαιοτήτων, όσο και με τη δημιουργία βασικών υποδομών, που θα μπορούσαν να οδηγήσουν στο μέλλον στην ίδρυση ενός αρχαιολογικού-οικόλογικού πάρκου με κέντρο αναφοράς την περιοχή της Κυμισάλας²¹.

Ένα τέτοιου είδους έγχείρημα στο μέλλον προϋποθέτει δύο βασικούς άξονες δουλειάς: αφενός την ανάδειξη των επιμέρους αρχαιολογικών χώρων και τη διασύνδεσή τους με έναν τρόπο, που δεν θα επιβαρύνει ούτε στο ελάχιστο τον οικολογικό πλούτο της περιοχής και αφετέρου την καταγραφή και αξιοποίηση του οικολογικού και περιβαλλοντικού αποθέματος της περιοχής.

Όσο κι αν αυτή η προοπτική φαντάζει μακρινή και δύσκολη, είναι γεγονός ότι η ίδρυση ενός αρχαιολογικού-οικόλογικού πάρκου στην Κυμισάλα θα αναδείξει ιδιαίτερα πολιτισμικά, φυσικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά του τόπου, ενώ θα ανανεώσει το κορεσμένο τουριστικό προϊόν της Ρόδου με την αποκέντρωσή του προς μια περιοχή, η οποία έχει μέχρι σήμερα ελάχιστα όφελι από τον κύριο οικονομικό μοχλό ανάπτυξης του νησιού. Θα προωθηθεί έτσι μία ήπια και άειφορική τουριστική ανάπτυξη στην περιοχή, η οποία θα συμβάλει γενικότερα στην ενίσχυση της περιφερειακής ανάπτυξης και τη μείωση της ανεργίας²².

Ο ρόλος της τοπικής κοινωνίας

Είναι γεγονός ότι μέχρι σήμερα έχει επιτευχθεί σαφής πρόοδος στο έρευνητικό κομμάτι, που αφορά στον αρχαίο Δήμο των Κυμισαλέων, ενώ παράλληλα διαφάνηκαν οι σημαντικές προοπτικές, που δημιουργούνται για την ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας, σε πολλά επίπεδα. Τίποτε, ωστόσο, από τα παραπάνω δεν θα ήταν έφικτό, αν η τοπική αυτόδιοίκηση, και κυρίως η τοπική κοινωνία δεν ήταν διατεθειμένες να συμ-

21. Για τις προϋποθέσεις ίδρυσης αρχαιολογικού-οικόλογικού πάρκου βλ. Στεφανάκης 2010β. Για την προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της Δωδεκανήσου βλ. ένδεικτικά Καραγιώργης και Γιαννικουρή 2006.

22. Για τον οικολογικό-πολιτισμικό τουρισμό βλ. ένδεικτικά, Wallace and Russell 2004. Για τα όφελι και τη σημασία του πολιτισμικού τουρισμού βλ. ένδεικτικά, Παυλογεωργάτος και Κωνσταντόγλου 2005. Για τη σημασία του αρχαιολογικού τουρισμού βλ. ένδεικτικά, Stritch. D. 2006. Στεφανάκης 2006. Για τις προοπτικές ανάπτυξης πολιτιστικού/αρχαιολογικού τουρισμού στην Κυμισάλα βλ. Στεφανάκης 2010β. Στεφανάκης 2008. Βεργωτή 2009. Βεργωτή 2010.

πράξουν μὲ τὸ Πανεπιστήμιο Αἰγαίου καὶ τὴν ΚΒ' Ἐφορεία Προϊστο-
ρικῶν καὶ Κλασικῶν Ἀρχαιοτήτων καὶ νὰ συνδράμουν οὐσιαστικά στὴν
ύλοποίηση αὐτοῦ τοῦ ἐγχειρήματος.

Ὑπάρχουν ὥστόσο τρεῖς παράμετροι, οἱ ὁποῖες πρέπει νὰ ληφθοῦν
ὕποψη γιὰ τὴν περαιτέρω ὁμαλὴ συνέχιση τῆς ἔρευνας καὶ γιὰ τὶς ὁποῖες
ὁ ρόλος τῆς τοπικῆς κοινωνίας θεωρεῖται ἰδιαίτερα κρίσιμος.

Παράμετρος 1η: Ἡ ἀρχαιοκαπηλία, ἡ ὁποία ἀνθοῦσε στὸ χῶρο ἀπὸ
τὸ 18ο αἰ. μέχρι καὶ τὶς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ 20οῦ αἰῶνα καὶ συχνὰ
ἦταν στενὰ συνδεδεμένη -κυρίως κατὰ τὸ 19ο αἰ.- μὲ τὴν «ἀρχαιολογικὴ
ἔρευνα»²³, ἀποτελεῖ τὸ σημαντικότερο πρόβλημα, πὺ ἔχει ἀντιμετωπίσει
ἡ σύγχρονη ἔρευνα, ὡς πρὸς τὴν κατανόηση τοῦ χώρου καὶ τὴν ἀνασύ-
σταση τοῦ πολιτισμοῦ τῆς περιοχῆς.

Οἱ περισσότεροι ἀπὸ 500 ἀνοικτοὺς τάφους, πὺ ἔχουν ἐντοπιστεῖ
μέχρι σήμερα -καὶ ἀπέχουμε ἀκόμη πολὺ ἀπὸ τὸν πραγματικὸ συνολικὸ
ἀριθμὸ συλημένων τάφων- πρέπει νὰ εἶναι ἀποτέλεσμα τόσο τῆς ἀνα-
σκαφικῆς δράσης τοῦ Α. Biliotti στὰ τέλη τοῦ 19οῦ αἰ., καὶ πολὺ λιγότε-
ρο τοῦ Α. Maiuri τὸ 1915, ὅσο καὶ τῆς μεγάλης ἀρχαιοκαπηλικῆς δρα-
στηριότητος τῶν ντόπιων στὰ τέλη τοῦ 19οῦ καὶ στὶς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰ.
Ὡς ἐκ τούτου ἓνας τεράστιος ὄγκος εὐρημάτων τῶν παρελθόντων
χρόνων ἀγνοεῖται, ἐνῶ πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ κοσμοῦν σήμερα τὶς προθήκες
μεγάλων διεθνῶν μουσείων. Γιὰ ἐλάχιστα ἀπὸ αὐτὰ ἔχουμε τὴν τύχη νὰ
γνωρίζουμε τὴν προέλευσή τους, αὐτὸ ὅμως οὐδόλως ἐξυπηρετεῖ τοὺς
σκοποὺς τῆς ἔρευνας, ἀφοῦ τὸ ἀνασκαφικὸ πλαίσιο ἀπὸ τὸ ὁποῖο
προέρχονται τὰ εὐρήματα δὲν μᾶς εἶναι γνωστὸ. Ἰδιαίτερα ἔντονη εἶναι
ἡ παρουσία ἀγγείων τῆς περιοχῆς στὸ Βρετανικὸ Μουσεῖο τοῦ Λονδίνου
καὶ στὸ Ashmolean Museum τῆς Ὁξφόρδης, ἐνῶ ἐμφανίζονται καὶ στὶς
συλλογές τοῦ Βερολίνου, τῆς Καρλσρούης, τῆς Κοπεγχάγης, τοῦ
Μπέρκλεϋ τῶν ΗΠΑ καὶ ἀλλοῦ²⁴. Ἄλλωστε ἡ ἐξαιρετικὴ κατάσταση

23. Smith 1883, 136. Βλ. καὶ Smith 1885, 371 γιὰ παράδειγμα, ὅπου γίνεται ἀναφορὰ
στὶς ἀρχαιότητες καὶ στὰ ἡμερολόγια τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Biliotti στὴ Ρόδο, τὰ ὁποῖα
μεταφέρθηκαν στὸ Βρετανικὸ Μουσεῖο.

24. Βλ. γιὰ παράδειγμα Furtwangler 1887, 138-154, γιὰ ἓναν σημαντικὸ ἀριθμὸ
ἀγγείων, πὺ εἰσῆχθησαν στὸ Βασιλικὸ Μουσεῖο τοῦ Βερολίνου κατὰ τὸ ἔτος 1885, ὡς
ἀποτέλεσμα τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Α. Biliotti στὰ Σιάννα (νεκρόπολη Κυμισάλας). Smi-
th 1884 γιὰ ἀγγεῖα μὲ τὴν ἴδια προέλευση στὸ Βρετανικὸ Μουσεῖο. Ἐπίσης Hope Simp-
son and Lazenby 1973, 147, σημ. 111-112. Γιὰ τὴν ἀρχαιοκαπηλία γενικότερα βλ. πα-
ραπάνω, σημ. 16.

διατήρησης όλων αυτών των αγγείων ενισχύει την υπόθεση, ότι προέρχονται από νεκροταφείο.

Εδώ μπαίνει ή ευθύνη της τοπικής κοινωνίας, ή όποια όφείλει αφενός να κάνει την αυτοκριτική της και να απαντήσει σε έρωτήματα του τύπου, «τί ακριβώς έχω κάνει» ή «τί κάνω για τη διατήρηση, τη διάσωση και την ανάδειξη αυτού του μοναδικού χώρου πολιτισμού», και αφετέρου να προστατέψει εμπράκτως και με ψυχή τα λιγοστά έναπομείναντα -πλήν όμως πολύτιμα για τις ρίζες και την παράδοσή της- αρχαία κατάλοιπα, που έχουν απομείνει στην περιοχή.

Παράμετρος 2η: Η πυρκαγιά ήταν και παραμένει ο ύπ' αριθμόν ένα κίνδυνος της περιοχής. Οι δύο μεγάλες πυρκαγιές το 1987 και το 1992 είχαν καταστρέψει ένα πολύ μεγάλο τμήμα των δασών της κεντρικής και νότιας Ρόδου, αφήνοντας ανέπαφη τη δυτική πλευρά του νησιού, όμως η τελευταία μεγάλη πυρκαγιά, που ξεκίνησε από τον Άγιο Ισίδωρο το 2008, εισήλθε στο βορειοδυτικό τμήμα της περιοχής Natura 2000 και έκαψε το 10,5% της συνολικής έκτασής της²⁵. Η περιοχή βόρεια του Άκραμίτη δεν απειλήθηκε τότε, ωστόσο ή φωτιά στα Βασιλικά, στη δυτική πλαγιά του λόφου της Κυμισάλας το καλοκαίρι του 2009, μόνο από τύχη δεν μετέτρεψε την περιοχή της Κυμισάλας σε σεληνιακό τοπίο.

Η δημοτική αρχή του Αταβύρου και όλοι οι κάτοικοι της περιοχής έχουν κατά καιρούς καταβάλει υπεράνθρωπες προσπάθειες για την πρόληψη ή την καταστολή πυρκαγιών στην ευρύτερη περιοχή και τους αξίζουν πολλά συγχαρητήρια. Είναι επίσης προς τιμήν τους το γεγονός, ότι παρακολουθούν στενά την περιοχή, στελεχώνουν με υπευθυνότητα την Έταιρεία Πρόληψης Φυσικών Καταστροφών και Προστασίας του Περιβάλλοντος (ΕΤΑΙ.ΠΡΟ.ΦΥ.ΚΑ.) και έχουν ιδρύσει Δημοτικό Έθελοντικό Πυροσβεστικό Κλιμάκιο. Αυτό όμως και πάλι δεν είναι αρκετό από μόνο του. Πρέπει ο κάθε πολίτης να αποκτήσει βαθειά συναίσθηση της ευθύνης του απέναντι στη φύση και να σεβαστεί και να προστατέψει το δάσος, το οποίο όχι μόνο στηρίζει την διαβίωση πολλών οικογενειών της περιοχής, αλλά δίνει και μια άλλη, τελείως διαφορετική ποιότητα στον τόπο, στο περιβάλλον και στο κλίμα.

Παράμετρος 3η: Η συνεχώς αυξανόμενη έρευνητική ομάδα του Πανεπιστημίου Αιγαίου, της ΚΒ Έφορείας Προϊστορικών και Κλασικών

25. Πηγή: http://politics.wwf.gr/images/stories/docs/fire_report_rhodes.pdf: «Οικολογικός απολογισμός της πυρκαγιάς του Ιουλίου 2008 στη Ρόδο», WWF Ελλάς, Αθήνα: Σεπτέμβριος 2008 (Προσπελάστηκε 01.08.10).

Ἀρχαιοτήτων καὶ τῆς Σχολῆς Ἀγρονόμων Τοπογράφων Μηχανικῶν τοῦ Ἑθνικοῦ Μετσόβιου Πολυτεχνείου, ἐργάζεται πλέον στὴν περιοχή ἐπὶ 5 συνεχῇ ἔτη. Περισσότεροι ἀπὸ 100 ἀρχαιολόγοι, ἀνθρωπολόγοι, τοπογράφοι, συντηρητές, φοιτητές καὶ τεχνίτες, ἐπαγγελματίες καὶ μὴ, ἔχουν ἐργαστεῖ αὐτὰ τὰ χρόνια ἐθελοντικὰ καὶ γιὰ πολὺ περισσότερο χρόνο ἀπὸ τὸν ἓνα μῆνα, ποὺ διαρκεῖ ἡ ἔρευνα πεδίου, καθὼς ἡ ταξινόμηση, ἡ μελέτη τοῦ ὑλικοῦ καὶ ἡ ἐξαγωγή συμπερασμάτων εἶναι διαδικασίες, ποὺ ἀπασχολοῦν τὴν ἐρευνητικὴ ομάδα γιὰ ὁλόκληρο τὸ ὑπόλοιπο τοῦ ἔτους. Εἶναι γεγονὸς ὅτι ἡ Τοπικὴ Αὐτοδιοίκηση καὶ ἡ τοπικὴ κοινωνία ἔχουν συνειδητοποιήσει τὴν ἀξία αὐτῆς τῆς δουλειᾶς, ἔχουν ἀγκαλιάσει τὴν ἐρευνητικὴ ομάδα καὶ ἔχουν στηρίξει τὴν προσπάθεια μὲ πολλὴ ἀγάπη. Εἶναι ὅμως σημαντικὸ αὐτὴ ἡ στήριξη νὰ συνεχιστεῖ μὲ ἀκόμη μεγαλύτερο ζήλο τὰ ἐπόμενα χρόνια, δεδομένου ὅτι ἀφενὸς οἱ ἀνάγκες τῆς ομάδας, ὅσο ἡ ἔρευνα προχωρᾷ, βαίνουν συνεχῶς αὐξανόμενες καὶ αφετέρου ἡ ἐπιτυχὴς πορεία τῆς ἔρευνας ἀνοίγει σημαντικὲς προοπτικὲς γιὰ τὴν ποιοτικὴ ἀναβάθμιση καὶ τὴν ἀειφορικὴ ἀνάπτυξη τῆς ἡμιορεινῆς περιοχῆς τοῦ Ἀταβύρου στὸ μέλλον.

Εὐχαριστίες

Τὸ Τμῆμα Μεσογειακῶν Σπουδῶν τοῦ Πανεπιστημίου Αἰγαίου καὶ ἡ ΚΒ' Ἑφορεία Προϊστορικῶν καὶ Κλασικῶν Ἀρχαιοτήτων ἐπιθυμοῦν νὰ εὐχαριστήσουν ὅλους, ὅσοι ἔχουν συμβάλει μέχρι σήμερα στὴν ὁμαλὴ διεξαγωγὴ τῆς ἔρευνας.

Τὰ μέλη τῆς ἐπιβλέπουσας Ἐπιστημονικῆς Ἐπιτροπῆς:

Τὸν ἐπίτιμο Ἑφορο Ἀρχαιοτήτων Δωδεκανήσου Ἰωάννη Παπαχριστοδούλου,

Τὸν καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου Κρήτης Νικόλαο Σταμπολίδη,

Τὴν Προϊσταμένη τῆς ΚΒ' ΕΠΚΑ, Δρ. Μελίνα Φιλήμονος,

Τὸν καθηγητὴ τοῦ Adelphi University, USA, Ἀναγνώστη Ἀγγελαράκη,

Τὸν Πολιτικὸ Μηχανικό, Δρ. Κωνσταντῖνο Ζάμπα.

Ὅλα τὰ μέλη τῆς ἀνασκαφικῆς ομάδας -καὶ εἶναι πολλὰ, γιὰ νὰ ἀναφερθοῦν ὀνομαστικά, -πάνω ἀπὸ 100 ἀρχαιολόγους, ἀνθρωπολόγους, τοπογράφους, συντηρητές, φοιτητές καὶ τεχνίτες, ἐργαζόμενους καὶ ἐθελοντές, οἱ ὅποιοι τὰ πέντε αὐτὰ χρόνια δούλεψαν μὲ ιδιαίτερο ζήλο καὶ πολὺ κέφι, συχνὰ κάτω ἀπὸ ἐξαιρετικὰ δύσκολες συνθῆκες, τόσο στὸ χῶρο τῆς ἀνασκαφῆς, ὅσο καὶ στὸν τομέα τῆς συντήρησης, καταγραφῆς καὶ ψηφιοποίησης τῶν εὗρημάτων.

Τις ομάδες της Σχολής Αγρονόμων Τοπογράφων Μηχανικών του Έθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου και του Nicholas Copernicus University, του Toruń της Πολωνίας, υπό την έποπτεία των καθηγητών Ανδρέα Γεωργόπουλου και Mariusz Mielczarek αντίστοιχα.

Το Δήμο Άταβύρου, στα πρόσωπα του πρώην δημάρχου κ. Παναγιώτη Κυριακούλη και του νυν δημάρχου κ. Νικολάου Τσουκαλά, που επί πέντε χρόνια μεριμνά για τη διαμονή και τη διατροφή της ανασκαφικής ομάδας, παρέχει κτιριακές εγκαταστάσεις για τη συγκέντρωση, συντήρηση και καταγραφή των εγρημάτων και ενίοτε ανειδίκευτους τεχνίτες για την ανασκαφή.

Την Ένοριακή Έπιτροπή Αγίου Παντελεήμονα Σιαννών για την παροχή φιλοξενίας και ανειδίκευτων τεχνιτών.

Τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Δωδεκανήσου, στο πρόσωπο του Νομάρχη, κ. Γιάννη Μαχαιρίδη, που χρηματοδότησε το έργο της χαρτογράφησης της περιοχής και της τοπογράφησης των αρχαιοτήτων.

The Institute for Aegean Prehistory (INSTAP).

Άκόμη, το διοικητή της Πυροσβεστικής Έπηρεσίας Ρόδου κ. Σταύρο Παραλούση, το δημοσιογράφο της Έλληνικής Ραδιοφωνίας Τηλεόρασης κ. Άριστεΐδη Μιαούλη, τούς κ. Βασίλη και Μαρία Χαλκίτου της Τηλεόρασης Ίριδα, την κ. Θεώνη Χαλκίτου και το περιοδικό On the Top και τον κ. Σόλωνα Δασκαλάκη.

Το Σωματείο Διπλωματούχων Ξεναγών Δωδεκανήσου, τον Πολιτιστικό Σύλλογο Σιαννών και το 3ο Σύστημα Προσκόπων Παραδείσου, για τους κατά καιρούς καθαρισμούς του αρχαιολογικού χώρου από την πευκοβελόνα.

Το έργο συνέδραμαν επίσης κατά καιρούς: Ο Άγροτικός Συνεταιρισμός Έμπωνας, ή Ένωση Άγροτικών Συνεταιρισμών Δωδεκανήσου, ή ΝΕΟΤΕΧ ΕΠΕ (Ρόδος) και ή Γ. Καπούνταλης & ΣΙΑ ΟΕ (Αθήνα) με ύλικοτεχνική ύποδομή. Η Blue Star Ferries με τη δωρεάν μεταφορά προς και από τη Ρόδο μελών της ανασκαφικής ομάδας. Η ΠΡΟ.ΤΟΥ.Ρ. ΑΕ. (Ρόδος) με την παροχή αυτοκινήτου για τις μετακινήσεις μελών της ομάδας. Οί εκδόσεις Ίαμβλιχος (Αθήνα) με τη διάθεση ήλεκτρονικού έξοπλισμού και λογισμικού. Η Μεσογειακή Αρχαιολογική Έταιρεία (Ρέθυμνο), με τη διαδικτυακή προβολή της ανασκαφής μέσω της ιστοσελίδας της (<http://www.eulimene.eu/kymissala.php>).

Εύχαριστίες απευθύνονται επίσης και πάντα στους ανθρώπους της περιοχής: στο Διευθυντή του Γυμνασίου Έμπωνας και υποψήφιο διδάκτο-

ρα κλασικής αρχαιολογίας τοῦ Τμήματος Μεσογειακῶν Σπουδῶν κ. Γεώργιο Μαυρουδὴ καὶ τὸν ἐφημέριο τῶν Σιαννῶν, πρωτοπρεσβύτερο κ. Γεώργιο Καρατζιά, τὸν ἀγροφύλακα κ. Γεώργιο Βρόντου, τοὺς κ.κ. Θωμᾶ Πλάτση, Φίλιππο Μαστροσάββα καὶ Σάββα Χαλκίτη, τοὺς δημοτικούς δασοφυροσβέστες καὶ φυσικά ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τῆς Μονολίθου, τῶν Σιαννῶν, τοῦ Ἁγίου Ἰσιδώρου καὶ τῆς Ἑμπωνας.

Ἐπίμετρο

*Σὲ ὅλους ἐκείνους, ποὺ μὲ αὐταπάρνηση ἔδωσαν τὴν
ψυχὴ τους στὴν ἄνιση μάχη μὲ τὴν καταστροφικὴ
πυρκαγιὰ τοῦ Ἁγίου Ἰσιδώρου, τὸν Ἰούλιο τοῦ 2008.*

Τὸ κείμενο τοῦ Louis de Launay (1860-1938), ὁ ὁποῖος τὸν Ὀκτώβρη τοῦ 1894, ἀκολούθησε μαγεμένος τὴν -σήμερα ὀλοσχερῶς καμένη- διαδρομὴ ἀπὸ τὰ Ἀπόλλωνα μέχρι τὰ Λάερμα μέσα ἀπὸ τὸ δάσος τοῦ Ἀρταμίτη, νότια τοῦ Ἀταβύρου, εἶναι σὲ ἓνα μεγάλο του μέρος, περιγραφή καὶ τοῦ φυσικοῦ χώρου τῆς Κυμισάλας. Εἶναι ὅμως καὶ κάτι παρὰπάνω, ἓνα μήνυμα διαχρονικὸ γιὰ τὶς νεώτερες γενιές, ποὺ ἐπικεῖται νὰ στερηθοῦν ὅτι πιὸ πολὺτιμο ἔχει νὰ τοὺς χαρίσει ἡ φύση τῆς ροδίτικης ὑπαίθρου:

«Εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς πλέον ὁμορφες μεριές τῆς Ρόδου καὶ τὶς πλέον ἀπρόσμενες. Μετὰ ἀπὸ μιὰ διαδρομὴ στὸ ὄροπέδιο, ἀνάμεσα στὰ κυπαρίσσια σκορπισμένα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, μὲ τὸ ὄρος Ἀτάβυρος ἀπέναντί σου, περπατᾶς ἐκεῖ γιὰ ὥρες, στὸ μέσο μιᾶς βλάστησης πολὺ πρωτότυπης, πολὺ μεγαλοπρεποῦς καὶ γιὰ τὴν ὁποία ψάχνω μάταια σπάνια ἐπιθέτα. Ἡ ἐντύπωση ποὺ σοῦ μένει, εἶναι δύσκολο νὰ τὴν περιγράψεις μὲ λέξεις. Μοιάζει σὰ νὰ διασχίζουμε ἓνα ἀπὸ αὐτὰ τὰ μαγευτικὰ ντεκόρ, ποὺ ἔχουν δημιουργηθεῖ, γιὰ νὰ προκαλοῦν εὐχαρίστηση ἀπὸ τὸ μολύβι τοῦ Custave Dore, γιὰ νὰ σπεύσουν ἐκεῖ οἱ ἥρωες τοῦ Ariosto. Δὲν εἶναι μονάχα ἓνας ἀπλὸς δρυμὸς ἀπὸ πραγματικὰ δέντρα. Εἶναι μιὰ ρομαντικὴ εἰκονογράφηση γιὰ κάποιον παλιὸ μῦθο. Εἶναι ἓνα ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ μαγικά δάση, ὅπου χορεύοντας τὰ ζωτικὰ στὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ, ἢ ὁ καβγατζῆς Puck, ποὺ πειράζει τὴν Ariel. Εἶναι τὸ δάσος τῶν Ἀρδεννῶν, τέτοιο ὅπως τὸ φαντάζεται ὁ Shakespeare, τὸ δάσος μὲ τὰ ἀλλόκοτα μαγικά, ἀπὸ τὸ ὁποῖο φθάνουμε στὸ κάστρο τῆς Ὠραίας Κοιμωμένης. Ἐὰν ἐπιχειρήσουμε νὰ ἀκριβολογήσουμε, νὰ προσδιορίσουμε αὐτὴ τὴν ἀπερίγραπτη καὶ σχεδὸν ἀσυναίσθητη γοητεία, ἀντιλαμβανόμαστε ὅτι ὁ καθαρὸς χαρακτήρας αὐτῶν τῶν δασῶν κρατᾷ πάνω ἀπὸ ὅλα τὴ διαφάνειά του ἀναμιγμένη μὲ

μυστήριο, με τις φεγγαροφωτισμένες όπτασιες, που μισοβλέπουμε από όλες τις μεριές, χωρίς να τις διακρίνουμε πολύ συγκεκριμένα. Κάτω από τα μεγάλα σκιερὰ δέντρα, ή γή, καλυμμένη από κόκκινες πευκοβελόνες, καθαρή και σκέτη σαν μιὰ ἀλέα πάρκου ή γεμάτη από φαρδεῖς πράσινους θάμνους ἀρκετὰ ἀπομακρυσμένους μεταξύ τους, ἐξαφανίζεται ἐλεύθερα στὰ ἄφθαστα βάθη τοῦ ὀρίζοντα, ὁ ὀρίζοντας εἶναι ἀκάλυπτος, δὲ νιώθεις πιά φυλακισμένος, κλεισμένος, πνιγμένος μέσα σὲ μιὰ τάφρο βλάστησης, ἔχεις μπροστά σου ἀρκετὸ χῶρο θέας, γιὰ νὰ ἐκτιμήσεις, ἀνάμεσα στὶς σκιερὲς φυλλωσιές, τὶς ἀρμονικὲς κινήσεις τοῦ ἐδάφους, τὶς κατωφέρειές του καὶ τὰ ἀνάγλυφά του ἐξογκώματα, τοὺς κυματισμούς του, τοὺς φιδοειδεῖς ἐλιγμούς του...

...Γιὰ νὰ παρουσιάσω, πρέπει ἐπίσης νὰ κάνω γνωστὸ ἓνα στοιχεῖο πάνω ἀπ' ὅλα ξεχωριστὸ καὶ τὸ ὁποῖο ἐκφράζει τὸ ροδιακὸ τοπίο, τὸ ἀπέραντο ὁροπέδιο, τὸ ὁποῖο μέσα στὸν ἴσκιο τῶν πεύκων, σαν κουρεμένη πεδιάδα, ἀπλώνεται ἐκεῖ με πυκνὰ δασώματα, γιγαντιαῖα. Μοιάζει με μιὰ ἀξεπέραστη τέχνη, πὺν κόβει τὶς γραμμὲς πολὺ εὐθεία, ἀναγκάζοντας τὰ μονοπάτια σὲ μελετημένους ἐλιγμούς, στολίζοντας τὸ κόκκινο, τὸ γκρίζο ή πρασινωπὸ περιστύλιο τῶν κορμῶν τῶν δέντρων με τοὺς μοναδικοὺς ποικίλους τόνους τῶν φυλλωμάτων τους.

Αὐτοὶ οἱ ὄγκοι, αὐτὰ τὰ γιγαντιαῖα μπουκέτα ἀποτελοῦνται ἀπὸ εἶδη, πὺν γνωρίζουμε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἔχοντας τὴ συνήθεια νὰ τὰ βλέπουμε στοὺς τόπους μας, σαν μπορντούρα στὶς ἀλέες μας πάνω στὸ γρασίδι μας ή στὰ πόδια τῶν μεγάλων βελανιδιῶν τῶν ἀγγλικῶν πάρκων. Ἀλλὰ ἐδῶ, σαν ή φύση νὰ μᾶς παρουσιάζεται μέσω ἑνὸς μεγεθυντικοῦ φακοῦ, φθάνουν μέχρι πέντε ή ἕξι μέτρα ὕψος, με μιὰ διάμετρο διπλάσια καὶ αὐτὲς οἱ ἀναλογίες εἶναι τελείως ἀσύλληπτες, ὥστε τὸ μάτι ἀδυνατεῖ νὰ τὶς ὑπολογίσει. Πρέπει κάποιος νὰ ῥθει νὰ τοποθετηθεῖ πλησίον τους γιὰ νὰ μᾶς δοθεῖ μιὰ ἰδέα ἀκριβῆς.

Ἐπιτέλους, πόσο ἀκόμη θὰ διαρκέσει, τὸ ὑπέροχο δάσος τοῦ Ἀρταμίτη; Σὲ πόσα χρόνια μιὰ ἀκαλλιέργητη καὶ γυμνή γή, μιὰ ἔρημος χωρίς δέντρα, ή ὁποία θὰ φλέγεται ἀπὸ τὸν ἥλιο, θὰ πάρει τὴ θέση αὐτῶν τῶν αἰωνόβιων δέντρων; Καμιὰ φορὰ καταμεσῆς τοῦ δάσους βλέπουμε μιὰ συγκεκριμένη κίνηση, συναντοῦμε ἀνθρώπους φορτωμένους με κλαδιά, προσπερνᾶμε ἄλλους, οἱ ὁποῖοι ἔχουν πάντα στοὺς ὤμους ἓνα μεγάλο σακὶ ἀπὸ δέρμα ἀπ' ὅπου προεξέχουν ἐργαλεῖα. Καὶ σύντομα τὸ δάσος ἀρχίζει νὰ παίρνει μιὰ δυσάρεστη ὄψη, εἶναι ἓνα βίαιο ξέσπασμα τῆς μέρας, ὅπου κορμοὶ ριγμένοι κάτω σκεπάζουν τὸ ἔδαφος ή ἄλλοι ἀκόμη ὄρθιοι, δείχνουν τὴν πληγή, πὺν

αίμορραγεί καὶ ποὺ τοὺς ἔχουν προξενήσει τὰ τσεκούρια. Ἄλλοι κορμοί, κομμένοι σὲ διάφορα ὕψη βιαστικά, εἶναι σὰ ν' ἀνατριχιάζουν. Τὸ ἔδαφος γύρω τριγύρω εἶναι μαῦρο. Οἱ θάμνοι, τὰ μικρότερα κλαδιά, εἶναι καψαλισμένα ἢ καρβουνιασμένα ἀπὸ τὴ φωτιά καὶ ἀνάμεσα στὰ ὄρθια δέντρα, ποὺ ὑψώνονται μέσα σὲ αὐτὸ τὸ εἶδος ξέφωτου πρὸς τὸν οὐρανό, ὑπάρχουν τελείως συμμαζεμένα σὲ ἓνα μέρος πτώματα πολεμιστῶν, ποὺ πέθαναν ὄρθια στὴ θέση τους, ἀνατριχιαστικοὶ μαῦροι σκελετοὶ κλαδιῶν, ἄλλοι ποὺ καψαλίζονται ἀκόμα σὰν τεράστιοι δαυλοί. Ἐχεις μπροστά σου ἢ μᾶλλον ἀναπνέεις σχεδὸν τὸν παχὺ καπνὸ τοῦ τμήματος τοῦ δάσους, ποὺ θυσιάστηκε, αὐτὸ ποὺ ἡ φωτιά κατέστρεψε, καθὼς καὶ τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι κόβουν βίαια σὲ φέτες τοὺς ξεκοιλιασμένους κορμούς, προσπαθώντας μάταια ἴσως νὰ κόψουν τὸ δρόμο στὴ φωτιά μὲ αὐτὸ τὸν ἐλεύθερο χώρο, νὰ περιορίσουν τὴ ζημιὰ, νὰ ἀκινητοποιήσουν σὲ ἓνα μέρος τὴν πυρκαγιά...

Αὐτὰ τὰ δυσάρεστα συμβάντα εἶναι συχνὰ στὴ Ρόδο, ὅπως σὲ ὅλα τὰ μεσογειακὰ μέρη, ὅπου τὰ τόσο ἀπαραίτητα δάση ἐξαφανίζονται λίγο-λίγο, ὅπως καὶ στὴν Ἀλγερία, ὅπου δὲν μποροῦμε νὰ φρενάρουμε τὸ κακό. Προκαλοῦν φοβερὰς καταστροφές. Καὶ ὑπαινισσόμεθα ὅτι δὲν ὀφείλονται πάντα σὲ μιὰ αὐτόματη ἀνάφλεξη, οὔτε ὁμοίως σὲ μιὰ ἀπρονοησία τῶν βοσκῶν, ὅταν ἀνάβουν τὴ φωτιά τους μέσα στὰ ξερὰ κλαδιά. Μοιάζει νὰ 'ναι συχνὰ γιὰ τοὺς χωρικοὺς, ἓνας εὐκόλος τρόπος νὰ προμηθεύσουν τὸ κράτος μὲ ξύλα. Τὸ πεσμένο μέρος εἶναι ἐλεύθερο γι' αὐτοὺς ἢ ἀκόμη ἓνας τρόπος, γιὰ νὰ ἐκχερῶσουν ἓνα μέρος τῆς δημόσιας ἔκτασης, τὴν ὁποία δὲ θὰ τὴν ξαναφυτέψουν πιά καὶ θὰ τοὺς παραχωρηθεῖ σὲ χαμηλὴ τιμή...»²⁶.

Βιβλιογραφία

- ♦ Ἀνδρόνικος, Μ. 1963, «Ἑλληνικὰ ἐπιτάφια μνημεῖα», *Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον* 17 (1961-62), Α' Μελέται, 152-210.
- ♦ Βεργωτῆ, Θ. (2009), *Ἡ Αἰφορική Διαχείριση Νησιωτικῶν Περιοχῶν μὲ Πολιτισμικὸ καὶ Οἰκολογικὸ Ἐνδιαφέρον. Ἡ Περίπτωση τῆς Εὐρύτερης Περιοχῆς τῆς Κυμισάλας στὴ Ρόδο*. Ἀδην. Μεταπτυχιακὴ Ἔργασία, Ρόδος: Τμῆμα Ἐπιστημῶν τῆς Προσχολικῆς Ἀγωγῆς καὶ τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Σχεδιασμοῦ, Παν/μιο Αἰγαίου.
- ♦ Βεργωτῆ, Θ. 2010, «Προοπτικὲς αἰφόρου ἀνάπτυξης καὶ ἐκπαίδευσης γιὰ τὴν αἰφόρο ἀνάπτυξη στὴν εὐρύτερη περιοχὴ τῆς ἀρχαίας Κυ-

26. De Lanuay 1900, 473-476. Μετάφραση Μαΐλης κ.ἄ. 2002, 106-108.

- μισάλας τοῦ Δήμου Ἀταβύρου τῆς Νήσου Ρόδου. Μιά ἐναλλακτική πρόταση», *Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου*, Τοπικὲς Κοινωνίες καὶ Τριτοβάθμια Ἐκπαιδευτικὰ Ἰδρύματα: Συνύπαρξη γιὰ Ἀειφορική Ἀνάπτυξη, Ρόδος: Δήμος Ροδίων-Πανεπιστήμιο Αἰγαίου-Διεθνὲς Κέντρον Συγγραφέων καὶ Μεταφραστῶν Ρόδου (Ἀναδημοσίευση: <http://www.eulimene.eu/Vergoti%20Thomais.pdf>. Προσπελάστηκε 29/06/2010).
- ♦ Ζερβουδάκης, Ἡ. 1969. «Κυμισάλα», *Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον* 24 1968, Χρονικά, 480-482.
 - ♦ Καραγιώργης, Β., Παννικουρῇ Α. (ἐπιμ.) 2006. *Διάσωση καὶ Προβολὴ τῆς Πολιτιστικῆς καὶ Φυσικῆς Κληρονομιάς τῶν Μεγάλων Νησιῶν τῆς Μεσογείου*. Πρακτικά Διεθνoῦς Συμποσίου (1-3 Σεπτεμβρίου 2005). Ἀθήνα: Ἀρχαιολογικὸ Ἰνστιτοῦτο Αἰγαιακῶν Σπουδῶν - Ἰδρυμα Λεβέντη.
 - ♦ Μαῖλης, Α.Σ., Σκανδαλίδης, Κ.Ε., Τσαλαχούρης, Κ.Φ. 2002. *Ἡ Ρόδος τὸν 19ο αἰῶνα*, Ἀθήνα-Ρόδος.
 - ♦ Μπακαλάκης, Γ. 1946. Ἑλληνικὰ Ἀμφίγλυφα, Θεσσαλονίκη.
 - ♦ Μπακαλάκης, Γ. 1974, «Δεύτερες φροντίδες», *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης* ΙΓ, 245-255.
 - ♦ Παπαχριστοδούλου 1951. *Τοπωνυμικὸν τῆς Ρόδου*. Ρόδος.
 - ♦ Παπαχριστοδούλου, Ι.Χ. 1989. *Οἱ Ἀρχαῖοι Ροδιακοὶ Δῆμοι. Ἱστορικὴ Ἀνασκόπηση. Ἡ Ἰαλυσία*. Ἀθήνα: Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία.
 - ♦ Παπαχριστοδούλου Ι. 2007. «Ἀνασκαφὲς καὶ ἄλλες δραστηριότητες τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας Δωδεκανήσου στὸν τομέα τῶν ἀρχαίων μνημείων κατὰ τὴν τελευταία εἰκοσαετία (μὲ ἐπίκεντρο Ρόδο, Ἰαλυσὸ καὶ Κῶ)», *Ἀρχαιολογικὲς Ἑρευνες καὶ Εὐρήματα στὰ Δωδεκάνησα*. Ρόδος, Ἰαλυσός, Κῶς, Νίσυρος καὶ Γυαλί. Weiheim/Obb. [Σύλλογος γιὰ τὴ Μελέτη καὶ τὴ Διάδοση τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, 41-87].
 - ♦ Παυλογεωργᾶτος Γ., Κωνστάντογλου Μ. 2005. «Πολιτισμικὸς Τουρισμός: Ἡ περίπτωση τῆς Ἑλλάδας», στὸ Βερνίκος Ν., κ.ἄ. (ἐπιμ.), *Οἱ Πολιτιστικὲς Βιομηχανίες*, Ἀθήνα: Κριτική, 59-84.
 - ♦ Στεφανάκης, Μ.Ι. 2010α, *Ἡ ἀρχαία Κυμισάλα στὸ Δῆμο Ἀταβύρου: Παρελθόν, παρὸν καὶ μέλλον*, Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου, Τοπικὲς Κοινωνίες καὶ Τριτοβάθμια Ἐκπαιδευτικὰ Ἰδρύματα: Συνύπαρξη γιὰ Ἀειφορική Ἀνάπτυξη, Δήμος Ροδίων-Πανεπιστήμιο Αἰγαίου-

- Διεθνές Κέντρον Συγγραφέων και Μεταφραστῶν Ρόδου: Ρόδος (Άναδημοσίευση: <http://www.eulimene.eu/read/Ancient-Kymissala.pdf>. Προσπελάστηκε 29/07/2010).
- ♦ **Στεφανάκης, Μ.Ι.** 2010β. «Πρόταση ἵδρυσης ἀρχαιολογικοῦ-οἰκολογικοῦ πάρκου στὴ Ρόδο (ἀρχαία Κυμισάλα): Μία πρόκληση γιὰ τὴν τοπικὴ ἀνάπτυξη», στὸ Μπεριάτος, Η. καὶ Παπαγεωργίου, Μ. (ἐπιμ.), *Χωροταξία-Πολεοδομία-Περιβάλλον στὸν 21ο Αἰῶνα: Ἑλλάδα - Μεσόγειος*. Βόλος: Πανεπιστημιακὲς Ἐκδόσεις Θεσσαλίας, 685-702. (Άναδημοσίευση: http://www.eulimene.eu/read/Stefanakis_2010b.pdf. Προσπελάστηκε 29/07/2010).
 - ♦ **Στεφανάκης, Μ.Ι.** 2006. «Σκέψεις γιὰ ἓναν ἀρχαιολογικὸ-ἐκπαιδευτικὸ τουρισμὸ», Πολιτιστικὸς Τουρισμὸς στὴν 3η Χιλιετία: Ρόδος-Άπασχόληση-Πολιτική. Ρόδος: Τμῆμα Μεσογειακῶν Σπουδῶν, 25-32. (Άναδημοσίευση: <http://www.archive.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=239>. Προσπελάστηκε 14/07/2010).
 - ♦ **Στεφανάκης, Μ.Ι.** 2008. «Ἡ Κυμισάλα καὶ οἱ προοπτικὲς ἀνάπτυξης ἀρχαιολογικοῦ τουρισμοῦ στὸ Δῆμο Ἀταβύρου», στὸ 1ο Τοπικὸ Συνέδριο Ρόδου γιὰ τὴν Ἀνάπτυξη καὶ Προώθηση Δραστηριοτήτων Εἰδικῶν καὶ Ἐναλλακτικῶν Μορφῶν Τουρισμοῦ, 13 Δεκεμβρίου 2008, Ξενοδοχεῖο ΕΛΑΦΟΣ, Προφῆτης Ἡλίας, Δῆμος Καμείρου (Ηλεκτρονικὰ πρακτικά: <http://www.ecomuseum.gr/UI/customPages/pages.php?pageid=160>. Άναδημοσίευση: <http://www.eulimene.eu/read/kymissala.pdf>. Προσπελάστηκε 14/07/2010).
 - ♦ **Τριανταφυλλίδης, Π.** 2009. «Άρχαιολογικὰ εὐρήματα ἀπὸ τὶς Φάνες Ρόδου στὰ Μουσεῖα τοῦ Λούβρου καὶ τοῦ Βρετανικοῦ», Φάνες Ἐπιγραφές καὶ Ἀρχαιολογικὰ Εὐρήματα, Weilheim/Obb: Σύλλογος γιὰ τὴ Μελέτη καὶ τὴ Διάδοση τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, 41-87.
 - ♦ **Φιλήμονος, Μ. καὶ Μαρκέτου, Τ.** 2006. «Άρχαιολογικὸ καὶ οἰκολογικὸ τοπίο τῆς Ρόδου. Παρὸν καὶ παρελθόν», στὸ Καραγιώργης καὶ Γιαννικουρῇ 2006, 135-148.
 - ♦ **De Launay, L.M.**, «L'île de Rhodes IV», *Tour du Monde* 40, 6 Octobre 1900, 470-478.
 - ♦ **Furtwängler, A.** 1886, «Erwerbungen de Königlichen Museen zu Berlin 1885», *Jahrbruch des kaiserlich deutschen archäologischen Institutes I*, 133-160.

- ♦ **Guerin 1854: Παπαϊωάννου, Μ.Δ. 1989.** *Ρόδος καὶ Νεώτερα Κείμενα I.* Ile de Rhodes, par V. Guerin, Paris 1880, Ἀθήνα-Γιάννινα: Δωδώνη.
- ♦ **Hope Simpson, R., J.F. Lazenby 1973.** «Notes from the Dodecanese III», *Annual of the British Scholl at Athens* 68, 127-151.
- ♦ **Inglieri, R.U. 1936.** *Carta Archeologica dell'Isola di Rodi*, Firenze.
- ♦ **Maiuri, A. 1916.** «Ricerche archeologiche nell'isola di Rodi», *Annuario della Scuola Archeologica di Atene e delle Missioni Italiane in Oriente* 2, 285-298.
- ♦ **Maiuri, A. 1928.** «Scavi ed esplorazioni nell'isola di Rodi. Esplorazione della regione dell'Acramiti», *Clara Rhodos I*, 83-84.
- ♦ **Mee, C. 1982.** *Rhodes in the Bronze Age. An Archaeological Survey.* Warminster.
- ♦ **Official Journal of the European Union 2006, I.** 259, 1-104.
- ♦ **Pernier, I. 1914,** «Ricognizioni archeologiche nelle Sporadi», *Bolletino d'Arte* 8, 236-242.
- ♦ **Smith, C. 1883,** «Inscriptions from Rhodes», *Journal of Hellenic Studies* 4, 136-141.
- ♦ **Smith, C. 1884,** «Four archaic vases from Rhodes», *Journal of Hellenic Studies* 5, 220-240.
- ♦ **Smith, C. 1885,** «Vases from Rhodes with incised inscriptions», *Journal of Hellenic Studies* 6, 371-377.
- ♦ **Sourvinou-Inwood, C. 1996.** *Reading Greek Death to the End of the Classical Period.* Oxford.
- ♦ **Stritch, D. 2006,** «Archaeological Tourism: A Signpost to National Identity. Raising Aphrodite in Cyprus», στὸ Russell, I. (ἐπιμ.), *Images, Representations and Heritage. Moving beyond Modern Approaches to Archaeology.* New York: Springer, 43-60.
- ♦ **von Gaertringen, H. 1892.** «Moderne une antike Ortsnamen auf Rhodes», *Mittlungen des deutschen archäologischen Institutes.* Athenische Abteilung 17, 307-318.
- ♦ **Wallace G., Russel A., 2004.** «Eco-cultural tourism as a means for the sustainable development of culturally marginal and environmentally sensitive regions», *Tourist Studies* 4.3, 235-254.

A decorative border made of repeating floral and leaf motifs, forming a rectangular frame around the central text.

ΜΕΡΟΣ Γ΄

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ
ΓΕΓΟΝΟΤΑ-ΧΡΟΝΙΚΑ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΙΣ

τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Σεβαστείας κ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
κατὰ τὴν εἰς Ἀρχιερέα χειροτονίαν τοῦ Θεοφιλ.
Ἐψηφισμένου Μητροπολίτου Λέρου, Καλύμνου καὶ
Ἀστυπαλαίας κ. ΠΑΪΣΙΟΥ
(Π. Πατριαρχικὸς Ναός, 21η Μαΐου 2005)

Θεοφιλέστατε Ἐψηφισμένε Μητροπολίτα Λέρου, Καλύμνου καὶ Ἀστυπαλαίας καὶ ἀγαπητὲ ἐν Χριστῷ ἀδελφὲ Παῖσιε.

Μετὰ 38ετῇ σεμνὴν καὶ εὐορκὸν διακονίαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καλεῖσαι σήμερον νὰ λάβῃς ἐκ τοῦ Πανιέρου τούτου χώρου τὴν δωρεὰν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὴν χάριν τῆς Ἀρχιερωσύνης καὶ νὰ βιώσῃς τὴν μεγάλην πνευματικὴν χαρὰν, τὴν ὁποίαν σοῦ ἐπιδαψιλεύει ἡ Πρωτόθρονος Μητέρα Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀναδείξασά σε, σεπτῇ εἰσηγήσει τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Προκαθημένου αὐτῆς καὶ Οἰκουμενικοῦ μας Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου, καὶ τιμίᾳ ψήφῳ τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου, Μητροπολίτην Λέρου, Καλύμνου καὶ Ἀστυπαλαίας.

Ἐπιθυμῶ νὰ ὑπομνήσω καὶ νὰ ἐπισημάνω ἐν χαρᾷ τὸ γεγονός, ὅτι, ὅπως καὶ πέρυσι, κατὰ τὴν Κυριακὴν τῶν Μυροφόρων, ἔτσι καὶ ἐφέτος, ἐφωδιασμένος ἔσωθεν ἀπὸ χρηστότητα καὶ ἀγαθωσύνην, ἀρετὰς ἰδιαιτέρως προσιδιαζούσας εἰς Ὁρθόδοξον ἱερέα, ἀσφαλῶς ἐπιθυμοῦντα νὰ βιώσῃ ὀρθῶς τὴν χάριν καὶ τὴν χαρὰν τῆς Ἀναστάσεως Χριστοῦ, εὕρισκεσαι καὶ πάλιν κατὰ τὴν διανυομένην Πασχαλινὴν περίοδον εἰς τὰς Αὐλὰς τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας.

Πέρυσι προσῆλθες, προκειμένου νὰ τιμήσῃς κατὰ τὴν χειροτονίαν του τὸν νέον Μητροπολίτην Ρόδου ἀδελφὸν Κύριλλον. Εἶδομεν δὲ οἱ πάντες ἐν συνεχείᾳ ὅτι καὶ μετ' αὐτὴν τὸν ἐτίμησες ὄχι μόνον τύποις, ἀλλὰ καὶ οὐσίᾳ, κατὰ τὴν καθημερινὴν σας, δηλαδὴ, πνευματικὴν καὶ διοικητικὴν κοινωνίαν καὶ συνδιακονίαν τοῦ εὐλογημένου Ροδιακοῦ λαοῦ. Ἐν τῷ προσώπῳ του δὲ ἐτίμησες τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν ἑαυτὸν σου, ἐπιδείξας ὑποδειγματικὴν ἐκκλησιαστικὴν συνείδησιν καὶ ὑπομονήν.

Βεβαίως οἱ ἀρετὲς αὐτὲς εἶναι οἱ αὐτονόητες τῆς καθ' ἡμέραν μαρτυρίας ἐνὸς κληρικοῦ.

Ἡ πειρασμικὴ ὁμως ἐποχὴ μας, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐνίοτε «τὰ θειότατα τελεσιουργοῦνται» ὑπὸ ἀνοικείων ταῖς ἀρεταῖς, τὶς καθιστᾷ –τὶς εὐαγγελικὲς αὐτὲς ἀρετές– περισσότερον ἀξιοπρόβλητες καὶ τοὺς πνευματικούς φορεῖς των ὄντως ἀξιοτίμους, ὅπως συμβαίνει μὲ τὴν ἀγάπην σου κατὰ τὴν μοναδικὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς ζωῆς σου.

Ἀδελφὲ Παῖσιε!

Γνωρίζομεθα ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς δεκαετίας τοῦ '70, χρόνια τῆς συμμαθητείας μας εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἀπὸ τότε σὲ διέκρινε τὸ ταπεινὸν φρόνημα καὶ ἡ ἄδολος ἀγάπη διὰ τοὺς πάντας. Διὰ τοῦτο καὶ πάντες ἡμεῖς σήμερα εἰλικρινῶς χαιρόμεθα καὶ ὀλοθύμως συμμετέχομεν εἰς τὴν πνευματικὴν χαρὰν σου, μὲ τὴν ὁποίαν ἐπανῆλθες ἐφέτος εἰς τὴν Βασιλεύουσαν, διὰ νὰ λάβῃς ἐσὺ πλέον τὴν χάριν τῆς Ἀρχιερωσύνης Χριστοῦ καὶ τὴν εὐλογίαν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Πατριάρχου της.

Δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι, πάντοτε μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, τὰ χαρίσματα τῆς ψυχῆς σου καὶ ἡ μακρὰ ἐκκλησιαστικὴ σου πείρα θὰ σὲ καθιερώσουν εἰς τὴν συνείδησιν τῆς Δωδεκανησιακῆς καὶ πάλιν νέας ποίμνης σου.

Ἔσο δὲ βέβαιος ὅτι εἰς τὴν νέαν σου ὑψηλοτέραν καὶ ἐπισημοτέραν, περισσότερον ὁμως θυσιαστικὴν καὶ ἐπίπονον ποιμαντορικὴν εὐθύνην καὶ διακονίαν, θὰ σὲ συνοδεύουν πάντοτε αἱ πρὸς Κύριον δεήσεις τοῦ Παναγιωτάτου Πατριάρχου μας, τῆς σεβασμίας Ἱεραρχίας τοῦ Θρόνου καὶ τοῦ φιλτάτου Ροδιακοῦ λαοῦ καὶ τῶν Ἀρχόντων του. Ἐχω δὲ τὴν προσωπικὴν πεποίθησιν, ὅτι θὰ σὲ συνοδεύουν, Παῖσιε, καὶ οἱ μυστικὲς προσευχὲς τεσσάρων σεβασμίων Ἱεραρχῶν μας.

Τῶν τε μακαρία τῇ λήξει γενομένων ἀοιδίμων Σπυρίδωνος Συνοδινοῦ, τοῦ καὶ σεπτοῦ Γέροντός σου, καὶ Ἰσιδώρου Ἀηδονοπούλου, τοῦ Φαναριώτου, καὶ τῶν Σεβασμιωτάτων Ἀποστόλου Διμέλη καὶ Νεκταρίου Χατζημιχάλη, τῶν πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως τὰς Μητροπόλεις τοῦ μαρτυρικοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου Ρόδου καὶ Λέρου, Καλύμνου καὶ Ἀστυπαλαίας κατὰ τὴν διαρρευσάσαν πεντηκονταετίαν διακονησάντων καὶ τιμησάντων.

Ἀδελφὲ Παῖσιε!

Καὶ νῦν πρόσσελθε, ἵνα λάβῃς μετ' ἀπείρου φόβου Θεοῦ τὴν Χάριν τὴν θείαν. Αὕτῃ εἴη πάντοτε μετὰ σοῦ. Ἀμήν.

Ἀρχιμανδρίτης ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΠΙΤΣΗΣ
Πρωτοσύγκελλος Ἱ. Μ. Κώου καὶ Νισύρου

ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΗΡΙΑ ΠΡΟΤΟΜΗΣ
ΑΕΙΜΝΗΣΤΟΥ ΙΕΡΑΡΧΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΚΩΟΥ
ΚΥΡΟΥ ΝΑΘΑΝΑΗΛ
(13-8-2009)

Τριάντα χρόνια συμπληρώθηκαν ἀπὸ τὴν εἰς Κύριον ἐκδημίαν τοῦ ἀειμνήστου Μητροπολίτου Κώου κυροῦ Ναθαναήλ καὶ ἡ τοπικὴ κοινωνία τῆς Κῶ, Ἐκκλησία καὶ Πολιτεία, Κλῆρος καὶ Λαός, φόρον τιμῆς ἀποτείνοντες εἰς τὸν ἐκλιπόντα Ἱεράρχην, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς δωδεκαετοῦς διακονίας του ὡς Ποιμενάρχης τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κώου (1967-1979), ἀφῆκεν ἀνεξίτηλον τὴν μνήμην του εἰς τὰς καρδίας τῶν Κώων, ἀλλὰ καὶ ὅσων ἐγνώρισαν τὴν ἱερὰν μορφήν, τὸ ἔργον, τὴν προσωπικότητα καὶ τὴν ἀγίαν Του ζωὴν.

13 Αὐγούστου 1979. Ἡ Κῶς εἶναι βυθισμένη εἰς πάνδημον πένθος, διότι ὁ Σεπτὸς Ποιμενάρχης τῆς Ναθαναήλ, δὲν εὐρίσκεται πλέον ἐν ζωῇ. Προσβληθεὶς ἀπὸ τὴν ἐπάρατον νόσον, μετὰ σύντομον σχετικῶς διάστημα ἀσθενείας, ἐγκατέλειψε τὰ ἐγκόσμια, ἀφήνοντας πίσω του τεράστιον κοινωφελὲς ἔργον καὶ δυσαναπλήρωτον κενὸν εἰς τὰς ψυχὰς τοῦ ποιμνίου του, διότι «ἐποίμανεν αὐτοὺς ἐν τῇ ἀκακίᾳ τῆς καρδίας αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ συνέσει τῶν χειρῶν αὐτοῦ ὠδήγησεν αὐτούς» (Ψαλμ. 77,72).

13 Αὐγούστου 2009. Τριάντα χρόνια μετὰ τὴν εἰς Κύριον ἐκδημίαν Του, ὁ μακαριστὸς Ἱεράρχης ἐξακολουθεῖ νὰ ζῇ ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἀγαπητοὺς Του Κώους, οἱ ὁποῖοι, ὡς ἐλάχιστον φόρον τιμῆς καὶ ἀγάπης, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν 30 ἐτῶν ἀπὸ τὴν κοίμησίν Του, ἔστησαν τὴν προτομὴν Του εἰς τὸν αὔλειον χώρον τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως. Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Κώου καὶ Νισύρου κ.κ. Ναθαναήλ, ἀφ' ὅτου ἀνέλαβε τὴν διαποίμανσιν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κώου καὶ Νισύρου, συνέβαλεν οὐσιαστικῶς εἰς τὴν ἀποπεράτωσιν καὶ ἀποπληρωμὴν τῆς κατασκευῆς τῆς προτομῆς καὶ

τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ ἰδίου ἐκλήθησαν διὰ τὴν τελετὴν τῶν ἀποκαλυπτηρίων ἅπαντες οἱ Μητροπολίται τῆς Δωδεκανήσου, ὡς καὶ ὁ Πατριαρχικὸς Ἐξαρχος Πάτμου. Παρόντες ἦσαν οἱ Σεβασμιώτατοι Μητροπολίται Καρπάθου καὶ Κάσου κ.κ. Ἀμβρόσιος, πνευματικὸν ἀνάστημα τοῦ ἐκλιπόντος, καὶ Ἑλβετίας κ.κ. Ἱερεμίας, καθὼς καὶ ὁ Καθηγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἰβήρων κ. Ναθαναήλ, ἐπίσης πνευματικὸν ἀνάστημα τοῦ ἀειμνήστου. Κατὰ τὸ ἐν τῷ Ἱερῷ Μητροπολιτικῷ Ναῷ τοῦ Ἁγίου Νικολάου Ἀρχιερατικὸν Συλλεΐτουργον, προεξάρχοντος τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Καρπάθου καὶ Κάσου κ.κ. Ἀμβροσίου, ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Κῶου καὶ Νισύρου κ.κ. Ναθαναήλ ἀνέγνωσε τὸ μήνυμα τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ ἡμῶν Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου μὲ χαρακτηριστικὰς ἀναφορὰς εἰς τὸ πνευματικὸν ἀνάστημα τοῦ ἀειμνήστου Ἱεράρχου καὶ εἰς τὸ σπουδαῖον ἔργον Του.

Τὴν τελετὴν τῶν ἀποκαλυπτηρίων, ἡ ὁποία ἔγινε ἔμπροσθεν τοῦ Ἱεροῦ Μητροπολιτικοῦ Παρεκκλησίου τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ἄνοιξε ἐκ μέρους τῆς Ἐπιτροπῆς Πρωτοβουλίας ὁ κ. Ἰωάννης Ἰωαννίδης, ἐκδότης τῆς ἐφημερίδος «ΒΗΜΑ ΤΗΣ ΚΩ», ἀναφερθεὶς εἰς τὸ χρέος τῶν Κῶων καὶ εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ μάθουν οἱ ἐπόμενες γενεὲς ὅλα ὅσα συνθέτουν τὸ πέρασμα τοῦ μεγάλου Ἱεράρχου ἀπὸ τὸ Νησὶ τῆς Κῶ. Ἀκολούθησε ἡ ἀνάγνωσις ἀπὸ τὸν Πρόεδρο τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου κ. Μιχαὴλ Χατζηνικολάου τῆς ἀποφάσεως διὰ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ ἔργου, καθὼς καὶ σύντομος χαιρετισμὸς τοῦ Δημάρχου Κῶ κ. Γεωργίου Κυρίτση. Ἐν συνεχείᾳ ἔγιναν τὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς Προτομῆς ἐν μέσῳ πλήθους λαοῦ βαθύτατα καὶ ἐμφανέστατα συγκινημένου ἀπὸ τὴν θέα τῆς μορφῆς τοῦ Ἱεράρχου, ποὺ τόσο πολὺ ἀγάπησε. Κατόπιν ἐτελέσθη Τρισάγιον ὑπὸ τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Καρπάθου καὶ Κάσου κ.κ. Ἀμβροσίου καὶ ἀκολούθησε ὁμιλία τοῦ ἰδίου διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργον τοῦ ἐκλιπόντος, τὴν ὁποίαν ἐπεσφράγισε διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῆς ἐπιστολῆς, τὴν ὁποῖαν ὁ ἀείμνηστος ἀπηύθυνε πρὸς τὸν λαὸν τῆς Κῶ ἅμα τῇ ἐπανόδῳ του ἀπὸ τὸ Ἱπποκράτειον Νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν, ὡς καὶ τῆς πνευματικῆς του διαθήκης γραμμένης ὑπὸ τοῦ ἰδίου τὴν 24ην Ἀπριλίου 1979, ἡμέραν τῆς ἀναχωρήσεώς Του εἰς Ἀθήνας διὰ ἱατρικὰς ἐξετάσεις.

Μετὰ τὸ πέρας τῆς τελετῆς ἅπαντες οἱ παρευρισκόμενοι ἔλαβον ὡς ἐνθύμιον καὶ εὐλογίαν μικρὰν εἰκόνα τοῦ ἀλήστου μηνύματος Ἱεράρχου μὲ τὴν ιδιόγραφον πνευματικὴν Του διαθήκην.

Λόγος τοῦ Σεβασμιωτάτου
Μητροπολίτου Καρπάθου καὶ Κάσου
κ.κ. ΑΜΒΡΟΣΙΟΥ
κατὰ τὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς προτομῆς
τοῦ ἀειμνήστου Μητροπολίτου
Κώου κυροῦ ΝΑΘΑΝΑΗΛ

Ἰστάμεθα σήμερον ἐδῶ κατὰ τὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς προτομῆς Σου ἐν βαθυτάτῃ συγκινήσει καὶ εἰς τὰ χεῖλη μας ἀνεβαίνουν τὰ λόγια τοῦ ποιητοῦ Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου καὶ λέγομεν καὶ ἡμεῖς δακρύνοντες:

«Πῶς μᾶς θωρεῖς ἀκίνητος..., ποῦ τρέχει ὁ λογισμός σου,
τὰ φτερωτά σου τὰ ὄνειρα ... Γιατί στὸ μετωπὸ σου
νὰ μὴ φυτρώνουν, γέροντα, τόσαις χρυσαῖς ἀχτίδες,
ὅσαις μᾶς δίδ' ἡ ὄψη σου παρηγοριαῖς κ' ἐλπίδες...
γιατί στὰ οὐράνια χεῖλη σου νὰ μὴ γλυκοχαράζει,
πατέρα ἓνα χαμόγελο; ...»

Πράγματι, ἀγαπητοὶ μου Κῶοι, εἶναι ἰδιαίτερα ἡ στιγμή καὶ ἰδιαίτερα ἡ συγκίνησις ὅλων, καθὼς ἀτενίζομεν τὴν μορφήν, καὶ ἀναλογιζόμεθα τὸ ἔργον, τὴν προσωπικότητα, τὴν ἀγίαν βιοτὴν καὶ πορείαν τοῦ ἐγκωμιαζομένου ἀοιδίμου Μητροπολίτου Κώου κυροῦ Ναθαναήλ.

Ὁ κατὰ κόσμον Χρυσόστομος Δικαῖος ἐγεννήθη τὸ 1919 εἰς Ἀγρίδια τῆς νήσου Ἱμβρου. Μετὰ τὰ ἐγκύκλια μαθήματα, φλεγόμενος ἀπὸ ἔνθεον ζῆλον διὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν μοναχισμόν, ἀνεχώρησε νύκτα μὲ μικρὸν πλεούμενον καὶ ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Σαμοθράκην καὶ ἐκεῖθεν ἔφθασεν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, πλησίον τοῦ συντοπίτου του Μοναχοῦ Φιλίππου Λαυριώτου, διὰ νὰ περιληφθῇ εἰς τὴν συνοδείαν τοῦ Γέροντος Ἀμβροσίου Λαυριώτου, γνωστοῦ του ἀπὸ τὴν πολυετῆ παρουσίαν του εἰς τὰ ἐν Ἱμβρῳ μετόχια τῆς Μεγίστης Λαύρας.

Εἰς τὴν Μεγίστην Λαύραν ἐκάρη Μοναχός, λαβὼν παρὰ τοῦ Γέροντός του τὸ ὄνομα Ναθαναήλ. Ἐνεγράφη εἰς τὴν Ἀθωνιάδα Σχολὴν καὶ ἀργότερα ἐχειροτονήθη Διάκονος.

Εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου καὶ εἰς τὴν δυσχεῖμερον περίοδον τῆς τριπλῆς κατοχῆς τῆς πατρίδος μας, ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ ὡς ἐθελοντὴς εἰς τὴν Μέσην Ἀνατολήν.

Τὸ ἐγχείρημα μεγάλο, ἀλλὰ καὶ ὁ πόθος καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα

μεγαλύτερος. Μὲ μικρὸν πλεούμενον μετέβη ἀπὸ τὴν Σκύρον εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὅπου συνελήφθη ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ἐνεκλείσθη εἰς τὰς φυλακάς, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐδραπέτευσε καὶ μετὰ ὀδύσειαν, πότε ὁδοιπορῶν καὶ πότε ἐποχούμενος, ἔφθασεν εἰς τὴν Γάζαν τῆς Παλαιστίνης.

Ἐκεῖ ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος ἀπὸ τὸν Μητροπολίτην Ἐνόπλων Δυνάμεων Παντελεήμονα Φωστίνην καὶ ἀπεστάλη ὡς λοχαγὸς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Μονάδα τοῦ Ἑλ Ἀλαμεῖν, πλησίον τῶν στρατηγῶν Παπαδοπούλου καὶ Τσακαλώτου, ἐνταχθεὶς εἰς τὴν Τρίτην Ὀρεινὴν Ταξιαρχίαν τοῦ Ρίμινι. Πολλὰ ἔλεγε διὰ τὸ ἔπος τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν φρικτὸν καὶ ἀβυσσαλέον πόλεμον τοῦ Ἑλ Ἀλαμεῖν καὶ τοῦ Ρίμινι.

Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐνεγράφη εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ συγχρόνως διωρίσθη ἐφημέριος καὶ προϊστάμενος τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Ἀγίου Νικολάου Φιλοπάππου, τὸν ὁποῖον καὶ ἀνήγειρεν ἐκ βάθρων, καταστήσας αὐτὸν ἓνα ἐκ τῶν ὡραιότερων Ναῶν τῶν Ἀθηνῶν.

Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀπεστάλη ἀπὸ τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Ἀθηνῶν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ μεγάλου σεισμοῦ καταστραφεῖσαν Κεφαλλονίαν, ὅπου μὲ πίστιν καὶ αὐταπάρνησιν προσέφερεν τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τοὺς σεισμοπλήκτους καὶ τालαιπωρημένους κατοίκους της.

Μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν του ἐκ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ ἀειμνήστου Βέλλα εἰς τὴν Λυὼν τῆς Γαλλίας διὰ περαιτέρω σπουδὰς εἰς τὴν ἐρμηνευτικὴν Θεολογίαν.

Τὸ ἔτος 1952 μὲ τὴν ἐπαναλειτουργίαν τῆς Ἀθωνιάδος Σχολῆς ὁ Πατριάρχης Ἀθηναγόρας, ἐκτιμῶν τὴν προσωπικότητα καὶ τὴν ἀφοσίωσίν του εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, τὸν διώρισε Σχολάρχην τῆς Ἀθωνιάδος.

Μέγα τὸ ἔργον, δύσκολα ἕως ἀνυπέρβλητα τὰ προβλήματα τῆς ἀρτισυστάτου Σχολῆς, καὶ ὅμως μὲ τὸν ζῆλον, εἰς μικρὸν χρονικὸν διάστημα, κατώρθωσε νὰ ἀναδείξῃ τὴν Σχολὴν φυτῶριον ἔνθεον, διὰ τὴν πρόοδον καὶ τὴν προκοπὴν μοναχῶν καὶ λαϊκῶν μὲ ἓνα καὶ μοναδικὸν ὄνειρον, τὴν ἐπάνδρωσιν τῶν Ἱερῶν Μονῶν διὰ νέων, καταρτισμένων μοναχῶν.

Τὸ ἔργον ἐγένετο συντόμως γνωστὸν καὶ ὁ τότε Πατριάρχης Ἀθηναγόρας ἐντὸς τριετίας τὸν ἐξέλεξεν Ἐπίσκοπον Μιλητουπόλεως, εἰς ἡλικίαν 35 ἐτῶν, τῆς χειροτονίας του τελεσθείσης ἐν Ἀγίῳ Ὁρει, εἰς τὸν μεγαλοπρεπῆ Ναὸν τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου Σεραγίου, ὑπὸ τῶν Μητροπολιτῶν

Δέρκων Ἰακώβου, Ἰμβρου καὶ Τενέδου Μελίτωνος καὶ Μαρωνείας καὶ Θάσου Τιμοθέου.

Ἀπὸ τῆς εἰς Ἐπίσκοπον χειροτονίας του καὶ μετέπειτα, ἡ παρουσία του εἶναι ἐμφανὴς εἰς ὅλας τὰς ἐκφάνσεις τοῦ Ἁγίου Ὅρους, μὲ κορύφωμα τὴν χιλιετηρίδα τοῦ Ἁγίου Ὅρους, εἰς τὴν ὁποίαν κατέχει τὴν θέσιν τοῦ Ἀντιπροέδρου τῆς Ἐπιτροπῆς ἑορτασμοῦ.

Ἡ χιλιετηρίς τοῦ Ἁγίου Ὅρους καὶ τῆς πρώτης Μονῆς τῆς Μεγίστης Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ἱστορικὰ γεγονότα τῆς Ἐκκλησίας μας. Ἐκεῖ συνυῆλθον Βασιλεῖς, Ἀρχοντες καὶ ὅλες οἱ κορυφαῖες τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, μὲ ἐπικεφαλῇ τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Ἀθηναγόραν, ὡς κυριάρχην ἐπίσκοπον τοῦ Ἁγίου Ὅρους.

Τὴν στιγμὴν αὐτὴν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκτεθοῦν ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἔνδοξα καὶ θαυμαστά, τὰ ὁποῖα ἔλαβον χώραν εἰς τὸ μοναδικὸν ἐν τῷ κόσμῳ συγκροτημένον Μοναχικὸν Πανορθόδοξον σύστημα.

Ἡ προσφορὰ τοῦ ἐγκωμιαζομένου ἐπέσπασε τὴν δικαίαν ἀναγνώρισιν καὶ διὰ τοῦτο ἐτιμήθη, ὑπὸ μὲν τῆς Πολιτείας μὲ τὸν Χρυσοῦν Σταυρὸν τοῦ Φοίνικος, ὑπὸ δὲ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας μὲ τὴν προαγωγὴν του εἰς Τитуλάριον Μητροπολίτην Μιλητουπόλεως.

Δώδεκα συναπτὰ ἔτη διηκόνησεν ὡς Ἐπίσκοπος τοῦ Θρόνου εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος καὶ ἐστάθη εἰς τὴν ἔπαλξιν αὐτὴν ὡς λύχνος αἰείφωτος τῆς Ἐκκλησίας, ἀποσπᾶσας τὴν ἀγάπην καὶ τὸν σεβασμὸν ὁλοκλήρου τοῦ Ἀγιορειτικοῦ κόσμου.

Ἐπέστη ὁμως ὁ καιρὸς, ὅταν ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου νὰ τεθῇ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ποιμαινούσης Ἐκκλησίας, καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1967 ἐξελέγη ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Μητροπολίτης τῆς Ἀγιωτάτης Μητροπόλεως Κώου, εἰς διαδοχὴν τοῦ Μητροπολίτου Αὐτῆς Ἑμμανουὴλ Καρπαθίου.

Ἀναχωρῶν ἐξ Ἁγίου Ὅρους ἄφησε ἄξιον διάδοχον εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς Ἀθωνιάδος Σχολῆς τὸν Ἀρχιμ. Χρυσόστομον Λαυριώτην καὶ νῦν Ἐπίσκοπον Ροδοστόλου.

Ἀπὸ τοὺς μαθητάς του, κατὰ τὴν περίοδον τῆς Σχολαρχίας του, περίπου δώδεκα ἐγένοντο Ἀρχιερεῖς καὶ ἄλλοι καθηγηταὶ Ἱερεῖς, ἀκόμη καὶ ἐκδότης Χριστιανικῶν ἐντύπων.

Καὶ τώρα, σεβαστέ μοι Γέροντα, ἐπέστη ὁ καιρὸς τῆς ἀφίξεώς Σου εἰς τὴν εὐλογημένην ἀπὸ τὸν Θεὸν Ἱερὰν Μητρόπολιν Κῶ.

22α Ἰουνίου καὶ ἀπὸ τὸ πλοῖον «Αἰκατερίνη» ἀποβιβάζεται ὁ Σεπτὸς

ποιμενάρχης εἰς τὴν πρὸ τοῦ Δημαρχείου προβλήτα ὑπὸ τὰς ἰαχὰς Ἄξιος - Ἄξιος τοῦ λαοῦ τῆς Κῳ, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἐξάρχου Μητροπολίτου Σταυρουπόλεως Μαξίμου. Εἰς τὴν προσφώνησιν τοῦ Δημάρχου ἀπαντᾷ μὲ τὴν ἔκφρασιν τῆς εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον μὲ τὴν ὀλιγόλογον φράσιν «...ἦρθα διὰ νὰ εἰρηνεύσω καὶ νὰ γαληνεύσω τὰς ψυχὰς Σας, ἦρθα νὰ ὑπηρετήσω καὶ ὄχι νὰ ὑπηρετηθῶ...».

Αἱ λαμπραὶ τελεταὶ κάποτε τελειώνουν καὶ τότε εὐρέθη πρὸ τῶν προβλημάτων καὶ τοῦ ἰσχυοῦ Μητροπολιτικοῦ ταμείου τῶν 692 δραχμῶν.

Ὁ πανδαμάτωρ χρόνος τρέχει καὶ ἀρχίζει τὸ ἔργον τῆς ἀνορθώσεως, πρῶτον τοῦ Πνευματικοῦ Τομέως καὶ ὕστερον τοῦ Φιλανθρωπικοῦ. Τὰ ἔργα, ποὺ συντελοῦνται, προκαλοῦν τὸν θαυμασμόν, διότι τὸ ἐν διαδέχεται τὸ ἄλλο. Δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ Μητρόπολις εἶχε μετατραπῇ εἰς ἐργοτάξιον μὲ ἀνεγέρσεις Ἱερῶν Ναῶν τῆς Κεφάλου, τοῦ Ζηπαρίου καὶ τοῦ Πλατανίου, μὲ ἀνεγέρσεις παρεκκλησιῶν, μὲ ἐξωραΐσεις καὶ ἀγιογραφήσεις τῶν Ναῶν, μὲ τὴν ἀνέγερσιν τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἀγίου Νεκταρίου, μὲ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ Γηροκομείου καὶ μιᾶς πολυκατοικίας διὰ τὴν κάλυψιν τῆς λειτουργίας τοῦ Γηροκομείου.

Ἡ Πνευματικὴ Ἑστία, μετὰ βιβλιοθήκης καὶ ἀναγνωστηρίου, ὁ «Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου» μὲ τὴν συγκέντρωσιν ἱερῶν κειμηλίων καὶ εἰκόνων, ἀλλὰ καὶ χῶρος εἰς τὴν πνευματικὴν ἐστίαν διὰ τὴν συλλογὴν λαογραφικοῦ ὕλικου.

Συμπαραστάτης τοῦ ὅλου ἔργου ὁ εὐλογημένος καὶ περιούσιος Λαὸς τῆς Κῳ, ὁ ὁποῖος τὸν ἠγάπησε καὶ τὸν ἐλάτρευσε ἀπὸ τὴν ἱστορικὴν ἡμέραν τῆς 28ης Ὀκτωβρίου τοῦ 1967, ὅταν ἠρνήθη νὰ τελέσῃ τὴν ἐπίσημον δοξολογίαν εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν Ναὸν τοῦ Ἀγίου Νικολάου, ἐὰν δὲν ἐλευθερώνοντο οἱ 18 κρατούμενοι διὰ δῆθεν ἀνατρεπτικὴν τοῦ καθεστώτος τῆς 21ης Ἀπριλίου δρᾶσιν. Καὶ ὅταν ἄρχισαν ἐλεύθεροι νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὸν Ναόν, οἱ στίχοι τῆς δοξολογίας «*Δόξα σοι τῷ δείξαντι τὸ φῶς καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη...*» ἐδόνησαν τὰς ψυχὰς καὶ ὅλον τὸν Κωακὸν λαόν, ὁ ὁποῖος εἶχε καταλάβει τὸν αὐλεῖον χῶρον καὶ τοὺς πέριξ δρόμους.

Ὑπῆρξεν ὁ καλὸς ποιμὴν, ὁ θυσιάζων τὴν ἀρχιερατικὴν του σταδιοδρομίαν διὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀξιοπρέπειαν τοῦ ποιμνίου του.

Ἀλλὰ καί, ὅταν τὰ Ἑλληνοτουρκικὰ Θέματα ὠξύνθησαν μὲ τὴν ἀπόβασιν τῶν Τούρκων, τὴν κατάληψιν μέρους τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας καὶ τὴν ἐπακολουθήσασαν ἐπιστράτευσιν, ἠγγήθη τῆς προσπαθείας μὲ

χρήματα τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, ἀλλὰ καὶ ἐράνου μεταξὺ τοῦ Κωακοῦ Λαοῦ, διὰ τὴν κατασκευὴν παρακτίων πολυβολίων, διὰ τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν ἀσφάλειαν τῆς νήσου μέχρι τῆς ἀφίξεως Ἑλληνικῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων.

Καὶ ὁ πανδαμάτωρ χρόνος διαδέχεται τὸ ἕνα ἔτος μετὰ τὸ ἄλλο μὲ τὴν ἔντονον δραστηριότητα τῆς φωτεινῆς προσωπικότητος τοῦ ἐγκωμιαζομένου σήμερον ἀειμνήστου Μητροπολίτου Ναθαναήλ.

Δώδεκα συναπτὰ ἔτη ἐκκλησιαστικῆς ποιμαντικῆς διακονίας καὶ μερίμνης διὰ τὴν πνευματικὴν ἀναζωογόνησιν τοῦ εὐλογημένου Λαοῦ τῆς Θεοσώστου αὐτῆς ἐπαρχίας. Ἐπιλείπει με ὁ χρόνος διηγούμενον, ἄλλωστε ἡ μαρτυρία ὅλων μας εἶναι γνωστή, καθὼς εἶναι γνωστὰ εἰς ὅλους τὰ ἔργα καὶ αἱ ἡμέραι τοῦ ἐκλιπόντος Μεγάλου Ἱεράρχου.

Ἵπῃρξεν ἱεροπρεπῆς, εὐλαβῆς, φιλακόλουθος, σεμνὸς καὶ ταπεινὸς πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου καὶ ἔνδακρυς, ὅταν ἐμνημόνευε ὑπὲρ ὑγείας καὶ σωτηρίας τοῦ ὑπὸ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ ἐμπιστευθέντος αὐτῷ ποιμνίου. Ὅντως ἦρχοντο εἰς τὰ χεῖλη μου τὰ λόγια τῆς Σοφίας Σειράχ (στ.11,7) ὅταν τὸν βλέπαμε Γίγαντα εἰς τὴν Ὠραίαν Πύλιν *«ἐν ἀναβάσει θυσιαστηρίου σου ἁγίου ἐδόξασε περιβολὴν Ἀγιάσματος... ὡς ἥλιος ἐκλάμπων ἐπὶ Ναὸν Ὑψίστου»*, μελίρρυτος εἰς τὴν φωνὴν ὡς ἄριστος γνώστης τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς.

Καὶ τώρα, ἀγαπητοὶ μου Κῶοι, ἔρχομαι εἰς τὴν ἡμέραν ἐκείνην τῆς 24ης Ἀπριλίου, ἡμέραν ἀναχωρήσεως ἐκ τῆς Κῶ, κατόπιν συστάσεως τῶν ἱατρῶν, διὰ τὰς Ἀθήνας, προκειμένου νὰ ὑποβληθῇ εἰς περαιτέρω ἱατρικὰς ἐξετάσεις καὶ ἡ ἀπόφασις δέν ἀργεῖ νὰ ἔλθῃ ἀπὸ τοὺς καθηγητὰς τοῦ Ἱπποκρατείου Νοσοκομείου Ἀθηνῶν, Οἰκονόμου καὶ Ρωμανοῦ, καθολικὸς καρκίνος καὶ ἡ ἀνακοίνωσις αὐτὴ πέφτει ὡς κεραυνὸς ἐν αἰθρίᾳ εἰς ὅλους.

Δύο ἀλλεπάλληλες ἐγχειρήσεις σὲ διάστημα ὀλίγων ἡμερῶν μὲ μίαν καὶ μοναδικὴν ἐλπίδα, νὰ παραταθῇ ὅσον τὸ δυνατόν τὸ τέλος, νὰ κρατηθῇ εἰς τὴν ζωὴν, διὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν προσφορὰν του εἰς τὴν Μητρόπολιν.

Αἱ ἡμέραι τῆς ὀδύνης ἀτελείωτες εἰς τὸ Ἱπποκράτειον Νοσοκομεῖον, μέχρι τῆς ἀποφάσεως τοῦ ἱατρικοῦ συμβουλίου διὰ τὴν δυνατὴν μεταφορὰν του εἰς τὴν Κῶ.

24 Ἰουνίου 1979, μὲ τὴν βραδυνὴν πτῆσιν τῆς Ὀλυμπιακῆς ἀφικνεῖται εἰς τὸ κατὰ μέστον ἀπὸ κόσμον ἀεροδρόμιον τῆς Κῶ, μὲ ἕνα ξέφρενο πλῆθος, ποὺ προσπαθεῖ νὰ τὸν πλησιάσῃ, νὰ τὸν ἀγγίξῃ, νὰ τὸν ἀσπασθῇ,

νὰ τοῦ δώσῃ δύναμιν καὶ κουράγιο, νὰ ἐκφράσῃ τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἀγάπην του· καὶ ἡ συνέχεια τελειώνει εἰς τὸν αὐλεῖον χώρον τῆς Μητροπόλεως ἀπὸ χιλιάδας κόσμου καὶ ἐκεῖνος, μὲ ὅσῃν δύναμιν τοῦ ἔδιδε ὁ Θεὸς τὰς στιγμὰς ἐκείνας, ἀπὸ τοῦ ἐξώστου, εὐλογεῖ τὸν λαόν, τὸ ἀγαπημένον του ποίμνιο, καὶ λέγει: *«ἡ λέξις ἐγγνωμοσύνη εἶναι πολὺ μικρά, διὰ νὰ ἐκφράσῃ τὰ συναισθήματά μου εἰς ἀνταπόδοσιν αὐτῆς τῆς ἀγάπης»*· καὶ τότε μυριόστομος ἀκούεται ἡ φωνὴ τοῦ Λαοῦ νὰ ψάλλει: *«Ναθαναὴλ τοῦ Σεβασμιωτάτου καὶ Θεοπροβλήτου Μητροπολίτου τῆς Ἀγιωτάτης Μητροπόλεως Κῶου πολλὰ τὰ ἔτη»*. Ὅλοι δακρύζουν καὶ ἄλλοι κλαῖνε μὲ λυγμούς. Αὐτὴν τὴν στιγμὴν ἔρχονται καὶ πάλιν εἰς τὸν νοῦν μου οἱ λόγοι τοῦ ποιητοῦ: *«Τώρα σὲ βλέπει γίγαντα, πατέρα, τὸ ποίμνιόν Σου»*.

Δύσκολαι αἱ ἡμέραι εἰς τὴν κλίνην τοῦ πόνου, ἀλλὰ μὲ ἀδάμαστον καρτερίαν εἰς τὴν πίστιν του, ὅτι θὰ λειτουργήσῃ τὴν ἡμέρα τῆς Παναγίας εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν Ναὸ καὶ ἀκούεται ἡ φωνὴ του ἐνώπιον τῶν παρισταμένων Ἱερέων νὰ λέγῃ: *«Ἀμβρόσιε, φέρε τὰ ἄμφια ποὺ θὰ φορέσω κατὰ τὴν Λειτουργίαν»*. Δυστυχῶς αὐτὰ τὰ ἄμφια τὰ ἐφόρεσε, φεῦ ὅμως, ἄπνους καὶ κατακείμενος νεκρὸς κατὰ τὴν τελεσθεῖσαν λειτουργίαν εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν Ναόν.

Ὅλας αὐτὰς τὰς ἡμέρας, ὅλος ὁ λαὸς τῆς Κῶ διῆλθεν, διὰ νὰ τὸν ἀσπασθῇ καὶ νὰ λάβῃ τὴν πατρικὴν εὐχὴν του.

Ὁ Δῆμος τῆς Κῶ, εἰς πανηγυρικὴν συνεδρίασιν εἰς τὸν Ναὸν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, προέβη εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ τὸν ἀνακηρύξῃ ἐπίτιμον Δημότην Κῶ καὶ νὰ τοῦ ἀπονείμῃ τὸ χρυσοῦν μετάλλιον τῆς Νήσου. Ὁ Δήμαρχος προσφωνῶν τοῦ εἶπε ὅτι τὸν ἀνεγνώρισαν ἐπίτιμον δημότην, διὰ νὰ ἀναπληρώσουν εἰς τὴν ψυχὴν του τὴν χαμένην πατρίδα του, τὴν Ἴμβρον. Καὶ ὁ ἀείμνηστος Μητροπολίτης καταφανῶς συγκινημένος, ἀφοῦ διὰ μίαν εἰσέτι φορὰν ἐξέφρασε τὴν ἐγγνωμοσύνην του, διηρωτήθη διὰ τὰς πολλὰς ἐκδηλώσεις, ἀλλὰ καὶ τὰ συμβάντα κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτὰς πρὸς τὸ ταπεινὸν του πρόσωπον.

Κατὰ τὴν πάνδημον αὐτὴν ἐκδήλωσιν ἔγινε καὶ ἡ τελευταία δημόσια ἐμφάνισις του πρὸς τὸν εὐλογημένον λαὸν τῆς Κῶ.

Ὀλίγαι ὑπολείπονται αἱ ἡμέραι κατὰ τὰς ὁποίας καθημερινῶς λαμβάνει τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ αἱ Παρακλήσεις εἰς τοὺς Ναοὺς καθημερινῶς ἐντείνονται καὶ αἱ ἀγρυπνίαι εἰς τὰς Ἱεράς Μονὰς τοῦ Ἁγίου Ὅρους πληθύνονται ὑπὲρ τῆς ὑγείας του, ὅπως καὶ ἡ πίστις του, ὅτι τὴν ἡμέραν τῆς Παναγίας θὰ εἶναι λειτουργὸς εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν Ναόν.

13η Αύγουστου 1979, αποφράς ημέρα· περί την 10ην βραδινήν φεύγει ἀπὸ τὴν ζωὴν, διὰ νὰ πορευθῇ εἰς τὰ αἰωνίους μονάς, μὲ τὴν πεποίθησιν, ὅτι τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγωνίσται, τὴν πίστιν τετήρηκεν ἐν ἀναμονῇ τοῦ οὐρανίου στεφάνου καὶ μὲ τὴν ἀκράδαντον πίστιν του, ὅτι παραδίδει τὸ πνεῦμα του εἰς τὸν Θεὸν ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου.

Πάνδημος ἡ ἐκδημία του, λαοθάλασσα κατὰ τὸ τριήμερον προσκύνημά του, ἀμέτρητα τὰ ψηφίσματα, μεσίσται αἱ σημαῖαι, καθολικὸν τὸ πένθος, κλειστὰ ἐπὶ τριήμερον τὰ δημόσια καταστήματα καὶ τὰ πάσης φύσεως κέντρα διασκεδάσεως. Κατανυκτικὴ ἡ Νεκρώσιμος Ἀκολουθία μὲ τὴν παρουσίαν ἑπτὰ Ἀρχιερέων τῆς Δωδεκανήσου καὶ ἄλλων ἐκ τῆς Ἑλλάδος καὶ Κρήτης, μὲ τὴν παρουσίαν τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἐπιτρόπου Μητροπολίτου Σταυρουπόλεως Μαξίμου, συγκινητικοὶ οἱ ἐκφωνηθέντες λόγοι· καὶ συγκινητικώτερα ἡ πορεία του διὰ τῶν ὁδῶν τῆς Νήσου μὲ κατεύθυνσιν τὴν Ἱερὰν Μονὴν Ἀγίου Νεκταρίου, τὸν μόνιμον τόπον τῆς διαμονῆς του, ὅπως ὁ ἴδιος ἐζήτησεν.

16 Αύγουστου 3 μ. μ. Τὸ χῶμα τῆς Κῶ δέχθηκε εἰς τὰ σπλάγχνα του τὸ σῶμα του, εἰς ἡλικίαν μόλις 59 ἐτῶν.

Ἐπιθυμῶ νὰ κατακλείσω τὴν μικρὰν μου αὐτὴν ὁμιλίαν, μικρὰν βεβαίως διὰ τὴν μεγάλην του Προσωπικότητα μὲ δύο ἰδικὰ του κείμενα. Τὸ πρῶτον ἀπευθύνεται πρὸς τὸν λαὸν τῆς Κῶ ἅμα τῇ ἐπανόδῳ του ἀπὸ τὸ Ἱπποκράτειον Νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν, τὸν Ἰούνιον τοῦ 1979:

«Πρὸς τὸν εὐλογημένον καὶ περιούσιον Λαὸν τῆς Θεοστηρίκτου καὶ Θεοσώστου Ἱερᾶς Μητροπόλεως.

Λαὲ τῆς Κῶ, ἐπιστρέψας μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ εὐλογημένον νησί μας, πρώτη μου σκέψη ἦταν νὰ ἐπικοινωνήσω μαζί σου, γιὰ νὰ σοῦ ἐκφράσω τίς πιὸ θερμὲς καὶ ὀλοκάρδιες εὐχαριστίες μου γιὰ τὴ θερμὴ καὶ ἄδολη συμπαράστασή σου στὶς δύσκολες ὥρες ποὺ πέρασα.

Εἶμαι βέβαιος ὅτι μετὰ τὸν Θεὸν καὶ τὴν ἐπιστήμην ἡ ἀγάπη ἡ δική σου ἦταν ἐκείνη ποὺ μοῦ ἔδωσε θάρρος καὶ δύναμη, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσω τὸν ψυχικὸ καὶ σωματικὸ κλονισμό ποὺ πέρασα. Τὴν ὥρα αὕτη ποὺ βρίσκομαι καὶ πάλι κοντά σου σὲ διαβεβαίω ὅτι: ὅ,τι ἔκαμες γιὰ μένα δὲν θὰ τὸ ξεχάσω ποτέ. Θὰ τὸ διατηρήσω σὰν τὴν πιὸ ὁμορφὴ ἀνάμνηση τῆς ζωῆς μου. Ἡ εἰκόνα ποὺ ἀντίκρισα βγαίνοντας ἀπὸ τὸ ἀεροπλάνο, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἔφθασα στὴ Μητρόπολη, χαράχθηκε τόσο βαθειὰ μέσα στὴν ψυχὴ μου, ὥστε θὰ μείνῃ γιὰ πάντα.

Σὲ εὐχαριστῶ καὶ σὲ εὐλογῶ ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς μου.

Ὁ Κῶου Ναθαναήλ».

Καὶ τὸ δεύτερον, τὸ ὁποῖον πηγάζει ἀπὸ τὰ οὐράνια χεῖλη του, ὅπου γλυκοχαράζει τὸ πατρικὸν χαμόγελον, εἶναι ἡ πνευματικὴ του διαθήκη πρὸς τὸ ποίμνιόν του, γραμμένη τὴν 24ην Ἀπριλίου ἡμέραν τῆς ἀναχωρήσεώς του διὰ τὰς Ἀθήνας:

«὘ν ὀνόματι τῆς Ἀγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος, σήμερον 24 Ἀπριλίου τοῦ σωτηρίου ἔτους 1979 ὁ ὑποφαινόμενος Μητροπολίτης Κῶου Ναθαναὴλ σῶας καὶ ἀκμαίας ἔχων τὰς πνευματικὰς καὶ σωματικὰς μου δυνάμεις καὶ ἀναλογιζόμενος τὸ ἄδηλον τοῦ θανάτου ἐπὶ τῇ ἀναχωρήσει μου εἰς Ἀθήνας δι' ἱατρικὰς ἐξετάσεις, ἀπεφάσισα νὰ ἀπευθυνθῶ εἰς τοὺς ἀγαπητοὺς μου Κῶους, διὰ νὰ ἀπευθύνω ἴσως τὸν ὕστατον χαιρετισμόν.

Εἰς ὅλον τὸ πνευματικόν μου ποίμνιον, τὸ ὁποῖον ἠγάπησα καὶ ὑπῆρέτησα μὲ ὅλας μου τὰς δυνάμεις, παρέχω τὰς εὐχὰς καὶ εὐλογίας μου. Ζητῶ συγχώρησιν ἀπὸ ὅλους ὅσους τυχὸν ἀκουσίως καὶ ἐν ἀγνοίᾳ μου ἐλύπησα καὶ παρέχω συγχώρησιν εἰς ὅλους.

Τοὺς ἀγαπητοὺς μου ἱερεῖς, τοὺς ὁποίους ἠγάπησα ὡς ἀδελφούς, παρκαλῶ νὰ μὲ ἐνθυμοῦνται εἰς τὰς προσευχὰς των.

Εἰς τὰς ἀδελφὰς τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἀγίου Νεκταρίου, παρακαλῶ νὰ συνεχίσουν τὸ πνευματικόν των ἔργον, μὲ τὴν βεβαιότητα ὅτι ὁ μισθὸς των θὰ εἶναι πολὺς.

Τέλος εἰς τοὺς νέους καὶ τὰ παιδιά τῆς Κῶ, τὰ ὁποῖα ἠγάπησα ὡς πραγματικὸς Πατέρας των, ζητῶ νὰ μὴν ξεχάσουν ποτὲ ὅτι εἶναι ὀρθόδοξοι Χριστιανοὶ καὶ Ἕλληνες.

Μὲ ὅλην μου τὴν ἀγάπην
Ο ΚΩΟΥ ΝΑΘΑΝΑΗΛ»

«Τριάντα χρόνοι πέρασαν σὰν νάτανε μιὰ μέρα...

Πὰ σᾶς ποὺ εἴσθε ἀθάνατοι φεύγουν γλυκειαίς,

πατέρα, πετοῦν οἱ ὥραις ἀμέτρητες στοῦ τάφου τὸ λιμάνι.

Πὰ μᾶς: . . καὶ μόνη μιὰ στιγμὴ ἀρκεῖ νὰ μᾶς πικράνη.

Τριάντα χρόνοι πέρασαν καὶ ἀκόμη ὁ πόνος ὁ βουβὸς

βαθειά μας βόσκει τὴν καρδιά... μὲ τὰ χλωρὰ τὰ φύλλα

ἀνθοβολεῖ κι ὁ τάφος σου καὶ στὰ μνημόσυνά σου...»

Ὑπῆρξε πάντα εἰς ὅλα τὰ μεγάλα γεγονότα τῆς Ἐκκλησίας μας εἰς τὴν ἀκριτικὴν αὐτὴν ἐσχατιὰν τῆς Ἑλληνικῆς γῆς. Ἀπὸ τῶν κατ' ἰδίαν συσκέψεων, τῇ εὐλογίᾳ πάντοτε τοῦ Πανσέπτου Θρόνου τῶν Ἱεραρχῶν τῆς

Δωδεκανήσου, διὰ τὴν ἐπίλυσιν τῶν διαφορῶν θεμάτων τῆς περιοχῆς, ἦτο πάντοτε ὁ μεμετρημένος Ἱεράρχης, ὁ ἔχων πεπαρησιασμένην τὴν γνώμην, εὐθαρσῶς, πρὸ οὐδενὸς ὀρρωδῶν, διὰ τὸ συμφέρον τῆς τοπικῆς μας Ἐκκλησίας. Ὅλα αὐτὰ ἀπόρροια μακροχρονίου διακονίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, θεοφιλοῦς προσφορᾶς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀφοσιώσεως εἰς τὸν Θεόσωστον θεσμόν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Πανσέπτου Θρόνου.

«Καὶ τώρα τὸ μάρμαρο τῆς προτομῆς σου μένει βουβὸ ...
καὶ θὰ μένει ἀκόμα ποιὸς ξέρει ὡς πότε ἄμίλητο τὸ νεκρικό σου στόμα...
Κοιμᾶται καὶ ὄνειρεύεται... καὶ τότε θὰ ξυπνήσει,
γιὰ νὰ βροντήσῃ τὸ φλογερὸν κήρυγμα πρὸς τὸν ἀγαπημένο σου
λαὸ τῆς Κῶ νὰ εἰρηνεύσουν μὲ τὸν Θεὸν καὶ τὸν συνάνθρωπόν του».

Τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἐπιθυμῶ νὰ ἐκφράσω τὰς θερμὰς μου εὐχαριστίας πρὸς τὸν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην καὶ ποιμενάρχην Κῶου καὶ Νισύρου καὶ λιὰν μοι ἀγαπητὸν ἐν Χριστῷ ἀδελφὸν κ. Ναθαναὴλ διὰ τὴν πρόσκλησίν του, ὅπως παραστῶ εἰς τὰ ἀποκαλυπτῆρια τοῦ ἀειμνήστου Μητροπολίτου Κῶου Ναθαναήλ, καθὼς καὶ διὰ τὰς συμβουλὰς πρὸς τοποθέτησιν τῆς προτομῆς του εἰς τὸν αὐλεῖον χώρον πρὸ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ.

Εὐχαριστῶ πάντας τοὺς ἀγαπητοὺς μου Κῶους, τὰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας τῆς νήσου, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τοὺς κ. Βουλευτάς, τὸν κ. Ἐπαρχον, τὸν κ. Δήμαρχον, τὰς διοικητικὰς καὶ στρατιωτικὰς ἀρχὰς καὶ ὅλους τοὺς προϊσταμένους τῶν ὑπηρεσιῶν.

Τοὺς ἀγαπητοὺς Ἱερεῖς τῆς νήσου, οἱ ὅποιοι διηκόνησαν μετ' ἐκείνου τὴν τοπικὴν Ἐκκλησίαν, τὰς Μοναχὰς τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίου Νεκταρίου, αἱ ὁποῖαι κρατοῦν ὅλα αὐτὰ τὰ ἔτη ἀκοίμητον τὴν κανδήλαν ἐπὶ τοῦ τάφου του.

Ὅλως ἰδιαίτερος ὅμως θέλω νὰ εὐχαριστήσω τὸν ἀγαπητόν μου κ. Ἰωάννην Ἰωαννίδην, Ἐκδότην-Διευθυντὴν τῆς ἐφημερίδος «Τὸ βῆμα τῆς Κῶ», διὰ τὴν συμπαράστασιν εἰς ὅλην τὴν ἀρχιερατικὴν διακονίαν τοῦ ἀειμνήστου Ναθαναήλ.

Ἐπίσης τὸν εὐχαριστῶ διὰ τὴν πρωτοβουλίαν νὰ στηθῇ ἡ προτομή του καὶ διὰ τὸν μέσῳ τῆς ἐφημερίδος διενεργηθέντα ἔρανον.

Ἀγαπητέ μου Γιάννη, πιστεύω ὅτι ἀπὸ ἐκεῖ ψηλά, ὅπου βρίσκεται ἡ ψυχὴ του, εὐλογεῖ τὴν ἀγάπην σου καὶ τὴν προσφορὰν σου.

Ἀρχιμ. ΕΙΡΗΝΑΙΟΣ ΒΕΡΥΚΑΚΗΣ
Ἡγούμενος Ἱ. Μονῆς Γουβερνέτου

ΧΡΟΝΙΚΟ ΕΚΔΗΜΙΑΣ
ἐξοδίου ἀκολουθίας
καὶ ταφῆς Σεβασμιωτάτου

Μητροπολίτου Γάνου καὶ Χώρας κυροῦ
ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ 31/12/2009 – 4/1/2010

Τὸ βράδν τῆς Πέμπτης, 31ης Δεκεμβρίου 2009, καὶ περὶ ὥρα 8η βραδινή, ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ στὴν Ἀθήνα ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Γάνου καὶ Χώρας κυρὸς Νεκτάριος, ὅπου βρισκόταν διὰ τὰς Ἑορτὰς τῶν Χριστουγέννων.

Λόγῳ τοῦ αἰφνιδίου τοῦ θανάτου του, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀργίας τοῦ Νέου Ἑτους, ἡ ἐτοιμασία τοῦ λειψάνου του ἔλαβε χώρα τὸ μεσημέρι τοῦ Σαββάτου 2 Ἰανουαρίου, ὅποτε καὶ ὁλοκληρώθηκαν ὅλες οἱ ἀπαιτούμενες διαδικασίες. Τὸ βράδν τῆς ἴδιας ἡμέρας τὸ σκήνωμά του μεταφέρθηκε στὸν Πειραιᾶ καὶ ἐπιβιβάστηκε στὸ πλοῖο τῆς γραμμῆς γιὰ τὰ Χανιά, τὸν τόπο τῆς καταγωγῆς του, ἀλλὰ καὶ τῆς μόνιμης κατοικίας του ἀπὸ τῆς οἰκειοθελοῦς παραιτήσεώς του τὸ ἔτος 2005, γιὰ νὰ ταφεῖ σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμία του στὴν πατρώα γῆ.

Δυστυχῶς, «ἦν ἐναντίος ὁ ἄνεμος» καὶ ἡ ἀναχώρηση τοῦ πλοίου ἐγίνε τὸ μεσημέρι τῆς ἐπομένης, Κυριακῆς 3ης Ἰανουαρίου, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ καταπλεύσει στὸ λιμάνι τῆς Σούδας τὸ βράδν τῆς ἴδιας ἡμέρας. Ἐν συνεχείᾳ ἡ σορὸς του μεταφέρθηκε στὴν Ἱερὰ Μονὴ Κυρίας τῶν Ἀγγέλων Γουβερνέτου, Μονὴ τῆς μετανοίας του, γιὰ προσκύνηση. Μετὰ τὸ τρισάγιο, ποὺ ἐψάλη, ἅμα τῇ ἀφίξει, ἄρχισε ἡ ἀνάγνωση τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου ἀπὸ τοὺς Πατέρες τῆς Ἱερᾶς Μονῆς καὶ τοὺς ἐπὶ τούτῳ ἀποσταλέντες Ἱερεῖς ἐκ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου. Κατὰ τὸ μεσονύκτιο κατέφθασε ἐξ Ἡρακλείου ὁ Σεβασμιώτατος Μη-

τροπολίτης Ἀρκαλοχωρίου, Καστελλίου καὶ Βιάννου κ.κ. Ἀνδρέας, ὁ ὁποῖος τέλεσε τρισάγιο ἐνώπιον τοῦ μεταστάντος.

Τὸ ἐπόμενο πρωΐ, 4 Ἰανουαρίου, τελέστηκε τρισαρχιερατικὴ Θεία Λειτουργία ἀπὸ τὸν Σεβασμιώτατο Ἀρχιεπίσκοπο Κρήτης κ.κ. Εἰρηναῖο, τὸν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Ἀρκαλοχωρίου, Καστελλίου καὶ Βιάννου κ.κ. Ἀνδρέα καὶ τὸν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου κ.κ. Δαμασκηνό. Στὸ τέλος τῆς Θείας Λειτουργίας τελέστηκε τρισάγιο, τῇ συμμετοχῇ καὶ τῶν Σεβασμιωτάτων Μητροπολιτῶν Λάμπης, Σιβρύτου καὶ Σφακίων κ.κ. Εἰρηναίου, Κισσάμου καὶ Σελίνου κ.κ. Ἀμφιλοχίου καὶ τῇ παρουσίᾳ τοῦ Θεοφιλεστάτου Ἐπισκόπου Κνωσοῦ κ.κ. Εὐγενίου.

Περὶ ὥρα 11η πρωϊνὴ ἄρχισε ἡ ἐξόδιος ἀκολουθία, στὴν ὁποία προεξήρχε ὁ Σεβασμιώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης κ.κ. Εἰρηναῖος, συμπαραστατούμενος ἀπὸ τὸν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Λάμπης, Σιβρύτου καὶ Σφακίων κ.κ. Εἰρηναῖο, τὸν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Ἀρκαλοχωρίου, Καστελλίου καὶ Βιάννου κ.κ. Ἀνδρέα καὶ τὸν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου κ.κ. Δαμασκηνό, στὴν ὁποία ἔλαβαν μέρος ἐκπρόσωποι τῶν ὑπολοίπων Μητροπόλεων τῆς Κρήτης, Καθηγούμενοι Ἱερῶν Μονῶν, ἀρκετοὶ ἱερεῖς ἀπὸ ὅλη τὴν Κρήτη -παλαιοὶ μαθηταὶ τοῦ ἐκλιπόντος-, Μοναχοὶ καὶ Μοναχές, καθὼς καὶ πλῆθος κόσμου ἐντεῦθεν, ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἐκ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Λέρου, Καλύμνου καὶ Ἀστυπалаίας. Τὴν Α.Θ.Π., τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαῖο, ἐκπροσώπησε ὁ Θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Κνωσοῦ

κ.κ. Εὐγένιος καὶ τὴν Α.Θ.Μ., τὸν Πάπα καὶ Πατριάρχη Ἀλεξανδρείας καὶ πάσης Ἀφρικῆς κ.κ. Θεόδωρο, ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Κισσάμου καὶ Σελίνου κ.κ. Ἀμφιλόχιος.

Ἐπικηδείους λόγους ἐξεφώνησαν, ἐκτὸς τῶν ἐκπροσώπων τῶν Πατριαρχῶν, ὁ Σεβασμιώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης κ.κ. Εἰρηναῖος, ὁμιλήσας καταλλήλως, ὁ Αἰδεσιμολογιώτατος Πρωτοπρεσβύτερος Ἀντώνιος Σαπουνάκης ἐκ μέρους τῶν Ἀποφοίτων τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς Κρήτης, ὁ Καθηγητὴς κ. Δελάκης Εὐάγγελος, ἐκ μέρους τῶν Καθηγητῶν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς Κρήτης, στὴν ὁποία ὁ Σεβασμιώτατος κυρὸς Νεκτᾶριος διετέλεσε Καθηγητὴς καὶ Σχολάρχης μέχρι τῆς ἐκλογῆς του εἰς Μητροπολίτην, καὶ ὁ Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Πειραιῶς κ. Παναγόπουλος Θεόδωρος, ἐκ μέρους τῶν Ἀρχόντων Ὀφφικιάλων τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας.

Πρὸ τοῦ ἀσπασμοῦ ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου κ.κ. Δαμασκηνὸς μετέφερε τὴν συμπάθεια τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Λέρου, Καλύμνου καὶ Ἀστυπαλαίας κ.κ. Παΐσιου, ὁ ὁποῖος λόγῳ τῶν δυσμενῶν καιρικῶν συνθηκῶν τῶν προηγούμενων ἡμερῶν δὲν κατάφερε νὰ παρευρεθεῖ.

Ἐν συνεχείᾳ, μετὰ ἀπὸ λιτανευτικὴ πομπὴ περίξ τοῦ Καθολικοῦ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς, ἡ σορὸς μεταφέρθηκε στὸ Ἱερὸ Ἡσυχαστήριον τοῦ Ἀγίου

Χριστοφόρου, στο μέρος όπου έζησε τα τελευταία έτη τής ζωής του ὁ μακαριστὸς Μητροπολίτης. Στὸν Ἱερὸ Ναὸ τοῦ Ἀγίου Χριστοφόρου, πλησίον τῆς οἰκίας του, τελέστηκε τρισάγιο ἀπὸ τὸν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου κ.κ. Δαμασκηνό, παρόντων ὅλων τῶν προαναφερθέντων Ἀρχιερέων, καὶ ἀκολούθησε ἡ ταφή σὲ παρακείμενο μνήμα, τὸ ὁποῖο εἶχε ἤδη ἀπὸ διετίας προευντρεπίσει ὁ ἀοίδιμος Μητροπολίτης, σὲ χώρο μὲ εὐρύτατο ὀρίζοντα τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ «ἀτενίζει», ὅπως συχνὰ ἔλεγε, τὰ ἀγαπημένα του Δωδεκάνησα καὶ τὶς ἀλησιμόνητες πατρίδες, τὸν τόπο καταγωγῆς τῶν γονέων του. Ἐπακολούθησε γεῦμα ἐκ μέρους τῆς Ἱερᾶς Μονῆς.

Εἴη ἡ μνήμη Αὐτοῦ αἰωνία.

«Ἡ Αὐτοῦ Θειοτάτη Παναγιότης, ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης κ.κ. ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ ἐπὶ τῇ πρὸς Κύριον ἐκδημίᾳ τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτου Γάνου καὶ Χώρας κυροῦ Νεκταρίου, δέεται τοῦ Ἀρχιποίμενος Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τῆς καθηγιασμένης Μητρὸς ἡμῶν Ἀγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ κεκοιμημένου Ἱεράρχου Αὐτῆς ἐν σκηναῖς Δικαίων.

Δι' εὐχῶν τοῦ Παναγιωτάτου Πατρὸς καὶ Πατριάρχου ἡμῶν εἴη ἡ μνήμη τοῦ κεκοιμημένου ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ Μητροπολίτου Γάνου καὶ Χώρας κυροῦ Νεκταρίου αἰωνία καὶ ἀγήρω».

ΟΜΙΛΙΑ

τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Κισάμου & Γελίνου
κ. ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΥ, ἐκπροσώπου τῆς Α.Θ.Μ.
τοῦ Πάπα καὶ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας &
πάσης Ἀφρικῆς κ.κ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ Β΄,
κατὰ τὴν ἐξόδιον Ἀκολουθίαν τοῦ Σεβ.
Μητροπολίτου Γάνου & Χώρας κυροῦ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ

Ι.Π.Μ. Γουβερνέτου, 4 Ἰανουαρίου 2010

Ὑπείκων εἰς τὴν παράκλησιν τῆς Αὐτοῦ Θειοτάτης Μακαριότητος, τοῦ Πάπα καὶ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας καὶ πάσης Ἀφρικῆς κ. Θεοδώρου Β΄, εὐρίσκομαι ἐνώπιόν σας, Θεοφιλέστατε ἐκπρόσωπε τῆς Α.Θ.Π., τοῦ Οἰκουμενικοῦ ἡμῶν Πατριάρχου κ.κ. ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ, ἁγιε Κνωσοῦ κ. Εὐγένιε, Σεβασμιώτατε Ἀρχιεπίσκοπε Κρήτης κ.κ. Εἰρηναιέ, καὶ Πρόεδρε τῆς Ἱερᾶς Ἐπαρχιακῆς ἡμῶν Συνόδου, σεπτὴ πενθηφοροῦσα τῶν Ἱεραρχῶν χορεία, ἅγιοι Καθηγούμενοι, ἅγιε Καθηγούμενε τῆς Ἱερᾶς Πατριαρχικῆς ταύτης Μονῆς, σεβαστοὶ Πατέρες καὶ ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, διὰ νὰ ἐκφράσω τὰς ἐκ μέσης καρδίας Αὐτοῦ συλληπητηρίους εὐχὰς ἐπὶ τῷ θλιβερῷ ἀκούσματι τοῦ αἰφνιδίου θανάτου τοῦ προκειμένου νεκροῦ, τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Γάνου & Χώρας κυροῦ Νεκταρίου, καὶ νὰ ἐκπροσωπήσω Αὐτὴν κατὰ τὴν ἐξόδιον ταύτην ἀκολουθίαν.

Τὸ κοινὸν χρέος τῆς ἀποτίσεως τῆς ὑστάτης τιμῆς εἰς τὸν μακαριστὸν Μητροπολίτην, καὶ ἡ ἐκφρασις πηγαίων αἰσθημάτων θλίψεως, πένθους καὶ λύπης, κατ' ἄνθρωπον, συνεκάλεσαν πάντας ἡμᾶς κύκλῳ τῆς σεπτῆς σοροῦ τοῦ ἐκλιπόντος Ἱεράρχου, τοῦ ποιμένος μὲ τὴν ἰσχυρὰν καὶ διακεκριμένην Ἐκκλησιαστικὴν προσωπικότητα, τὴν πολυσχιδὴ δραστηριότητα, τὴν ὑψηλὴν λογιосύνην, τὴν πρωτότυπον δημιουργικότητα, τὴν φιλάνθρωπον τοποθέτησιν καὶ τὴν ἀκούραστον μέριμναν.

Διὰ τοῦτο καὶ ἡ διὰ πολλῶν ταλάντων πεπρoικισμένη ὑπὸ τοῦ δωρεοδότου Θεοῦ φυσιογνωμία αὐτοῦ συνεγείρει πλῆθος ψυχικῶν ὀρμημάτων, μὴ δυναμένων νὰ ἐγκλωβισθοῦν τοῦ ἔρκους τῶν ὀδόντων, ἰδιαιτέρως ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι εὐηργετήθησαν ἐκ τῆς κληρικῆς καὶ ἀρχιερατικῆς διακονίας τοῦ αἰοιδίμου Ἐπισκόπου, κυρίως ὁμως ἐκ τῆς

προσηνείας, τῆς εὐγενείας καὶ φιλαδελφίας τοῦ χαρακτηῖρος του, τὰ ὅποια καὶ πλουσιοδώρας ἐχάριζεν εἰς ἅπαντας.

Καὶ ἡ ἀπόστασις, ἡ ὁποία χωρίζει κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν τὴν Αὐτοῦ Θειοτάτην Μακαριότητα, τὸν Πάπαν καὶ Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας κ. Θεόδωρον Β' τῆς νεκρωσίμου ταύτης παννυχίδος, δὲν ἔμπορεῖ νὰ σταθῇ ἐμπόδιον εἰς τὴν ἐν πνεύματι παρουσίαν καὶ κοινωνίαν Αὐτοῦ διὰ τῆς προσευχητικῆς ἐν Κυρίῳ δυνατότητος καὶ τῆς ταπεινῆς ἐκπροσωπήσεώς Του διὰ τῆς ἐμῆς ἐλαχιστότητος. Πολλαπλῶς δὲ ἐξεδηλώθη ἡ ἀντιδωρική εὐχαριστία τῆς Αὐτοῦ Θειοτάτης Μακαριότητος πρὸς τὰς γενομένας πρὸς Αὐτὴν εὐεργεσίας τοῦ προσφιλοῦς κεκοιμημένου, μὴ δυναμένη νὰ ἀντιπαρέλθῃ διὰ τῆς λήθης καὶ τῆς καταλυτικῆς ἐπεμβάσεως τοῦ χρόνου ὅσων ἀγαθῶν ἐποίησεν Αὐτὴ εἰς δυσκόλους στιγμὰς τοῦ βίου, ἀλλὰ καὶ τῆς ὀλοθύμου καὶ εἰλικρινοῦς συναντιλήψεώς του εἰς τὰ τερπνὰ καὶ εὐφρόσυνα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Αὐτῆς διακονίας.

Δὲν εἶναι δυνατόν, τοιοῦτοτρόπως, ποσῶς νὰ ἐπισκιασθῇ ἡ φιλόστοργος αὐτοῦ φροντίς καὶ ἡ πατρικὴ μέριμνά του, ὡς Μητροπολίτου Λέρου, Καλύμνου καὶ Ἀστυπалаίας, ἵνα ὁ νεαρὸς τότε Ἀρχιμανδρίτης Θεόδωρος, ἐγγραφῇ εἰς τινὰ ἐφημεριακὴν θέσιν τῆς Μητροπόλεώς του, καθ' ὅσον χρόνον οὗτος ἔμελλε νὰ διακονήσῃ τὴν Ἐκκλησίαν, τῇ εὐλογίᾳ τοῦ τότε Μητροπολίτου Φιλαδελφείας (καὶ νῦν Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου) κ.κ. ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ, ὡς Ἐξαρχος τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ Θρόνου εἰς Ὀδησσόν. Οὔτε τυγχάνει ἀμνημον τὸ γεγονός, ὅτι ὁ ἐμπεδόμοχθος Ποιμενάρχης δὲν ἐφείσθη κόπου καὶ χρόνου προκειμένου νὰ ἐπισκεφθῇ, ἐμψυχώσῃ καὶ στηρίξῃ αὐτὸν εἰς τὴν ἐκεῖ πολύτιμον διὰ τὴν ὁμογένειαν προσφορὰν καὶ δρᾶσιν του.

Πῶς νὰ ἀποσιωπηθῇ ἡ ἔκδηλος χαρὰ καὶ ἡ ψυχικὴ ἀγαλλίασις καὶ εὐφροσύνη τοῦ ἐκλιπόντος κατὰ τὴν εἰς Ἐπίσκοπον ἐκλογὴν τοῦ, ὡς πνευματικοῦ αὐτοῦ τέκνου λογιζομένου, Θεοδώρου τῆς πάλαι ποτὲ διαλαμψάσης Ἐπισκοπῆς Κυρήνης καὶ τὴν συμμετοχὴν του εἰς τὴν χειροτονίαν του πλησίον τοῦ ἐπιστηθίου φίλου αὐτοῦ, ἀειμνήστου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Παρθενίου τοῦ Γ', πολλῶ δὲ μᾶλλον κατὰ τὴν ἐκλογὴν καὶ ἐνθρόνισιν Αὐτοῦ εἰς τὸν Πατριαρχικὸν Θρόνον τοῦ Ἀποστόλου Μάρκου.

Πολλὰς εἰσέτι πτυχὰς τῆς ἀγαθῆς, ἀγαπητικῆς, ἀλλὰ καὶ θυσιαστικῆς προαιρέσεως ἐκ τοῦ πλουσίου τοῦ ἀοιδίμου Μητροπολίτου Γάνου καὶ Χώρας βιογραφικοῦ θὰ ἔμποροῦσε νὰ ἀντλήσῃ ἡ Αὐτοῦ Θειοτάτη Μακαριότης, σεβομένη ὅμως τὴν φορτισμένην ἀτμοσφαῖραν καὶ τὸν πλοῦτον τῶν συναισθημάτων, τὰ ὅποια ἕκαστος διατηρεῖ ἐκ τῆς ἀναστροφῆς

μετὰ τοῦ ἐκλιπόντος, ἐπιθυμεῖ νὰ ἀναπέμψῃ μετὰ πάντων ἡμῶν διαπύρους προσευχὰς καὶ ἱκεσίας πρὸς τὸν παντελεήμονα Θεόν, ὅπως ἀναπαύῃ τὴν ψυχὴν Νεκταρίου Ἀρχιερέως, ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῖν γενομένου, ἐν χώρᾳ ζώντων, ἔνθα ἐπισκοπεῖ τὸ Φῶς τῆς γλυκυτάτης Παρουσίας Του. Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἔστω αἰωνία.

ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

πρὸς τὸν μακαριστὸν Μητροπολίτην
ΝΕΚΤΑΡΙΟΝ

ὑπὸ τοῦ Ἀρχοντος Μ. Πρωτεκδίκου, Προέδρου
Ὁφφικιάλων τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας
καὶ πάσης Ἀφρικῆς καθηγητοῦ
κ. Θεοδώρου Ι. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ

Σεβασμιώτατε Πάτερ,

Σεπτῇ Πατριαρχικῇ ἐντολῇ τοῦ Μακαριωτάτου Πάπα καὶ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας καὶ πάσης Ἀφρικῆς κ. Θεοδώρου Β΄ καταθέτω στὴ σορὸ Σας στέφανο, εἰς ἔνδειξιν τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης δι' ὅσα τοῦ προσφέρατε, ἰδιαίτερα κατὰ τὴ διάρκεια τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς Διακονίας του στοῦ παλαίφατο Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας.

Ὡς Πρόεδρος τῶν Ὁφφικιάλων τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας καὶ πάσης Ἀφρικῆς καταθέτω ἐπίσης στέφανον στὴν σορὸ Σας, ἐκφράζων ὁμοίως τὴν εὐγνωμοσύνη τῶν μελῶν τῆς ἀδελφότητός μας «ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΜΑΡΚΟΣ» καὶ ἐμοῦ προσωπικῶς, γιὰ τὴν μεγάλη καὶ ἀνιδιοτελεῆ προσφορά Σας στοῦ Ἱεραποστολικοῦ ἔργο τοῦ Πατριαρχείου στὴ μαύρη ἡπειρο, τὴν Ἀφρικὴ, μὲ τὴν προσωπικὴ Σας ἀκαταπόνητη παρουσία ἐπὶ σειρὰ ἐτῶν.

Ὡς παλαιὸς ἐπὶ δεκαετίες νομικός Σας παραστάτης καταθέτω μετὰ λόγου γνώσεως γιὰ τὸ ἀξιοζήλευτο ἔργο, τὸ ὁποῖο ἐπιτελέσατε ὡς Μητροπολίτης Καρπάθου-Κάσου στὴν ἀρχὴ καὶ Λέρου-Καλύμνου-Ἀστυπαλαίας στὴ συνέχεια. Στὶς Ἱ. Μητροπόλεις Σας καταλείψατε μνημεῖα, τὰ ὁποῖα φέρουν τὴν σφραγίδα τῆς προσωπικῆς Σας φροντίδος καὶ αἰσθητικῆς τῆς φιλοκαλίας, ἢ ὁποίας Σᾶς διεῖπε. Κορωνίδα τῶν ἔργων Σας

ἀπετέλεσε ἡ ἐκ βάθρων ἀνακαίνιση τῆς Παναγίας τοῦ Κάστρου στὴ Λέρο, ἡ δημιουργία Σκευοφυλακίου καὶ Βιβλιοθήκης στὸν ἴδιο χώρο, ἡ ἐκ βάθρων ἀνακαίνιση τοῦ Πατριαρχικοῦ οἴκου τοῦ μακαριστοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Σωφρονίου, ἡ ἀνέγερση μεγαλοπρεποῦς Ἱ. Ναοῦ τοῦ Ἀγ. Σάββα τοῦ ἐν Καλύμνῳ ἀσκήσαντος στὴν Κάλυμνο κ.λπ. Ὁ δρόμος πρὸς τὸν Θεό, ἐγράφατε, περνάει ἀπὸ τῆ βίωση τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν Ἑλληνορθόδοξη Παράδοση, ποὺ μὲ τόσο πάθος ὑπηρετήσατε.

Σπουδαῖο ὅμως ὑπῆρξε τὸ ἔργο Σας καὶ στὸν πνευματικὸ τομέα. Συμπαρastaθήκατε στὰ Ἱ. Μοναστήρια τῆς Μητροπόλεώς Σας, φροντίζοντας νὰ ἐνισχυθοῦν παντοιοτρόπως. Μεγαλειώδεις ὑπῆρξαν καὶ οἱ ἐκδόσεις τῆς Μητροπόλεώς Σας. Χαρακτηριστικὰ ἀναφέρω αὐτὴν γιὰ τὴν Παναγιά τοῦ Κάστρου, γιὰ τὴν Κάλυμνο μὲ ὑπότιλο: «Ὁ Ἑλληνορθόδοξος ὀρισμὸς τοῦ Αἰγαίου», γιὰ τὴν Πολεοδομία καὶ Ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Ἀστυπалаίας, χωρὶς νὰ δύναμαι νὰ παραλείψω τὴν ἔκδοση τῆς Καινῆς Διαθήκης τοῦ Μαξίμου τοῦ Καλλιουπολίτου, ἡ ὁποία ἐγένετο κατόπιν προτροπῆς τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Κυρίλλου, τοῦ προσφάτως Ἀγιοκαταχθέντος σύμφωνα μὲ ἀπόφαση τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Δευτεροθρόνου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας κατόπιν προτάσεως τοῦ Πάπα καὶ Πατριάρχου κ.κ. Θεοδώρου Β΄.

Στὴν Αἰγιακὴ Κληρονομία ἀναφέρεται ἐπίσης τὸ βιβλίό Σας ΑΚΤΙΣΤΟΝ ΦΩΣ. Ὁ τόμος αὐτὸς ἐξεδόθη ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς συμπληρώσεως 40 ἐτῶν ἀπὸ τῆς χειροτονίας Σας σὲ τελεσιουργὸ καὶ Μύστη τῶν Μυστηρίων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μας καὶ 20 ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἐνδύσεώς Σας μὲ τὰ πολύσταυρα Ἐπισκοπικὰ ἄμφια, ὅπως χαρακτηριστικὰ ἀναφέρατε.

Ὡς καθηγητὴς τοῦ δικαίου περιβάλλοντος ἀλησμόνητα διατηρῶ στὴν μνήμη μου τὰ Σεμινάρια, τὰ ὁποῖα διοργανώσατε στὴν Κάλυμνο καὶ στὴν Λέρο, παρουσίᾳ κορυφαίων ἐπιστημόνων, δικαστικῶν καὶ Ἐπισκόπων γιὰ τὴν προστασία τοῦ τοπικοῦ περιβάλλοντος, ὅπως ἐπίσης καὶ γιὰ τὴν ἐλευθερία τοῦ τύπου καὶ τῆς ἐκφράσεως τῶν πολιτῶν.

Σημαντικὴ ὑπῆρξε γιὰ τὴν ἐποχὴ της ἡ πρωτοβουλία Σας γιὰ τὴν ἵδρυση στὴν Κάλυμνο τοῦ «Σπιτιοῦ τῆς ἀγάμου Μητρός» καὶ τῶν Σχολῶν μαθητείας γιὰ computer, πληροφορικὴ καὶ ξένες γλῶσσες, προσφορά στὴν νεολαία τῆς Μητροπόλεώς Σας.

Εὐχαριστίες ἐγκάρδιες ὀφείλονται στὴν τροφὴ Σας Ἱ. Μονὴ τῆς Κυρίας τῶν Ἀγγέλων, οἱ μοναχοὶ τῆς ὁποίας μὲ περισσὴ νική ἀγάπη Σὰς πε-

ριέβαλαν τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ἐγκαταστάσεώς Σας στὴ γενέθλια γῆ τῶν Χανίων.

Οἱ φίλοι Σας εὐχαριστοῦμε ἐπίσης τὸν ἐπιχώριο Μητροπολίτη Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου κ. Δαμασκηνόν, ὁ ὁποῖος Σᾶς προσέφερε τὴν ἐλευθερία νὰ λειτουργεῖτε εἰς τὴν Θεόσωστον Ἐπαρχίαν Του.

Τέλος, αἰσθάνομαι τὴν ὑποχρέωση νὰ ἐκφράσω τὴν εὐγνωμοσύνη μου γιὰ τὴν ἀγάπη Σας πρὸς τὴν μετριότητά μου καὶ ὁλόκληρη τὴν οἰκογένειά μου, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἐμπιστοσύνη, μὲ τὴν ὁποία μὲ περιβάλλατε κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ἐπὶ δεκαετίες συνεργασίας μας.

Ἄς ἔχουμε τὴν εὐχὴν Σας, ποὺ πάντοτε μὲ περισσὴ ἀγάπη μᾶς προσφέρατε. Ἄς εἶναι ἐλαφρὺ τὸ χῶμα τῆς Χανιώτικης γῆς, ποὺ θὰ Σᾶς σκεπάζει ἀπὸ σήμερα!

ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΚΗΔΕΙΟΣ

στὸν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη
Γάνου καὶ Χώρας κυρὸν ΝΕΚΤΑΡΙΟΝ,
πρώην Σχολάρχην τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς
Κρήτης, ἐκφωνηθεὶς ἀπὸ τὸν ἐκπρόσωπο
τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς Κρήτης,
καθηγητὴ κ. ΔΕΛΑΚΗ ΕΥΑΓΓΕΛΟ

Θεοφιλέστατε Ἐκπρόσωπε τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ μας Πατριάρχου.

Σεβασμιώτατε Ἐκπρόσωπε τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας.

Σεβασμιώτατε Προκαθήμενε τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης.

Θεόλεκτος τῶν Ἱεραρχῶν χορεία.

Ὅσιώτατοι μοναχοὶ καὶ μοναχές.

Τίμιο πρεσβυτέριο.

Πενθηφόρε λαὸ τοῦ Κυρίου.

Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Σχολὴ Κρήτης, κατώδυνη αὐτὴ τὴν ὥρα, θλίψει βα-

θυτάτη, προέμπει τὸν πρῶν Σχολάρχῃ καὶ Διευθυντῇ της, Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη κυρὸ Νεκτάριο.

Σχολάρχῃ καὶ Διευθυντῇ τῆς Μέσης Ἱερατικῆς Σχολῆς Κρήτης τὸ σχολικὸ ἔτος 1977-1978 καὶ ἐν συνεχείᾳ τοῦ νεοσυστάτου Ἐκκλησιαστικοῦ Λυκείου-Γυμνασίου, μέχρι τῆς ἐκλογῆς του σὲ Μητροπολίτη Καρπάθου καὶ Κάσου τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1980.

Ἄς σημειωθεῖ ἐπίσης, χάριν τῆς ἱστορίας, ὅτι ὁ ἀείμνηστος ὑπῆρξε ὁ πέμπτος κατὰ χρονολογικὴ σειρὰ Σχολάρχης, ποὺ ἀναδεικνύεται ἀπὸ τὴ θέση αὐτῇ σὲ Ἐπίσκοπο, γεγονὸς γιὰ τὸ ὁποῖο ἡ Σχολή μας καυχᾶται ἐν Κυρίῳ.

Κατὰ τὴ σύντομη μὲν, ἀλλὰ ἀγλαόκαρπη διακονία τῆς τριετοῦς σχολarchίας του, μὲ ἐφόδιο τὴν λιπαρὰ καὶ πολὺπλευρῇ μόρφωση καὶ παιδεία του, ἔδωσε προτεραιότητα στὴν καλλιέργεια λειτουργικοῦ καὶ ἐκκλησιαστικοῦ ἥθους στὸ Ἐκπαιδευτήριον.

Ἀναδιοργάνωσε τὸ σύστημα τῶν ἐνοριῶν μεταξὺ τῶν μαθητῶν, ἐνθάρρυνε τὴν ἐνεργὸ συμμετοχὴ τους στὴν διαχείριση τῶν κοινῶν τῆς Σχολῆς καὶ ἐπιμελήθηκε τῆς καθιερωμένης κατανομῆς τῶν διακονημάτων καὶ τῶν ποιμαντικῶν ἐξορμήσεων. Γιὰ τὴν εὐρύτερη ἐπιμόρφωση τῶν μαθητῶν διοργάνωνε ἐπίκαιρες ὁμιλίες καὶ ἐκδηλώσεις. Ἀνύστακτῃ ἢ φροντίδᾳ του γιὰ τὴν στελέχωση τῆς Σχολῆς μὲ τὸ ἀναγκαῖο κατάλληλο διδακτικὸ καὶ βοηθητικὸ προσωπικόν. Ἰδιαίτερα μερίμνησε γιὰ τὴν ὁργάνωση τῆς Δ' μεταλυκειακῆς τάξεως, καθαρὰ ἱερατικῆς, ποὺ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του λειτούργησε γιὰ πρώτη φορὰ.

Πολυήμερες προσκυνηματικὲς καὶ ἐκπαιδευτικὲς ἐκδρομὲς, ἀπὸ τὴν Κύπρο μέχρι τὴν Πάτμο καὶ τὴν Ρόδο καὶ ἀπὸ τὴν βόρεια Ἑλλάδα μέχρι τὰ ὀρθόδοξα μοναστήρια τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Ρουμανίας, εἶναι καρποὶ τῶν ἐπιτυχῶν πρωτοβουλιῶν του.

Καλαίσθητες καὶ λίαν ἐπιμελημένες οἱ πρῶτες περιοδικὲς ἐκδόσεις τοῦ Σχολείου, ἀναδεικνύουν τὴν ποιότητα τοῦ ἐπιπέδου, γιὰ τὸ ὁποῖο ὁ ἀείμνηστος Ἱεράρχης ἀόκνως ἐκοπίασε. Μὲ ζῆλο ἐπεδίωξε καὶ ἐκαλλιέργησε τὸν συγκρητισμὸ στὴν Σχολή, γεγονὸς ποὺ ἀναβάθμιζε καὶ τὴν παρεχόμενη ἐκπαίδευση. Ἡ παρουσία τοῦ μακαριστοῦ Ἐλευθερίου Καψωμένου ὡς πνευματικοῦ τῆς Σχολῆς ὑπῆρξε ἐκ τῶν ἐπιλογῶν του.

Ἡ κατὰ τὸ 1978 ἐκτεταμένη ἀνακαίνιση τοῦ Οἰκοτροφείου καὶ ἡ δημιουργία χώρων ἀθλοπαιδιῶν ἦταν καρπὸς τῶν προσπαθειῶν καὶ τῆς ἀγωνίας τοῦ Ἱεράρχου γιὰ τὴν ἀξιοπρεπῆ διαβίωση τῶν μαθητῶν του.

Πλούσιος καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀποφοίτων, ἐπὶ τῆς σχολarchίας τοῦ ἀοι-

δύμιου Ἀρχιερέως, τῶν Γ΄ καὶ Δ΄ τάξεων τῶν τελειοδιδάκτων, ἀνερχόμενος στοὺς 131 ἀποφοίτους, ἐκ τῶν ὁποίων 25 ἐπέτυχαν σὲ ἀνώτερες καὶ κατώτερες πανεπιστημιακὲς Σχολές.

Ὅλα τὰ ἀνωτέρω ἀποτελοῦν μόνο λίγα ψήγματα ἀπὸ τὴν πολυσχιδῇ προσφορὰ τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτου, τοῦ ἱκανοῦ οἰακοστρόφου στὸν οἶακα τῆς γεραρᾶς Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς Κρήτης.

Πολύκλαυστε Ἱεράρχα καὶ πεπνυμένε Διευθυντὰ καὶ Διδάσκαλε τοῦ Σχολείου μας!

Ἦταν Ὀκτώβριος τοῦ 1980. Ἡ Σχολὴ «ἀγαλλομένῳ ποδὶ» σὲ ὑποδέχθηκε ὡς Μητροπολίτη καὶ λίγες μέρες ἀργότερα σὲ συγκινητικὴ ἐκδήλωση σὲ ἀποχαιρέτησε. Σήμερα μὲ βαρυαλοῦσα καρδιά σὲ προπέμπει ἀποιχόμενον «ἔνθα οὐκ ἔστι λύπη καὶ στεναγμός».

Εἴμεθα βέβαιοι ὅτι καὶ ἀπὸ τὸ ἐπουράνιο Θυσιαστήριον δὲν θὰ παύσεις νὰ δέεσαι ὑπὲρ εὐδοώσεως καὶ ἐνισχύσεως τοῦ ἔργου τῆς Σχολῆς μας, τὴν ὁποία «περιπαθῶς ἠγάπησας» καὶ ὑπὲρ τῆς ὁποίας «ἑαυτὸν ἠνάλωσας». Αἰωνία σου ἡ μνήμη!

ΥΗΦΙCΜΑ
τοῦ Συνδέσμου τῶν ἀποφοίτων
τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς Κρήτης
γιά τὸν μακαριστὸ Μητροπολίτη Γάνου & Χώρας
κυρὸν ΝΕΚΤΑΡΙΟΝ

Ὁ Σύνδεσμος Ἀποφοίτων τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς Κρήτης «Η ΑΓΙΑ ΤΡΙΑΣ», στίς τάξεις τοῦ ὁποίου ἐνυπάρχει καὶ συγκαταλέγεται ἡ χορεία τῶν μαθητῶν τοῦ αἰοιδίμου Μητροπολίτου Γάνου καὶ Χώρας, μακαριστοῦ πολυσέβαστου καθηγητοῦ καὶ διδασκάλου μας Νεκταρίου Χατζημιχάλη, μὲ συγκίνηση πολλὴ συμμετέχει στὴν ἐξόδιο ἀκολουθία του.

Ἡ χορεία τῶν πολυαρίθμων μαθητῶν του αὐτὴ τὴν ὥρα ἀναμιμνήσκεται μὲ σεβασμὸ περίσσιο τίς μυσταγωγικὲς διδασκαλίες καὶ διδαχές του στὰ γράμματα τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης, ἐνῶ μακαρίζει καὶ εὐχαριστεῖ τὸν προκείμενο μεταστάντα γιὰ τοὺς κόπους καὶ τοὺς μόχθους, πού κατέβαλε, γιὰ τὴν προαγωγή τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μας Σχολῆς ἀπὸ τὴ θέση τῆς εὐθύνης τοῦ Σχολάρχου καὶ ἐπὶ σειρά ἐτῶν διδασκάλου διετέλεσε, πασχίζοντας καὶ ἀγωνιώντας γιὰ τὸ καλὸ τῆς Σχολῆς μας, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν πρόοδο τῶν ἱεροσπουδαστῶν της.

Γιὰ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους, καὶ ἰδιαίτερως γιὰ τοὺς ὑπερβάλλοντας κόπους καὶ μόχθους, πού κατέβαλες, πολυσέβαστε δάσκαλέ μας, οἱ ἀπανταχοῦ ἀπόφοιτοι τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μας Σχολῆς καὶ μαθητές σου σὲ εὐγνωμονοῦν καὶ σὲ εὐχαριστοῦν, διατηρώντας μὲ συγκίνηση στὴ μνήμη καὶ στὴν καρδιά μας τὴν εἰκόνα τοῦ προσώπου σου ὡς τοῦ ὑψιπέτου περὶ τὴν θεολογίαν καθηγητοῦ μας καὶ ὡς τοῦ Σχολάρχου Πατέρα, πού γνώριζε νὰ ἀφουγκράζεται τοὺς πόνους, τίς ἀγωνίες, τὰ προβλήματα καὶ τὰ παθήματα τῶν μαθητῶν τῆς Σχολῆς μας, ἀκουμπώντας ἐπάνω σου τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τὰ παιδιὰ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κρήτης, τὰ παιδιὰ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς Κρήτης ὡς εἰς τὸν ἄνθρωπο, στὸν ὁποῖο ἔβρισκαν τὴ στοργὴ καὶ τὴν ἀγάπη τῆς πατρικῆς οἰκογένειας, πού τόσο μᾶς ἔλειπε τὸν καιρὸ ἐκεῖνο.

Σεβαστὲ δάσκαλέ μας, πορεύου εἰς τὸν τόπον τῆς ἀναπαύσεώς σου, τὸν ὁποῖον σοῦ ἐτοίμασε ὁ Θεός, ξεκουράζοντάς σε ἀπὸ τίς λύπες, τίς στενοχώριες, τίς πίκρες, τίς δοκιμασίες καὶ τοὺς ψυχοσωματικοὺς κόπους πού κατέθεσες ψυχῇ τε καὶ σώματι στὸ ἔργο τῆς Παιδείας, τῆς Ἐκκλησιαστικῆς παιδείας μας, τῆς Ἐκκλησίας μας, τῆς κοινωνίας μας, τῆς

πατρίδας μας, και ιδιαιτέρως στην έσχατιά της, στην άκριτική Λέρο, στην Κάλυμνο και στην Άστυπάλεια.

Ἐμείς δὲ οἱ ζῶντες καὶ οἱ περιλυπόμενοι μαθητές σου θὰ μνημονεύουμε μετὰ σεβασμοῦ τὸ πέρασμά σου ἀπὸ τῆ Γεραρά μας Σχολή, ἐνῶ θὰ εὐχόμεθα καὶ θὰ προσευχόμεθα τὴν εὐχή καὶ τὴν προσευχή, ὅπως Νεκταρίου τοῦ Σεβασμιωτάτου, μακαριστοῦ καὶ ἀοιδίμου καθηγητοῦ καὶ Σχολάρχου μας, εἴη αἰωνία ἡ μνήμη καὶ ὅπως ὁ Κύριος τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου σὲ ἀναπαύσῃ ἐν χώρα ζώντων μετὰ τῶν ἁγίων καὶ τῶν δικαίων Του.

Γιὰ τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο

Ὁ Πρόεδρος

Ὁ Γραμματέας

† Πρωτοπρεσβύτερος

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Κ. ΣΑΠΟΥΝΑΚΗΣ

Χαράλαμπος Ν. Βλαζάκης

Θεολόγος

Ἀγιογράφος

ΓΕΝΙΚΟ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟ
ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

ΨΗΦΙΣΜΑ

Ὁ Σύλλογος τῶν Καθηγητῶν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς Κρήτης, συνελθὼν ἐκτάκτως σήμερα 2/1/2010 στὰ Γραφεῖα τῆς Σχολῆς μὲ τὸ πενθηφόρο ἄγγελμα τῆς εἰς Κύριον ἐκδημίας τοῦ ἐκ τῶν Σχολαρχῶν αὐτῆς κατὰ τὰ ἔτη 1977-1980 Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Γάνου καὶ Χώρας ΚΥΡΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ (ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ), ἐξέφρασε κατ' ἀρχὴν τὴν ὀδύνη καὶ τὰ διακατέχοντα τὰ μέλη αὐτοῦ συναισθήματα γιὰ τὴν κοίμηση τοῦ πεφιλημένου πρῶην Διευθυντοῦ τοῦ Σχολείου, καὶ ἀφοῦ ἀναφέρθηκε στὴν πολύπλευρη προσφορὰ καὶ στὴν καθοριστικὴ συμβολὴ τοῦ ἀοιδίμου Ἀρχιερέως στὴ στελέχωση καὶ ἀναβάθμιση τοῦ Ἐκπαιδευτηρίου, ὑπὲρ τοῦ ὁποῦ «ἠγάλωσε ἑαυτόν», ὁμόφωνα ἀποφάσισε:

1) Ἀντιπροσωπεῖα καθηγητῶν καὶ ἱεροσπουδαστῶν νὰ παραστεῖ στὴ νεκρώσιμη ἀκολουθία.

- 2) Ἐκπρόσωπος τοῦ Συλλόγου νὰ ἐκφωνήσῃ ἐπικήδειο λόγο.
- 3) Νὰ διαβιβαστοῦν τὰ συλλυπητήριά του στοὺς οἰκείους τοῦ μακαριστοῦ Ἱεράρχου.
- 4) Νὰ κατατεθεῖ εἰς μνήμην του χρηματικὸ ποσὸ γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ Οἰκοτροφείου τῆς Σχολῆς.
- 5) Νὰ δημοσιευθεῖ τὸ παρὸν στὸν τοπικὸ Τύπο.

*Ἅγιος Ματθαῖος 2-1-2010
Ἐκ τοῦ Γραφείου τῆς Σχολῆς*

ΜΗΝΑΣ ΑΛ. ΑΛΕΞΙΑΔΗΣ

Καθηγητής Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΑΝΤΙ ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑΣ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΓΑΝΟΥ ΚΑΙ ΧΩΡΑΣ ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ (1932–2009)

(Ο ΑΠΟ ΚΑΡΠΑΘΟΥ ΚΑΙ ΚΑΣΟΥ: 1980–1983 ΚΑΙ ΛΕΡΟΥ –
ΚΑΛΥΜΝΟΥ – ΑΣΤΥΠΑΛΛΙΑΣ: 1983–2005)

Στις 31 Δεκεμβρίου 2009 «έκοιμήθη ἐν Κυρίῳ», στήν Ἀθήνα, ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Γάνου καί Χώρας κυρὸς Νεκτάριος (κατὰ κόσμον Ἑμμανουὴλ Χατζημιχάλης) καὶ κηδεύθηκε στὸ Ἱερὸ Ἦσυ-
χαστήριο τοῦ Ἁγίου Χριστοφόρου Ἀκρωτηρίου τῆς γενέτειράς του
Χανίων, στίς 4 Ἰανουαρίου 2010.

Ὁ μακαριστὸς Ἱεράρχης σπούδασε Θεολογία στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν
(πτυχίῳ 1956) καὶ ἔκανε μεταπτυχιακὲς σπουδὲς στὰ Πανεπιστήμια Στρα-
σβούργου καὶ Θεσσαλονίκης, ὅπου ἀναγορεύθηκε διδάκτωρ Ὀρθοκευ-
τικῆς Κοινωνιολογίας (1967) καὶ Θεολογίας (1972), ἀντίστοιχα¹.

Στις 15 Σεπτεμβρίου 1980 ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πα-
τριαρχείου, προεδρεύοντος τοῦ τότε Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Δη-
μητρίου, τὸν ἐξέλεξε παμψηφεί Μητροπολίτη Καρπάθου καὶ Κάσου. Ὁ
νέος Μητροπολίτης τῶν δύο ἀκριτικῶν νησιῶν τῆς Δωδεκανήσου, πού
νοσηλευόταν στὸ Γενικὸ Κρατικὸ Νοσοκομεῖο Ἀθηνῶν, ἀποδεχόμενος
τὴν ἐκλογή του, ἀπάντησε μὲ εὐλαβικὸ τηλεγράφημα στὸν Παναγιώτα-
το Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη². Ἡ ἐνθρόνισή του στήν Ἱερὰ Μητρόπολη
Καρπάθου καὶ Κάσου ἐγίνε τὸ ἀπόγευμα τῆς 5. Ὀκτωβρίου 1980, ἡμε-

1. Βλ. σχετικὰ «Ὁ νέος Μητροπολίτης Καρπάθου - Κάσου Νεκτάριος», Καρπαθια-
καὶ Μελέται, 2 (1981), σ. 371-372.

2. Βλ. τὸ τεύχος: Ἡ Ἐκλογή καὶ Ἐνθρόνισις τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου
Καρπάθου - Κάσου κ. Νεκταρίου, Ἀθῆναι 1980, σ. 7.

ρομηνία που έορταζόταν στις Μενετές Καρπάθου ή 36. Έπέτειος του Έπαναστατικού Απελευθερωτικού Κινήματος των Καρπαθίων έναντίον των Ίταλων, όπως ό ίδιος έσημείωσε στο σχετικό «Χρονικό»³.

Τόν Ιούνιο του 1983, με απόφαση της Ίερās Συνόδου του Οικουμενικού Πατριαρχείου, μετατέθηκε στην Ίερὰ Μητρόπολη Λέρου - Καλύμνου και Άστυπαλαίας και ένθρονίστηκε εκεί στις 3 Ίουλίου 1983. Στη Μητρόπολη αυτή παρέμεινε μέχρι την οικειοθελή παραίτησή του το 2005, όπου άφησε πλούσιο έκκλησιαστικό, κοινωνικό, έπιστημονικό και πολιτιστικό έργο⁴.

Άκολούθως εξέλέγη από την Ίερὰ Σύνοδο του Οικουμενικού Πατριαρχείου, προεδρεύοντος του Παναγιωτάτου Οικουμενικού Πατριάρχου κ. Βαρθολομαίου, Μητροπολίτης Γάνου και Χώρας, έπισκοπικό τίτλο, που είχε μέχρι τον θάνατό του.

3. Βλ. Σεβ. Μητροπολίτου, π. Λέρου - Καλύμνου και Άστυπαλαίας, κ. Νεκταρίου, «Έμπειρίες Έπισκοπικής Ποιμαντορίας», στό: Σπουδή στην κατακόρυφη και όριζόντια κοινωνικότητα - Τιμητικός τόμος στον όμότιμο καθηγητή Βασίλειο Ί. Πούλτση, Άφοι Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2007, σ. 60, σημ. 7 (βλ. και άνάπτυπο με ιδιαίτερη άρίθμηση, σ. 4, σημ. 7). Για τό Έπαναστατικό Απελευθερωτικό Κίνημα Καρπάθου βλ. ένδεικτικά Μ. Γ. Μιχαηλίδης - Νουάρος, Ίστορία της νήσου Καρπάθου από του Έλληνοϊταλικού πολέμου μέχρι της Ένσωματώσεως αυτής εις την Έλλάδα (1948). Μορφωτικός Έξωραϊστικός Σύλλογος «Έργασία και Χαρά» Όθους Καρπάθου, τόμ. Β΄, Άθήνα 2002, σ. 651-743. - Γεώργιος Μ. Γεωργίου, Καρπαθιακά, τόμ. Α΄, Πειραιεύς 1958, σ. 301-352. - Ίωάννης Γ. Όθείτης, Ή Έπανάστασις Καρπάθου 1944, Άθήνα 1965. - Κων. Παζαρτζής, «Τό Απελευθερωτικό Κίνημα της Καρπάθου του 1944», Καρπαθιακά Μελέται, 1 (1979), σ. 70-98 (= Άπομνημονεύματα, έπιμέλεια - εισαγωγή Φωτεινή Παζαρτζή. Προλογικό σημείωμα Μιχ. Ε. Έρωτόκριτος, Πρόλογος Έμμ. Π. Περσελής. Χορηγία Έπιτροπής Πολιτισμού του Έπαρχείου Καρπάθου - Κάσου, Άθήνα 2009, σ. 69-99). - π. Γεώργιος Μεταλληνός, «Η Καρπαθιακή Έπανάσταση ως Έλληνορθόδοξη Συνέχεια», στό βιβλίό του, Συναντήσεις: Έρευνητικές Άνιχνεύσεις στην Ίστορία και τό Παρόν, Έκδόσεις «Άρμός», Άθήνα 2005, σ. 193-202. - Μανώλης Γ. Κασσώτης, Ή Κάρπαθος στό Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, Κέντρο Καρπαθιακών Μελετών, Άθήνα 2007, σ. 382-414. - Κωνσταντίνος Άντ. Μελλάς, Ίστορία του Έπαναστατικού Απελευθερωτικού Κινήματος Καρπάθου της 5ης Όκτωβρίου 1944. Πρόλογος Γεώργιος Ν. Λεοντσίνης, Έκδοση πρώην Κοινότητας Μενετών Καρπάθου, Άθήνα 2010-2011. - Μηνάς Άλ. Άλεξιάδης, Ήθος και Λεβεντοσύνη στην Κάρπαθο της 5. Όκτωβρίου 1944, Άθήνα 2008.

4. Βλ. και τό σχετικό τεύχος, Έγκώμιον Έπισκόπου, πρόλογος Γεώργιος Μιχαηλίδης - Νουάρος, έπιμέλεια Ι.Μ. Χατζηφώτης, Έκδοση Πανελληνίου Ένώσεως Λερίων «Η Παναγία του Κάστρου», Άθήνα 1993, όπου δημοσιεύονται οι όμιλίες, από την Τιμητική Έκδήλωση (26 Ίανουαρίου 1992), για τον άείμνηστο Μητροπολίτη Νεκτάριο.

*Ἡ Κεντρικὴ Ἐκκλησία Μενετῶν Καρπάθου,
ἀφιερωμένη στὴν Κοίμηση τῆς Θεοτόκου.*

Γνώρισα τὸν μακαριστὸ Ἱεράρχη Νεκτάριο ὡς Μητροπολίτη Καρπάθου καὶ Κάσου, τὸν Ἰούλιο τοῦ 1981, στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα μου Κάρπαθο καὶ ἐξετίμησα τὴν ἄριστη θεολογικὴ καὶ γενικότερα ἐπιστημονικὴ του κατάρτιση, ἡ ὁποία ἦταν ἀπόρροια ἀσφαλῶς τῶν λαμπρῶν μεταπτυχιακῶν σπουδῶν του στὴν Ἑλλάδα καὶ στὸ ἐξωτερικό.

Μοῦ μίλησε γιὰ τὸ τί εἶχε κάνει ὡς τότε στὴν Ἐπαρχία μας καί, τὸ σημαντικότερο, γιὰ τοὺς μελλοντικοὺς σχεδιασμοὺς του. Ἐκτοτε μὲ περιέβαλλε μὲ ἀγάπη καὶ ἐμπιστοσύνη.

Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1982, μὲ πρόσκληση τοῦ τότε Προέδρου τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς Μενετῶν Καρπάθου, ἀείμνηστου ἱερέα Ἐμμανουὴλ Οἰκονομίδη, τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τῇ δικῇ μου συνεργασία, ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Καρπάθου καὶ Κάσου Νεκτάριος, ἀφοῦ προέστη τοῦ Ἀρχιερατικοῦ Ἑσπερινοῦ τοῦ Δεκαπενταύγουστου στὴν ἐορτάζουσα Ἐκκλησία τῶν Μενετῶν (14 Αὐγούστου), ὅπως ἄλλωστε ἔκαναν πάντοτε οἱ ἐκάστοτε Μητροπολίτες τοῦ νησιοῦ, ἦλθε καὶ τὴν ἐπομένη (συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν συμπατριώτη του παπα-Ἀντώνη, ἀπὸ τὰ Χανιά), 15 Αὐγούστου 1982, στὴν Κεντρικὴ Ἐκκλησία τῶν Μενετῶν, ἀφιερωμένη στὴν Κοίμηση τῆς Θεοτόκου καὶ ἐτέλεσε Ἀρχιερατικὴ Θεία Λειτουργία. Ἦταν ἡ πρώτη ἐπίσκεψη Μητροπολίτη Καρπάθου ἀνήμερα τῆς Παναγίας στὸ χωριό⁵. Τὸν Πανηγυρικὸ αὐτὸν Ἀρχιερατικὸ Ἑορτασμὸ παρακολούθησαν χιλιάδες προσκυνητές.

5. Ἡ δευτέρη Ἐπίσημη Ἐπίσκεψη οἰκείου Μητροπολίτη, ὅπου προεξήρχε Ἀρχιερατικῆς Θείας Λειτουργίας, ἐγίνε τὸν Δεκαπενταύγουστο τοῦ 1995, ἀπὸ τὸν Σεβα-

*Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Νεκτάριος, ἐνῶ παρακολουθεῖ τὸ ἔθιμο «ικάντο»
στὴν αὐλὴ τῆς Ἐκκλησίας τῶν Μενετῶν. Στὸ ἀριστερὸ ἄκρο
ὁ ἱερέας Ἑμμ. Οἰκονομίδης.*

Τὴν τρίτη ἡμέρα τῆς Ἑορτῆς, 16 Αὐγούστου (1982), ὁ Μητροπολίτης Νεκτάριος ἦλθε καὶ πάλι στὶς Μενετές, ὅπου παρακολούθησε τὸ παραδοσιακὸ ἔθιμο «ικάντο», στὸ ὁποῖο πωλοῦνται, μὲ δημόσιο πλειστηριασμό, τὰ ἀφιερώματα τῶν προσκυνητῶν στὴν Παναγία. Τὸ ἔθιμο αὐτὸ ἔχει σκοπὸ τὴν ἐνίσχυση τοῦ ταμείου τῆς Ἐκκλησίας⁶.

Μετὰ τὴν τέλεση τοῦ ἐθίμου, ὅπως κάθε χρόνο, ἄρχισε τὸ παραδοσιακὸ γλέντι στὸ Μέγαρο τῆς Ἐκκλησίας, ὅπου τραγουδήθηκαν, μὲ τὴ συνοδεία τοπικῶν μουσικῶν ὀργάνων, αὐτοσχέδιες μαντινάδες πρὸς τιμὴν τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτη Νεκταρίου. Ἀπὸ τότε τίς κράτησα στὸ ἀρχεῖο μου καὶ τίς δημοσιεύω τώρα ἐδῶ (μὲ τὰ ὀνόματα τῶν τραγουδιστῶν, «ζώντων καὶ κεκοιμημένων»), μνημόσυνο γιὰ τὸν μακαριστὸ Μητροπολίτη.

σμιώτατο Μητροπολίτη Καρπάθου καὶ Κάσου κ. **Ἀμβρόσιο**. Βλ. σχετικὰ Μηνᾶς Ἀλ. Ἀλεξιάδης - Ντίνος Ἀντ. Μελλᾶς (ἐκδοτικὴ ἐπιμέλεια), Ὁ Ἑορτασμός τῆς Ἐκατονπεντηκονταετηρίδας (1845-1995) τῆς Ἐκκλησίας Μενετῶν Καρπάθου «Ἡ Κοίμηση τῆς Θεοτόκου», Δεκαπενταύγουστος 1995, Ἀθήνα 1996.

6. Βλ. σχετικὰ Μηνᾶς Ἀλ. Ἀλεξιάδης, «Ἐκκλησιαστικοὶ πλειστηριασμοὶ στὴν Κάρπαθο», Δωδεκάνησος (Επίσημον Δελτίον τῶν ἐν Δωδεκανήσῳ Ἐπαρχιῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Ἱεροσυνόδου), 1 (2009), σ. 159-174, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

16 Αυγούστου 1982

Μενετὲς Καρπάθου

Ἱερέας Γεώργιος Κωνσταντινίδης (†, ἀπὸ τὸ γειτονικὸ χωριὸ Ἀρκάσα)

1. Κόπος εἶν' ἀπ' τὶς πυρκαγιὲς κι ἀπὸ τὴν ἐκκλησίᾳ,
χατίρι σου, Δεσπότη μας, γινόμαστε θυσία.
2. Τὸ κοιτάτο, Δέσποτα, τῶν Μενετῶν κι Ἀρκάσης
σοῦ εὐχεται στὴν Κάρπαθο τὰ χρόνια νὰ χιλιάσεις.

Ἱατρὸς Γεώργιος Χατζηδημητρίου (†)

3. Νὰ μένετε στὴν Κάρπαθο, σὰν νὰ 'ναι ἡ πατρίδα,
καὶ ὅλοι μας σᾶς ἀγαποῦν, ἐσεῖς 'στε ἡ ἐλπίδα.

Ἱερέας Γεώργιος Κωνσταντινίδης (†)

4. Ἀφότου 'ρθες στὴν Κάρπαθο, νέα πνοὴ ὑπάρχει
κι εἴμαστε ὑπερήφανοι τέτοιος Δεσπότης νὰ 'ρχει.

Γεώργιος Χατζηδημητρίου (†)

5. Νὰ χτίσετε, νὰ φτιάξετε κι ἐμεῖς θὰ βοηθοῦμε,
νὰ δοῦμε τὴ γενέτειρα, ὅπως ἐπιθυμοῦμε.

Βασίλης Μαστρομιχάλης

6. Κάσου-Καρπάθου, Δέσποτα, μεγάλ' ἡ προσφορά σου
κι ἡ Παναγιὰ νὰ βοηθᾷ, νὰ ἔχεις τὴν ὑγείᾳ σου.
7. Τὸν πρῶτο τὸν Νεκτάριο τιμᾷ ἡ ἐκκλησίᾳ μας,
ὁ δεύτερος εὐρίσκεται σήμερ' ἀνάμεσά μας.

Χαρὴς Σεβδαλῆς (†)

8. Ἦρθες, Δεσπότη, στὸ χωριὸ καὶ δεύτερην ἡμέρα,
πάντοτε νὰ σᾶς βοηθᾷ, Πνευματικὲ Πατέρα.
9. Χίλια καλῶς ὀρίσατε μ' ὅλη τὴ συντροφιά σας,
ἡ Παναγιὰ τῶν Μενετῶν πάντα βοήθειά σας.

Ἱερέας Ἀντώνιος (ἀπὸ τὰ Χανιά)

10. Μιὰ μαντινάδα θὲν νὰ πῶ ἀπ' τὰ Χανιά τῆς Κρήτης,
βοήθεια ἡ Παναγιὰ καὶ ὁ Μητροπολίτης.

11. Εὐχαριστῶ σας, φίλοι μου, μεγάλη ἡ καρδιά σας
κι ὅπου κι ἂν πάω καὶ σταθῶ, θὰ λέω τ' ὄνομά σας.

Ἱερέας Γεώργιος Κωνσταντινίδης (†)

12. Ἡ Κάρπαθος τὸν κέρδισε, τὸν ἔχασε ἡ Κρήτη,
νὰ στέκει νὰ μᾶς εὐλογεῖ ὡσὰν τὸν Ψηλορείτη.

Μηνᾶς Ἀλ. Ἀλεξιάδης

13. Πάλι θ' ἀρχίσω καὶ θὰ πῶ τοῦ Σεβασμιωτάτου,
ποὺ ἦρθε νὰ γλεντίσουμε στὸ χῶρο τοῦ πρωτάτου.
14. Ἦρθες καὶ ἀποδείχθηκες ἄξιος Ἱεράρχης,
ἡγέτης ὅλου τοῦ νησιοῦ καὶ τῶν Βασσῶν Σχολάρχης.
15. Θέλω νὰ ξέρεις, Δέσποτα, δὲν εἶσαι πιά μονάχος,
στὸ διάβα σου θὰ βρίσκεται ὁ Ἱερὸς ὁ Βράχος.

Μανόλης Χριστοδουλάκης

16. Μεγάλη εἶναι ἡ τιμὴ, ὦ γιὲ τοῦ Ψηλορείτη,
ποὺ ἦρθες καὶ γλεντίζουμε στῆς Παναγιᾶς τὸ σπίτι.

Ἱατρὸς Μηνᾶς Γ. Μελᾶς

17. Μεγάλη εἶναι ἡ τιμὴ κι ὅλοι τὴν ἐκτιμοῦμε
καὶ γρήγορα σ' ἀνώτερα, Δεσπότη, νὰ σὲ δοῦμε.

Ἱερέας Γεώργιος Κωνσταντινίδης (†)

18. Βλέπω στὸ κέφι νὰ ῥχεται τούτ' ἡ παρέα ὅλη,
φωνάξετε παρακαλῶ καὶ τὸν παπα-Μανόλη.

Μιχάλης Ἰω. Μαρής (†)

19. Τὴ μάνα μου θὰ βλαστημῶ ποὺ μ' εἶχε κάνει πρώμια
καὶ τώρα τὰ ξεσχίσασι οὔλα μου τὰ γαλόνια.

Γεώργιος Μιχ. Σακέλλης (†)

20. Τρεῖς μέρες εἶν' ποὺ πίνουμε ἐμεῖς καὶ ξενυχτοῦμε
καὶ πάλι κατὰ δύναμη θὰ γίν', ὅ,τι μπορούμε.

*Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Νεκτάριος, στὸ ἔθιμο «ἱκάντο».
Δίπλα του ὁ συμπατριώτης του ἱερέας Ἀντώνιος.*

21. Χαρά καὶ ἀγαλλίαση τῇ νιώθει ἡ καρδιά μας,
ποὺ ἀναπνέουμε μαζὶ ἀέρα, Δέσποτά μας.

Ἱερέας Γεώργιος Κωνσταντινίδης (†)

22. Θαυμάσια κι οἱ Κρητικοὶ στήν ἑορτὴ νὰ λάχου(ν),
νὰ ἔχουν πάντα βοηθὸ τὴν Παναγιά τοῦ Βράχου.

Γεώργιος Χατζηδημητρίου (†)

23. Χίλια καλῶς ὀρίσατε ἀπ' τὴ λεβεντο-Κρήτη,
ἐτούτη ἢ συνάντηση, ἱστορικὴ θὰ μείνει.

Ἱερέας Ἀντώνιος

24. Εὐχαριστοῦμε, φίλοι μας, δὲν εἶστ' ὑποχρεωμένοι,
μὰ πράξατε εὐγενικὰ ὡς εἶστε μαθημένοι.

Ἱερέας Γεώργιος Κωνσταντινίδης (†)

25. Ἄν θέλεις, κάμε με ἄργὸ ποὺ τραγουδάω τόσο,
μὰ δὲν μπορῶ τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου νὰ προδώσω.

Νίκος Παγκούσης

26. Βοήθειά μας όλων νά 'ναι ή Παναγία,
μὰ πιὸ πολὺ στὸν Δέσποτα, νά 'ρχεται εἰς τὴ χάρη της, νὰ κάνει Λειτουργία.

Γεώργιος Χατζηδημητρίου (†)

27. Τὰ ἔργα ποὺ χρειάζονται ἐσὺ θὲν νὰ τὰ χτίσεις
καὶ τὴ μικρὴ τὴν Κάρπαθο πρώτη ν' ἀναδείξεις.

Μιχάλης 'Ιω. Μαρῆς (†)

28. Πές μας ποιές εἶν' οἱ πέρδικες, ἀπού* 'φερεις μαζί σου,
ἂν τύχ' κι εἶν' ἐλεύθερες, δῶσε των τὴν εὐχή σου.

29. Ἄν θέλετε νὰ μάθετε, ποιό εἶναι τ' ὄνομά μου,
κατάγομαι 'πού τοῦ Μαρῆ καὶ τό 'χω καύχημά μου.

Ἱερέας Γεώργιος Κωνσταντινίδης (†)

30. Οἱ ρίζες μας βαθιὰ κρατοῦν, τὸ λέω παρρησία,
τοῦ ἔνδοξου Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τὴ Μικρασία.

Γεώργιος Μιχ. Σακέλλης (†)

31. Πέρα 'πὸ τὴ Μητρόπολη, 'πὸ τοῦ Θεοῦ τὸ σπίτι,
ζητήσαμε μιὰ εὐλογία, νομίζω, μᾶς ἀνήκει.

Χαρῆς Σεβδαλῆς (†)

32. Ἐφέτη* μας τὴν ἤκαμε, Σακέλλη μου, τὴ χάρη
καὶ στὴν Κωνσταντινούπολη νὰ φτάσει, στὸ Φανάρι.

Γεώργιος Μιχ. Σακέλλης (†)

33. Φίλε, ὥσάν νὰ γέννησε τὴν Κάρπαθο ἡ Κρήτη,
γιατ' ἔχουν μιὰν ἀναπνοή κι ἓνα καρδιοχτύπι.

Γεώργιος Χατζηδημητρίου (†)

34. Ἔργα τῆς ἀναγέννησης ἐσὺ νὰ τελειώσεις
καὶ τὸ δικό μας ὄνειρο, ἐσὺ νὰ ἐκπληρώσεις.

35. Ἐσύ 'σαι 'πὸ τίς Μενετές, ἀπ' τὸ μικρὸ τὸ Σούλι
καὶ πάντα 'δῶ σὲ θέλομε καὶ σ' ἀγαποῦμε οὔλοι*.

Σοφίτσα Ἰω. Μαρή

36. *Εἰς τὴ ζωὴ μου ἡ χαρὰ πιστεύω εἶναι πρώτη
ποὺ ἦρθες καὶ λειτούργησες στὶς Μενετές, Δεσπότη.*

37. *Τοῦ Βράχου μας ἡ Παναγιά, ἀπὸν* γιатρεύει πόνο,
νὰ βοηθᾷ σὲ ὅλους σας, νὰ ῥχεστε κάθε χρόνο.*

Ἱερέας Γεώργιος Κωνσταντινίδης (†)

38. *Ἀδελφωμένα τὰ χωριά θὰ γίνονται θυσία,
γιατ' ἔχουνε τὶς ρίζες τοὺς ἀπὸ τὴν Ἀρκεσία.*

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ: Ἀπού = πού, ἡ ὁποία

Ἐφέτη = ἐφέτος

Οὔλοι = ὅλοι

* * *

Στὸ σύντομο χρονικὸ διάστημα τῆς ποιμαντορίας του στὴν Κάρπαθο, ἱδρυσε τὸ Ἐκκλησιαστικὸ Φροντιστήριο Καρπάθου, καί, μὲ ἐνέργειές του, ἀνακαινίσθηκε καὶ ἠλεκτροδοτήθηκε ἡ Ἱερὰ Μονὴ Ἀγίου Γεωργίου Βασσῶν, ἰδρύθηκε Ταπητουργικὴ Σχολὴ στὴν πρωτεύουσα τοῦ νησιοῦ καὶ συνετέλεσε στὴν ἀνέγερση σύγχρονου ἐλαιοτριβείου στὸ Μεσοχώρι⁷.

Ἡ ἱερατικὴ του ζωὴ, γενικά, ὅπως ὁ ἴδιος ἄλλωστε ἔγραψε, ἦταν πολὺπλευρη, ἐπίπονη καὶ δημιουργικὴ⁸. Εἶχε στέρεη ἐπιστημονικὴ συγκρότηση, ἦταν βαθύνους καὶ πολυγραφώτατος.

Τὸν συνάντησα γιὰ τελευταία φορά, τυχαῖα, τὴν Πρωταπριλιά τοῦ 2008, στὸ Προκόπι Εὐβοίας, στὸν Ἱερὸ Ναὸ τοῦ Ἀγίου Ἰωάννη τοῦ Ρώσου, ὅπου εἶχε πάει γιὰ προσκύνημα. Ἐκεῖ μοῦ χάρισε τὸ ποιητικὸ βιβλίο του⁹.

Δίνω ἐδῶ ἓνα δεῖγμα ἀπὸ τὴν ποιητικὴ του σκέψη, ποὺ ἀναφέρεται στὴν ἀγάπη γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ θυμίζει τὸ γνωστὸ ποίημα «Ἄν...» τοῦ Βρετανοῦ ποιητῆ Rudyard Kipling (1865-1936).

7. Βλ. καὶ Σεβ. Μητροπολίτη Νεκταρίου, «Ἐμπειρίες Ἐπισκοπικῆς Ποιμαντορίας», ὅ.π., σ. 4-5.

8. Ὁ.π., σ. 3.

9. Βλ. σχετικὰ: Δάκρυα. Ποιήματα τοῦ ἐλεηθέντος ἀμαρτωλοῦ Ἐπισκόπου Νεκταρίου, Ἀθήνα 2005, σ. 46.

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

Ἄν μπορεῖς νὰ λευτερώσεις μέσα σου τὸ πνεῦμα,
 ἄν μπορεῖς νὰ γονατίσεις μπροστὰ στὴν ὁμορφιὰ τῆς δημιουργίας,
 ἄν μπορεῖς νὰ μεγαλώσεις τὰ χέρια σου, γιὰ νὰ χαϊδεύουν τ' ἄστρα,
 ἄν μπορεῖς μὲ τὴ λάσπη καὶ τὶς πέτρες νὰ χτίζεις παλάτια,
 ἄν μπορεῖς νὰ μὴν ἔχεις τίποτα καὶ νὰ ἔχεις τὰ πάντα,
 ἄν μπορεῖς μέσα στὶς φλέβες σου νὰ βάλεις τὸν ἥλιο,
 ἄν μπορεῖς ν' ἀγαπήσεις τὴν σύνθεση τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς,
 ἄν μπορεῖς νὰ κλαῖς, χωρὶς νὰ τὸ ξέρει κανένας,
 ἄν μπορεῖς νὰ κάνεις τραγούδι τῇ ζωῇ ἐνὸς παιδιοῦ,
 ἄν μπορεῖς νὰ πεθάνεις κάθε στιγμή,
 γιὰ νὰ ἀνασταίνεις τῇ ζωῇ,
 ἄν μπορεῖς μὲ τὴ σιωπὴ
 νὰ θεωρεῖς τὰ ἀθέατα καὶ νὰ βλέπεις τὰ ἄρρητα.
 Τότε εἶσαι ἀληθινὸς ἄνθρωπος,
 ἄνθρωπος τῆς ἀγάπης¹⁰.

Ὁ ἐπιγραφόμενος, ποὺ τιμήθηκε μὲ μακρόχρονη φιλία καὶ ἐγκαρ-
 διότητα ἀπὸ τὸν μακαριστὸ Ἱεράρχη, θὰ τὸν θυμᾶται πάντοτε καὶ προσ-
 εύχεται στὸν Ὑψιστο νὰ ἀναπαύσει τὴν ψυχὴ του «ἐν σκηναῖς Δικαίων».

10. Ὁ.π., σ. 22.

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ

Καθηγουμένον Πάτμου Ἀντίπα Νικηταρᾶ, *Πατριαρχική Ἐξαρχία καὶ Ἡ Μονὴ Πάτμου*, Ἐκδ. Ἐπέκταση 2005.

Ἡ Ἱερὰ Νῆσος τῆς Πάτμου εἶναι παγκόσμια γνωστὴ γιὰ τὸ σπήλαιο τῆς Ἀποκαλύψεως, στὸ ὁποῖο, κατὰ τὴν παράδοση, ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, ὁ Ἁγαπημένος μαθητὴς τοῦ Κυρίου, συνέγραψε τὸ ἐπίκαιρο στὶς ἡμέρες μας βιβλίον τῆς Ἀποκαλύψεως. Ἐπὶ πλέον ἡ Πάτμος ἀποτελεῖ μοναχικὸ κέντρο ἀναφορᾶς, ἰδιαίτερα γιὰ τοὺς Ὀρθοδόξους καὶ γιὰ τὴν περίπυστη Βασιλικὴ καὶ Πατριαρχικὴ, Σταυροπηγιακὴ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, μοναστικὸ κέντρο μὲ μακραίωνη ἀκτινοβολία καὶ ἀνυπολόγιστη πολιτισμικὴ προσφορά στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, ἀλλὰ καὶ σὲ ὁλόκληρον τὸν κόσμον.

Ὅπως μάλιστα ἔχει ἀπὸ τὸν 13ο ἤδη αἰῶνα ἐθιμικὰ καθιερωθεῖ, ἡ Πάτμος καὶ τὰ γειτονικά της νησιά δὲν συνιστοῦν Μητρόπολη, ἀλλὰ διοικοῦνται σύμφωνα μὲ ἓνα ἰδιότυπο ἐκκλησιαστικὸ καθεστῶς, μοναδικὸ σήμερα στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, ποὺ εἶναι γνωστὸ ὡς «Πατριαρχικὴ Ἐξαρχία».

Ἑρμηνευτικὴ προσέγγιση στὸ ἐνδιαφέρον αὐτὸ μοναστικὸ καὶ ἐξαρχικὸ καθεστῶς τῆς Πάτμου ἐπιχειρεῖται στὸ παρὸν βιβλίον, στὸ πλαίσιο ἀσφαλῶς τοῦ καθεστώτος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὑπὸ τὴν ἄμεση κανονικὴ καὶ γενικότερα ἐκκλησιαστικὴ δικαιοδοσία τοῦ ὁποίου ὑπάγεται τόσο ἡ Πατριαρχικὴ Ἐξαρχία τῆς Πάτμου, ὅσο καὶ οἱ πέντε Μητροπόλεις τῆς Δωδεκανήσου.

Καθηγουμένον Πάτμου Ἀντίπα Νικηταρᾶ, *Τὸ ξυλόγλυπτο τέμπλον τοῦ Καθολικοῦ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Πάτμου*, Πάτμος 2005.

Τὸ λαμπρὸ αὐτὸ τέμπλον προκάλεσε τὸ ἐνδιαφέρον μας ἀπὸ τὰ φοιτητικά μας χρόνια. Τὸ παρουσιάσαμε ὡς φοιτητικὴ ἐργασία στὸ μάθημα τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιολογίας. Στὴ συνέχεια, τὸ 1988, ἐκδόθηκε μὲ τὴν εὐλογία τοῦ τότε Καθηγουμένου ἀρχιμ. Ἰσιδώρου. Ἡ ἐργασία αὐτὴ περιλαμβάνει, ὡς εἰσαγωγή, μιὰ ἀναφορὰ περὶ τῆς ἐξελίξεως τοῦ τέμπλου γενικῶς καὶ ἀκολουθεῖ μιὰ κατὰ τὸ δυνατόν πληρέστερη ἀναφορὰ τόσο γιὰ τὸ σύνολο, ὅσο καὶ γιὰ τὰ ἐπιμέρους στοιχεῖα τοῦ τέμπλου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου Πάτμου. Ἐπίσης παρατίθεται ἐπιλογὴ σχετικῆς βιβλιογραφίας καὶ κατάλογος τόσο τῶν εἰκόνων, ὅσο καὶ τῶν πινάκων-σχεδίων μὲ ἀναφορὰ στὶς πηγὲς αὐτῶν καί, τέλος, στὸ γλωσσάριο, γιὰ τὴ διευκόλυνση τῶν ἀναγνωστῶν, δίδονται ἐπεξηγήσεις διαφόρων ὄρων, ποὺ χρησιμοποιοῦνται στὸ κείμενο χωρὶς τὴν ἄμεση ἐπεξήγησή τους.

Ἡ Γεροντικὴ Σύναξη τῆς παλαιφάτου Μονῆς ἀπεδέχθη τὴν μικρὴ μας προσφορά καὶ τὰ ἔσοδα ἀπὸ τὴν ἔκδοση αὐτὴ θὰ διατεθοῦν στὸ σύνολό τους πρὸς ἐνίσχυση τῶν

Έργαστηρίων Συντηρήσεως Εικόνων και Χειρογράφων και του γενικού ανακαινιστικού και αναστηλωτικού έργου της Μονής.

Θερμές ευχαριστίες όφειλουμε στο Διοικητικό Συμβούλιο της Όρθοδόξου Πολιτιστικής Ένώσεως, διά την εύγενή χορηγία της έκδόσεως αυτής, στον κ. Ίωάννη Βασ. Κοψαχείλη, αρχιτέκτονα μηχανικό, διά την επιμέλεια της ύλης, την σελιδοποίηση και την επιμέλεια της έκδόσεως, και στον κ. Ίωάννη Σωτηρίου, συντηρητή Έργων Τέχνης της Έρεας Μονής, διά την φωτογράφησιν.

Καθηγουμένου Πάτμου Άντίπα Νικηταρά, Βίος και Άκολουθία τών εν Πάτμω Διαλαμψάντων Αγίων, Πάτμος 2006.

Άπο τόν Ζήσιμο Βιρβίλλη

Πρόσφατα ή Έξαρχία μέ την Μονή του Άγίου Ίωάννου του Θεολόγου της Πάτμου προέβησαν σε μία αξιόλογη προσπάθεια για την παρουσίαση, στο ευρύτερο κοινό, αγίων μορφών, που σε πολλούς ήσαν άγνωστες επί πολλά χρόνια. Οί μορφές αυτές είναι είκοσιτρείς περίπου άγιοι, οί όποιοι, είτε σαν μόνιμοι άστέρες είτε σαν διάττοντες, φωτίσαν τόν νοητό και πνευματικό στερέωμα του ήεροϋ αυτού νησιού, που λέγεται Πάτμος.

Έπαινούμε αυτή την προσπάθεια, ή όποία όφείλεται κυρίως στην πρωτοβουλία του Καθηγουμένου της Μονής και Έξάρχου Πάτμου κ. Άντίπα και στη συμβολή σ' αυτή την πρωτοβουλία και συμπαράσταση, του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ρόδου κ. Κυρίλλου

Τό άποτέλεσμα της κοινής αυτής προσπάθειας είναι ή έκδοση ένός αξιόλογου πολυτελοϋς τόμου, που περιλαμβάνει τις βιογραφίες όλων αυτών τών Αγίων στη Δημοτική Έλληνική γλώσσα και την κοινή Άσματική Άκολουθία τους, για λειτουργική χρήση στην κοινή επίσης έορτή τους.

Ό τίτλος του τόμου αυτού είναι καθαρά και παραδοσιακά έκκλησιαστικός καί, θα λέγαμε, μέ την πρέπουσα για την περίπτωση μεγαλοπρέπεια: «ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΩΝ ΕΝ ΠΑΤΜΩ ΔΙΑΛΑΜΨΑΝΤΩΝ ΑΓΙΩΝ».

Τό έξώφυλλο του βιβλίου κοσμείται μέ μία καλαίσθητη εικόνα όρισμένων άπο τούς άγίους αυτούς, βυζαντινής τεχνοτροπίας, που φιλοτέχνησε ό γνωστός άγιογράφος Δημήτριος Βαριάς, και τό κείμενο διανθίζεται μέ επίσης αξιόλογες εικόνες, βυζαντινές κατά την τεχνοτροπία παλαιότερες άπο τις «τεθησαυρισμένες» στη Μονή, αλλά και νεώτερων άγιογράφων.

Τήν επιμέλεια της Παραγωγής είχε ό Έκδοτικός Οίκος ΣΤΑΜΟΥΛΗ Α.Ε., σε συνεργασία μέ συμπατριώτη μας φίλο της Μονής.

Όφείλουμε νά όμολογήσουμε όμως, ότι καλή και αξιόλογη ύπήρξε αυτή ή προσπάθεια και τό άποτέλεσμά της, αλλά πραγματοποιήθηκε και άρκετά καθυστερημένα. Και τούτο, διότι οί άγιοι αυτοί δέν είναι ούτε σημερινοί ούτε χθεςινοί, αλλά διαχρονικοί, μέσα σ' ένα διάστημα δύο χιλιάδων χρόνων, άπο τη χρονιά που έφθασε εδώ έξόριστος ό Άγιος Ίωάννης ό Θεολόγος, κατά τά τέλη του πρώτου μ.Χ. αιώνα, μέχρι και πρόσφατα, στον είκοστό αιώνα, μέ την παρουσία εδώ του Άγίου Σάββα «του έν Καλύμνω».

Έπρεπε λοιπόν ή πρωτοβουλία αυτή νά είχε άναληφθει άρκετά ένωρίτερα, ώστε και πιστοί, Πάτμιοι ή μη, οί όποιοι δέ πρόφθασαν και έφυγαν άπ' αυτή τη ζωή, νά είχαν πλη-

ροφορηθεῖ καὶ νὰ εἶχαν χαρεῖ γιὰ τὴν παρουσία σὲ ἓνα τέτοιο μικρὸ νησὶ τόσων ἀγίων, ἄσχετα ἂν αὐτοὶ οἱ ἅγιοι εἶναι ντόπιοι ἢ ξενόφερτοι, καὶ νὰ τοὺς τιμοῦν καὶ νὰ τοὺς ἐορτάζουν, ὅπως τοὺς ἀξίζει. Θὰ μπορούσε μέσα σ' αὐτούς, ποὺ δὲν πρόφθασαν νὰ ἐνημερωθοῦν καὶ νὰ χαροῦν γι' αὐτούς τοὺς πνευματικούς «Θησαυρούς», ποὺ πλουτίζουν τὸ νησί μας, νὰ εἴμαστε κι ἐμεῖς, ποὺ χαράζουμε τὴ στιγμή αὐτὴ αὐτὲς τίς γραμμές.

Δὲν ἐπιθυμοῦμε νὰ καταλογίσουμε καμιά εὐθύνη σὲ κανένα, καὶ ἰδιαίτερα σὲ καμιά ἀπὸ τίς «διοικήσεις» τῆς Μονῆς ἢ τῆς Ἐξαρχίας γι' αὐτὴ τὴν καθυστέρηση. Ἵσως λόγοι ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τὴ θέλησή τους ἀκόμη καὶ ἔλλειψη πλήρους ἐνημερώσεως καὶ ἀνάλογης συνεργασίας ἢ καὶ οἰκονομικοὶ ἀκόμη, θὰ μπορούσαν νὰ εἶχαν συντελέσει ἀρνητικὰ σὲ ἓνα τέτοιο πολυδάπανο ἐγχεῖρημα.

Τὴν ἔκδοση αὐτὴ ἐγκρίνει καὶ ἐπευλογεῖ ἡ Α.Θ.Π. ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Συνοδικῶς, τὸν Πρόλογο ὡς καὶ τίς Βιογραφίες τῶν Ἀγίων στὴ Δημοτικὴ γράφει ὁ Καθηγούμενος καὶ Πατριαρχικὸς Ἐξάρχος κ. Ἀντίπας καὶ τὴν Ἀσματικὴ Ἀκολουθία τοὺς συνέθεσε ὁ πολυτάλαντος καὶ ὄχι «ἀτάλαντος», ὅπως ὁ ἴδιος θέλει ταπεινὰ νὰ ἀποκαλεῖται, Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Ρόδου κ. Κύριλλος.

Καθηγουμένου Πάτμου Ἀντίπα Νικηταῖ, Τὸ βιβλίον τῆς Ἀποκάλυψης,

Ἔκδ. Ἄθως 2007, καὶ

Καθηγουμένου Πάτμου Ἀντίπα Νικηταῖ, Ὁδηγὸς Ἱερᾶς Μονῆς Ἀγ. Ἰω. τοῦ Θεολόγου Πάτμου, Πάτμος 2007.

*Ἀπὸ τὸν Μ. Γ. Βαρβούνη, ἀναπληρωτὴ καθηγητὴ Λαογραφίας
τοῦ Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης*

Δύο νέες ἐκδόσεις τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Πάτμου, ἔργα τοῦ Καθηγουμένου τῆς καὶ Πατριαρχικοῦ Ἐξάρχου Πάτμου Ἀρχιμανδρίτη κ. Ἀντίπα, ξαναφέρνουν στὸ προσκήνιο τὸ ζήτημα τῆς πατμιακῆς λογισύνης, ποὺ ἀνὰ τοὺς αἰῶνες ἔχει ἀναδείξει μεγάλες μορφές στὸν εὐαίσθητο πνευματικὰ ὀρθόδοξο χώρο τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς.

Ἡ πρώτη εἶναι ἡ καλαισθητὴ καὶ προσεγμένη ἔκδοση τοῦ κειμένου τῆς Ἀποκάλυψης, μὲ ἐκτενὴ εἰσαγωγὴ καὶ νεοελληνικὴ μετάφραση (ἔκδ. 2007, σελ. 236). Στὸν τόμο αὐτό, ποὺ κοσμεῖται ἀπὸ ὠραιότατες φωτογραφίες ὀρθοδόξων φορητῶν εἰκόνων καὶ τοιχογραφιῶν, ποὺ ἀπεικονίζουν σκηνές ἀπὸ τὸ βιβλίον τῆς Ἀποκάλυψης, μετὰ τὴν εὐλογία τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου (σ.11) καὶ τὸ προοίμιο (σελ. 13) παρατίθεται ἐκτενὴς γραφὴ, καὶ ἐπιστημονικὸτατὴ συνάμα εἰσαγωγὴ τοῦ συγγραφέα (σ. 17 κ.ἐξ.), ὅπου ἀναφέρονται καὶ ἀναλύονται ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος συγγραφῆς, ὁ συγγραφέας καὶ οἱ σχετικὲς πατερικὲς ἀναφορές, ἡ σχέση τῆς Ἀποκαλύψεως μὲ τὴν οἰκολογία, τὴν οἰκονομία, τὴν πολιτικὴ καὶ τὸν πόλεμο, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀναλυτικὰ περιεχόμενα τοῦ ἱεροῦ βιβλίου, μαζὶ μὲ ἐπίλογο καὶ βιβλιογραφία. Ἀκολουθεῖ (σ. 102 κ.ἐξ.) τὸ πρωτότυπο κείμενο μαζὶ μὲ μία ἐξαιρετικὴ, κυριολεκτικὴ, ὅπου πρέπει, καὶ ποιητικὴ, ὅπου χρειάζεται, νεοελληνικὴ μετάφραση, τὸ πληρέστερο βοήθημα γιὰ τοὺς πιστοὺς, ποὺ θέλουν νὰ γνωρίσουν τὸ τελευταῖο, καὶ κατ' ἐξοχὴν γριφώδες, βιβλίον τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Ἡ δευτέρη ἔκδοση ἀποτελεῖ τὸ νέο ὁδηγὸ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἀγίου Ἰωάννου Θεολόγου Πάτμου (ἔκδ. 2007, σελ. 111), ἓνα βιβλίον καλοτυπωμένο καὶ καλαισθητό, ποὺ κοσμεῖται ἀπὸ πολλὲς καὶ ἄψογης αἰσθητικῆς ἐγχρωμες φωτογραφίες. Μετὰ τὸ σχετικὸ μήνυμα τῆς

Α.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχῃ μας, ποὺ εἶναι καὶ ὁ κυριάρχης ἐπίσκοπος τῆς ἱερῆς νήσου Πάτμου, καὶ τὸν πρόλογο τοῦ συγγραφέα καὶ καθηγουμένου (σ. 10), ἡ ὕλη τοῦ εὐχρηστοῦ καὶ εὐσύνοπτου αὐτοῦ βιβλίου περιλαμβάνει ἱστορικὴ ἀναδρομή, περιηγήσεις στὸ καθολικὸ, στὰ παρεκκλήσια τῆς Παναγίας, καὶ τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου, στὴν τράπεζα, στὴν βιβλιοθήκη, στὸ σκευοφυλάκιο καὶ στὰ λοιπὰ ἀξιοθέατα τῆς Μονῆς, ὡς ἐπίσης καὶ στὰ ἐργαστήρια συντηρήσεως χειρογράφων καὶ εἰκόνων.

Ἐκτενὴς ἐπίσης λόγος, γεμάτος ὅμως ἀπὸ μετριοπάθεια καὶ σεμνότητα, γίνεται καὶ γιὰ τὶς σύγχρονες δράσεις τῆς Μονῆς καὶ τῆς Πατριαρχικῆς Ἐξαρχίας Πάτμου, ὅπως τὸ Κέντρο Ὁρθοδόξου Πολιτισμοῦ καὶ Πληροφόρησης (σ. 94) καὶ τὸ Κέντρο Μέριμνας Οἰκογενειακῆς Στήριξης (σ. 96). Τέλος, ὁ ἀναγνώστης πληροφορεῖται γιὰ τὴν διοικητικὴ διάρθρωση τῆς Μονῆς, τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ πολιτικὰ προνόμια τῆς Μονῆς Πάτμου καὶ τοῦ Ἱγουμενίου, ἀλλὰ καὶ καταρτίζεται πνευματικὰ, σχετικὰ μὲ τὸ μήνυμα τοῦ μοναχισμοῦ στὸν σύγχρονο κόσμο, τὴν εὐαγγελικότητα τοῦ μοναχισμοῦ καὶ τὸ περιεχόμενο μιᾶς μέρας ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ζωὴ τῶν ὀρθοδόξων μοναχῶν (σ. 108).

Ὁ συγγραφέας, καθηγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Πάτμου Ἀρχιμανδρίτης κ. Ἀντίπας (γεν. 1962) ἀποτελεῖ χειροτονία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχῃ μας κ.κ. Βαρθολομαίου (1988: διάκος - 1991: πρεσβύτερος). Σπούδασε στὴν Πατριάρδα Ἐκκλησιαστικὴ Σχολὴ καὶ στὴν Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τῆς ὁποίας ἀναγορεύθηκε διδάκτωρ τὸ 1998. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς Πατριάρδας Σχολῆς, ἰδρυτὴς τοῦ Ἱεροῦ Καθίσματος Ἁγίου Νεκταρίου Λουκακίων (1993 κ.ἐξ.), ἀλλὰ καὶ Γέροντας τῆς Καλύβης τῶν Ἀρχαγγέλων καὶ τοῦ Κελλίου τῶν Ἁγίων Θεοδώρων, στὴν Κουτλουμουσιανὴ σκήτη τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, στὸ Ἅγιον Ὄρος, τῆς ὁποίας διετέλεσε δικαῖος. Τὸ 2000 ἐξελέγη καθηγούμενος τῆς Μονῆς Πάτμου καὶ Πατριαρχικὸς Ἐξαρχος Πάτμου, ἐνῶ ἔχει ἀναγορευθεῖ ἐπίτιμος διδάκτωρ τοῦ Πανεπιστημίου Oradea τῆς Ρουμανίας. Ἐχει δέ, καὶ κατὰ τὸ παρελθόν, συγγράψει καὶ δημοσιεύσει βιβλία, μελέτες καὶ εἰσηγήσεις σὲ συνέδρια.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω καταλαβαίνει κανεὶς τὴν σπουδαιότητα καὶ τὴν σημασία τῶν ἐκδόσεων αὐτῶν, τὶς ὁποῖες ἐπιμελήθηκε, μὲ τὴν ἐγνωσμένη καλαισθησία καὶ ἐκδοτικὴ πείρα τῆς, ἡ κα Λίτσα Χατζηφῶτη. Τὰ δύο βιβλία, πέραν ἀπὸ πολύτιμο καὶ ψυχοφελὲς ἀνάγνωσμα, ἀποτελοῦν καὶ οὐσιαστικὴ συνέχεια τῆς μεγάλης σειρᾶς Πατμίων λογίων μοναχῶν, οἱ δημοσιεύσεις τῶν ὁποίων ἔχουν πλουτίσει τὴν βιβλιογραφία μας. Ἀρκεῖ νὰ ἀναφερθεῖ κανεὶς στὰ ὀνόματα τῶν Γερασίμου Σμυρνάκη καὶ Χρυσοστόμου Φλωρεντῆ, γιὰ νὰ ἀποδείξει, ἐνδεικτικῶς, τοῦ λόγου τὸ ἀληθές.

Ὅφειλουμε θερμὲς εὐχαριστίες στὸν πανοσιολογιώτατο Καθηγούμενο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Πάτμου Ἀρχιμανδρίτη κ. Ἀντίπα γιὰ τὰ νέα αὐτὰ ἔργα τῆς πατρικῆς του καρδιάς καὶ τῆς μαχομένης διανοίας του. Μὲ χαρὰ θὰ περιμένουμε καὶ νέα προϊόντα τῆς γραφίδος του.

Μητροπολίτου Ρόδου Κυρίλλου Κογεράκη, Πατμιακὸν Λειμωνάριον, Πάτμος 2007.

*Ἀπὸ τὸν Μ. Γ. Βαρθούνη, ἀναπληρωτὴ καθηγητὴ Λαογραφίας
τοῦ Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης*

Στὴν ὀρθόδοξη ἐκκλησιαστικὴ καὶ λατρευτικὴ ζωὴ οἱ ἀκολουθίες τῶν ἁγίων ἔχουν πρωτεύοντα ρόλο, καθὼς μέσφ αὐτῶν οἱ πιστοὶ τιμοῦν τὴ ζωὴ καὶ τοὺς ἀγῶνες τους,

προσπαθώντας να τους χρησιμοποιήσουν ως πρότυπα και για την δική τους ζωή. Πά τον λόγο αυτό κάθε νέα έκδοση ακολουθιών αποτελεί γεγονός, έκδοτικό και πνευματικό, ύψιστης σημασίας για την πορεία της Έκκλησίας μας.

Μέσα στο γενικό αυτό πλαίσιο εντάσσεται και η έντυπια έκδοση της Ίερας Μονής Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου Πάτμου, που υπό τον ευγλωττο τίτλο «*Πατριακὸν Λειμωνάριον*» συγκεντρώνει τις ακολουθίες πάντων των ἐν Πάτμῳ διαλαμψάντων καὶ ἐξαιρέτως τιμωμένων ἁγίων. Πρόκειται, κατὰ βάσιν, γιὰ ἔργο ἑνὸς ἀπὸ τοὺς λογιώτερους ἱεράρχες τοῦ πάνσεπτου Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ρόδου κ. Κυρίλλου Κογεράκη, γνωστοῦ καὶ προικισμένου ὑμνογράφου τῆς Ἐκκλησίας μας. Ἡ ἔκδοση ἔχει γίνει μὲ τὴν πρόνοια καὶ τὴν φροντίδα τοῦ πανοσιολογιωτάτου Καθηγουμένου καὶ Πατριαρχικοῦ Ἐξάρχου Πάτμου κ. Ἀντίπα, μὲ δαπάνες τῆς βασιλικῆς πατριαρχικῆς καὶ σταυροπηγιακῆς μονῆς τῆς Πάτμου, στὴν Ἱερὰ Νῆσο Πάτμο, τὸ 2007.

Στις 367 σελίδες τοῦ τόμου περιλαμβάνονται ἀκολουθίες τοῦ νεομάρτυρα Θεοδώρου τοῦ ἐν Ἀλικαρνασσῶ μαρτυρήσαντος, τοῦ ἱερομάρτυρος Πλάτωνος, τοῦ ἁγίου Ἰωάννη τοῦ Θεολόγου, τοῦ ὁσίου Χαρίτωνος, τοῦ ἀποστόλου Θωμᾶ, τοῦ ἁγίου Νεκταρίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ ἀποστόλου Φιλίππου ἐκ τῶν ἑπτὰ διακόνων, τοῦ ἁγίου Μακαρίου Καλογερά, τοῦ ἱερομάρτυρος Παρθενίου τοῦ ἐν Διδυμοτείχῃ ἀθλήσαντος, τοῦ ὁσίου Γερασίμου τοῦ Βυζαντίου, τοῦ ὁσίου Σάββα τοῦ ἐν Καλύμνῃ, τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Ε΄ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ ἁγίου Ἀντίπα, τοῦ ἁγίου Μακαρίου τοῦ Νοταρά, τοῦ ὁσίου Γρηγορίου τοῦ Γραβανοῦ, τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ἰακώβου, τοῦ νεομάρτυρα Παχωμίου τοῦ Ρώσου, τοῦ ἁγίου Λεοντίου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων, τῶν ὁσιομαρτύρων Ἰωνᾶ, Νεοφύτου, Παρθενίου, Ἰωνᾶ καὶ Νεοφύτου τῶν Λειψῶν, τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Προχόρου ἐκ τῶν ἑπτὰ διακόνων, γιὰ τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας «τοῦ Χάρου» τῶν Λειψῶν καὶ μιὰ γενικὴ ἀκολουθία πάντων τῶν ἐν Πάτμῳ διαλαμψάντων ἁγίων.

Σὲ ὁρισμένες μάλιστα περιπτώσεις, ποὺ ὅπωςδῆποτε δηλώνονται μὲ σαφήνεια, οἱ ἀκολουθίες εἶναι ἔργα τοῦ Ἀρχοντος Μεγάλου Ὑμνογράφου τῆς Ἀγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας. Συχνὰ ἐπίσης ὁ Σεβασμιώτατος κ. Κύριλλος ἔχει προβεῖ σὲ διορθώσεις, συμπληρώσεις καὶ ἀναπληρώσεις παλαιότερων ἀκολουθιῶν, ὅπως αὐτὲς ποὺ συνέθεσε ὁ ἱερομόναχος καὶ διδάσκαλος Ἰωάννης ὁ ἐξ Ἱεροσολύμων, ὁ Κεφαλλὴν.

Ὡστόσο, ἂν κανεὶς ἐξαιρέσει τὰ ἄρτια ὑμνογραφικὰ συνθέματα τοῦ κ. Μπούσια, ἡ δημιουργικὴ καὶ σοφὴ, ὅσο καὶ τεχνικὴ καὶ διακριτικὴ, παρέμβαση τοῦ λόγιου ἱεράρχη εἶναι παντοῦ ὁρατὴ καὶ ἀπολύτως εὐεργετικὴ γιὰ τὰ κείμενα. Σὲ μία πάλι περίπτωση ἔχουμε ὑμνογραφήματα τοῦ ὁσίου Νικηφόρου τοῦ Χίου, τοῦ ὁσίου Ἀθανασίου τοῦ Παρίου καὶ τοῦ ὑμνογράφου Γεωργίου, ποὺ ἐπίσης ἔχουν τύχει ἐπεξεργασίας ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη Ρόδου κ. Κύριλλο.

Πρόκειται, λοιπόν, γι' αὐτὸ ποὺ καὶ ὁ τίτλος δηλώνει, ἓνα λειμωνάριο γεμάτο ἀπὸ τὰ μυρίνοα ἄνθη τῶν ἀκολουθιῶν. Βιβλίο πολυτελές, καλοτυπωμένο, ἐπιβλητικὸ καὶ ψυχωφέλιμο, ἀφιερωμένο σεβαστικὰ στὴν Α.Θ.Π. τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαῖο Α΄, ὁ ὁποῖος καὶ τιμᾷ τὴν ἔκδοση μὲ σχετικὸ προτασσόμενο πατριαρχικὸ γράμμα. Τῶν ἀκολουθιῶν ἐπίσης προηγούνται ἐμβριθεὶς πρόλογος τοῦ ἀρχιμανδρίτου κ. Ἀντίπα, καθηγουμένου τῆς Ἱεράς κοινοβιακῆς Μονῆς τῆς Πάτμου, καὶ εἰσαγωγικὲς σημειώσεις τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ρόδου κ. Κυρίλλου.

Ἄξια λόγου εἶναι καὶ ἡ ἰδιαίτερος ἐπιμελημένη εἰκονογράφηση τοῦ βιβλίου, μὲ σύγχρονες καὶ παλαιότερες εἰκόνες ἢ τοιχογραφικὲς παραστάσεις τῶν τιμωμένων ἁγίων, κατὰ κύριο λόγο ἀπὸ ναοὺς τῆς Πάτμου ἢ ἀπὸ τὸ πολύτιμο Σκευοφυλάκιο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Πάτμου. Οἱ εἰκόνες αὐτές, ἀλλὰ καὶ τὰ σχόλια, ποὺ τὶς συνοδεύουν, μαζὶ μὲ τὶς ὑποσημειώσεις στὰ κείμενα τῶν ἀκολουθιῶν, τεκμηριώνουν γιὰ τὸν ἀναγνώστη τὴ σχέση καθενὸς τῶν τιμωμένων ἁγίων μὲ τὴν ἱερὰ νῆσο τῆς Πάτμου.

Οἱ ἀκολουθίες αὐτές θὰ μπορούσαν φυσικὰ νὰ χρησιμοποιηθοῦν λειτουργικὰ καὶ ἐκτὸς Πάτμου, στοὺς ναοὺς τῆς Σάμου γιὰ παράδειγμα, ὅπου πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἁγίους αὐτοὺς τιμῶνται ἰδιαίτερος. Ἀξίζει ἐδῶ ξεχωριστὰ νὰ ἀναφερθοῦμε στὸν ὅσιο Χριστόδουλο καὶ στὸν ἅγιο Ἰωάννη τὸν Θεολόγο, οἱ ὁποῖοι, κατὰ σαφὴ πατμιακὴ ἐπίδραση, τιμῶνται στὴ Σάμο, ποὺ εἶχε τὴν εὐλογία νὰ ἔχει πολλὰ καὶ δραστήρια πατμιακὰ μετόχια, ποὺ μεταλαμπάδευσαν στὸ νησί τὴν πατμιακὴ πίστη καὶ εὐλάβεια.

Ἡ μονὴ τῆς Πάτμου ὑπάγεται πνευματικὰ στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο. Τὸ παρὸν βιβλίο δείχνει πόσο ἡ ὑπαγωγή στὸν πρωτοκορυφαῖο θρόνο τῆς ὀρθοδοξίας δημιουργεῖ εὐνοϊκὲς καὶ κατάλληλες πνευματικὲς συνθήκες γιὰ ἐκκλησιαστικὴ ἀνάπτυξη καὶ προκοπή. Αὐτὸ μάλιστα ἐπαυξάνεται, ἂν ἀναλογιστοῦμε ὅτι ὁ ὕμνογράφος ἀρχιερέας εἶναι καὶ πάλι τοῦ κλίματος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου. Ἄλλωστε καὶ ἡ Σάμος, ὡς περιοχὴ τῶν λεγομένων «Νέων Χωρῶν» στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο ἔχει τὴν ἐκκλησιαστικὴ τῆς ἀναφορὰ καὶ τὴν πνευματικὴ τῆς ὑπαγωγὴ, κάτι ποὺ μὲ σαφήνεια ἀντικατοπτρίζεται στὴν μεγάλη παραδοσιακὴ εὐσέβεια τῶν κατοίκων της.

Ἀξίζουν ὁλόψυχα συγχαρητήρια στὴν θεοφιλὴ ἀδελφότητα τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Πάτμου καὶ στὸν ἡγούμενό της καὶ πατριαρχικὸ ἑξάρχο κ. Ἀντίπα, διότι μὲ τὴν ἔκδοση αὐτὴ μᾶς προίκισαν μὲ ἔργο σπουδαῖο, πραγματικὸ ὑπόδειγμα γιὰ ἀνάλογες προσπάθειες ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν φορέων στὸ μέλλον. Ἡ ἔκδοση αὐτὴ ἀποδεικνύει περὶτρανα ὅτι ἡ Ἱερὰ Μονὴ Πάτμου, μὲ τὶς πρεσβείες τοῦ ἱδρυτῆ της ὁσίου Χριστοδούλου καὶ ὅλων τῶν ἐν Πάτμῳ διαλαμπάντων καὶ τιμωμένων ἁγίων, συνεχίζει νὰ εἶναι ὁ τηλαυγὴς πνευματικὸς φάρος τοῦ ὀρθοδόξου καὶ ἐλληνικοῦ Ἀρχιεπαρχοῦς μας.

Τοῦ Καθηγουμένου Ἀρχιμ. Ἀντίπα Θεολογίτου, Ἡ πρόληψη τοῦ ἐγκλήματος κατὰ τὴν ἄσκηση τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, Πάτμος 2001.

*Ἐκ τοῦ προλόγου τοῦ βιβλίου, ἀπὸ τὸν Τηλέμαχο Γαβριήλ
Φιλιππίδη, ἐπίτ. καθηγητὴ Ποινικοῦ Δικαίου*

Ὅπως εἰς τὴν Ἱατρικὴν Ἐπιστήμην, ἥδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἱπποκράτους, ἡ «Διαγνωστικὴ» (ἡ ἐπιτυχὴς διάγνωσις τῆς νόσου) ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς «Θεραπευτικῆς» μὲ κέντρον τοῦ βάρους τὴν «πρόληψιν» τῆς νόσου, ἔτσι, κατὰ τοὺς Ἐγκληματολόγους, διὰ τὴν ἐξυγίανσιν τῆς κοινωνίας ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν νόσον τοῦ ἐγκλήματος, κρίνεται ἀναγκαῖα ἡ διάγνωσις τῶν αἰτίων ἢ παραγόντων τῆς ἐγκληματικότητος, καὶ κυρίως ἡ «πρόληψις» αὐτῶν. Ἡ ποινικὴ κύρωσις ἔρχεται πολὺ ἀργά. Τὸ «φάρμακον» διὰ τὴν ἐπιτυχὴ ἀντιμετώπισιν τῶν ἐγκλημάτων, δηλ. τὴν «καταπολέμησιν» αὐτῶν, εἶναι κυρίως ἡ «πρόληψις». Ἡ λεγομένη «καταστολή» ἔχει δευτερεύουσαν σημασίαν, διότι δὲν λύει τὸ πρόβλημα.

Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν εἶναι ἀξία παντὸς ἐπαίνου ἡ ἀνὰ χεῖρας μελέτη τοῦ Ἱερομο-

νάχου πατρός Ἀντίπα Νικηταῖ: «*Ἡ πρόληψις τοῦ ἐγκλήματος κατὰ τὴν ἄσκησιν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*».

Εἶναι μία ὅλως πρωτότυπος ἐργασία, ἡ ὁποία πρέπει νὰ τύχη τῆς προσηκούσης ἀξιολογήσεως, καθόσον ἀποτελεῖ, κατὰ τὴν προσωπικὴν μου ἀποψιν καὶ ἐκτίμησιν, οὐσιώδη συμβολὴν εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς κοινωνικῆς μᾶστιγος τῆς ἐγκληματικότητος.

Ὁ πατὴρ Ἀντίπας ὑπῆρξε μαθητὴς μου εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Θεσσαλονίκης, διακριθεὶς διὰ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὰς ἐξαιρετοὺς ἐπιδόσεις του. Ἡ παρούσα μελέτη του εἶναι ἀγλαὸς καρπὸς τῶν πνευματικῶν ἱκανοτήτων του καὶ τῶν ψυχικῶν ἀρετῶν του.

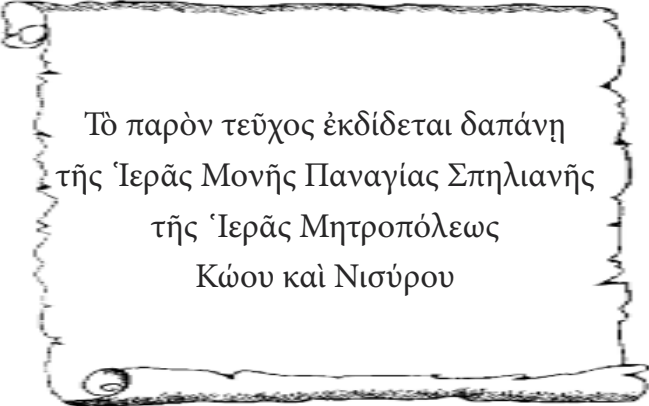

Καθηγουμένου Πάτμου Ἀντίπα Νικηταῖ, *Εὐχετική Δύναμις*, Πάτμος 2008.

Ἡ νέα σειρά «Πατμιακὰ Ποιμαντικά», ἡ ὁποία ἐγκαινιάζεται μὲ τὸ πόνημα τοῦ Καθηγουμένου Πάτμου Ἀντίπα γιὰ τὴν «Εὐχετικὴ Δύναμις», ἀποσκοπεῖ στὴν ἐμβάθυνση σὲ θέματα γενικῶς γνωστὰ στοὺς ἐξειδικευμένους ἐπιστήμονες καὶ σὲ γέροντες, ποὺ διαθέτουν φωτισμὸ Κυρίου γιὰ τὴν πνευματικὴ καθοδήγηση τῶν πιστῶν σὲ καθημερινὲς ἐκδηλώσεις τοῦ βίου τους, ἀλλὰ καὶ γενικότερα στὸν τρόπο τῆς κατὰ Χριστὸν ζωῆς τους.

Ὁ συγγραφέας ὑπογραμμίζει στὸ μετὰ χεῖρας βιβλίον του ὅτι ὁ πιστὸς δὲν μπορεῖ νὰ φθάσει στὴν ἀληθινὴ ἐνότητα μὲ τὸν Θεό, ἐὰν δὲν γίνῃ κοινωνὸς θείας Φύσεως μέσῳ τῆς προσευχῆς. Ἡ ἐνότητα τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεὸ μέσῳ τῆς προσευχῆς εἶναι θεῖο δῶρο, ἀλλὰ καὶ ἀρετὴ. Πραγματεύεται λοιπὸν στὸ βιβλίον αὐτό, μὲ τρόπο εὐληπτο, γλαφυρὸ καὶ ρέοντα, τὴν ἀξία, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο ὁ πιστὸς θὰ ἐπικοινωνήσει μὲ τὸν Θεό, πρὸς φωτισμὸ καὶ σωτηρία του.

Τὸ παρὸν τεῦχος ἐκδίδεται δαπάνῃ
τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Παναγίας Σπηλιανῆς
τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως
Κώου καὶ Νισύρου